

AUGSBURGI USUTUNNISTUSE APOLOOGIA

APOLOGIA CONFSSIONIS AUGUSTANAE

USUTUNNISTUSE APOLOOGIA

PHILIPPUS MELANCHTHON TERVITAB LUGEJAT.

Pärast seda, kui meie vürstide usutunnistus oli avalikult ette loetud, koostasid mõned teoloogid ja mungad meie kirjapanekule vastulause, mille Keiserlik Majesteet lasi vürstidekogul ette lugeda ja nõudis meie vürstidelt sellega nõustumist.

Meie omad aga, kui nad kuulsid, et hukka on mõistetud mitmed artiklid, mida nad ei võinud lasta südametunnistusega vastuollu minemata kõrvale heita, palusid endale esitada vastulause koopia, et näha, mida vastased on hukka mõistnud, ja nende põhjendused ümber lükata.

Ja nad arvasid, et sellise küsimuse puhul, mis puudutab usku ja südametunnistuse juhatamist, ei tõrgu vastased oma kirjapanekut esitamast.

Meie omad aga ei saanud seda näha, kui nad ei nõustunud üliohtlike tingimustega, mida neil oli võimatu vastu võtta.

Sellest sai alguse rahusobitamine, kus ilmnes, et meie omad ei pea ühtki vaeva liiga suureks, mida südametunnistusega vastuollu minemata võib näha. Vastased aga nõudsid kangekaelselt, et me kiidaksime heaks mõned ilmselged väärkasutused ja eksiarvamused, ja et me seda ei võinud teha, nõudis Keiserlik Majesteet meie vürstidelt vastulausega nõustumist. Aga meie vürstid keeldusid seda tegemast.

Sest kuidas nad oleksidki saanud nõustuda usuküsimuse puhul kirjapanekuga, mida nad ei olnud ise näinud? Nad olid vaid kuulnud, et hukka on mõistetud mõned artiklid, milles nad ei saanud vastaste otsusega pattu tegemata nõustuda.

Niisiis tegid nad mulle ja veel mõnele teisele ülesandeks valmistada ette usutunnistuse apoloogia, milles oleks Keiserlikule Majesteedile esitatud põhjused, miks me vastulauset vastu ei võta, ja oleks ümber lükatud vastaste etteheited meile. Nimelt olid mõned meie omad ettelugemise ajal väidete ja argumentide põhisisu üles tähendanud. Selle apoloogia esitasid meie vürstid siis Keiserlikule Majesteedile, et ta mõistaks, et meid takistavad vastulausega nõustumast ülimad ja kaalukaimad põhjused. Keiserlik Majesteet ei võtnud aga esitatud kirjapanekut vastu.

Seejärel avaldati dekreet, milles vastased kiitlevad, et nad olevat meie usutunnistuse Pühakirja põhjal kummutanud.

Seega on sul, lugeja, nüüd käes meie apoloogia, kust sa näed nii seda, mis seisukohtadel on meie vastased (me oleme neid esitanud parima arusaamise järgi), kui ka seda, et nad on mõned artiklid Püha Vaimu ilmselge kirjasõna vastaselt hukka mõistnud, puudub aga see, et nad oleksid meie väiteid Pühakirja abil kummutanud.

Olgugi et me alustasime seda apoloogiat üheskoos nõu pidades, olen ma väljaandmise käigus ühtteist lisanud. Seepärast ma teen ka oma nime teatavaks, et keegi ei saaks ette heita, et raamat on välja antud ilma kindla autorita.

Vaidlusalustes küsimustes on minu seisukoht alati olnud see, et nii palju kui on minu võimuses, säilitan ma õpetuse tavapärase kuju, et üksmeele taastamine oleks lihtsam. Ja ka nüüd ei toimi ma teistmoodi, ehkki ma võiksin täie õigusega praeguse aja inimesed vastaste seisukohtadest veelgi kaugemale juhtida.

Vastased aga ajavad asja nii, et nad ei näi otsivat ei tõde ega üksmeelt, vaid seda, et nad saaksid meil vere välja imeda.

Ja ma kirjutasingi nüüd nii tagasihoidlikult, kui võisin; kui aga midagi näib olevat öeldud teravamalt, teen ma ette selgeks, et ma väitlen nende teoloogide ja munkadega, kes kirjutasid vastulause, mitte Keisri või vürstidega, keda ma austan nagu kord ja kohus. Sest ma nägin hiljuti seda vastulauset ja märkasin, et see on nii salakavalalt ja pahatahtlikult kirjutatud, et võib teatud kohtadel isegi tähelepaneliku lugeja ära petta.

Ma ei käsitlenud siin siiski kõiki sõnaväändamisi, sest see oleks olnud lõputu töö, vaid tegin kokkuvõtte põhilistest väidetest, et kõigil rahvastel oleks tunnistus, et meie seisukohad Kristuse evangeeliumi kohta on õiged ja vagad. Lahkhelid ei valmista meile rõõmu; ja me mõtleme ka meid varitsevale ohule, sest pole raske mõista, kui suur see on selles vihkamiskibeduses, millega me nägime vastased nakatatud olevat. Kuid me ei saa loobuda ilmselgest ja kirikule hädavajalikust tõest.

Seepärast me arvamegi, et Kristuse au ja kiriku kasu pärast tuleb meil kannatada nii raskusi kui ka ohtusid, ja me võime kindlad olla, et Jumal kiidab meie ettevõtmise heaks, ja loota, et järeltulevad põlved hindavad meid heatahtlikumalt.

Sest ei saa eitada, et paljud kristliku õpetuse punktid, millest kirikus ülimalt kasu on, on just meie kaudu avalikuks saanud ja päevavalgele tulnud; seda aga, milliste ja kuivõrd ohtlike arvamuste alla need munkade, kanoonikute ja targutlevate teoloogide juures ammust ajast peidetud on olnud, ei taha siinkohal meelde tuletama hakatagi.

Meil on paljude ausate inimeste avalikud tunnistused, kes tänavad Jumalat selle ülima hüve eest, et paljudes olulistes küsimustes jagab see kirjapanek paremat õpetust, kui meie vastaste juures eales lugeda on olnud.

Seega me usaldame oma asja Kristuse kätte, kes nende vaidlusaluste küsimuste üle kord õigust mõistab ja keda me palume, et ta peaks meeles vaevatud ja lõhestatud kogudusi ning juhiks nad tagasi pühale ja püsivale üksmeelele.

USUTUNNISTUSE APOLOOGIA

<I artikkel. Jumalast>

Meie usutunnistuse esimese artikli, milles me seletame, et me usume ja õpetame ühte jumalikku jagamatut jne. loomust, ent siiski kolme erinevat sama jumalikku loomust ja sama igavest isikut, Isa, Poega ja Püha Vaimu, tunnistavad meie vastased õigeks. Seda artiklit me oleme alati õpetanud ja kaitsnud ning arvame, et selle kohta on Pühakirjas kindlad ja püsivad tõendid, mida nad ei suuda ümber lükata. Ja me kinnitame jätkuvalt, et teisitimõtlejad asuvad väljaspool Kristuse kirikut, on ebajumalateenijad ja teotavad Jumalat.

<II artikkel.> Pärispatust.

Teise artikli, Pärispatust, tunnistavad vastased õigeks, kuid nii, et nad vaidlustavad siiski pärispatu määratluse, mille me möödamannes esitasime. Ja Keiserlik Majesteet tunneb kohe alguses ära, et neil, kes selle vastulause koostasid, puudub nii õige arusaamine kui ka selgus. Sest kui meie tahtsime lihtsalt möödamannes üles lugeda asjad, mida pärispatt hõlmab, siis nemad, välja mõelnud pahatahtliku tõlgenduse, väänavad seda mõtet, millel pole iseenesest midagi viga, kõige õelamal viisil, öeldes: Jumalakartuse ja usuta olek kujutab endast teopattu, seega nad keelduvad seda pidamast pärispatuks.

On täiesti selge, et sellised teravmeelsused on pärit koolidest, ja mitte keisri nõukogust. Ja kuigi sellist targutamist on võimalik väga lihtsalt ümber lükata, palume sellegipoolest esmalt heita pilk Saksa usutunnistusse, et kõik ausad inimesed

mõistaksid, et me ei õpeta selles küsimuses midagi absurdset; see vabastab meid uue õpetuse kahtlustusest. Sest seal on kirjutatud nii: Edasi õpetatakse, et pärast Aadama langemist on kõik inimesed, kes loomulikult teel sünnivad, patust eostatud ja sündinud, see tähendab, et nad on emahüst peale täis kurje himusid ja kalduvusi ja neis ei saa loomu poolest olla tõelist jumalakartust ja tõelist usku Jumalasse. See tekst kinnitab, et me ei eita nende puhul, kes on lihaliku loomusega sündinud, mitte ainult tegu, vaid ka võimet või andi Jumala vastu kartust ja usaldust ilmutada. Sest me väidame, et nii sündinutes asub himu ja nad ei saa ilmutada ei tõelist kartust ega usaldust Jumala vastu. Mida saab siin ümber lükata? Ausate inimestena me arvame küll, et me oleme piisavalt puhtad. Selles mõttes võtab see ladinakeelne kirjeldus loomuselt ära võime, see tähendab annu ja jõu Jumala vastu kartust ja usaldust ilmutada, ja täiskasvanutelt teo. Nii et, kui me nimetame himu, siis me ei mõista selle all mitte ainult tegu või teo vilja, vaid loomuse pidevat kalduvust.

Tagapool me näitame pikemalt, et meie kirjeldus langeb kokku tavapärase ja järeleproovitud arusaamaga. Esmalt tuleb aga põhjendada meie otsust kasutada siinkohal neid sõnu. Vastased tunnistavad oma koolides, et pärispatu aine, nagu nad ütlevad, on himu. Seepärast ei saanud selle mõiste määratlemise puhul vastavaid sõnu vältida, eriti praegusel ajal, kus nii mõnedki filosoferimised sel teemal ei ole piisavalt jumalakartlikud.

Mõned väidavad ju, et pärispatt ei ole mingi viga või rikutus inimese loomuses, vaid ainult orjus või surelikkuse asjaolu, mida kantakse Aadamalt pärituna ilma igasuguse isikliku eksimusega, võõra süü pärast. Lisaks sellele arvavad nad, et kedagi ei mõisteta pärispatu pärast igavesse surma, nagu orjatarist sünnivad orjad, kes ei kanna seda omadust mitte loomuse vigasusest, vaid ema viletsuse pärast. Meie, soovides märku anda, et meile selline jumalatu seisukoht ei meeldi, teeme juttu

himust, nimetame pärispattu kindlaimas veendumuses haiguseks ja näitame, et inimloomus sünnib rikutu ja vigasena.

Me ei nimeta aga ainult himu, vaid räägime ka jumalakartuse ja usu puudumisest. Sellega seoses me lisame: pärispatu muudavad tühiseks ka skolastilised õpetajad, kui nad ei saa vajalikul määral aru pärispatu määratlusest, mille nad kirikuisadelt üle on võtnud. Patu süütise¹ üle nad räägivad, et see on ihu omadus, ja küsivad (narrid, nagu nad omal kombel on): kas see omadus tuleneb õuna puudutamisest või mao hingusest? Kas see suureneb ravimite kasutamisel? Selliste küsimustega suruvad nad maha põhiküsimuse. Seega, kui nad räägivad pärispatust, ei mõtle nad inimloomuse suurematele puudustele, see tähendab Jumala mittetundmisele ja põlgamisele, Jumala kartuse ja usalduse puudumisele, Jumala kohtu vihkamisele, Jumala kui kohtumõistja eest põgenemisele, vihale Jumala vastu, armu pärast meeleheitel olemisele, ajalike asjade peale lootmisele jne. Skolastikud ei pööra mingit tähelepanu haigustele, mis on Jumala Seadusega kõige rohkem vastuolus; vastupidi, nad omistavad inimloomusele kõigest hoolimata rikkumata jõu Jumalat üle kõige armastada, tema käske täita, lähtudes tegude olemusest, ja nad ei näe, et nad kõnelevad üksteisele vastukäivatest asjadest. Sest võime Jumalat omast jõust üle kõige armastada ja tema käske täita – see ei tähenda ju midagi muud kui algse õiguse omamist? Kui inimloomusel on jõud, et armastada Jumalat iseenesest üle kõige, nagu skolastikud enesekindlalt väidavad, siis mida kujutab endast pärispatt? Ja milleks on vaja Kristuse armu, kui me võime oma õigusega õigeks saada? Milleks on vaja Püha Vaimu, kui inimene suudab omast jõust Jumalat üle kõige armastada ja tema käske täita? Kes ei näeks, kui vildakalt vastased mõtlevad? Nad tunnistavad küll kergemaid haigusi inimloomuses, raskemaid haigusi aga, mille eest Pühakiri meid ometi kõikjal

¹ [fomes]

hoiatab ja mille vastu prohvetid pidevalt võitlevad, nagu lihalik kindlustunne, Jumala põlgamine ja vihkamine ning muud sellesarnased meile kaasasündinud vead, nad ei tunnista. Pärast seda, kui skolastikud on kristlikule õpetusele lisanud filosoofia inimese täiuslikkusest ja omistanud vabale taatele ja sellest tulenevatele tegudele rohkem kui vaja ja on õpetanud, et inimesed saavad Jumala ees õigeks filosoofilise ehk omaenda õigusega, mille kohta ka meie tunnistame, et see allub mõistusele ja on mingil määral meie võimuses, ei suuda nad näha inimloomuse seesmist räpasust. Sest seda ei saa kindlaks teha mingil muul viisil kui ainult lähtudes Jumala Sõnast, mida skolastikud oma väitlustes eriti sageli ei kasuta.

Need on põhjused, miks me nimetame pärispatu määratluses ka himu ja välistame loomupärase Jumala kartmise ja Jumala usaldamise võime olemasolu inimeses. Me tahame ju näidata, et pärispatt sisaldab ka selliseid haigusi nagu Jumala mittetundmine, põlgamine, Jumala kartmise ja usalduse puudumine ja võimetus Jumalat armastada. Need on inimloomuse peamised vead, mis on vastuolus eelkõige Kümne käsu esimese lauaga.

Sellega ei ütle me midagi uut. Endisaegne määratlus, kui seda õigesti mõista, väidab täpselt sedasama, öeldes: pärispatt on algse õiguse puudumine. Aga mis on õigus? Skolastikud vaidlevad siinkohal dialektiliste küsimuste üle ja ei seleta, mis on algne õigus. Õigus ei puuduta aga Pühakirja järgi mitte ainult Kümne käsu teist käsulauda, vaid ka esimest, mis õpetab Jumala kartmist, usku ja Jumala armastamist. Seega ei ole algne õigus mitte ainult keha omaduste õige tasakaal, vaid ka järgmised annid: kindlam Jumala tundmine, Jumala kartmine, Jumala usaldamine, või vähemalt voli ja jõud neid ilmutada. Seda tunnistab ka Pühakiri, kui ta nimetab inimest Jumala näo järgi ja temasarnaseks looduks. Sest mida muud on see kui selle tarkuse ja õiguse väljendus inimeses, millega ta Jumalat ära tunneb ja milles Jumal vastu särab, see

tähendab, et inimesele on antud Jumala tundmise, Jumala kartmise, usaldamise ja muud sellesarnased annid? Just nõnda tõlgendab jumalanäolisust Irenaeus, samuti Ambrosius, kes ütleb selle küsimuse kohta muuhulgas järgmist: Niisiis pole hing, kelles Jumal pidevalt ei ela, jumalanäoline. Ja Paulus annab kirjades efeslastele ja koloslastele mõista, et jumalanäolisus on Jumala tundmine, õigus ja tõde. Niisamuti ei karda ka Petrus Lombardus tunnistada, et algne õigus ongi jumalanäolisus, mis on Jumala poolt inimesse pandud. Me kordame kirikuisade mõtteid, mis ei ole kuidagi vastuolus Augustinuse käsitlemisega jumalanäolisusest.

Ja nii ei välista endisaegne määratlus, mis väidab, et pärispatt on õiguse puudumine, inimeses mitte ainult madalamate jõudude kuulekust, vaid ka Jumala tundmist, Jumala usaldamist, Jumala kartmist ja armastamist ning eriti just jõudu neid ilmutada. Ka teoloogid ise õpetavad koolides, et need ei sünni ilma teatud andide ja armu abita. Asja parema mõistmise huvides nimetame me nendeks andideks Jumala tundmist, Jumala kartmist ja Jumala usaldamist. Sellest nähtub, et see endisaegne määratlus väljendab sedasama, mida meiegi tahame öelda, kui ta välistab inimeses Jumala kartmist ja usaldamist, see tähendab mitte ainult tegusid, vaid ka ande ja jõudu neid ilmutada.

Ja sama mõtet väljendab ka Augustinus oma määratluses, kus ta nimetab pärispattu himuks. See tähendab, et õiguse kadumisel on selle asemele asunud himu. Haige loomus otsib ja armastab ju lihalikku, sest ta ei suuda Jumalat ei karta, armastada ega uskuda; ta kas põlgab enesekindlalt Jumala kohtu ära või vihkab seda, ise hirmul olles. Nõnda ühendab Augustinus omavahel nii puudulikkuse kui vigase loomuse, mis sellega kaasneb. Aga himu ei ole ainult ihu omaduste rikutus, vaid ka inimese ülimite jõudude väär suunatus lihalikule. Ja need, kes omistavad inimesele

ühtaegu nii Püha Vaimu poolt surmamata himu kui ka üle kõige Jumala armastamise, ei mõista, mida nad räägivad.

Meie aga väljendame pärispatu määratlusega mõlemat, nimelt nii puudulikkust, et me ei suuda Jumalat uskuda, karta ega armastada, kui ka himu olemasolu, mis otsib vastupidi Jumala sõnale lihalikku, see tähendab, ei püüdle ainult ihulike naudingute, vaid ka lihaliku tarkuse ja õiguse poole ning loodab, Jumalat ära põlates, nende hüvede peale. Mitte ainult kirikuisad, vaid ka kaasaegsed, kui nad on mõistlikud inimesed, õpetavad, et need, see tähendab puudulikkus, mida ma kirjeldasin, ja himu, kujutavad endast pärispattu. Aquino Thomas ütleb järgmist: Pärispatt sisaldab endas algsest õigusest ilmajäämist ja koos sellega hinge osade korratust, seega ei ole see üksnes ilmajäämine, vaid teatud rikutud *habitus*. Ja Bonaventura: Kui küsida, mis on pärispatt, siis õige vastus on – ohjeldamatu himu. Õige vastus on ka – nõutava õiguse puudumine. Ja mõlemas vastuses sisaldub ka teine vastus. Samamoodi mõtleb Hugo, kui ta ütleb, et pärispatt on vaimupimedus ja lihahimu. Ta peab silmas seda, et me saame sündides kaasa Jumala mittetundmise, uskmatus, usaldamatuse, Jumala põlgamise ja vihkamise. See on see kogum, mida ta nimetab vaimupimeduseks. Ja need seisukohad on kooskõlas ka Pühakirjaga, sest Paulus nimetab kohati pärispattu selge sõnaga “puudulikkuseks”, nagu 1 Kr 2[14]: “Aga hingeline inimene ei võta vastu midagi, mis on Jumala Vaimust.” Teisal ütleb ta, et himu haarab meie liikmeid ja kannab vilja surmale [Rm 7:5]. Me võime mõlema kohta palju kirjakohti näiteks tuua, aga ilmselge asja puhul ei ole tõendeid vaja. Mõistlikul lugejal on lihtne taibata, et Jumala kartmise ja usu puudumine pole ainult teopatud. See on püsiv puudulikkus uuesti sündimata loomuses.

Niisiis ei ole meie seisukoht pärispatu osas midagi muud kui Pühakirja või katoelse kiriku arvamus, me vaid puhastame Pühakirja ja kirikuisade kõige

olulisemaid seisukohti, mis on hilisemate teoloogide sofistlike tülide läbi varjule jäänud, ja toome need päevavalgele. Sest asi ise kõneleb enda eest: hilisemad teoloogid ei ole mõistnud, mida kirikuisad on puudulikkusest rääkides mõelnud. Pärispatu tundmine on aga vajalik, sest me ei saa ju Kristuse armu suurust mõista, kui me ei tunne oma haigusi. Kogu inimese õigus Jumala ees on tühipaljas silmakirjalikkus, kui me ei tunnista, et inimese südames pole loomupäraselt ei armastust, kartust ega usaldust Jumala vastu. Seepärast ütleb prohvet: “Pärast mõistuseletoomist ma löön enesele vastu puusa.” [Jr 31:19] Ja: “Ma ütlesin oma kohmetuses: “Kõik inimesed on petised!”” [Ps 116:11]. See tähendab, et nad ei mõtle Jumalast õigel viisil.

Siinkohal piitsutavad vastased ka Lutherit, sest ta on kirjutanud: Pärispatt jääb alles ka pärast ristimist; ja lisavad, et Leo X on selle artikli õigusega hukka mõistnud. Aga Keiserlik Majesteet näeb, et see on ilmselge laim. Sest meie vastased teavad ju, mida Luther mõtles, kui ta ütles, et pärispatt jääb ka pärast ristimist alles. Ta on alati kirjutanud, et ristimine kustutab pärispatu süü, ehkki patu aine, nagu seda nimetatakse, see tähendab himu jääb alles. Ja ta lisab patu aine kohta, et ristimise läbi antud Püha Vaim hakkab himu surmama ja annab inimesele uue toimimisajendi. Sama räägib ka Augustinus, kes ütleb: Ristimises antakse patt andeks, mitte et seda enam ei ole, vaid et seda ei panda süüks. Sellega tunnistab Augustinus selgelt, et patt on, see tähendab jääb alles, ehkki seda ei panda süüks. Ja see mõte meeldis järeltulijatele sedavõrd, et seda on esitatud ka dekreetides. Julianuse vastu aga ütleb Augustinus: See seadus, mis on liikmeis, on vaimse uuestisünni läbi tühistatud ja jääb surelikku ihusse. Ta on tühistatud, sest sakramendi läbi, milles usklikud uuesti sünnivad, on süü kustutatud; ta jääb aga alles, sest ta tekitab ihasid, mille vastu usklikud võitlevad. Vastased teavad, et Luther nii mõtleb ja õpetab, ja kuna nad ei

suuda seda ümber lükata, norivad nad vähemalt sõnadegi kallal, et süütut kavalusega rünnata.

Edasi väidavad nad, et himu on karistus, mitte patt. Luther seevastu ütleb, et see on patt. Eespool mainisime, et Augustinus määratleb pärispattu himuna. Kui selles väites on midagi ebakohast, siis heidetagu seda ette Augustinusele. Lisaks sellele ütleb Paulus: “Ma ei oleks ju teadnudki himustamisest, kui Seadus ei oleks öelnud: “Sa ei tohi himustada!”” [Rm 7:7] Ja: “oma liikmeis näen aga teist seadust, mis sõdib vastu minu mõistuse seadusele ja aheldab mind patu seadusega, mis on mu liikmeis.” [Rm 7:23] Neid tunnistusi ei saa ümber lükata ükski sõnamäng. Need nimetavad himu selgelt patuks, mida neile, kes on Kristuses, ei panda süüks, ehkki asi on iseenesest surma väärt, kui seda andeks ei anta. Ja kirikuisad on vaieldamatult sellisel arvamusel. Augustinus on ju ulatusliku väitluse käigus ümber lükanud nende arvamuse, kes ei pea himu inimeses veaks, vaid neutraalseks asjaks² nagu nahavärvi või hälbivat tervislikku seisundit nimetatakse neutraalseks³.

Kui nüüd vastased väidavad, et patu süütis⁴ on väärtusneutraalne⁵, siis nad ei räägi enam vastu ainult rohketele kirjakohtadele, vaid lausa kogu kirikule. Sest kes eales on sõandanud nimetada, olgugi et selles küsimuses ei ole täielikule üksmeelele jõutud, Jumala vihas, Jumala armus ja Jumala Sõnas kahtlemist, Jumala kohtu vihkamist, selle kohatuks pidamist, et Jumal ei vabastanud meid kohe vaevadest, nurisemist, miks jumalatute käsi käib paremini kui headel; vihast, himust, ihast au ja rikkuse järele jms. väärtusneutraalseks? Vagad tunnistavad, et see kõik on ka neis olemas, nagu selgub Psalmidest ja prohvetite raamatutest. Koolides aga võetakse sel puhul üle hoopis võõrad seisukohad filosoofiast, nii et oma kirgede tõttu me ei ole ei

² [ἀδιάφορον]

³ [ἀδιάφορον]

⁴ [fomes]

⁵ [ἀδιάφορον]

head ega halvad ja meid ei tule ei kiita ega laita. Samuti, et patt on ainult see, millega tahtlikult nõustutakse. Need seisukohad on aga filosoofide poolt välja öeldud tavakohtumõistmise kohta, ja mitte Jumala kohtu kohta käivatena. Ja targemad ei ole ka muud väited, nagu et loomus ei ole halb. Seda väidet omal kohal me ei vaidlusta, aga ei ole õige seda pöörata pärispatu tühjaks tegemise kasuks. Ja ometi on skolastikute juures selliseid seisukohti lugeda, mis segavad sobimatult kokku filosoofilise või ilmaliku kõlblusõpetuse ja evangeeliumi. Ja neil teemadel ei ole väideldud mitte ainult koolides, vaid need on kandunud koolidest, nagu see juhtub, ka tavaliste inimesteni. Ja need veendumused on valitsenud ja kasvatanud usku inimese oma jõusse ja on olnud takistuseks Kristuse armu tunnetamisele. Sellegipoolest õpetab Luther, tahtes esile tuua pärispatu suurust ja inimese jõuetust, et need pärispatu jäänused inimeses ei ole loomult väärtusneutraalsed⁶, vaid vajavad Kristuse armu, selleks et neid meile süüks ei pandaks, ja samuti Püha Vaimu, et nad saaks surmatud.

Kuigi skolastikud teevad tühjaks mõlemad, nii patu kui karistuse, õpetades, et inimesel on võimalik omal jõul Jumala käske pidada, siis 1. Moosese raamatus kirjeldatakse pärispatu eest määratud karistust teisiti. Seal ei allutata inimloomust mitte ainult surmale ja muudele ihulikele pahedele, vaid ka kuradi valitsusele. Ja seal langetatakse kohutav otsus: “Ja ma tõstan vihavaenu sinu ja naise vahele, sinu seemne ja tema seemne vahele.” [1 Ms 3:15] Puudulikkus ja himu on nii karistus kui ka patt; surm, muud ihulikud pahed ja kuradi türannia on sõna otseses mõttes karistus. Sest inimloomus on orjastatud ja vangis kuradi käes, kes eksitab teda jumalatute mõtete ja pettusega ning kannab pattu põlvest põlve edasi. Aga nagu kuradi ei saa ära võita muidu kui Kristuse abiga, nii ei saa ka meie sellest orjusest vabaks omal jõul. Maailma ajalugu näitab ju, milline vägi on kuradi riigil. Maailm on täis Jumala

⁶ [ἀδιάφορα]

teotamist ja jumalatuud mõtteid, ja nendesse köidikutesse on kurat püüdnud maailma silmis targad ja õiged. Ja ülejäänutes tulevad ilmsiks veelgi rängemad vead. Aga ehkki meile on antud Kristus, kes kannab ära nii patud kui ka karistused ja hävitab kuradi valitsuse, patu ja surma, ei saa me Kristuse teeneid tundma õppida enne, kui me oleme mõistnud oma pahesid. Seega on meie jutlustajad neid asju kohusetruult õpetanud ja ei ole edasi andnud midagi uut, vaid on esitanud Pühakirja ja pühade kirikuisade seisukohti.

Me arvame, et Keiserlikule Majesteedile on küllalt sellest lapsikust ja nürist tähenärimisest, millega vastased on meie artiklit rünnanud. Me teame ju, et meie arvamused on õiged ja kooskõlas Kristuse katoelse kirikuga. Aga kui vastased alustavad seda tüli uuesti, siis ei ole meil puudu neist, kes vastaksid ja tõde kaitseksid. Sest vastased ei saa selle küsimuse puhul enamasti aru, mida nad räägivad. Sageli esitavad nad vasturääkivusi ja ei seleta ei pärispatu olemust ega puudulikkust, nagu nad ütlevad, õigesti ja loogiliselt. Me ei ole aga tahtnud siinkohal seda tülikäsimust väga põhjalikult arutada, vaid pidasime vajalikuks korrata pühade kirikuisade seisukohti, mida me ka ise järgime.

<III artikkel. Kristusest.>

Vastased tunnistavad õigeks kolmanda artikli, milles me kinnitame, et Kristuses on kaks loomust, see tähendab, et tema isikuga on ühendatud Logose poolt omaksvõetud inimloomus; ja et see Kristus on kannatanud ja surnud, selleks et

lepitada Isa meiega, ning üles tõusnud, et valitseda, mõista õigeks ja pühitseda usklikke jne., nagu õpetavad Apostlik ja Nikaia usutunnistus.

<IV artikkel.> Õigeksmõistmisest.

Neljandas, viiendas, kuuendas ja seejärel kahekümnendas artiklis mõistavad nad hukka meie õpetuse, et inimesed ei saa patte andeks mitte oma teenete pärast, vaid armust, Kristuse pärast, usu läbi temasse. Nad mõistavad hukka mõlemad, nii selle, et me eitame pattude andekssaamist oma teenete pärast, kui ka meie kinnituse, et inimene saab patud andeks usu läbi ja mõistetakse õigeks usu läbi Kristusesse. Kuna aga selle tülisimuse puhul on tegemist kristliku õpetuse tähtsaima artikliga, mis õige mõistmise korral valgustab ja suurendab Kristuse au ning pakub väga südametunnistusega inimestele hädavajalikku ja ülirohket lohutust, palume me, et Keiserlik Majesteet kuulaks meid neis asjus rahulikult ära. Sest vastased, kuna nad ei mõista, mis on pattude andeksandmine, usk, arm või õigus, rüvetavad selle artikli hirmsal kombel ära ning varjutavad Kristuse au ja teeneid, röövides väga südame lohutuse Kristuses. Et me aga saaksime kinnitada oma usutunnistust ja ümber lükata vastaste väited, tuleb alguses mõnda asja selgitada, et mõlema, nii meie kui vastaste õpetusviisi lähtekoht oleks mõistetav.

Kogu Pühakiri jagatakse tavapäraselt kaheks tähtsamaks osaks: Seadus ja töötused. Nimelt edastab üks osa Seadust, teine töötust Kristusest, see tähendab et see kas töötab Kristuse tulekut ja pakub pattude andeksandmist tema pärast, õigeksmõistmist ja igavest elu, või töötab Kristus pärast ilmutumist evangeeliumis pattude andeksandmist, õigeksmõistmist ja igavest elu. Selles väitluses me nimetame

Seaduseks Kümne käsu seadusi, kus iganes neist Pühakirjas ka lugeda on. Moosese kultus- ja kohtuseadustest me siin ei räägi.

Neist kahest võtavad vastased Seaduse, kuna inimmoistus haarab loomupäraselt mingil määral Seadust (sest tema vaimus on arusaam sellest jumalikul viisil talletatud) ning otsib Seaduse läbi pattude andeksandmist ja õigeksmõistmist. Aga Kümme käsku ei nõua meilt ainult väliseid tavategusid, mis on teatud määral mõistuse võimuses, vaid ka palju enam, üle mõistuse võimete olevat, see tähendab tõelist Jumala kartmist, tõelist Jumala armastamist, tõelist Jumala appikutsumist, tõelist kindlust, et Jumal meid kuuleb, ning Jumala abi ootamist surmas ja kõigis vaevades; ja viimaks nõuab ta ka sõnakuulelikkust Jumala suhtes surmas ja kõigis vaevades, et me ei põgeneks nende eest või ei lükkaks neid tagasi, kui Jumal need meile peale paneb.

Siinkohal õpetavad skolastikud filosoofe järgides mõistuse õigust, see tähendab tavategusid, ja on arvamusel, et mõistus suudab Jumalat üle kõige armastada ilma Püha Vaimuta. Sest kuni inimese hing on jõude ega tunne Jumala viha ja kohut, võib ta ette kujutada, et ta tahab Jumalat armastada ning Jumala pärast head teha. Niisiis õpetavad nad, et inimesed teenivad ära pattude andekssaamise, kui nad teevad, mis neist sõltub, see tähendab kui mõistus tunneb kurbust patu pärast ja armastab Jumalat ehk teeb head Jumala pärast. Ja see arvamus, kuna see loomulikult võlub inimesi, on sünnitanud ja lisandanud mitmeid kiriklikke usutalitusi nagu kloostritöötused ja missa väärkasutus, ja neist on omakorda tuletatud muid riitusi ja usuharjutusi. Ja et kasvatada ning suurendada usaldust selliste tegude vastu, kinnitavad skolastikud, et Jumal annab nõnda toimijale paratamatult armu, mitte sunni, vaid muutumatu korra paratamatuse tõttu.

Selle arvamuse tagajärjeks on paljud suured ja ohtlikud valed, mille üleslugemine võtaks kaua aega. Asjatundlik lugeja mõelgu ise: kui see on kristlik õigus, siis mis vahet on filosoofial ja kristlikul õpetusel? Kui me teenime pattude andeksandmise ära oma tegude läbi, siis mis kasu on Kristusest? Kui me saame õigeks mõistuse ja mõistuse tegude läbi, siis milleks on meile vaja Kristust ja uuestisündi? Selliste arvamuste pärast on asi nüüd nii kaugemale jõudnud, et paljud naeruvääristavad meid, kes me õpetame, et otsida tuleb muud kui filosoofilist õigust. Me oleme kuulnud mõnesid inimesi jutluses rääkimas Aristotelese eetikast, jättes kõrvale evangeeliumi. Ja nad ei ole eksiteel, kui tõde on see, mida vastased kaitsevad. Sest Aristoteles on tavakõlblusest kirjutanud sedavõrd õpetatud viisil, et sellele pole midagi lisada. Me näeme, et on raamatuid, kus ühendatakse omavahel teatud Kristuse ütlused Sokratese, Zenoni ja teiste ütlustega, nagu Kristus oleks tulnud selleks, et kuulutada mingit Seadust, mille läbi me teenime ära pattude andeksandmise, mitte et me saaksime selle osaliseks armust tema teenete läbi. Seega, kui me võtame üle vastaste õpetuse, et me teenime mõistuse tegude läbi ära pattude andeksandmise ja õigeksmõistmise, siis ei ole enam mingit vahet filosoofilisel või variserlikul õigusel ja kristlikul õigusel.

Olgugi et vastased nõuavad, – et Kristust mitte päris kõrvale jätta –, Kristusest rääkivate lugude tundmist, ja väidavad tema kohta, et ta on meile teeninud teatud hoiaku⁷, või, nagu nad ise seda nimetavad, esmase armu⁸, mille all nad mõistavad soodumust selleks, et meil oleks kergem Jumalat armastada, on seda, mida nad inimesele selle hoiaku läbi annavad, siiski napilt, sest nad kujutlevad, et tahteakti iseloom on nii enne kui ka pärast selle hoiaku omandamist ühesugune. Nad kujutlevad, et tahe suudab Jumalat armastada; see hoiak aga ergutab teda nii, et ta

⁷ [*habitus*]

saaks seda vabamalt teha. Nad arvavad ka, et selle esmase hoiaku saab ära teenida eelnevate tegude läbi, ja lähtuvalt sellest, et Seaduse tegudega saab ära teenida selle hoiaku suurenemise ja igavese elu. Nii nad matavadki Kristuse maha, et inimesed ei peaks teda vahemeheks ega arvaks, et me saame tema pärast armust patud andeks ja Jumalaga lepitatud, ning jumpsivad, et pattude andeksandmine on ära teenitav käsutäitmise läbi ja et selle läbi me oleme ka Jumala ees õigeks kuulutatud, kuigi Seadust pole ju võimalik kunagi täiel määral täita, kuna mõistus ei tee midagi muud kui teatud tavapäraseid tegusid, ja samas ei ole temas ei Jumala kartmist ega tõsist usku, et Jumalast oleks talle abi. Ja olgugi et nad räägivad sellest hoiakust, ei ole inimesel ei Jumala armastamine ega arusaamine sellest, mis Jumala armastamine üldse on, võimalik lahus usu õigusest.

Kui vastased aga kujutlevad, et armu teeninud kohustusliku teene⁹ ja tasuväärilise teene¹⁰ vahel on teatud erinevus, siis nad ainult teevad näo, et neid ei peetaks avalikult pelagiaanideks. Sest kui Jumal annab kohustusliku teene alusel paratamatult armu, siis see ei ole enam tasuvääriline teene, vaid armu teeninud kohustuslik teene, ehkki nad ei mõista, millest nad räägivad. Nad on arvamisel, et inimene teenib Jumala armu ära tulenevalt sellest armastuse hoiakust, sest tema teene on tasuvääriline, ent lasevad ometi kahelda selle hoiaku olemasolus. Aga kuidas nad siis teavad, kas nad teenivad armu ära, tehes, mis on kohustuseks, või sellepärast, et nende teene on tasu vääriline? Ja üldse on kogu see asi tühiste inimeste poolt välja mõeldud, kes ei tea, kuidas pattude andeksandmine toimub ja kuidas meist Jumala kohtus ja süümepiinades lootus tegude peale välja aetakse. Enesekindlad silmakirjateenrid on alati arvamisel, et nad teenivad armu ära, sest nende teod on tasuväärilised, on neil siis see hoiak või mitte, sest inimesed loodavad loomupäraselt

⁸ [prima gratia]

omaenda õiguse peale; kui aga südametunnistus on hirmule aetud, on nad nõutud ja kahtlevad ning otsivad ja kuhjavad seepeale enda rahustamiseks kokku ka teisi tegusid. Nad tunnevad, et nad ei saa armu iialgi tasuväärilisusega ära teenida, ja langevad meeleheitesse, kui nad lisaks käsuõpetusele ei kuule ka evangeeliumi pattude andeksandmisest ilma teeneteta ja usu õigusest.

Niisiis ei õpeta vastased midagi muud kui mõistuse õigust või lausa käsu õigust, milles nad näevad nagu juudidki Moosese kaetud palet ja millega nad äratavad enesekindlates silmakirjateenrites, kes arvavad end Seaduse nõudmisi täiel määral täitvat, ootust ja asjatut usaldust tegude ning põlgust Kristuse armu vastu. Lisaks ajavad nad ahastusse hirmunud südamed, kes kahtluse varjus toimides ei jõua ealeski äratundmisele, mis on usk ja kui võimas see on. Ja nii langevad nad täielikku meeleheitesse.

Meie arvamus mõistuse õiguse kohta on aga see, et Jumal nõuab seda ja tema käskude kohaselt tuleb ilmtingimata teha ausaid tegusid, mida Kümme käsku ette kirjutavad. Niisiis on Seadus õpetaja [Gl 3:24] või Seadus on seatud ülekohtustele [1Tm 1:9]. Sest Jumal tahab kõike lihalikku välise korra läbi ohjes hoida ning on andnud selle säilitamiseks käsud, kirjatähe, õpetuse, ülemad ja karistused. Ja mõistus suudab seda õigust omast jõust teatud määral ka saavutada, ehkki inimese loomupärasest nõtrusest ja kuradi taganttõukamisel muutub see kõik tihtipeale ilmselgeteks pahedeks. Aga olgugi et ka meie kiitleme teatud mõttes meelsasti selle mõistuse õigusega, kuna selles rikutud loomuses pole teist suuremat hüvet, ja Aristoteles ütleb õigesti: Ei Koidutäht ega Ehatäht ole kaunim õigusest, ning ka Jumal kaunistab seda ihulike hüvedega, ei peaks siiski sellega nõnda kiitlema, et see saaks teotuseks Kristusele.

⁹ [*meritum congrui*]

Sest ei vasta tõele, et me teenime pattude andeksandmise ära omaenda tegude läbi.

Tõele ei vasta ka see, et inimesed mõistetakse Jumala ees õigeks mõistuse õiguse läbi.

Tõele ei vasta ka see, et mõistus suudab oma jõuga Jumalat üle kõige armastada ja Jumala Seadust täita, see tähendab karta tõeliselt Jumalat, olla kindel, et Jumal kuuleb palveid; olla valmis kuuletuma Jumalale nii surmas kui ka muudes olukordades; mitte himustama võõrast jne., samas kui tavapäraseid tegusid on mõistus võimeline mõjutama.

Tõele ei vasta ka see ning on Kristusele teotuseks, et inimesed, kes peavad Jumala käske ilma armuta, ei tee pattu.

Ja tunnistusi meie seisukoha kasuks ei leidu mitte ainult Pühakirjas, vaid ka kirikuisade kirjapanekutes. Augustinus väidab ägedasti pelagiaanide vastu, et armu ei anta meile mitte meie enda teenete pärast. Ka ütleb ta raamatus “Loomusest ja armust”¹¹: „Kui inimese loomupärasest võimest piisab vaba tahte läbi nii arusaamisele jõudmiseks sellest, kuidas peab elama, kui ka õigesti elamiseks, siis on Kristus ilmaaegu surnud ja risti kannatus tühjaks tehtud. Miks ei peaks ka mina siin hüüdma? Tõesti ma hüüan ja kaeban kristlikus valus: Teie, kes te tahate saada oma loomust mööda õigeks mõistetud, olete Kristusest eemale viidud, olete armust kõrvale jäetud [Gl 5:4]. Te ei mõista Jumala õigust, ning püüdes kehtestada oma õigust, ei ole te alistunud Jumala õigusele [Rm 10:3]. Sest nagu Seaduse, nii ka rikutud inimloomuse lõpp on Lunastaja Kristus, õiguseks igaühele, kes usub [Rm 10:4].” Ja Jh 8[:36]: “Kui siis nüüd Poeg teid vabastab, olete tõepoolest vabad.” Ühesõnaga, me ei või mõistuse läbi pattudest vabaks saada ega pattude andekssaamist ära teenida. Ja Jh 3[:5] on

¹⁰ [*meritum condigni*]

kirjutatud: “Kes ei sünni veest ja Vaimust, ei saa minna Jumala riiki.” Niisiis, kuna on vaja Püha Vaimu läbi uuesti sündida, ei tee mõistuse õigus meid Jumala ees õigeks ega täida Seadust. Rm 3[:23]: “Kõik on ilma jäänud Jumala kirkusest”, see tähendab tarkusest, millega Jumalat tunnetada, ja õigusest, millega Jumalat austada. Samamoodi, Rm 8[:7.8]: “Liha seiramine on vaen Jumala vastu, sest ta ei alistu Jumala Seadusele – jah, ta ei võigi seda. Kes aga on lihas, need ei suuda meeldida Jumalale.” Need tunnistused on sedavõrd selged, et ei vajagi terast asjatundjat, vaid üksnes tähelepanelikku lugejat, kui kasutada Augustinuse sõnu, mida ta selle küsimuse puhul on tarvitanud. Kui lihalik mõtteviis on vaen Jumala vastu, siis ei armasta liha päris kindlasti Jumalat. Kui ta ei suuda alistuda Jumala Seadusele, siis ei saa ta ka Jumalat armastada. Kui lihalik mõtteviis on vaen Jumala vastu, siis teeb liha pattu ka siis, kui me sooritame väliseid tavategusid. Kui ta ei suuda alistuda Jumala Seadusele, siis ta teeb kindlasti pattu, olgugi et kõik on inimeste hinnangut mööda suurepäraselt sooritatud ja kiitust väärt. Vastased vaatavad teist käsulauda, mis räägib ühiskondlikust õigusest, mida taipab ka mõistus. Sellega rahuldudes arvavad nad täitvat Jumala Seadust täiel määral. Samas ei pane nad tähele esimest käsulauda, mis sätestab, et me peame Jumalat armastama, kindlalt uskuma, et Jumal tunneb viha patu vastu, omama tõelist Jumala kartust ja olema kindel, et Jumal kuuleb meid. Inimhing ilma Püha Vaimuta kas põlgab enesekindlalt Jumala kohtu ära või põgeneb karistuse eest ning vihkab kohut mõistvat Jumalat. Ja sellega ta ei kuuletu esimesele käsulauale. Kuna aga Jumala põlgamine, kahtlemine Jumala sõnas, ähvardustes ja tõotustes inimloomuses päranduvad, siis teevad inimesed pattu ka sel juhul, kui nad sooritavad ausaid tegusid ilma Püha Vaimuta, sest nad teevad neid kurjast südamest, sedamööda kui: “Kõik aga, mis ei tule usust, on patt.” [Rm 14:23] Selliste inimeste teod sünnivad

¹¹ [De natura et gratia]

Jumala põlgamises, nagu Epikurose puhul, kes ei arvanud, et Jumal teda aitaks, vastu võtaks või tema palveid kuuleks. Selline põlgus rikub ära näiliselt ausad teod, sest Jumal katsub südamed läbi.

Lõpuks kirjutavad vastased väga asjatundmatult, et igavese viha all olevad inimesed teenivad pattude andeksandmise ära armastusest esilekutsutud tegude läbi, ehkki Jumalat on võimatu armastada, kui patud pole enne usu kaudu andeks saadud. Sest süda, mis tunneb tõeliselt Jumala viha, ei või Jumalat armastada, enne kui talle näidatakse lepitust. Niikaua kui ta meid kohutab ja näib, et ta heidab meid igavesse surma, ei suuda inimloomus panna end seda vihkajat, kohtumõistjat ja karistajat armastama. Kõrvalseisjatel on lihtne armastuse kohta selliseid pettekujutlusi luua, nagu suudaks surmapatus süüdlane Jumalat üle kõige armastada, sest nad ei tunne, mis on Jumala viha või kohus. Süümepiinades ja võitluses kogeb südametunnistus aga nende filosoofiliste spekulatsioonide tühisust. Paulus ütleb: “Seadus soetab viha.” [Rm 4:15] Ta ei ütle: Seaduse läbi teenib inimene ära pattude andeksandmise, sest Seadus süüdistab ja hirmutab alati südametunnistust. Seega see ei tee inimest õigeks, kuna Seaduse poolt hirmutatud südametunnistus põgeneb Jumala kohtu eest. Sellepärast eksivad need, kes loodavad pattude andeksandmisele Seaduse ja oma tegude läbi. Nii on nüüd mõistuse või Seaduse õigusest, mida vastased õpetavad, küllalt räägitud. Aga kohe pärast seda, kui me oleme esitanud oma arusaama usu õigusest, nõuab asi ise rohkete tunnistuste esitamist, mis aitavad ühtlasi ümber lükata vastaste ekslikke arvamusi, mida me nüüd loetlesime.

Niisiis, kuna inimesed ei suuda omast jõust Jumala Seadust täita ning on kõik allutatud patule, igavesele vihale ja surmale, ei või me Seaduse läbi ei patust vabaks ega õigeks saada. Pattude andeksandmise ja õigeksmõistmise tõotus aga on antud Kristuse pärast, kes on meie eest ära antud, et ta hüvitaks maailma patud, ja seatud

vahemeheks ning lepitajaks. See töotus ei eelda meie teenete olemasolu, vaid pakub pattude andeksandmist ja õigeksmõistmist armust, nagu ütleb Paulus: “Kui aga armust, siis ei mitte tegudest.” [Rm 11:6] Ja veel: “Nüüd aga on Seadusest sõltumatult saanud avalikuks Jumala õigus.” [Rm 3:21] See tähendab, et pattude andeksandmist pakutakse armust ja lepitus ei sõltu meie teenetest. Sest kui pattude andeksandmine sõltuks meie teenetest ja lepitus toimuks Seaduse läbi, oleks see kasutu. Kuna me Seadust ei täida, järeldeb sellest, et lepituse töotus ei saa meile kunagi osaks. Paulus argumenteerib, Rm 4[:14], nõnda: “Sest kui need, kes on Seadusest, oleksid pärijad, siis oleks usk läinud tühiseks ja töotus kaotaks kehtivuse.” Kui aga töotus eeldab meie teeneid ja Seadust, siis järeldeb sellest, et see töotus on kasutu, sest me ei täida ju kunagi Seadust.

Aga kuna õigeksmõistmine toimub armurikka töotuse läbi, järeldeb sellest, et me ei saa iseenesest õigeks mõistetud. Sest miks muidu on vaja töotust? Ja kuna töotuse osaliseks ei saa muidu kui usu läbi, kuulutab evangeelium, mis kujutab endast tõelist pattude andeksandmise ja Kristuse pärast õigeksmõistmise töotust, usu õigust Kristuses, mida Seadus ei õpeta; ja see ei olegi Seaduse õigus. Sest käsk nõuab meilt tegusid ja täiuslikkust. Töotus aga pakub meile pattu ja surma ületades lepitust armust, Kristuse pärast, ja seda ei saa vastu võtta tegudes, vaid ainult usus. See usk ei too Jumala ette usaldust, mis põhineb inimese enda teenetel, vaid ainult usaldust töotuse ehk Kristuses töotatud halastuse vastu. Niisiis toob see eriline usk, mis usub, et kõik patud on meile Kristuse pärast andeks antud ja et Kristuse pärast on meil armuline Jumal, endaga kaasa pattude andeksandmise ja teeb meid õigeks. Ja kuna see lohutab ja julgustab südant meeleparanduses, see tähendab kartuses, sünnime me uuesti ja saame Püha Vaimu, nii et seeläbi me suudame Jumala Seadust täita, see tähendab Jumalat armastada, teda tõeliselt karta ja olla kindel, et ta meid kuuleb,

kuuletuda Jumalale kõigis raskustes, see suretab himu jne. Seega on see usk, mis saab armust patud andeks, kuna ta seab Jumala viha vastu vahemeheks ja lepitajaks Kristuse, ja mitte meie teened või meie armastuse, tõeline Kristuse tunnetus, ja tema kasutuses on Kristuse heateod ja temas toimub südame uuestisünd ja Seaduse täitmine. Ja sellest usust pole meie vastaste õpetuses silpigi juttu. Seepärast me ei olegi nõus vastastega, kes õpetavad ainult Seaduse õigust, ja mitte evangeeliumi õigust, mis kuulutab usu õigust Kristuses.

Mis on õigeksmõistev usk.

Vastased arvavad, et usk on ainult lugude tundmine, ja sellepärast nad õpetavadki, et usk võib elada ka koos surmapatuga. See tähendab, et nad ei räägi midagi usust, mille kohta Paulus nii sageli ütleb, et inimesed saavad sellest õigeks, sest kes Jumala palge ees õigeks kuulutatakse, see ei ela surmapatus. Aga usk, mis teeb õigeks, ei ole ainult lugude tundmine, vaid ka Jumala töotuse omaksvõtmine, milles pakutakse armust, Kristuse pärast, pattude andeksandmist ja õigeksmõistmist. Ja et keegi ei arvaks, et see on ainult teadmine, lisame veel: usk tähendab pakutava pattude andeksandmise ja õigeksmõistmise töotuse ihkamist ja vastuvõtmist.

Niisiis on sellel usul ja Seaduse õigusel lihtne vahet teha. Usk on jumalateenistus¹² mis võtab vastu Jumalalt pakutavad hüved; Seaduse õigus on jumalateenistus, mis pakub Jumalale meie teeneid. Jumal tahab usu läbi austatud olla sellisel kombel, et me võtame selle, mida ta töötab ja pakub, vastu temalt endalt.

Et aga usk ei seisne ainult lugude tundmises, vaid et usk on eeskätt Jumala töotuse omaksvõtmine, seda kinnitab Paulus selge sõnaga, öeldes: “Seepärast siis

¹² [λατρεία]

pärijaks saamine on usust, et töötus jääks kindlaks.” [Rm 4:16] Ta peab silmas nimelt seda, et töötusest pole võimalik osa saada muidu kui usus, ja seepärast ta seob ja ühendab omavahel usu ja töötuse. Seda aga, mis on usk, on lihtne hinnata, kui me peame silmas usutunnistust, kus kinnitatakse pattude andeksandmise artiklit. Seega ei piisa uskumisest, et Kristus on sündinud, kannatanud ja üles äratatud, kui me sellele ei lisa artiklit, mis on selle kõige lõppeesmärk, – pattude andeksandmist. Ja selle artikli puhul tuleb märkida veel muudki, nimelt et patud antakse meile andeks Kristuse pärast, mitte meie teenete pärast, sest milleks oli vaja Kristust meie pattude eest ära anda, kui meie teened suudavad ise meie patud hüvitada?

Seega, millal iganes me kõneleme õigeksmõistvast usust, tuleb teada, et kokku kuulub kolm asja: töötus, selle tulenemine armust ja Kristuse teened kui lunaraha ja lepitus. Töötusest saadakse osa usus, selle tulenemine armust välistab meie teened ja tähendab, et seda hüvet pakutakse ainult halastusest; Kristuse teened aga on lunaraha, sest meie pattude eest peab olema mingi kindel lepitus. Pühakiri kõneleb sageli halastusest. Ja ka pühad kirikuisad räägivad tihti meie päästmisest halastuse läbi. Seega, millal iganes nimetatakse halastust, tuleb teada, et nõutakse usku, mis võtab vastu halastuse töötuse. Ja veel, millal iganes me räägime usust, me tahame, et mõistetakse ka selle objekti, see tähendab töötatud halastust. Sest usk ei tee mitte sellepärast õigeks ja ei päästa, et tegemist oleks iseenesest väärilise teoga, vaid ainult sellepärast, et ta võtab vastu töötatud halastuse.

Seda Jumala teenimist, seda jumalateenistust ülistatakse kõikjal, eriti prohvetite raamatutes ja Psalmides, kuigi Seadus ei õpeta pattude andeksandmist armust. Aga esiisad teadsid töötusest Kristuse kohta, et Jumal tahab Kristuse pärast patud andeks anda. Ja kuna nad said aru, et Kristusest saab lunaraha meie pattude eest, teadsid nad, et meie teod ei ole selles asjas lunarahaks. Sellepärast nad võtsid

halastuse ja pattude andeksandmise vastu armust, nii nagu vagad Uues Testamendis. Siit tulenebki rohke halastusest ja usust rääkimine Psalmides ja prohvetite raamatutes, nagu näiteks see: “Kui sina, ISSAND, ülekohut meeles peaksid, ISSAND, kes siis püsiks?” [Ps 130:3] Siin tunnistab laulik üles oma patud ja ei räägi oma teenetest. Ta lisab: “Kuid sinu juures on andeksandmine.” [Ps 130:4] Siin julgustab ta ennast Jumala halastusega ja kordab töotust: “Teda ootab mu hing ja tema sõnale ma loodan.” [Ps 130:5] See tähendab, et kuna sa töotasid pattude andeksandmist, siis ma leian sinu töötuses lohutust. Ja nii ei saanud ka esiisad õigeks mitte Seaduse läbi, vaid töotuse ja usu läbi. Seetõttu on imekspandav, et vastased usu niimoodi tühjaks teevad, ehkki nad näevad, et seda nimetatakse kõikjal ülimaks jumalateenistuseks, Ps 49 [Ps 50:15]: “Hüüa mind appi ahastuse päeval, siis ma päästan sinu.” Jumal tahab tundud olla, austatud olla sel kombel, et me võtame Temalt endalt hüvesid vastu, ja seda Tema halastuse, mitte meie enda teenete pärast. See on suurim lohutus kõigis vaevades. Ja sellise lohutuse vastased hävitavad, kui nad teevad usu tühjaks ja kehtetuks ja õpetavad inimesi Jumalaga suhtlema tegude ja teenete läbi.

Et usk Kristusesse teeb õigeks.

Esiteks, et keegi ei arvaks, et me kõneleme tühipaljast lugude tundmisest, tuleb rääkida sellest, kuidas usk tekib. Seejärel näitame nii seda, et see teeb õigeks, kui ka seda, kuidas seda tuleb mõista, ja lükkame ühtlasi ümber vastaste vastuväited. Kristus laseb Luuka evangeeliumi viimases peatükis kuulutada oma nimel meeleeparandust ja pattude andeksandmist. Sest evangeelium süüdistab ju kõiki inimesi, et nad on patu all, et nad on kõik süüdi igaveses vihas ja surmas, ja pakub neile Kristuse pärast pattude andeksandmist ja õigeksõigmist, mille osaliseks

saadakse usu läbi. Meeleparanduse kuulutamine, mis meid süüdistab, ajab südametunnistuse tõeliselt ja tõsiselt hirmule. Neis hirmudes peaks aga süda leidma taas lohutust. Ja see sünnib siis, kui usutakse Kristuse tõotust, et Tema pärast on meile patud andeks antud. See usk, mis meid neis hirmudes julgustab ja lohutust pakub, saab patud andeks, teeb õigeks ja elavaks. Sest see lohutus kujutab endast uut ja vaimset elu. See kõik on selge ja arusaadav, vagadele mõistetav ning ka kirik tunnistab seda. Vastased aga ei ole kusagil suutelised väljendama, kuidas Püha Vaim antakse. Nad kujutavad ette, et sakramendid toovad endaga Püha Vaimu kaasa iseenesest ilma neist osasaaja osaluseta¹³, justkui Püha Vaimu saamine oleks tühine asi.

Meie aga räägime sellisest usust, mis ei ole tühipaljas mõte, vaid mis vabastab surmast ja laseb südames sündida uuel elul ning on Püha Vaimu töö: see ei püsi surmapatu kõrval, vaid kannab, nii kaua kui ta olemas on, head vilja, nagu me pärastpoole näitame. Kuidas on võimalik jumalatute pöördumise või uuestisündimise viisist veel lihtsamalt ja selgemalt rääkida? Esitagu nemad oma kirjutiste suurest hulgast kas või ühegi sentensi kommentaari, mis räägiks uuestisündimise viisist. Jah, nad kõnelevad küll armastuse hoiakust¹⁴, kujutlevad aga, et inimesed teenivad selle ära tegude läbi, ja ei õpeta, et see saadakse Sõna läbi; niimoodi õpetavad tänapäeval ka anabaptistid. Aga kuna Jumalaga ei saa suhelda ja Jumalat ei haarata muidu kui Sõna läbi, toimub õigeksmõistmine Sõna läbi, nagu ütleb Paulus: Evangeelium on „Jumala vägi pääsemiseks igäühele, kes usub” [Rm 1:16]. Samuti: “usk tuleb kuulutusest”¹⁵[Rm 10:17]. Ja tõestuseks, et usk teeb õigeks, saab kasutada ka seda, et kui õigeksmõistmine toimub ainult Sõna läbi ja Sõna saab haarata üksnes usu läbi, siis järeldub sellest, et usk teeb õigeks. Aga on ka teisi tähtsaid põhjusi. Me räägime neist

¹³ [*ex opere operato*]

asjust, et näidata, kuidas toimub uuestisünd ja et oleks mõistetav, milline on see usk, millest me kõneleme.

Nüüd aga näitame, et usk teeb õigeks. Kusjuures lugejatele peab esmalt meelde tuletama, et nii nagu tuleb järgida seisukohta, et Kristus on vahemees, nii tuleb kaitsta ka seisukohta, et usk teeb õigeks. Sest kuidas saab Kristus olla meie vahemees, kui me ei pea teda vahemeheks õigeksmõistmises, kui me ei usu, et meid mõistetakse tema pärast õigeks? Uskumine aga tähendab Kristuse teenete peale lootmist, et Jumal tahab tema pärast kindlasti meile armuline olla. Ja samamoodi, nagu tuleb kaitsta seisukohta, et lisaks Seadusele on vaja Kristuse töötust, tuleb kaitsta ka seisukohta, et usk teeb õigeks. Seadus ei õpeta pattude andekssaamist armust. Samuti: Seadust ei saa täita, kui enne pole Püha Vaimu vastu võetud. Järelikult tuleb kaitsta seisukohta, et vaja on Kristuse töötust, millest ei saa aga osa muidu kui usus. Seega need, kes eitavad õigeksmõistmist usu läbi, ei õpeta midagi muud kui Seadust, heites kõrvale evangeeliumi ja Kristuse.

Kui aga öeldakse, et usk teeb õigeks, mõistavad mõned seda ehk algusena, et usk on õigeksmõistmise algus või ettevalmistus õigeksmõistmisele, nii et mitte usk pole see, mille läbi Jumal meid vastu võtab, vaid teod, mis järgnevad. Ja nad kujutavad ette, et usk on nii kõrgeks kiidetud sellepärast, et ta on algus. Sest alguse mõju on suur, nagu tavaliselt öeldakse, õige algus on pool võitu¹⁴, see aga on sama hea kui öelda, et grammatika teeb kõikide teaduste õpetajaks, kuna ta annab ettevalmistuse teiste teaduste jaoks, ehkki tegelikult teeb iga teadus ise selle ala meistriks. See ei ole aga meie arusaam usust, vaid me oleme seisukohal, et meid mõistetakse tõepoolest ja kindlasti usus Kristuse pärast õigeks või teisisõnu – me

¹⁴ [*habitus*]

¹⁵ [*Fides est ex auditu*]

¹⁶ [*αρχή ήμισυ παντός*]

oleme sellepärast Jumala poolt vastu võetud. Ja kuna õigeksmõistmine¹⁷ tähendab ülekohtusest õige tegemist või uuestisündimist, siis tähendab see ühtlasi ka õigekskuulutamist ehk õigeksarvamist, sest Pühakiri räägib mõlemast viisist. Seepärast tahamegi esmalt näidata, et ainult usk teeb ülekohtusest õige, see tähendab, et ta saab patud andeks.

Mõnda inimest ärritab sõna SOLA¹⁸, ehkki ka Paulus ütleb: “Mina ju arvan, et inimene mõistetakse õigeks usu tõttu, Seaduse tegudest sõltumata.” [Rm 3:28] Samuti, Ef 2[:8.9]: “See on and Jumalalt, – ei mitte tegudest, et ükski ei saaks kiidelda.” Samuti Rm 3[:24]: “Ning mõistetakse õigeks Tema armust päris muidu.” Kui see eksklusiivne SOLA meelt mööda ei ole, siis võetagu need sõnad: armust päris muidu, mitte tegudest, and Jumalalt jne. ka Pauluselt ära, sest need on samuti välistavad. Aga me välistame kujutelma teenetest, mitte sõna või sakramendid, nagu vastased meid pahatahtlikult süüdistavad. Me rääkisime eespool, et usk tuleb sõnast ja et me austame kuulutusametit üliväga. Nii armastus kui ka teod peavad usule järgnema, seepärast ei välistata neid nii, et nad ei peaks järgnema, vaid välistatakse usaldus tegude või armastuseteenete vastu õigeksmõistmises. Ja sellele me osutamegi selge sõnaga.

Et meie patud antakse meile andeks ainult usu läbi Kristusesse.

Me arvame, et ka vastased tunnistavad, et õigeksmõistmise puhul on esmalt vaja pattude andeksandmist, sest me kõik oleme patu all. Seepärast me esitame järgmised põhjendused:

¹⁷ [iustificari]

¹⁸ [ainult]

Pattude andekssaamine tähendab õigeksmõistmist järgmise sõna kohaselt: “Õnnis on, kelle patt on andeks antud.” [Ps 32:1] Me saame patte andeks ainult usu läbi Kristusesse, mitte armastamise tõttu ega armastamise või tegude pärast, ehkki armastus järgneb usule. Seega me saame õigeks ainult usu läbi, kui mõista õigeksmõistmise all ülekohtuse õigeks tegemist või uuestisündimist.

Seda väidet saab lihtsalt seletada, kui me teame, mismoodi pattude andeksandmine toimub. Vastased arutlevad tuimalt selle üle, kas pattude andeksandmine ja armu inimesesse valamine on üks ja seesama muutus. Need tühised inimesed ei tea, mida nad räägivad. Pattude andekssaamises tuleb südames üle saada patu ja igavese surma hirmust, nagu tunnistab Paulus, 1 Kr 15[:56j]: “Aga surma astel on patt, ent patu vägi on Seadus. Tänu olgu aga Jumalale, kes meile selle võidu annab meie Issanda Jeesuse Kristuse kaudu!” See tähendab, et patt hirmutab südametunnistust; see sünnib Seaduse läbi, mis ilmutab Jumala viha patu vastu, kuid me võidame selle ära Kristuse läbi. Kuidas? Usu läbi, julgustades end kindla usaldusega Kristuse pärast tõotatud halastuse vastu. Niimoodi me tõestame väite: Jumala viha ei saa leevendada, kui me seame sellele vastu oma teod, kuna meie lepitajaks on seatud Kristus, et Isa oleks meile armuline tema pärast. Kristust aga ei saa pidada vahemeheks muidu kui usu läbi. Nii me saamegi patud andeks ainult usu läbi, kui me kinnitame oma südant usaldusega halastuse vastu, mis on tõotatud Kristuse pärast. Nii ütleb Paulus, Rm 5[:2]: “kelle kaudu me oleme saanud ligipääsu armule” ja lisab: “usus”. Seega me saame siis Isaga lepitatud ja patud andeks, kui meid kinnitatakse usaldusega Kristuse pärast tõotatud halastuse vastu. Vastased arvavad aga, et Kristus on vahemeheks ja lepitajaks sel kombel, et ta teenis meile ära armastuse hoiaku¹⁹, nad ei nõua, et teda peetaks jätkuvalt vahemeheks, vaid

¹⁹ [*habitus*]

kujutlevad Kristust täienisti maha mattes, et meil on ligipääs Isale meie oma tegude läbi, et me teenime sellega ära tollesama hoiaku ning jõuame armastuse kaudu lõpuks Jumalani. Kas see ei tähenda Kristuse täielikku mahamatmist ja kogu usuõpetuse tühjakstegemist? Paulus seevastu õpetab, et meil on ligipääs Jumalale, see tähendab lepitus Kristuse kaudu. Ja et näidata, kuidas see toimub, lisab ta, et meil on ligipääs usu kaudu. Seega me saame patud andeks usu läbi Kristuse pärast. Me ei saa Jumala vihale vastu seada oma armastust ja tegusid.

Teiseks. On kindel, et patud antakse andeks lepitaja Kristuse pärast, Rm 3[:25]: “Kelle Jumal on seadnud lepitusohvriks.” Ja Paulus lisab: “usu kaudu”. Niisiis on meile sellest lepitajast kasu sedavõrd, kuivõrd me haarames usus kinni temas töötatud halastusest ja seame tema Jumala viha ja kohtu vastu. Samas mõttes on kirjutatud ka, Hb 4[:14.16]: „Et meil nüüd on suur ülempreester” jne. „läki siis julgusega.” Paulus ärgitab meid minema Jumala juurde mitte usaldusest oma teenete vastu, vaid usaldusest ülempreester Kristuse vastu; järelkult nõuab ta usku.

Kolmandaks. Peetrus ütleb, Ap 10[:43]: “Temast tunnistavad kõik prohvetid, et igaüks, kes Temasse usub, saab Tema nime läbi pattude andeksandmise.” Kuidas saaks seda veel selgemini öelda? Me saame pattude andeksandmise, ütleb ta, tema nime läbi, see tähendab tema pärast: järelkult mitte meie enda teenete pärast, mitte meie täieliku või esmase patukahetsuse, armastuse, teenimise, tegude pärast. Ja Peetrus lisab: kui me usume temasse. Seega nõuab ta usku. Sest Kristuse nime ei saa me muidu haarata kui usu läbi. Pealegi toetub Peetrus sellega kõigi prohvetite üksmeelsele otsusele. See on tõeline kiriku autoriteedile toetumine. Sellest tuleb aga allpool meelesparanduse puhul uuesti juttu.

Neljandaks. Pattude andeksandmist on töötatud Kristuse pärast. Seepärast ei saa seda muidu vastu võtta kui ainult usu läbi, sest töötusest ei saa osa muidu kui

ainult usu läbi, Rm 4[:16]: “Seepärast siis pärijaks saamine on usust, et see oleks armust ja töotus jääks kindlaks.” Paulus justkui ütleks: kui see sõltuks meie teenetest, siis oleks töotus ebakindel ja kasutu, sest me ei suuda kunagi kindlaks teha, millal me oleme piisavalt teeneid osutanud. Kogenud südametunnistusel on seda lihtne mõista. Sellepärast ütleb Paulus, Gl 3[:22]: “Kuid Pühakiri on kõik oleva andnud vangiks patule, et töotus antaks neile, kes usuvad, usust Jeesusesse Kristusesse.” Siin ta võtab meilt ära meie teened, sest ta väidab meid olevat süüdlased ja patule allutatud; sellele ta lisab, et meile on antud töotus, ja nimelt pattude andeksandmise ja õigeksmõistmise töotus, ning näitab, kuidas on võimalik töotust vastu võtta, nimelt usu läbi. Ja see põhjendus, mis lähtub töotuse iseloomust, on Paulusel üks põhilisemaid ja sagedamini kasutatavaid. Pole võimalik välja mõelda ega ette kujutada midagi sellist, millega saaks seda Pauluse argumenti ümber lükata. Sellepärast ärgu vagad südamed lasku end kõrvale juhtida põhimõttest, et me saame patud andeks üksnes usu läbi Kristuse pärast. Siin on neil vastukaaluks patust tulenevatele hirmudele, igavesele surmale ja põrgu väravatele kindel lohutus.

Kuna me saame Püha Vaimu ja patud andeks ainult usu läbi, siis teeb ainult usk õigeks, sest lepitatud ei arvata õigete ja Jumala poegade hulka mitte oma puhtuse pärast, vaid halastusest, Kristuse pärast; kui nad muidugi sellest halastusest usus kinni haaravad. Sellepärast tunnistab ka Pühakiri, et meid peetakse õigeks usu läbi. Niisiis lisame tunnistusi, mis kuulutavad selgesti, et usk ongi see õigus, milles meid Jumala ees õigeks mõistetakse, mis aga ei tähenda, et usk iseenesest oleks vääriline tegu, vaid et ta võtab vastu töotuse, milles Jumal on lubanud, et ta tahab Kristuse pärast nendega, kes temasse usuvad, lepitatud olla või et ta usub, et Kristus on meile Jumala poolt antud tarkuseks, õiguseks, pühitsuseks ja lunastuseks.

Paulus uurib seda teemat põhjalikumalt kirjas roomlastele ja kinnitab, et me saame õigeks armust, usu läbi, kui me usume, et Jumal on meiega Kristuse pärast lepitanud. Ta käsitleb seda teesi kolmandas peatükis, mis hõlmab kogu väitluse põhisisu: “Mina ju arvan, et inimene mõistetakse õigeks usu tõttu, Seaduse tegudest sõltumata.” [Rm 3:28] Vastased peavad seda leviitide usutalituste kohta käivaks. Aga Paulus ei räägi ainult usutalitustest, vaid kogu Seadusest, sest 7. peatükis tsiteerib ta Kümme käsku: “Sa ei tohi himustada!” [Rm 7:7] Kui kõlbelised teod teeniksid ära pattude andeksandmise ja õigeksmõistmise, siis poleks ei Kristust ega ka töötust vaja olnud ja see muudaks tühiseks kõik selle, mida Paulus töötuse kohta räägib. Samuti oleks ta asjatult efeslastele kirjutanud: “Sest teie olete armust päästetud usu kaudu – ja see ei ole teist enestest, vaid see on and Jumalalt.” [Ef 2:8] Ja Paulus viitab ka Aabrahamile [Rm 4:1] ja Taavetile [Rm 4:6]. Neil oli aga Jumalalt ümberlõikamise käsk. Kui mõni tegu on õigeks teinud, peavad järelikult need teod, mille kohta on käsk, ka õigeks tegema. Augustinus aga õpetab õigesti, et Paulus kõneleb kogu Seadusest, nagu ta seda oma raamatus “Vaimust ja kirjatähest”²⁰ pikalt ja põhjalikult käsitleda võtab, kus ta lõpetuseks ütleb: Seega, kui järele mõelda ja kaaluda jõudusid, mida Issand on pidanud vääriliseks meile jagada, jõuame järeldusele, et inimest ei mõisteta õigeks mitte hea elu käskude, vaid üksnes usu kaudu Jeesusesse Kristusesse.

Samuti ei arva me, et Paulus väidab huupi, et usk teeb õigeks; ta kaitseb ja kinnitab seda pikalt kirjas roomlastele neljandas peatükis ja kordab veel ka teistes kirjades. Nii ütleb ta kirjas roomlastele neljandas peatükis [:4j]: “Töötegijale aga ei arvestata palka armust, vaid vastavalt kokkuleppele. Tollele aga, kes tööd ei tee, vaid usub Temasse, kes teeb õigeks jumalakartmatu, arvestakse õiguseks tema usk.” Paulus ütleb siin selgelt, et usk ise arvatakse õiguseks. Järelikult on usk see, mille

²⁰ [De spiritu et litera]

Jumal kuulutab õiguseks; Paulus lisab, et seda peetakse armust õiguseks, ja ei pea selle sündimist armust võimalikuks, kui see võlgnetaks tegudele. Sellepärast välistab ta ka moraalsete tegude teened. Sest kui nendega teenitaks ära õigeksmõistmine Jumala ees, siis ei arvataks usku ilma tegudeta õiguseks. Edasi ütleb Paulus: “Me ju ütleme: Aabrahamile arvestati usk õiguseks.” [Rm 4:9] Ja 5. peatükis: “Et me nüüd oleme saanud õigeks usust, siis on meil rahu Jumalaga meie Issanda Jeesuse Kristuse kaudu.” [Rm 5:1] Rm 10[:10]: “Südamega usutakse õiguseks.” Siin nimetab Paulus usku südame õiguseks. Gl 2[:16]: Me oleme „uskunud Kristusesse Jeesusesse, et saada õigeks usust Kristusesse ja ei mitte Seaduse tegude kaudu.” Ef 2[:8]: “Sest teie olete armust päästetud usu kaudu – ja see ei ole teist enestest, vaid see on and Jumalalt –, ei mitte tegudest, et ükski ei saaks kiidelda.”

Jh 1[:12.13]: “Aga kõigile, kes Tema vastu võtsid, andis Ta meelevalla saada Jumala lasteks, neile kõigile, kes usuvad Tema nimesse, kes ei ole sündinud verest, ei liha tahtest, ei mehe tahtest, vaid Jumalast.” Jh 3[:14j]: “Ja nõnda nagu Mooses ülendas kõrbes vaskmadu, nõnda peab ülendatama Inimese Poega, et igaühel, kes usub, oleks Temas igavene elu.” Samuti: “Jumal ei ole ju läkitanud oma Poega maailma kohut mõistma maailma üle, vaid et maailm pääseks Tema läbi! Kes Temasse usub, selle üle ei mõisteta kohut.” [Jh 3:17j]

Ap 13[:38j]: “Olgu siis teile teada, mehed-vennad, et Tema kaudu kuulutatakse teile pattude andeksandmist, ja see õigeksmõist, mida teie ei suutnud leida Moosese Seaduses, on Temas.” Kas on võimalik veel selgemini Kristuse ametist ja õigeksmõistmisest rääkida? Seadus, ütleb kiri, ei tee õigeks. Sellepärast on meile antud Kristus, et me usuksime meie õigeksmõistmisesse tema pärast. Ap 4[:11j]: “Jeesus on kivi, mille teie, ehitajad, olete tunnistanud kõlbmatuks, mis on saanud päiskiviks. Ja ei ole kellegi muu sees pääsemist, sest taeva all ei ole antud inimestele

ühtegi teist nime, mille läbi meil saaks olla pääsemist.” Kristuse nime saab aga ainult usu läbi haarata. See tähendab, et meid lunastab kindel usaldus Kristuse nime, mitte oma tegude vastu. Sest nimi tähistab siinkohal põhjust, millega näidatakse, mispärast lunastus toimub. Ja Kristuse nime esiletõstmine tähendab Kristuse nime peale lootmist, mis on nagu lunaraha või põhjus, mille tõttu meid päästetakse. Ap 15[:9]: “Olles juba usuga puhastanud nende südamed.” Sellepärast ei ole see usk, millest apostlid räägivad, tühipaljas teadmine, vaid Püha Vaimu vastuvõtmine ja meie õigeks mõistmine.

Ha 2[:4]: “Õige elab oma usust.” Siin väidetakse esmalt, et inimesed on õiged selles usus, millega nad usuvad Jumala armulise olevat, ja lisatakse, et see usk teeb elavaks, kuna ta toob südamesse rahu, rõõmu ja igavese elu.

Js 53[:11]: “Oma tarkusega teeb ta paljusid õigeks.” Mis on aga Kristuse tundmine muud kui Kristuse heategude ja töotuste tundmine, mille ta evangeeliumi kaudu maailmale on jaganud? Nende heategude tundmine tähendabki tõelist ja tegelikku uskumist Kristusesse, uskumist, et see, mida Jumal Kristuse pärast on töötanud, läheb kindlasti täide.

Aga Pühakiri on sellesarnastest tunnistustest tulvil, kõneldes mõnel pool Seadusest, teisel Kristuse töotustest, pattude andeksandmisest ja meie armurikkast vastuvõtmisest Jumala poolt Kristuse pärast.

Ka kirikuisade juures kohtab siin ja seal sääraseid tunnistusi. Ambrosiuski ütleb kirjas Irenaeusele: “Aga maailm on Seaduse läbi Temale alistatud, kuna Seaduse nõudmisel süüdistatakse kõiki ja Seaduse tegudest ei saa keegi õigeks, see tähendab, et Seaduse kaudu toimub patu äratundmine, kuid mitte süü kergendamine. Tundub, et Seadus, mis kõik inimesed patuseks teeb, oli kahjulik, aga tulev Issand Kristus on patu, mida mitte keegi pole suutnud vältida, kõigile andeks andnud ja kustutanud oma

vere valamisega meie võlakirja. See on see, kui öeldakse: “Kus aga patt on rohkenenud, seal on arm saanud üliküllaseks.” [Rm 5:20] Sest pärast seda, kui kogu maailm on talle allutatud, on ta ära võtnud kogu maailma patu, nagu tunnistas Johannes, öeldes: “Vaata, see on Jumala Tall, kes kannab ära maailma patu!” [Jh 1:29] Sellepärast ei kiitlegi keegi tegudega, kuna mitte keegi ei saa oma tegudega õigeks. Kes on aga õige, sellele on see kingitud, sest ta on pärast ristimist õigeks mõistetud. Järelikult on usk see, mis Kristuse vere kaudu vabaks teeb, sest õnnis on, kelle patt on andeks antud, kelle eksimus on kinni kaetud [Ps 32:1].” Need Ambrosiuse sõnad kaitsevad selgelt meie seisukohta, – ta eitab tegudest õigeksmõistmist ja kinnitab, et usk vabastab Kristuse vere kaudu. Kui kõik arvamuseavaldajad, keda suursuguste tiitlitega austatakse, kokku kogutaks; mõnda neist kutsutakse ju ingellikuks, teist teravmeelseks, kolmandat ületamatuks; siis ka nende kõigi korduv lugemine ei aita Pauluse mõistmisele nii palju kaasa, kui seda teeb see üks Ambrosiuse mõtteavaldus.

Samas vaimus on pelagiaanide vastu palju kirjutanud ka Augustinus. Raamatus “Vaimust ja kirjatähest”²¹ ütleb ta nii: “Seaduse õigus antakse meile ju sellepärast, et selle täitja elaks selles, nii et kui keegi on oma nõrkuse ära tundnud, siis ta ei ürita enam õigekstegijat lepitada oma jõuga või Seadustähe kaudu, mida ta ei suuda täita, vaid usu kaudu, ja ta teeb seda ning elab selles. Õiget tegu, mille tegija elaks selles, ei soorita ükski peale õigeksmõistetu.” Siin ütleb Augustinus selgelt, et õigeksmõistjat lepitatakse usu läbi ja õigeksmõistmine saavutatakse usu läbi. Ja veidi hiljem: “Seaduse kaudu me kardame Jumalat, usu kaudu loodame Jumala peale. Karistuse kartjatele aga jääb arm varjatuks, ja kartuses vaevlev hing põgeneb usu kaudu Jumala halastuse poole, et see annaks talle, mida ta temalt nõuab.” Siin õpetab

²¹ [De spiritu et littera]

Augustinus, et Seadusega hirmutatakse südant, usu läbi aga tuntakse lohutust, ja et meil tuleks enne seda, kui me üritame Seadust täita, usus halastusest kinni haarata. Tagapool me tsiteerime veel teisi mõtteavaldusi.

On tõepoolest hämmastav, et selline hulk Pühakirja tsitaate, mis kinnitavad selge sõnaga usu läbi õigeksmõistmist ja eitavad täiesti tegude osa, vastaseid sugugi ei kõiguta. Kas nad tõesti arvavad, et seda on ilmaaegu nii mitmel pool korratud? Kas nad tõesti usuvad, et need sõnad on Pühal Vaimul kogemata suust lipsanud? Lisaks sellele on nad välja mõelnud filosoofilise vaimukuse, millega nad teravmeelitsevad. Nad ütlevad, et õigeksmõistmine tuleb vastu võtta vormitud usus²², see tähendab, nad ei arva, et usk teeks õigeks muidu kui armastuse pärast. Veelgi enam – nad ei arva üldse, et usk teeb õigeks, vaid et seda teeb ainult armastus, sest nad kujutlevad, et usk võib ka surmapatu kõrval püsima jääda. Aga millele muule see viitab, kui et tõotus tehakse jälle tühjaks ja pöördutakse tagasi Seaduse juurde? Kui usk saab patud andeks armastuse pärast, siis jääb pattude andeksandmine ebakindlaks, sest me ei armasta kunagi nii palju, nagu me peaksime armastama; pigem vastupidi – me ei armastaks, kui meie süda ei oleks kindel, et patud on meile andeks antud. Nii teevad vastased evangeeliumi pattude armust andeksandmisest täiesti tühjaks, kui nad nõuavad pattude andeksandmisel ja õigeksmõistmisel inimese enda armastuse kindlust, vaatamata sellele, et nad ei saaks seda armastust ei tunda ega mõista, kui nad ei usu pattude armust andeksandmisse.

Ka meie ütleme, et armastus peaks järgnema usule, nagu ütleb ka Paulus: „Kristuses Jeesuses ei maksa ju ümberlõikamine ega ümberlõikamatus, vaid usk, mis toimib armastuse kaudu.” [Gl 5:6] Ometi ei tule sellepärast veel arvata, et me saaksime selle armastuse kindluses või armastuse pärast patud andeks ja Jumalaga

²² [*fides formata*]

lepitatud, nagu me ei saa patte andeks ka muude sellega kaasnevate tegude pärast, vaid ainult usu läbi, ja nimelt usu läbi selle sõna tegelikus tähenduses, sest töotuse osaliseks ei saa muidu kui ainult usu läbi. Usk oma tegelikus tähenduses aga võtab omaks töotuse; sellisest usust kõneleb Pühakiri. Ja kuna see saab patud andeks ja lepitab meid Jumalaga, siis peetakse meid selle läbi Kristuse pärast õigeks veel enne, kui meie armastame või Seadust täidame, isegi kui armastus sellega vältimatult kaasneb. Seda enam ei ole usk tühipaljas teadmine ega saa surmapatu kõrval püsima jääda, vaid on Püha Vaimu töö, milles meid vabastatakse surmast, milles hirmunud südant julgustatakse ja elavaks tehakse. Ja et ainult selline usk saab patud andeks ja teeb meid Jumalale meelepäraseks ning toob endaga kaasa Püha Vaimu, tuleks seda pigem nimetada armuks, mis teeb Jumalale meelepäraseks²³, armastuseks mis on selle järelmõju.

Siiamaani me oleme selleks, et asi saaks selgemaks, üsna põhjalikult nii Pühakirja tunnistuste kui ka Pühakirjast lähtuvate põhjenduste abil näidanud, et me saame ainult usu läbi Kristuse pärast patud andeks ja et me saame ainult usu läbi õigeks, see tähendab ülekohtusest õigeks ehk uuesti sündinuks. Seda aga, kui vajalik on sellise usu äratundmine, on lihtne hinnata, kuna ainult selles on nähtav Kristuse amet ja töö, ainult selles me võtame vastu Kristuse heategusid, ainult see pakub vagale südamele kindlat ja püsivat lohutust. Kirikul peab olema selline õpetus, kust vagad saaksid kindla päästelootuse. Sest vastased annavad inimestele õnnetult nõu, lastes meil kahelda, kas me saame patud andeks. Kuidas kannatavad surma välja need, kes pole sellisest usust midagi kuulnud ja kes peavad kahtlema, kas nad saavad patud andeks? Peale selle tuleb kirikus säilitada Kristuse evangeelium, see tähendab töotus, et patud antakse andeks armust Kristuse pärast. Need, kes sellisest usust, millest me

²³ [*gratia gratum faciens*]

räägime, midagi ei õpeta, tühistavad selle evangeeliumi täiesti. Skolastikud aga ei poeta sõnakestki sellise usu kohta. Ja meie vastased järgivad neid ja heidavad sellise usu kõrvale. Ka ei saa nad aru, et nad teevad sellega tühjaks kogu armust pattude andeksandmise ja Kristuse õiguse töötuse.

Armastusest ja Seaduse täitmisest.

Siin väidavad vastased meie vastu: “Kui sa aga tahad ellu minna, siis pea käske.” [Mt 19:17] Samuti: „Seaduse täitjad mõistetakse õigeks.” [Rm 2:13] ning veel palju muud sellesarnast Seaduse ja tegude kohta käivat. Aga enne, kui me neile vastame, tuleb seletada, mida meie armastuse ja Seaduse täitmise kohta arvame.

Prohvet kirjutab: “Ma panen nende sisse oma Seaduse.” [Jr 31:33] Ja Rm 3[:31] Paulus ütleb: “Kas ma kõrvaldan Seaduse usu kaudu? Ei sinnapoolegi! Vastupidi: ma panen kehtima Seaduse.” Ja Kristus ütleb: “Kui sa aga tahad ellu minna, siis pea käske.” [Mt 19:17] Samuti: Kui “mul ei oleks armastust, siis ma ei saavutaks midagi.” [1Kr 13:3] Need ja sarnased mõtted tunnistavad, et Seadus peab meis juurduma ning järjest enam edenema. Aga me ei räägi usutalitustest, vaid Seadusest, mis teeb ettekirjutusi südame toimimisajenditele, ja nimelt Kümnest käsust. Aga kuna usk toob endaga kaasa Püha Vaimu ja loob südames uue elu, siis on vaja, et ta looks südames ka vaimsed toimimisajendid. Ja seda, mis need ajendid on, näitab prohvet, öeldes: “Ma panen nende sisse oma Seaduse.” Nii et pärast seda, kui me oleme usu läbi õigeks mõistetud ja uuesti sündinud, hakkame Jumalat kartma, armastama, paluma ja temalt abi ootama, teda tänama ja ülistama ning temale raskustes kuuletuma. Me hakkame ka ligimesi armastama, sest südames on vaimsed ja pühad toimimisajendid.

See aga ei saa toimuda enne, kui me oleme usu läbi õigeks mõistetud ja võtame uuestisündinutena vastu Püha Vaimu. Kõigepealt sellepärast, et Seadust ei ole võimalik täita ilma Kristuseta. Nagu pole Seadust võimalik täita ka ilma Püha Vaimuta. Püha Vaim saadakse aga usu läbi, nagu ütleb Paulus, Gl 3[:14]: “Et me töötatud Vaimu saaksime usu kaudu.” Või kuidas saab inimsüda Jumalat armastada, kui ta samas tunneb, et Jumal on kohutavalt vihane ja rõhub meid ajalike ja igaveste kannatustega? Seadus aga süüdistab meid pidevalt, näitab meile pidevalt Jumala viha. Ühesõnaga, Jumalat ei saa armastada, kui enne ei õpita usu läbi tundma tema halastust. Ainult nii muutub ta armastusväärseks.

Seega – olgugi et tavategusid, see tähendab väliseid käsutegusid on võimalik sooritada osalt ka ilma Kristuse ja Püha Vaimuta, on sellest, mida me oleme öelnud, siiski ilmne, et see, mis tõepoolest jumaliku Seaduse juurde kuulub, nagu südame armastus Jumala vastu, mida nõutakse esimesel käsulaua, ei saa sündida ilma Püha Vaimuta. Meie vastased on aga toredad teoloogid: nad vaatlevad tähelepanelikult teist käsulauda ja ühiskondlikke tegusid, esimesest ei huvitu nad aga üldse, nagu ei puutukski see asjasse, ja nõuavad järjekindlalt ainult välist austust. Igavest Seadust, mis ületab kõigi loodud olendite mõistuse ja arusaamisvõime: “Armasta Issandat, oma Jumalat, kõigest oma südamest” [5Ms 6:5], ei arvesta nad üldse.

Kristus on meile antud aga selleks, et me saaksime tema pärast pattude andeksandmise ja Püha Vaimu osaliseks, mis äratas meis uue ja igavese elu ning igavese õiguse. Seetõttu ei ole võimalik seadust tõeliselt täita enne seda, kui usu kaudu on vastu võetud Püha Vaim. Seepärast ütleb Paulus, et me kinnitame usu läbi Seadust, mitte ei tühistata seda [Rm 3:31], sest Seadust saab täita alles siis, kui meil on Püha Vaim. Ja Paulus õpetab, 2. Kr 3[:15jj], et katet, mis varjab Moosese palet, on võimalik eemaldada ainult usu kaudu Kristusesse, milles võetakse vastu Püha Vaim.

Sest ta ütleb nii: “Tänapäevani, iga kord, kui loetakse Moosest, lasub kate nende südame meele peal. Kuid iga kord kui ta pöördub Issanda poole, tõstetakse kate ümbert ära. Issand aga on Vaim, ent seal, kus on Issanda Vaim, on vabadus.” Katte all mõistab Paulus inimese käsitus kogu Seadusest, Kümnest käsust ja usutalitustest, see tähendab, et silmakirjateenrid arvavad välistest ja tavategudest Jumala Seaduse täitmiseks piisavat ja et ohvrid ning usutalitused teevad nende toimingute tegemise tõttu²⁴ Jumala palge ees õigeks. See kate võetakse meilt ära aga siis, see tähendab, et see viga kõrvaldatakse, kui Jumal näitab meie südamele meie rüvedust ja patu suurust. Seal siis me näeme esimest korda, et me oleme Seaduse täitmisest väga kaugel. Seal me tajume, kuidas enesekindel ja tühine liha ei karda Jumalat ega usu tegelikult, et Jumalal meiega midagi pistmist on, vaid et inimene sünnib ja sureb juhuslikult. Seal me kogeme, et me ei usu, et Jumal võiks andestada ja meid kuulda võtta. Kui meid aga evangeeliumi kuulmisel ja pattude andeksandmisel usu läbi kinnitatakse, saame Püha Vaimu, nii et me oleme võimelised Jumalast õigesti mõtlema, Jumalat kartma, temasse uskuma jne. Sellest ilmneb, et ilma Kristuse ja Püha Vaimuta ei saa Seadust täita.

Seega me kuulutame, et Seadus peab meis juurduma ja järjest enam edenema. Me peame silmas mõlemat, see tähendab nii vaimseid toimumisajendeid kui ka väliseid häid tegusid. Seepärast süüdistavad vastased meid alusetult, et meie omad ei õpeta häid tegusid, samas kui me mitte ainult ei nõua neid, vaid ka näitame ühtlasi, kuidas neid on võimalik sooritada. Lõpptulemus paljastab need silmakirjateenrid, kes üritavad omal jõul Seadust täita, ja näitab, et nad ei suuda saavutada seda, mida nad taotlevad. Sest inimloomus on liiga nõrk, et ta võiks omal jõul vastu seista kuradile, kelle vangistuses on kõik, kes pole usu kaudu vabastatud. Kuradi vastu on vaja

²⁴ [*ex opere operato*]

Kristuse väge, see tähendab, kuna me teame, et meid võetakse kuulda Kristuse pärast ja et meil on töotus, siis me palume, et Püha Vaim valitseks ja kaitseks meid, et me ei eksiks peetuse läbi ega laseks end mõjutada midagi Jumala tahte vastast ette võtma. Nagu õpetab Psalm: “Sa võtsid vangihulga saagiks, said ande inimeste seas.” [Ps 68:19] Kristus võitis ju ära kuradi ja andis meile töotuse ja Püha Vaimu, et me jumaliku abiga võidaksime ka ise. Ja 1. Jh 3[:8]: “Selleks ongi Jumala Poeg saanud avalikuks, et Ta hajutaks kuradi teod.” Sellest lähtudes me ei õpeta ainult seda, kuidas Seadust saab täita, vaid ka seda, kuidas Jumal tunneb heameelt sellest, kui seda täidetakse; mitte et me täidaksime kõiki Seaduse nõudmisi, vaid et me oleme Kristuses, millest me pisut hiljem ka räägime. Niisiis on kindel, et meie omad nõuavad häid tegusid. Vähe sellest, lisaks sellele me väidame, et Jumala armastamist, isegi kui see on puudulik, on võimatu lahutada usust, sest Kristuse kaudu on meil ligipääs Isale, ja kui me oleme patud andeks saanud, siis me usume juba tõepoolest, et meil on Jumal, see tähendab, et Jumal hoolib meist, me hüüame teda appi, täname, kardame ja armastame teda, nagu Johannes õpetab oma esimeses kirjas. “Meie armastame,” ütleb ta, “sest Tema on meid armastanud enne” [1Jh 4:19], kuna ta on andnud meile oma Poja ja andestanud meile meie patud. See tähendab, et usk käib eel ja armastus järgneb sellele. Samuti on see usk, millest me kõneleme, olemas patukahetsuses, see tähendab, see tekib süümepiinades, kus süda tunneb ära Jumala viha meie pattude vastu ja otsib pattude andeksandmist ning vabastust patust. Ja sellistes piinades ja muudes vaevades peaks see usk kasvama ja kindlamaks saama, mistõttu ei saagi usku olla neis, kes elavad liha järgi, kes tunnevad rõõmu oma himudest ja annavad neile järele. Sellepärast ütleb Paulus: “Nüüd ei ole enam mingit surmamõistmist neile, kes on Kristuses Jeesuses; kes ei käi liha, vaid Vaimu järgi.” [Rm 8:1.4] Samuti: “Me oleme küll võlglast, kuid ei mitte lihale, et peaksime liha

järgi elama. Sest kui te liha järgi elate, siis te surete; kui te aga Vaimuga ihu teod suretate, siis te hakkate elama.” [Rm 8:12j] Nii et see usk, mis saab patud andeks südames, mis on ära hirmutatud ja põgeneb patu eest, ei jää püsima neis, kes annavad järele himudele, samuti ei jää ta püsima surmapatu kõrval.

Neist usu tagajärgedest valivad vastased välja ühe, see on armastuse, ja õpetavad, et armastus teeb õigeks. Sellest ilmneb selgesti, et nad õpetavad ainult Seadust. Nad ei õpeta, et me saame enne usu kaudu patud andeks. Nad ei õpeta midagi vahemees Kristuse kohta, et me oleme Kristuse pärast Jumalaga lepitatud, ja mitte meie enda armastuse pärast. Ja sellegipoolest nad ei ütle, milline see armastus on, ega oskagi seda öelda. Nad kuulutavad, et täidavad Seadust, ehkki tegelikult kuulub see au Kristusele; ja Jumala kohtule seavad nad vastu oma tegude usaldamise, sest nad väidavad teenetele vääriliste tasu²⁵ läbi ära teenivat armu ja igavese elu. See on ju jumalatu ning tühine enesekindlus. Sest me ei suuda selles elus Seaduse nõudmisi täiel määral täita, kuna lihalik loomus ei lakka kurje himusid esile toomast, isegi kui Püha Vaim meis paneb neile vastu.

Kuid mõni võib küsida: Kui ka meie tunnistame, et armastus on Püha Vaimu tegu, ja kui see tähendab õigeolemist, sest see on käsutäitmine, siis miks me ei õpeta, et see teeb õigeks? Sellele tuleb vastata: Esiteks on kindel, et me ei saa patte andeks ei oma armastuse kaudu ega ka armastuse pärast, vaid ainult Kristuse pärast usu läbi, ainult usk, mis peab silmas tõotust ja mõistab, et Jumala andestust saab kindlaks pidada sellepärast, et Kristus ei ole ilmaaegu surnud jne., võidab ära patu- ja surmahirmu. Kui keegi kahtleb, kas talle antakse patud andeks, siis ta teotab Kristust, sest ta peab oma pattu suuremaks või vägevamaks kui Kristuse surma ja tõotust; Paulus ütleb ju, et kus patt on rohkenenud, seal on arm saanud üliküllaseks [Rm 5:20],

²⁵ [*de condigno*]

see tähendab, et halastus on suurem kui patt. Kui keegi arvab, et talle antakse patud andeks sellepärast, et ta armastab, siis ta teotab Kristust ja saab Jumala kohtus teada, et selline usaldus oma õiguse peale on jumalatu ja tühine. Seega on vaja, et usk lepitaks ja teeks õigeks. Ja nii nagu me ei saa patte andeks teiste Seaduse vooruste kaudu või nende pärast, ja nimelt kannatlikkuse, kasinuse, kuulekuse pärast ülemate suhtes jne., ja siiski peavad need voorused kaasas käima, nõnda ei saa me patte andeks ka Jumala armastamise pärast, ehkki see peab kaasas käima. Pealegi on kõnekeelest teada, et vahetevahel me väljendame sünekdohhliselt²⁶ nii põhjust kui ka tagajärge ühe ja sama sõnaga. Nii ütleb Kristus, Lk 7[:47]: „Temale on palju patte andeks antud, sest ta armastab palju.” Ja Kristus tõlgendab end ise, kui ta ütleb: “Sinu usk on sind päästnud.” [Lk 7:50] Järelikult ei tahtnud Kristus, et naine oleks pattude andeksandmise armastuse teoga ära teeninud. Sellepärast ta ütlebki selge sõnaga: “Sinu usk on sind päästnud.” Usk aga on see, mis võtab halastuse vastu Jumala sõna pärast, armust. Kes seda usuks ei pea, see ei taipa üldse, mis on usk. Ja see lugu näitab ka, mida Kristus peab armastuseks. Naine tuli Kristuse juurde arvamiseiga, et tema juurest tuleb pattude andeksandmist otsida. Selline austus kujutab endast ülimat Kristuse austust. Kristusele poleks saanud suuremat au osutada. Pattude andeksandmise otsimine tema juurest tähendas tegelikult tema Messiaks kuulutamist. Niisiis tähendab selline mõtlemine Kristusest, selline austamine, selline Kristuse vastuvõtmine tõelist uskumist. Sõna “armastus” aga ei kasutanud Kristus mitte naise suhtes, vaid variseride vastu, sest ta vastandas variseride austust naise austusele. Ta sõitleb variseri, et see ei tunnistanud teda Messiaks, olgugi et osutas talle väliseid austusavaldusi nagu külalisele, suurele ja pühale mehele. Ta viitab naisele ja ülistab tema austamist: võidmist, pisaraid jne., mis kõik on usu märgid ja -tunnistus, ja

²⁶ [κατά συνεκδοχήν]

nimelt, et ta otsis Kristuse juurest pattude andeksandmist. See on tõepoolest suurepärane näide, mis ajendas Kristust põhjendatult sõitlema variseri — tarka ja ausat meest, kellel polnud aga usku. Kristus heidab talle ette jumalatust ja manitseb teda näitega naisest, näidates talle olukorra häbiväärsust, et harimatu naine usub Jumalasse ja Seaduse õpetaja ei usu, ei tunne Messiat ära, ei otsi tema juurest pattude andeksandmist ja päästet. Seega kiidab Kristus kogu austust tervikuna, nagu kirjades sageli tehakse, kus tähistatakse ühe sõnaga paljut; sellest räägime pikemalt hiljem selliste kirjakohtade puhul nagu: „Andke armuanniks, mis sees on, ja vaata, siis on teile kõik puhas.” [Lk 11:41] Kristus ei nõua mitte ainult halastusande, vaid ka usu õigust. Sellepärast ta ütleb: “Temale on palju patte andeks antud, sest ta armastab palju”, see tähendab, kuna ta on mind tõeliselt usu ning usuharjutuste ja -märkide läbi austanud. Kristus peab sellega silmas kogu austust. Ja ometi õpetab ta, et tegelikult saab patud andeks usu läbi, ehkki sellele peavad järgnema armastus, patutunnistus ja teised head viljad. Sellega ei taha ta aga öelda, et need viljad oleksid lunarahaks, lepituseks, mille pärast toimub pattude andeksandmine, mis lepitab meid uuesti Jumalaga. Me räägime suurest asjast – Kristuse aust; ja sellest otsivad vagad südamed kindlat ja püsivat lohutust: kas usaldada Kristust või meie oma tegusid. Kui usaldada meie oma tegusid, siis võtab see Kristuselt ära vahemehe ja lepitaja au. Ja Jumala kohtus me saame ikkagi teada, et see usaldus on olnud asjatu, ja südametunnistus langeb sellest meeleheitesse. Kui pattude andeksandmine ja lepitus ei toimu armust, Kristuse pärast, vaid meie armastuse pärast, siis ei saa keegi patte andeks muidu, kui et ta peab kinni kogu Seadusest, sest kuni Seadusel on võimalik meid süüdistada, ei tee ta õigeks. Järelikult on selge, et kuna õigeksmõistmine on lepitus Kristuse pärast, siis me saame õigeks usu läbi, sest pattude andekssaamine ainult usu läbi on kõige kindlam asi.

Nüüd aga vastame etteheitele, mida me ülal nimetasime. Õigesti peavad vastased armastust Seaduse täitmiseks, ja Seadusele kuuletumine on kindlasti õige, aga nad eksivad, arvates, et me saame Seadusest õigeks. Kui me aga ei saa Seadusest õigeks, vaid meile antakse patud andeks ja meid lepitatakse Jumalaga usu läbi, Kristuse pärast, mitte armastuse või Seaduse täitmise pärast, siis järeldeb sellest paratamatult, et me saame õigeks usu läbi Kristusesse.

Sellest tulenevalt on Seaduse täitmine või Seadusele kuuletumine meile küll õiguseks siis, kui see on täielik, aga meis on see puudulik ja ei ole puhas. Sellepärast ei ole see iseenesest Jumalale meelepärane ega iseenesest vastuvõetav. Kuigi selle põhjal, mis ülal öeldud, on kindel, et õigeksmõistmine ei tähenda üksnes uueks saamise algust, vaid lepitust, mille läbi meid pärast vastu võetakse, on nüüd võimalik siiski palju selgemini näha, et poolik Seaduse täitmine ei tee õigeks, õigeks saadakse ainult usu pärast. Samuti ei tule loota selle peale, et meid peetakse Jumala ees õigeks meie enda täiuslikkuse ja Seaduse täitmise pärast, mitte aga Kristuse pärast.

Sest, esiteks, ei lakka Kristus olemast vahemees, kui me oleme uueks saanud. Eksivad need, kes arvavad, et ta teenib meile ära vaid esmase armu ja et pärast seda me oleme ise oma Seadusetäitmisega Jumalale meelepärased ja teenime ära igavese elu. Kristus jääb vahemeheks ja meil tuleb alati kindel olla, et meil on tema pärast armuline Jumal, ka siis, kui me ise oleme vääritud. Nagu Paulus selgelt õpetab: „Ma ei tunne ju enesel olevat ühtegi süüd, – kuid selle põhjal ma ei ole veel õigeks tunnistanud.” [1Kr 4:4] Ta saab aru, et ta mõistetakse õigeks usu läbi Kristuse pärast, sest “Õnnis on, kelle patt on andeks antud.” [Ps 32:1; Rm 4:7] Sellise andeksandmise osaliseks saab aga ainult usu läbi. Samamoodi toimub evangeeliumi õiguse omistamine läbi töötuse, niisiis toimub selle vastuvõtmine alati usu läbi, alati tuleb kindel olla, et meid mõistetakse õigeks usu läbi Kristuse pärast. Kui uuestisündinud

pärast seda ehk arvavad, et nad on vastu võetud Seaduse täitmise pärast, siis millal saaks südametunnistus olla kindel, et ta on Jumalale meelepärane, sest me ei rahulda ju kunagi Seaduse nõudmisi täiel määral? Sellepärast tuleb alati pöörduda tagasi töötuse juurde, seista sellega vastu oma nõtrusele ja olla kindel, et meid peetakse õigeks Kristuse pärast, kes istub Jumala paremal käel ja palub lakkamatult meie eest [Rm 8:34]. Seda ülempreestrit teotab, kes arvab end juba õige ja vastu võetud olevat oma Seadusetäitmise pärast, ja mitte tema töötuse pärast. Samuti on arusaamatu, kuidas võib inimene arvata, et ta on õige Jumala ees, kui kõrvale on jäetud lepitaja ja vahemees Kristus.

Ja üldse, milleks on vaja pikki vaidlusi? Kogu Pühakiri, kogu kirik kisendab, et Seadust ei ole võimalik täiel määral täita. Niisiis ei ole poolik Seaduse täitmine vastuvõetav mitte iseenesest, vaid usu pärast Kristusesse. Vastasel juhul süüdistab Seadus meid pidevalt. Sest kes armastaks piisavalt või kes kardaks piisavalt Jumalat? Kes taluks piisava kannatlikkusega vaevasid, mis Jumal meile peale paneb? Kes ei kahtleks sageli, kas inimese tegemisi juhib Jumala otsus või juhus? Kes ei kahtleks sageli, kas Jumal kuuleb meid? Kes ei oleks sageli raevunud, et jumalatud naudidvad paremat õnne kui vagad ja et jumalatud rõhuvad vagasid. Kes täidab oma kutsumist? Kes armastab oma ligimest nagu iseennast? Keda ei kiusaks himu? Sellepärast ütleb Paulus: “Ma ju ei tee head, mida tahan, vaid paha, mida ma ei taha, just seda ma teen.” [Rm 7:19] Samuti: “Mina ise oma mõistusega orjan küll Jumala Seadust, kuid lihaga patu seadust.” [Rm 7:25] Siin kuulutab Paulus avalikult, et ta teenib patu seadust. Ja Taavet ütleb: “Ära mine kohtusse oma sulasega, ei ole ju ükski elusolend õige su palge ees.” [Ps 143:2] Siin palub ka Jumala sulane pääsu kohtust. Samuti: “Õnnis on, kelle eksimus on kinni kaetud.” [Ps 32:1] Järelikult on meie nõtruses alati kohal patt, mida saab süüks panna ja mille kohta veidi hiljem öeldakse: “Seepärast

palugu sind iga vaga.” [Ps 32:6] Siin osutatakse sellele, et ka vagad peavad pattude andeksandmise pärast paluma. Ja rohkem kui pimedusega löödud on need, kes ei pea pattudeks kurje kalduvusi ihus, mille kohta Paulus ütleb: “ Liha himustab ju Vaimu vastu ja Vaim liha vastu.” [Gl 5:17] Lihalik loomus kahtleb Jumalas, loodab käesolevate asjade peale, otsib kitsikuses inimestelt abi, ka siis, kui see on vastu Jumala tahte; põgeneb vaevade eest, mida ta Jumala käsu kohaselt peaks taluma, kahtleb Jumala armulisuses jne. Püha Vaim võitleb selliste kalduvustega südames, et neid ohjeldada ja ka surmata, ning toob esile uued vaimsed toimimisajendid. Selle teema kohta me kogume aga hiljem rohkesti tunnistusi, olgugi et see on kõikjal ilmselge, mitte ainult Pühakirjas, vaid ka pühade kirikuisade kirjapanekutes.

Augustinus ütleb väga hästi: “Kõik Jumala käsud täidetakse, kui need, mida ei täideta, antakse andeks.” Seega nõuab ta usku isegi heade tegude puhul, et me usuksime, et me oleme Jumalale meelepärane Kristuse pärast ja et teod ei ole mitte iseenesest seda väärt, et olla meelepärased. Ja Hieronymus ütleb pelagiaanide vastu: “Järelikult me oleme õiged siis, kui me tunnistame end patuseks, ja meie õigus ei seisa mitte meie oma teenetes, vaid Jumala halastuses.” Seega peab Seaduse pooliku täitmise juures olema usk, mis kinnitab, et meil on Kristuse pärast armuline Jumal. Sest halastust pole võimalik saavutada muidu kui usu läbi, nagu eespool nii mõnigi kord öeldud. Sellepärast, kui Paulus ütleb, et Seadust kinnitatakse usu kaudu [Rm 3:31], siis ei tule mõelda ainult sellele, et usu läbi saavad uuesti sündinud Püha Vaimu ja nende toimimisajendid on kooskõlas Jumala Seadusega, vaid palju olulisem on lisada, et me peame mõistma, et me oleme kaugel Seaduse täiusest. Sellepärast ei saa me väita, et meid mõistetakse Jumala ees õigeks meie Seaduse täitmise pärast, vaid meil tuleb selleks, et südametunnistus leiaks rahu, õigeksmõistmist mujalt otsida. Sest me ei ole Jumala ees õiged seni, kuni me tema kohtu eest põgenedes oleme tema peale

vihased. Niisiis tuleb mõista, et kui me oleme usu läbi Kristuse pärast uuesti Jumalaga lepitatud, peetakse meid õigeks, mitte Seaduse pärast või meie tegude pärast, vaid et puudulik Seaduse täitmine on vastuvõetav usu pärast ja et usu pärast ei panda seda, mis Seaduse täitmisest puudu jääb, meile süüks, isegi kui meie pahelisuse nägemine meid hirmutab. Ja kuna õigeksmõistmist tuleb otsida mujalt, siis järelkult ei tee meie armastus ja teod õigeks. Palju kõrgemale meie puhtusest, jah, isegi palju kõrgemale Seadusest endast tuleb paigutada Kristuse surm ja hüvitus, mis meile on antud, et me oleksime kindel, et meil on armuline Jumal selle hüvituse pärast, mitte meie Seaduse täitmise pärast.

Seda õpetab Paulus, Gl 3[:13], kui ta ütleb: “Kristus on meid Seaduse needusest lahti ostnud, kui Ta sai neetuks meie eest.” See tähendab, et Seadus mõistab kõik inimesed hukka, Kristus aga, kuna ta on, ise patuta, enda peale võtnud karistuse patu eest ja saanud ohvriks meie asemel, on selle Seaduse õiguse tühistanud, ja ta ei süüdistata ega mõista hukka neid, kes usuvad Temasse, kes ta on lepitus nende eest ja kelle pärast nad nüüd õigeks mõistetakse. Kui neid aga õigeks peetakse, ei saa Seadus neid enam süüdistada ega hukka mõista, isegi kui nad tegelikult Seaduse nõudmisi täiel määral ei täida. Nii kirjutab ka Paulus, Kl 2[:10]: “Teie olete täidetud Temaga,” nagu ütleks ta: olgugi et te olete ikka veel kaugel Seaduse täiusest, ei mõista patu jäänused teid sellegipoolest hukka, sest Kristuse pärast on meil, kui te usute, kindel ja püsiv lepitus, isegi kui teie ihus asub patt.

Alati tuleb silme ees pidada tõotust, et Jumal tahab oma tõotuse pärast, Kristuse pärast armuline olla ja meid õigeks mõista, mitte Seaduse pärast või meie tegude pärast. Selles tõotuses peaksid hirmunud südamed otsima lepitust ja õigeksmõistmist, selle tõotuse abil end püsti hoidma ja kindel olema, et neil on Kristuse, tema tõotuse pärast armuline Jumal. Teod ei suuda kunagi sel kombel südant

rahustada, vaid üksnes töötus. Niisiis kui õigeksmõistmist ja hingerahu tuleb otsida mujalt kui armastamisest või tegudest, ei tee armastus ja teod järelikult õigeks, hoolimata sellest, et need on voorused ja tulenevad Seaduse õigusest, sedavõrd kui nad täidavad Seadust. Ja sedavõrd teeb Seadusele kuuletumine ka Seaduse õigust mööda õigeks. See ebatäiuslik Seaduse õigus ei ole Jumalale vastuvõetav aga muidu kui usu pärast. Sellepärast see ei tee õigeks, see tähendab ei lepita meid Jumalaga, ei lase meil uuesti sündida ega tee meid iseenesest Jumalale meelepäraseks.

Niisiis on selge, et meid mõistetakse Jumala ees õigeks ainult usu läbi, kuna ainult usu läbi me saame patud andeks ja lepituse Kristuse pärast, sest lepitust ehk õigeksmõistmist on töötatud Kristuse, mitte Seaduse pärast. Ja niisiis me saame selle ainult usu läbi, olgugi et kui meile antakse Püha Vaim, kaasneb sellega Seaduse täitmine.

Vastus vastaste väidetele.

Kui me oleme selle vaidlusasja põhialuse, see tähendab Seaduse ja töotuste ehk evangeeliumi erinevuse ära tundnud, siis on lihtne ümber lükata seda, mida vastased väidavad. Nad tsiteerivad kirjakohti Seaduse ja tegude kohta ja lähevad vaikimisi mööda kirjakohtadest töotuste kohta. Kõigi Seaduse kohta käivate väidete peale võib vastata ühe lausega, et Seadust ei saa täita ilma Kristuseta, ja kui teatud teod sünnivadki mingil viisil ilma Kristuseta, siis ei ole need Jumalale meelepärased. Sellepärast, kui nõutakse tegusid, siis tuleb lisada, et vaja on ka usku, selleks et usu põhjal nõutaks seda, mis on usu viljadeks ja tunnistusteks. Ebamäärased ja ohtlikud vaidlusküsimused toovad aga esile palju erinevaid lahendusi. Muistne poeet ütleb

õigesti: ebaõige sõna, mis on iseeneses haige, vajab tarku ravimeid.²⁷ Kuid õigete ja kindlate vaidlusküsimuste puhul parandab nii üks kui teine allikatest lähtuv lahendus kõik, mis näib pahandust tekitavat. Nii on see ka meie vaidlusasja puhul, sest see reegel, mida ma äsja kordasin, seletab kõike, mida Seaduse ja tegude kohta on öelda. Me ju tunnistame, et mõnel pool õpetab Pühakiri Seadust, teisel jällegi evangeeliumi ehk armurikast pattude andeksandmise töotust Kristuse pärast. Kui meie vastased aga eitavad, et usk teeb õigeks, ja õpetavad, et me saame patud andeks ja Jumalaga lepitatud armastuse ja oma tegude pärast, teevad nad sellega selle armurikka töotuse tühjaks. Kui pattude andeksandmine sõltuks meie tegudest, siis ei oleks see sugugi kindel. Seega oleks see tühjaks tehtud töotus. Sellepärast me kutsume vagasid südameid tähele panema töotusi ja õpetame armurikast pattude andeksandmist ja lepitust, mis sünnib usu kaudu Kristusesse. Tagapool me lisame sellele ka õpetuse Seadusest. Neid peab õigesti eristama²⁸, nagu ütleb Paulus [2Tm 2:15]. Meil tuleb mõista seda, mida Pühakiri omistab Seadusele ja mida töotustele. Sest kiri ülistab tegusid nii, et ei tühista armurikast töotust.

Jumala käsu pärast tuleb teha tegusid nii usu harjutamiseks kui ka usu tunnistamiseks ja tänuks. Neil põhjustel on ilmtingimata vaja häid tegusid teha, mis vaatamata sellele, et need sünnivad ihus, mis pole veel täiesti uueks saanud ja takistab Püha Vaimu tööd ning levitab oma rüvedust, on usu pärast siiski pühad, jumalikud teod, ohvrid ja Kristuse valitsus, mis ilmutavad sellele maailmale Tema riiki. Sest neis tegudes pühitseb ta südameid ja tõrjub tagasi saatanat, ja selleks et evangeelium jääks inimeste keskel püsima, seab ta saatana valitsuse vastu pühade usutunnistuse ja avaldab meie nõrkuses oma väge. Apostel Pauluse, Athanasiose, Augustinuse ja teiste nendesarnaste kogudusi õpetanute ohud, vaevad ja kõned on pühad teod, Jumalale

²⁷ [Ο δ άδίκος λόγος νοσων έν αύτώ φαρμάκων δείται σοφών]

vastuvõetavad tõelised ohvrid, need on Kristuse võitlused, mille läbi ta saatana tagasi tõrjub, eemale neist, kes on uskunud. Taaveti vaevanägemised sõdade pidamisel ja oma maa valitsemisel on pühad teod, tõelised ohvrid, Jumala võitlused, kaitstes seda rahvast, kellel oli saatana vastu Jumala sõna, et Jumala tundmine täielikult maa pealt ei kaoks. Samal seisukohal me oleme ka üksikute heade tegude suhtes kõige madalamatel ametikohtadel ja tavaliste inimeste puhul. Nende tegude läbi võidutseb Kristus saatana vastu; kui korintlased kogusid annetusi [1Kr 16:1], siis see oli püha tegu ja ohver ning Kristuse võitlus saatana vastu, kes näeb vaeva, et ometi midagi Jumala auks ei sünniks. Selliste tegude, nagu õpetuse tunnistamine, vaevad, armastuse teod ja liha suretamised, mahalaitmine tähendaks tõesti Kristuse riigi nähtava valitsuse mahalaitmist inimeste keskel. Lisame siia veel tasu ja teenete kohta: Me õpetame, et ustavate inimeste tegudele on lubatud ja töötatud tasu. Me õpetame, et heade tegudega ei teenita ära mitte pattude andeksandmist, armu või õigeksmõistmist (sest need me saame üksnes usu läbi), vaid muud tasu, kas ihulikku või vaimset, selles elus ja pärast seda elu, sest Paulus ütleb: “Kumbki saab oma eri palga oma vaevanägemise järgi.” [1Kr 3:8] Järelikult tuleneb erinev tasu erinevast tööst. Aga pattude andeksandmine on sarnane ja võrdne kõigile, nii nagu ka Kristus on üks, ja ta pakub armu kõigile, kes usuvad, et neile on Kristuse pärast patud andeks antud. Seega toimub pattude andeksandmine ja õigeksmõistmine üksnes usu läbi, mitte ühegi teo pärast, samuti kui süümepiinade puhul on kindel see, et ühtki meie tegu ei saa seada vastu Jumala vihale, nagu Paulus selgelt ütleb: “Et me nüüd oleme saanud õigeks usust, siis on meil rahu Jumalaga meie Issanda Jeesuse Kristuse kaudu, kelle kaudu me oleme usus saanud ligipääsu” jne. [Rm 5[:1j] Ent kuna usk teeb meist Jumala lapsed, siis ta teeb meist ka Kristuse kaaspärijad. Niisiis, kuna me ei teeni oma

²⁸ [ορθοδομείν]

tegudega ära õigeksmõistmist, mille läbi me saame Jumala lapseks ja Kristuse kaaspärijaks, siis ei teeni me oma tegudega ära ka igavest elu. Usk aga saab selle kätte, sest ta teeb meid õigeks, ja usul on armuline Jumal. Õigeksmõistetud pälvivad igavese elu aga vastavalt sellele: “Keda Tema aga on õigeks teinud, neid Ta on ka kirjastanud.” [Rm 8.30] Paulus käsib meil [Ef 6:2j] austada oma ema ja isa, nimetades tasu, mille ta lisab sellele käsule, kus ta ei taha, et kuulekus vanematele teeks meid Jumala ees õigeks, vaid kui see sünnib juba õigeksmõistetutes, saab see tasuks muid suuri asju. Jumal harjutab ju vagasid mitmel kombel ja viivitab sageli tasuga tegude õiguse eest, et nad õpiksid mitte lootma oma õigusele, vaid otsima enam Jumala tahet kui tasu, nagu see oli Hiibi, Kristuse ja teiste vagade puhul. Ja selles küsimuses jagavad meile õpetust mitmed psalmid, mis lohutavad meid jumalatute õnne pärast, nagu Psalm 36: “Ära kadesta üleannetusetegijaid.” [Ps 37:1] Ja Kristus ütleb: “Õndsad on need, keda õiguse pärast jälitatakse, sest nende pärast on taevariik.” [Mt 5:10] Selline heade tegude ülistamine paneb kahtlemata usklikud head tegema. Samas kuulutatakse jumalatule, kes kurja teevad, ka õpetust meeleeparandusest, näidatakse Jumala viha, mis on ähvardanud kõiki, kes meelt ei paranda. Seega me kiidame ja nõuame häid tegusid ja toome ka rohkesti põhjendusi, miks neid tuleb sooritada.

Ja nii õpetab tegude kohta ka Paulus, kui ta ütleb, et Aabrahami ei lõigatud ümber mitte selleks, et ta selle teo läbi õigeks mõistetakse, sest see, et ta õigeks arvati, kaasnes usuga. Ümberlõikamine lisandus sellele hoopis sellepärast, et tal oleks ihusse kirjutatud märk, mida meeles pidades ta usuks ja millega ta ühtlasi tunnistas oma usku teiste ees ja kutsuks neid oma tunnistusega uskuma [Rm 4:9jj]. Usus tõi Aabel ülema ohvri [Hb 11:4]. Kuna ta oli usu läbi õige, oli tema toodud ohver meeleepärane,

mitte et ta oleks selle teoga pattude andeksandmise ja armu ära teeninud, vaid et ta uskus ja näitas seda teistele, kutsudes neid uskuma.

Ehkki head teod peaksid sel viisil usuga kaasnema, kasutavad inimesed, kes ei suuda uskuda ja olla oma südames kindel, et neile on Kristuse pärast armust andeks antud ja et neil on Kristuse pärast armust armuline Jumal, tegusid hoopis teistmoodi. Kui nad näevad vagade tegusid, arvavad nad inimlikul viisil, et vagad teenivad pattude andeksandmise ja armu ära nende tegude kaudu. Sellepärast nad jäljendavad neid ja arvavad, et suudavad sarnaste tegude kaudu ära teenida pattude andeksandmise ja armu, nad arvavad, et selliste tegude kaudu leevendavad nad Jumala viha ja saavutavad selle, et neid peetaks nende tegude pärast õigeks. Meie mõistame sellise jumalatu arusaama tegudest hukka. Esiteks sellepärast, et kui inimesed esitavad need teod Jumalale lunarahaks ja lepituseks, varjutab see Kristuse au. Seda au, mis kuulub üksnes Kristusele, antakse meie tegudele. Teiseks ei leia nad neis tegudes ikkagi hingerahu, vaid satuvad tõelistes süümeepiinades tegusid üksteise otsa kuhjates ikkagi meeleheitesse, sest nad ei leia ühtki tegu, mis oleks piisavalt puhas. Seadus süüdistab ja soetab alati viha. Kolmandaks, sellised inimesed ei jõua iialgi Jumala tundmisele, sest nad põgenevad vihaselt kohut mõistva ja karistava Jumala eest, nad ei usu iialgi, et neid võetakse kuulda. Usk aga toob nähtavale Jumala kohalolu, sest ta on kindel, et Jumal annab armust andeks ja kuuleb meid.

Maailmas on alati valitsenud jumalatu arusaam tegudest. Paganatel olid ohvrid, mis pärinesid esiisadelt. Nad jäljendasid esiisade tegusid, kuid ei pidanud kinni usust, vaid arvasid, et need teod on lepituseks ja lunarahaks, mille pärast Jumal nendega lepitatakse. Rahvas jäljendas Seaduses ohvreid tagamõttega, et nad oleksid nende tegude pärast Jumalale meelepärased, nagu öeldakse, *ex opere operato*. Siin me näeme, kui raevukalt sõitlevad prohvetid rahvast, Psalm 49: "Ei ma sinuga tõrele su

ohvrite pärast.” [Ps 50:8] Jeremija: „Ma ei andnud neile käsku põletus- ja tapaohvri kohta.” [Jr 7:22] Sellised kirjakohad ei mõista hukka mitte tegusid, mida Jumal kahtlemata on käskinud kui väliseid harjutusi selles maises riigis sooritada, vaid jumalatu veendumuse, mille kohaselt inimesed arvavad, et niisuguste tegude kaudu leevendavad nad Jumala viha, ja selle, et nad heidavad usu kõrvale. Ja kuna ükski tegu ei anna hingerahu, mõeldaksegi Jumala käskudele lisaks välja uusi tegusid. Israeli rahvas nägi prohveteid ohvriküngastel ohverdamas. Vagade eeskujul on hingedele väga suur mõju, inimesed loodavad, et tänu sarnastele tegudele saab arm osaks ka neile, nagu see toimus vagade puhul. Sellepärast hakkas rahvas imetlusväärse innukusega prohveteid jäljendama, et sel kombel pattude andeksandmist, armu ja õigust ära teenida. Aga prohvetid ei ohverdanud ohvriküngastel mitte selleks, et nende tegude kaudu pattude andeksandmist ja armu ära teenida, vaid kuna nad käisid neis paigus õpetamas, andsid nad seal oma usust tunnistust. Inimesed olid kuulnud, et Aabraham olevat ohverdanud oma poja. Sellepärast tõid ka nemad poegi ohvriks, et selle kõige julmema ja raskema teo läbi Jumala viha leevendada. Aga Aabraham ei ohverdanud poega mitte selle mõttega, et see tegu oleks lunarahaks ja lepituseks, mille pärast teda õigeks peetakse. Ja nõnda on ka Püha Õhtusöömaaeg kirikus sisse seatud selleks, et meie usk leiaks selles märgis Kristuse töotusi meelde tuletades kinnitust ja et me tunnistaksime avalikult oma usku ja kuulutaksime Kristuse heategusid, nagu ütleb Paulus: „Sest nii sagedasti, kui te seda leiba sööte ja karikast joote, kuulutate teie Issanda surma” jne. [1Kr 11:26] Meie vastased väidavad aga, et missa on toiming, mis teeb iseenesest mõjuvana õigeks²⁹ ning kõrvaldab neist, kelle jaoks seda pühitsetakse, nii süü kui ka karistuse. Nii kirjutas ju Gabriel.

²⁹ *ex opere operato*

Antonius, Bernard, Dominicus, Franciscus ja teised pühad isad valisid teatud eluviisi, kas õpingute või muude kasulike harjutuste pärast. Sealjuures uskusid nad, et nad on usu läbi Kristuse pärast õigeks arvatud ja et neil on armuline Jumal, mitte nende enda harjutuste pärast. Aga paljud ei ole seepeale järginud mitte kirikuisade usku, vaid eeskuju ilma usuta, et nende tegude kaudu pattude andeksandmist, armu ja õigust ära teenida; nad pole uskunud, et nad saavad selle armust, lepitaja Kristuse pärast. Nii arvab maailm kõigi tegude puhul, et need kujutavad endast lepitust, mille läbi me oleme Jumalale meelepärased, et need on lunarahaks, mille pärast meid õigeks mõistetakse; ei usuta, et Kristus on lepitaja, ei usuta, et meid peetakse õigeks usu läbi ja armust, et see toimub Kristuse pärast. Ja siis, kui ühed teod ei suuda hingerahu tuua, valitakse välja teised, Jumala käskude kõrvale tulevad uued riitused, uued töötused, uued mungareeglid, millega otsitakse mingit suurt tegu, mis suudaks Jumala vihale ja kohtule vastu panna. Ja neid jumalatuid seisukohti tegude osas kaitsevad meie vastased pühakirjavastaselt. Väita aga meie tegude kohta, et need kujutavad endast lepitust, et need teenivad ära pattude andeksandmise ja armu, et nende pärast mõistetakse meid Jumala ees õigeks, ja mitte usu läbi, lepitaja Kristuse pärast, – mis on see muud kui Kristuselt vahemehe ja lepitaja au äravõtmine? Niisiis, ehkki me arvame ja õpetame, et heade tegude tegemine on hädavajalik (sest usuga peab kaasnema poolikki Seaduse täitmine), anname me siiski Kristusele au, mis talle kuulub. Me arvame ja õpetame, et meid peetakse Jumala ees õigeks usu läbi, Kristuse pärast, et meid ei peeta õigeks tegude pärast, ilma vahemees Kristuseta, et me ei teeni pattude andeksandmist, armu ja õigust ära tegude kaudu, et me ei saa oma tegusid seada vastu Jumala vihale ja kohtule, et meie teod ei ole võimelised patu tekitatud hirmusid ületama, vaid et see sünnib ainult usu läbi, et üksnes vahemees Kristus tuleb usu kaudu Jumala vihale ja kohtule vastu seada. Kui keegi arvab teisiti, siis ta ei anna

väärilist au Kristusele, kes on määratud olema lepitaja, et meil oleks tema kaudu ligipääs Isale. Me räägime siinkohal nimelt õigusest, mille kaudu me suhtleme Jumala, mitte inimestega, ja mille läbi me saavutame armu ja hingerahu. Südametunnistus aga ei leia Jumala ees rahu muidu kui ainult usu läbi, mis annab kindluse, et meil on Kristuse pärast armuline Jumal, kuna: “Et me nüüd oleme saanud õigeks usust, siis on meil rahu Jumalaga.” [Rm 5:1] Sest õigeksmõistmine on Kristuse pärast ainult armust töötatud asi, sellepärast saab seda Jumala ees alati ainult usu läbi vastu võtta.

Nüüd aga vastame neile kirjakohtadele, mida vastased tsiteerivad, et tõestada meie õigeksmõistmist armastuse ja tegude läbi. Nad tsiteerivad kirjast korintlastele: “Ja kui mul oleks kogu usk ... aga mul ei oleks armastust, siis poleks minust ühtigi.” [1Kr 13:2] Siinjuures nad võidutsevad suureliselt. Paulus kinnitab kogu kirikule, ütlevad nad, et usk üksi ei tee õigeks. Pärast seda aga, kui me eespool näitasime, mida me armastusest ja tegudest arvame, on sellele lihtne vastata. See Pauluse kirjakoht nõuab armastust. Seda nõuame ka meie. Sest me ütlesime eespool, et meis peab toimuma uuenemine ja poolikki Seaduse täitmine, selle kohaselt, et: „Ma panen nende sisse oma Seaduse ja kirjutan selle neile südamesse.” [Jr 31:33] Kui keegi heidaks kõrvale armastuse, ei saaks ta endale usku pidada isegi siis, kui tal oleks suur usk, sest Püha Vaim ei jää temasse. Ja tegelikult ei käsitle Paulus siinkohal mitte õigeksmõistmise viisi, vaid kirjutab neile, keda juba õigeks saanutena tuleb õhutada häid vilju kandma, et nad ei kaotaks Püha Vaimu. Meie vastased toimivad aga äraspidiselt: nad tsiteerivad seda ühte kirjakohta, kus Paulus räägib usuviljadest, muud arvukad kirjakohtad, aga kus ta tõesti õigeksmõistmise toimumisviisi üle arutleb, jätavad nad tähelepanuta. Muidu on nad kirjakohtadele, mis räägivad usust, alati

juurde kirjutanud paranduse, et neid tuleb mõista vormitud usu³⁰ kohta käivatena. Siia aga ei kirjuta nad juurde mingit parandust, et on vaja ka sellist usku, mis mõistaks, et meid peetakse õigeks lepitaja Kristuse pärast. Sellega arvavad vastased Kristuse õigeksmõistmisest välja ja õpetavad üksnes Seaduse õigust. Aga pöördugem tagasi Pauluse juurde. Sellest tekstist pole kellelgi võimalik järeldada midagi muud, kui et armastust on vaja. Seda me mööname. Samavõrd, nagu varastamist ei ole vaja. Sellest aga ei saa teha järeldust, et kuna varastamist ei ole vaja, siis järelikult teeb mittevarastamine õigeks, sest õigeksmõistmine ei ole ju teatud tegude, vaid kogu isiksuse heakskiitmine. Järelikult ei räägi see Pauluse kirjakoht mingil kombel meie kahjuks, kui ainult vastased ei lisaks sellele omalt poolt juurde, mis neile iganes meeldib või sobib. Sest Paulus ei ütle, et armastus teeb õigeks, vaid et “minust poleks ühtigi”, mis tähendab, et usk hävib, kui tahes suur see poleks ka olnud. Ta ei ütle, et armastus võidab patu- ja surmahirmu, et me saame oma armastuse seada vastu Jumala vihale ja kohtule, et meie armastus rahuldab täiel määral Jumala Seaduse nõudmisi, et meil on oma armastuse läbi, ilma lepitaja Kristuseta ligipääs Jumalale, et me saame oma armastuse läbi kätte töötatud pattude andeksandmise. Paulus ei räägi midagi niisugust. Järelikult ta ei arva, et armastus teeb õigeks, sest me saame õigeks ainult siis, kui me haaramme kinni lepitajast Kristusest ja usume, et meil on Kristuse pärast armuline Jumal. Õigeksmõistmist ei tohi ilma lepitaja Kristuseta isegi ette kujutada. Vastased tühistavad töötuse Kristusest ja hävitavad evangeeliumi, kui Kristust pole üldsegi tarvis, kui me suudame surma ära võita oma armastusega, kui meil on oma armastuse läbi, ilma lepitaja Kristuseta ligipääs Jumalale. Nad moonutavad paljusid kirjakohti, sest nad lisavad neile oma arvamuse ja ei otsi nende tähendust kirjakohtadest endast. Sest mida on selles kirjakohtas sobimatut, kui me kõrvaldame tõlgenduse,

³⁰ *fides formata*

mille vastased, aru saamata, mida õigeksmõistmine tähendab ja kuidas see toimub, omalt poolt sellele külge on haakinud? Korintlased, kes olid juba õigeks mõistetud, said paljude suurepäraste andide osaliseks. Alguses nad olid innukad, nagu sellisel puhul ikka. Seejärel algas nende vahel võitlus, nagu Paulus märgib, nad hakkasid põlgama häid õpetajaid. Sellepärast sõitleb Paulus neid, kutsudes neid tagasi armastuse ülesannete juurde; mis on küll hädavajalikud, kuid siiski on rumal arvata, et Jumala ees teevad õigeks teisest käsulauast lähtuvad teod, mille kaudu meil on tegemist inimeste, ja mitte otse Jumalaga. Sest õigeksmõistmise puhul tuleb meil tegemist teha Jumalaga, tuleb leevendada tema viha, vaigistada südametunnistust Jumala suhtes. Ükski neist asjadest ei sünni teisest käsulauast lähtuvate tegude läbi.

Siinkohal tuuakse meile vastuväiteks, et armastus on ülem kui usk ja lootus. Sest Paulus ütleb: „Suurim neist on aga armastus.” [1Kr 13:13] On küll mõistlik arvata, et suurim ja silmapaistvaim voorus teeb õigeks. Ehkki Paulus räägib siin tegelikult ligimesearmastusest ja peab silmas seda, et armastus on suurim sellepärast, et ta kannab rohkelt vilja. Jumalaga on tegemist aga ainult usul ja lootusel. Armastus on väline inimestele suunatud lõputu töö: sellest hoolimata me mööname koos vastastega, et Jumala- ja ligimesearmastus on suurim voorus, sest ülim käsk on: Armasta Issandat, oma Jumalat. Ainult et kuidas saab sellest järeldada, et armastus teeb õigeks? Suurim voorus, ütlevad nad, teeb õigeks. Kuid nagu ei tee õigeks suurim ja esimene käsk, nii ei tee õigeks ka Seadusest lähtuv suurim voorus. Õigeks teeb selline voorus, mis haarab kinni Kristusest, mis laseb meil osa saada Kristuse teenetest ja milles me saame Jumala armu ja rahu osaliseks. Selline voorus on aga usk. Sest nagu sageli on öeldud, ei ole usk ainult teadmine, vaid pigem tahe kätte saada või kinni haarata sellest, mida töötuses Kristuse kohta meile pakutakse. Aga ka see kuulekus Jumala vastu – tahe vastu võtta pakutavat töötust – pole vähem

jumalateenistus³¹ kui armastus. Jumal tahab, et temasse usutaks, ta tahab, et me võtaksime temalt endalt kõike head vastu, ja selle ta kuulutabki tõeliseks jumala teenistuseks.

Sellegipoolest omistavad vastased armastusele õigeksmõistmisvõime, sest nad õpetavad ja nõuavad kõikjal Seaduse õigust. Me ei saa eitada, et armastus on ülim Seaduse tegu. Ja inimlik tarkus peab Seadust silmas ja otsib selles õigust. Sellepärast kuulutavad ka skolaastikaõpetajad, suured ja targad mehed, selle ülimaks Seaduse teoks, nad omistavad sellele teole õigeksmõistmisvõime. Kuid inimlikust tarkusest petetuna nad ei näe mitte Moosese katmata, vaid varjatud palet, nagu variserid, filosoofid ja muhameedlased. Meie aga kuulutame evangeeliumi rumalust, milles on ilmutatud teistsugust õigust, ja nimelt et lepitaja Kristuse pärast mõistetakse meid õigeks siis, kui me usume, et me oleme Kristuse pärast Jumalale meelepärased. Meile pole teadmata, kuivõrd see õpetus erineb mõistuse ja Seaduse arusaamadest. Samuti teame, et Seaduse õpetus armastuse kohta on palju silmapaistvam. Sest see on tarkus. Kuid me ei tunne häbi evangeeliumi rumaluse pärast. Me kaitseme seda Kristuse au pärast ja palume Kristust, et ta oma Püha Vaimuga meid aitaks, et me suudaksime seda päevavalgele tuua ja avalikuks teha.

Vastased tsiteerivad oma vastulauses meie vastu ka järgmist kirjakohta kirjast koloslastele: „Armastus – see on täiuslik side.” [Kl 3:14] Sellest nad järeldavad, et armastus teeb õigeks, kuna ta teeb täiuslikuks. Ehkki siin on võimalik selle täiuslikkuse suhtes mitut moodi vastata, loeme lihtsalt ette Pauluse mõtte. Kindel on, et Paulus kõneles ligimesearmastusest. Ei tuleks aga arvata, et Paulus omistas õigeksmõistmise või täiuslikkuse Jumala ees pigem teise kui esimese käsulaua tegudele. Ja kui armastus teeb täiuslikuks, siis pole lepitaja Kristust vaja. Sest ainult

³¹ [λατρεία]

usk suudab haarata Kristust kui lepitajat. See on aga väga kaugel Pauluse seisukohast, kes ei luba kunagi lepitaja Kristust välja jätta. Järelikult ei räägi ta mitte isiklikust täiuslikkusest, vaid kiriku üldisest terviklikkusest. Sellepärast ta ütlebki, et armastus on side või ühendus, millega ta osutab, et ta räägib kiriku rohkearvulistest liikmetest, keda tuleks omavahel ühendada või siduda. Nagu igas perekonnas ja kõigis riigiküsimusteski tuleb omavahelistes tegudes tugevdada üksmeelt, sest rahu ei saa säilitada, kui inimesed ei jäta omavahel teatud eksimusi tähele panemata ja ei anna neid andeks. Seepärast nõuab Paulus, et kirikus oleks armastus, mis säilitaks üksmeele, mis suhtub kannatlikult, kui iganes vaja, vendade halba käitumisse, mis jätab tähele panemata mõned kergemad eksimused ja mis ei lõhesta kirikut eri usulahkudesse, kus omakorda tekivad vaenulikkus, kildkonnad ja eksiõpetused.

Muidugi on üksmeele lõhkumine vältimatu siis, kui näiteks piiskopid panevad rahva liiga rasket koormat kandma või neil ei ole mõistmist rahva nõrkuse suhtes. Ka tekivad lahkkelid siis, kui rahvas mõistab liiga karmilt kohut õpetajate käitumise üle või põlgab õpetajad ära mõne tühise ebakõla pärast; selle peale võetakse vaatluse alla ju ka teised õpetuse liigid ja õpetajad. Seevastu täiuslikkus, see on kiriku terviklikkus säilitatakse, kui tugevad sallivad nõrku, kui rahvas suhtub heatahtlikult teatud ebakõladesse õpetajate käitumises ja kui piiskopid annavad rahvale nõrkuse andeks. Kõik targad raamatud on täis neid võrdsuse käskusid, et me annaksime selles elus üldise rahu huvides üksteisele võimalikult palju andeks. Ja seda nõuab sageli nii siin kui teistes kohtades ka Paulus. Sellepärast järeltavadki vastased täiuslikkuse nimetamise puhul mõistmatult, et armastus teeb õigeks, ehkki Paulus kõneleb terviklikkusest ja üldisest rahust. Ja nii tõlgendab seda kirjakohta Ambrosius: See on nii nagu ehitistki nimetatakse täielikuks või terviklikuks siis, kui kõik osad on omavahel sobivalt kokku liidetud. Vastastest on aga sobimatu nii väga armastust

ülistada, samas kui nad ise seda kunagi ei ilmuta. Mida nad praegugi teevad? Nad tekitavad kirikus lõhesid, kirjutavad Seadusi verega ja esitavad need Keisrile, kõige armulikumale Valitsejale teatavaks tegemiseks ja tapavad preestreid ja teisi tublisid mehi, kui mõni neist on vähegi mõista andnud, et ei nõustu täielikult mõne ilmselge väärkasutusega. See ei sobi kokku armastuse ülistamisega, sest kui vastased seda järgiksid, valitseks kirikus ja riigis rahu. Sest rahutusi saaks ju vaigistada, kui vastased ei nõuaks liiga rangelt teatud vagaduse jaoks kasutuid kombeid, millest paljusid ei täida isegi need, kes neid agaralt kaitsevad. Iseendale annavad nad kergesti andeks, teistega see aga nii pole, nagu poeedi sõnades: Ma ise annan endale andeks, ütleb Maenius. See on väga kaugel neist armastuse ülistamistest, mida nad siin Pauluselt tsiteerivad, ja nad ei ole seda rohkem mõistnud kui seinad kaja, mida need tekitavad.

Nad tsiteerivad ka Peetruse mõtet: „Armastus katab kinni pattude hulga.” [1Pt 4:8] Kindel on, et ka Peetrus rääkis armastusest ligimese vastu, sest see kirjakoht on tal sobitatud käsuga, mis nõuab vastastikust armastust. Seda enam, et ühelegi apostlile ei võinud pähegi tulla mõte, et meie armastus võidab ära patu ja surma, et armastus on lepituseks, mille läbi Jumal lepitatakse, jättes välja vahemehe Kristuse, et armastus on õigus ilma vahemehe Kristuseta. Sest see armastus, kui sellist olemas on, on Seaduse, mitte evangeeliumi õigus, mis töötab meile lepitust ja õigust, kui me usume, et meil on armuline Isa lepitaja Kristuse pärast, et Kristuse teened kingitakse meile. Sellepärast nõuabki Peetrus eespool [1Pt 2:4], et me tuleksime Kristuse juurde, selleks et meid ehitataks üles Kristuse peale. Ja ta lisab: „Ja see, kes usub temasse, ei jää iial häbisse.” [1Pt 2:6] Meie armastus ei vabasta meid häbisse jäämisest, kui Jumal meie üle kohut mõistab ja meid süüdistab. Kuid usk Kristusesse vabastab meid neist hirmudest, sest me teame, et Kristuse pärast antakse meile andeks.

Pealegi on see mõte pärit Õpetussõnadest, kus antitees: “Vihkamine õhutab riidu, aga armastus katab kinni kõik üleastumised” [Õp 10:12] näitab selgesti, kuidas seda tuleb mõista. See õpetab täpselt sama, mida järgmine Pauluse mõte kirjast koloslastele [Kl 3:12–13], et kui tekib teatud lahkkelisid, siis need rahustatakse ja lepitatakse meie tasaduse ja pika meelega. Lahkkelid, ütleb Paulus, kasvavad vihkamises, nagu me sageli näeme, nii et kergeimatestki solvangutest sünnivad suurimad tragöödiad. Caius Caesari ja Pompeiuse vahel oli teatud kergeid vastuolusid, millest poleks alanud kodusõda, kui üks oleks teisele natukenegi järele andnud. Aga kuna kumbki neist andis järele ainult oma vihale, said sellest tühisest asjast alguse suurimad rahutused. Ka kirikus on paljud eksiõpetused alguse saanud üksnes õpetajate vaenulikust meelest. Seega ei räägi Peetrus mitte enda, vaid teiste üleastumistest, kui ta ütleb: Armastus katab kinni pattude hulga, see tähendab teiste, ja nimelt inimestevaheliste pattude hulga, nii et isegi kui mingisugused vastuolud tekivad, ei pane armastus neid tähele, andestab, annab järele ja ei käsitle kõike ülimat õigust mööda. Järelilikult ei taha Peetrus seda, et armastus teeniks Jumala ees ära pattude andeksandmise, et see oleks lepituseks, vahemees Kristust välja jättes, et see laseks meil uuesti sündida ja teeks õigeks, vaid et see ei oleks väiklane, halastamatu, karm inimeste vastu, et ta ei paneks sõprade teatud eksimusi tähele, et ta suhtuks heatahtlikult ka teiste inimeste halba käitumisse, nagu üks hästi tuntud mõttetera soovitab: Tunne sõbra käitumist, aga ära vihka teda. Samuti ei nõua apostlid ilma põhjuseta korduvalt armastuse tegusid, mida filosoofid kutsuvad õiglustundeks³², sest seda voorust on vaja avaliku üksmeele säilitamiseks, mis saab kesta ainult siis, kui pastorid ja kirikud omavahel mõndagi märkamata jätavad, mõndagi andeks annavad.

³² [επιείκειαν]

Jaakobuse kirjast nad tsiteerivad: “Näete siis, et inimene mõistetakse õigeks tegude varal ja ei mitte ainult usu varal.” [Jk 2:24] Ühegi teise kirjakohta kohta pole sagedamini arvatud, et see kahjustab meie seisukohti, kuid vastus on lihtne ja selge. Kui vastased ei seoks selle külge oma arusaamasid tegude teeneks olemisest, siis poleks Jaakobuse sõnades midagi ebakohast, sest ükskõik kus ka tegusid ei nimetata, lisavad vastased sellele juurde oma jumalatud arusaamad, et me teenime heade tegude läbi ära pattude andeksandmise, et head teod on lepituseks ja lunarahaks, mille pärast Jumal meiega lepitatakse, et head teod võidavad ära patu- ja surmahirmu, et head teod on Jumala ees nende headuse pärast vastuvõetavad, ja nad ei tunne sugugi puudust ei halastusest ega lepitaja Kristusest. Ükski neist asjadest, mida vastased meie ajal kõigele vaatamata kaitsevad, väites, et see on Jaakobuse seisukoht, ei tulnud Jaakobusele mõttessegi.

Esiteks tuleb niisiis märkida, et see kirjakoht on vastuolus rohkem vastaste kui meie seisukohtadega. Sest vastased õpetavad, et inimene saab õigeks armastuse ja tegude läbi. Usust, millega me haaramme kinni lepitaja Kristusest, ei räägi nad midagi, nad mõistavad selle lausa hukka. Ja nad ei mõista seda hukka mitte ainult oma arvamistes või kirjapanekutes, vaid püüavad seda kirikus ka mõõga ja piinamistega hävitada. Seda paremini õpetab Jaakobus, kes ei lähe vaikimisi usust mööda, ei asenda usku armastusega, vaid peab sellest kinni, et lepitaja Kristus ei jääks õigeksmõistmisest välja! Nagu ka Paulus, õpetades, mis on kristliku elu tuum, ühendab esimeses kirjas Timoteosele usu ja armastuse: „Selle korralduse eesmärk aga on armastus selgest meelest ja puhtast südametunnistusest ja siirast usust.” [1Tm 1:5]

Teiseks kõneleb asi iseenese eest, et seda on öeldud tegude kohta, mis järgnevad usule, ja need näitavad, et usk ei ole surnud, vaid on südames elav ja toimiv. Seega ei arvanud Jaakobus, et me teenime pattude andeksandmise ja armu ära

heade tegude läbi, sest ta räägib õigeksmõistetute tegudest, kes on juba lepitatud, vastu võetud ja pattude andeksandmise saavutanud. Seepärast eksivad vastased, tehes järelduse, et Jaakobus õpetab, et me teenime pattude andeksandmise ja armu ära heade tegude läbi, et meil on ligipääs Jumalale oma tegude kaudu, ilma lepitaja Kristuseta.

Kolmandaks on Jaakobus veidi eespool uuestisünni kohta öelnud, et see toimub evangeeliumi kaudu. Sest ta ütleb nii: „Tema on omal tahtel meid sünnitanud tõe sõna kaudu, et me oleksime otsekui uudseviili Tema loodute seas.” [Jk 1:18] Kui ta ütleb, et me oleme uuesti sündinud evangeeliumi läbi, õpetab ta, et me oleme uuesti sündinud ja õiged usu läbi. Sest tõotust Kristuse kohta saab haarata ainult usus, kui me seame selle vastu patu- ja surmahirmule. Järelikult ei arva Jaakobus, et me sünnime uuesti oma tegude läbi.

Kõigest sellest on selge, et Jaakobus, kes teeb etteheiteid kerglastele ja enesekindlatele hingedele, kes kujutavad ette, et neil on usk, ehkki neil seda ei ole, ei eristanud surnud ja elavat usku mitte sellisel viisil, et see oleks vastuolus meie õpetusega. Ta nimetab surnud usuks seda, mis ei too esile häid tegusid, elavaks usuks aga seda, mis toob esile häid tegusid. Nüüd me oleme juba korduvalt näidanud, mida meie usuks nimetame. Sest me ei räägi tühipaljast teadmisest, mis on ka kurjadel vaimudel, vaid usust, mis paneb vastu süümepiinadele, mis julgustab ja lohutab hirmunud südant. Selline usk pole aga lihtne asi, nagu vastased ette kujutavad, ega inimlik vägi, vaid jumalik vägi, milles meid elavaks tehakse, milles me võidame ära kuradi ja surma. Nagu ütleb Paulus kirjas koloslastele, et usk toimib Jumala väe läbi ja võidab ära surma: „Kui teid ühes Temaga üles äratati uskumise kaudu Jumala toimesse.” [Kl 2:12] See usk, kuna ta kujutab endast uut elu, toob paratamatult esile uusi tegusid ja toimimisviise. Sellepärast on Jaakobusel täiesti õigus, kui ta ei ole

nõus sellega, et me saame õigeks usust, millega ei kaasne teod. Aga olgugi et ta ütleb, et me saame õigeks usust ja tegudest, ei ütle ta kindlasti mitte, et me sünnime uuesti tegude läbi. Samuti ei ütle ta, et osalt on lepitajaks Kristus ja osalt on lepituseks meie teod. Ka ei kirjelda ta siin õigeksmõistmise viisi, vaid seda, missugused on õiged pärast seda, kui nad on juba õigeks mõistetud ja uuesti sündinud. Ja õigeksmõistmine ei tähenda siin jumalatust õige tegemist, vaid juriidiliselt õigeks kuulutamist. Nii nagu selles kohas: „Seaduse täitjad mõistetakse õigeks.” [Rm 2:13] Nagu sõnades “seaduse täitjad mõistetakse õigeks” ei ole midagi kohatut, nõnda arvame ka meie Jaakobuse sõnade kohta: „Inimest ei mõisteta õigeks mitte ainult usu, vaid ka tegude varal.” Sest inimesed, kellel on usk ja head teod, kuulutatakse kindlasti õigeks. Sest vagade head teod, nagu me ütlesime, on õiguseteod ja Jumalale meelepärased usu pärast. Jaakobus ülistab ju ainult neid tegusid, mis usk esile toob, nagu ta Aabrahamist kõneldes kinnitab: „Usk kaasnes ta tegudele.” [Jk 2:22] Sellest mõttes öeldakse ka: Seaduse täitjad mõistetakse õigeks, see tähendab, et õigeks kuulutatakse need, kes südamega usuvad Jumalat ja kes sealjuures kannavad häid vilju, mis on Jumalale usu pärast meelepärased, sellepärast see ongi Seaduse täitmine. Neis lihtsalt öeldud asjades pole midagi väära, kuid vastased väänavad neid, lisades neile omalt poolt jumalatuid arusaamasid. Sest siit ei tulene, et teod teenivad ära pattude andeksandmise, lasevad südamel uuesti sündida, on lepituseks ja Jumalale meelepärased ilma lepitaja Kristuseta, ei vaja lepitaja Kristust. Sellistest asjadest, mida vastased Jaakobuse sõnadest häbematult järeldavad, ei räägi Jaakobus midagi.

Meie vastu tsiteeritakse ka muid tegusid käsitlevaid kirjakohti. Lk 6[:37]: “Laske vabaks, ja teid lastakse vabaks.” Jesaja 58[:7.9]: Murra oma leiba näljasele, – „siis sa hüüad ja Issand vastab.” Tn 4[:24]: „Vabasta ennast oma ülekohtutegudest viletsate peale halastades.” Mt 5[:3]: „Õndsad on need, kelle vaim on vaene, sest

nende päralt on taevariik.” Samas: “Õndsad on halastajad, sest nende peale halastatakse.” [Mt 5:7] Neis lausetes pole midagi sobimatut, kui vastased ei lisaks midagi juurde. Sest need sisaldavad kahte asja: Üks on Seaduse või meeleeparanduse kuulutus, mis süüdistab neid, kes teevad kurja, aga nõuab ka heategemist. Teine on töotus, mis lisatakse. Sinna pole kirjutatud, et patud antakse andeks ilma usuta või et teod ongi lepituseks. Aga Seaduse kuulutuse puhul tuleb alati mõista kahte asja: Et Seadust ei saa täita, ilma et me oleksime usus Kristusesse uuesti sündinud, nagu Kristus ütleb: “Minust lahus ei suuda te midagi teha.” [Jh 15:5] Ja nagu parimal juhul on võimalik sooritada teatud väliseid tegusid, nii tuleb kindlaks jääda ka üldkehtivale seisukohale, mis seletab kogu Seadust: “ilma usuta on võimatu olla Jumalale meele järgi.” [Hb 11:6] Ja kindlaks tuleb jääda ka evangeeliumile, et Kristuse kaudu me oleme usus saanud ligipääsu Isale [Rm 5:2]. Sest kindel on, et me ei saa Seadusest õigeks. Vastasel juhul tekib küsimus, milleks on vaja veel Kristust ja evangeeliumi, kui piisab üksnes Seaduse kuulutamisestki? Niisiis ei piisa meeleeparanduse kuulutamiseks Seaduse kuulutusest või pattusid süüdistavast sõnast, kuna Seadus soetab viha, üksnes süüdistab ja tekitab süümepiinu, sest südametunnistus ei leia muidu iial rahu, kui ta ei kuule Jumala häält, mis töötab selgesõnaliselt pattude andeksandmist. Seepärast tuleb sellele ilmtingimata lisada evangeelium, et patud antakse andeks Kristuse pärast ja et me saame patud andeks usu läbi Kristusesse. Kui vastased jätavad meeleeparanduse kuulutamisest välja evangeeliumi Kristuse kohta, siis võib neid õigustatult pidada Kristuse teotajateks.

Seega, kui Jesaja esimene peatükk kuulutab meeleeparandust: “Lakake paha tegemast! Õppige tegema head, nõudke õigust, aidake rõhutut, mõistke vaeslapsel õigust, lahendage lesknaiste kohtuasju! Tulge nüüd ja seletagem isekeskis, ütleb Issand. Kuigi teie patud on helepunased, saavad need lumivalgeks” [Js 1:16–18], siis

kutsub prohvet üles meeleparandusele ja lisab ka töötuse. Selle mõtte puhul oleks rumal tähele panna ainult tegusid: laitke rõhujat, tehke vaesele, lapsele õigust. Sest alguses, kus ta kaalub südame jumalatust ja nõuab usku, ütleb ta: Lakake paha tegemast! Samuti ei ütle prohvet, et nende tegude läbi – laitke rõhujat, tehke vaesele lapsele õigust – me võiksime pattude andeksandmise ära teenida nende tegude tegemise tõttu³³, vaid nõuab neid kui uue elu jaoks vajalikke tegusid. Ta tahab ju, et me saaksime usu läbi patud andeks, ja sellepärast ta lisabki töötuse. Samamoodi tuleb mõista kõiki sarnaseid kirjakohti. Kristus kuulutab meeleparandust, öeldes: „Laske vabaks, ja teid lastakse vabaks!” [Lk 6:37] Aga ta ei ütle, et kui me laseme vabaks, siis selle oma teo läbi me teenime pattude andeksandmise ära teo tegemise tõttu³⁴, nagu seda nimetatakse, vaid ta nõuab uut elu, mida on kindlasti vaja. Või kui Jesaja räägib: näljasele leiva murdmisest [Js 58:7], siis ka tema nõuab uut elu. Prohvet ei räägi sellest ühest teost, vaid meeleparandusest üldiselt, nagu tekst viitab; kusjuures ta tahab, et pattude andeksandmine toimuks usu läbi. Sest põhimõtte, millest ei saa ka põrgu väravad võitu, on kindel – Seaduse kuulutamisest ei piisa meeleparanduse kuulutamiseks, kuna Seadus soetab viha ja süüdistab alati, vaid lisada tuleb ka evangeeliumi kuulutus, et pattude andeksandmine saab meile osaks siis, kui me usume, et patud on meile andeks antud Kristuse pärast. Milleks meile muidu evangeeliumi vaja oli, milleks meile muidu Kristust vaja oli? Seda põhimõtet peaks alati meeles pidama, et oleks võimalik vastu seista neile, kes väänavad Kristust kõrvale heites ja evangeeliumi hävitades Pühakirja kurjasti inimlike arvamuste suunas, nagu me ostaksime pattude andeksandmise ära oma tegudega.

³³ [*ex opere operato*]

³⁴ [*ex opere operato*]

Samamoodi nõutakse usku ka Taanieli kõnes. Taaniel ei tahtnud ju, et kuningas jagaks ainult heldekäeliselt almuseid, vaid kui ta ütleb: „Vabasta ennast oma ülekohtutegudest viletsate peale halastades” [Tn 4:24], haarab ta sellesse kogu meelearanduse, see tähendab, et vabasta ennast oma ülekohtutegudest südame ja tegude muutusega. Aga ka siin nõutakse usku. Taaniel räägib kuningale paljusõnaliselt Iisraeli ühe ainsa Jumala teenimisest ja ei pööra teda mitte niivõrd heldekäelisele almuste jagamisele, vaid pigem usule. Meil on kuninga suurepärane usutunnistus Iisraeli Jumala kohta: „Sest ei ole muud Jumalat, kes suudaks nõnda päästa!” Seega on Taanieli kõnes kaks osa. Üks osa on see, mis nõuab uut elu ja selle tegusid. Teine osa on see, et Taaniel töötab kuningale pattude andeksandmist. See pattude andeksandmise tõotus ei ole Seaduse kuulutamine, vaid tõeline prohvetlik ja evangeelne hää, milles Taaniel oli kindel, et see saadakse usu läbi. Taaniel teadis ju, et pattude andeksandmist ei ole tõotatud mitte ainult israeliitidele, vaid kõigile rahvastele. Vastasel juhul poleks ta saanud kuningale pattude andeksandmist kuulutada. Sest inimese võimuses ei ole ju, eriti veel patuhirmus, otsustada Jumala tahte kohta ilma Tema kindla sõnata, et Ta on lakanud vihane olemast. Taanieli sõnad aga kõnelevad selgesti kogu meelearandusest ja toovad selgesti esile tõotuse: „Vabasta ennast oma pattudest õigluse läbi, ja oma ülekohtutegudest viletsate peale halastades.” [Tn 4:24] Need sõnad nõuavad kõikehaaravat meelearandust. Sest need nõuavad, et kuningas saaks õigeks ja teeks seejärel head, et kaitsta viletsaid ebaõigluse vastu, mis oli kuninga ülesanne. Õigus on südame usk. Pattudest vabastatakse aga meelearanduse läbi, see tähendab, et kohustus või süü tühistatakse, sest Jumal annab andeks neile, kes meelt parandavad, nagu on kirjutatud, Hs 18 [:21j]. Siit ei tule teha järeldust, et Jumal annab andeks tegude pärast, mis järgnevad, almuste pärast, vaid et Ta annab andeks oma tõotuse pärast neile, kes tõotusest kinni haaravad.

Kinni ei haara aga keegi peale nende, kes tõesti usuvad ja võidavad usuga ära patu ja surma. Need uuestisündinud inimesed peaksid kandma meeleparandusele kohast vilja, nagu ütleb Ristija Johannes. Niisiis on lisatud töötus: Vaata, sinu eksimused parandatakse. Hieronymus on lisanud siia kahtlust väljendava partikli ja kommentaaris veel rumalamalt väitnud, et pattude andeksandmine on ebakindel asi. Kuid meil on meeles see, et evangeelium töötab kindlalt pattude andeksandmist. Selle eitamine, et pattude andeksandmine peab olema kindlalt töötatud, tähendaks ilmselget evangeeliumi hävitamist. Aga jätame nüüd Hieronymuse sinnapaika. Ka sõnas “vabakstegemine” antakse töötus, sest see tähendab, et pattude andeksandmine on võimalik, et pattudest võib vabaks saada, see tähendab, et kustutatakse kohustus või süü või leevendatakse Jumala viha. Meie vastased aga pööravad töötustest vaikumisi mööda minnes tähelepanu ainult käskudele ja lisavad neile omalt poolt juurde inimliku kujutelma, et andeksandmine toimub tegude pärast, ehkki tekst seda ei ütle, vaid nõuab pigem usku. Sest kus iganes on töötus, seal nõutakse usku. Töötust ei saa ju muidu vastu võtta kui ainult usu läbi.

Teod sünnivad inimeste silme all. Inimmõistus loomulikult imetleb neid, ja kuna ta näeb ainult tegusid, ei mõista ta ega pane tähele usku, ja sellepärast ta kujutabki ette, et pattude andeksandmise ja õigeksmõistmise teenivad ära teod. Selline Seadusest tulenev arusaam inimeste hinges on loomupärane, seda ei ole võimalik välja juurida muidu kui jumaliku õpetuse läbi. Sest meel tuleb nende lihalike arusaamade juurest kutsuda tagasi Jumala Sõna juurde. Me näeme, et meie ette on seatud evangeelium ja töötus Kristusest. Niisiis, kui meile kuulutatakse Seadust ja nõutakse tegusid, ei tohi kõrvale jätta töötust Kristusest. Sest enne tuleb sellest kinni haarata, et me oleksime võimalised head tegema ja et meie teod võiksid olla Jumalale meelepärased, nagu ütleb Kristus: “Minust lahus ei suuda te midagi teha.” [Jh 15:5]

Nii et kui Taaniel oleks öelnud: vabasta ennast oma pattudest meeleparanduse läbi, oleksid vastased sellest kirjakohest mööda läinud. Kuna ta aga esitas selle mõtte tõepoolest teiste sõnadega, nagu näha on, moonutavad vastased neid armu ja usu õpetuse vastaselt, kuigi Taaniel tahtis väga ka usku kaasa haarata. Seega me väidame Taanieli sõnade kohta, et kuna ta kuulutab meeleparandust, ei õpeta ta ainult tegusid, vaid ka usku, nagu jutustuse käik kinnitab. Teiseks, kuna Taaniel räägib selgesõnaliselt töötusest, nõuab ta paratamatult usku, mis loodab, et patud on Jumala poolt armust andeks antud. Niisiis, olgugi et Taaniel tuletab meeleparanduse puhul meelde tegusid, ei väida ta siiski, et me teenime pattude andeksandmise ära nende tegude läbi. Taaniel ei räägi ju ainult karistuse andeksandmisest, sest kui süda ei haara enne kinni süü andeksandmisest, taotletakse karistuse andeksandmist ilmaaegu. Pealegi, kui vastased arvavad Taanieli kõnelevat üksnes karistuse andeksandmisest, ei suuda see kirjakoht meie vastu midagi teha, sest siis tuleks neil paratamatult tunnistada, et sellele eelneb patu andeksandmine ja õigeksmõistmine armust. Sellisel juhul tunnistame ka meie, et karistusi, millega meid nuheldakse, leevendatakse meie palvete ja heade tegude, ühesõnaga kogu meeleparanduse peale järgmiselt: “Kui aga meie iseenda üle mõistame kohut, siis ei mõisteta meid hukka.” [1Kr 11:31] Ja Jeremija: “Kui sa pöördud, siis ma lasen sind jälle seista mu palge ees.” [Jr 15:19] Ja Sakarja: “Pöörduge minu juurde, siis ma pöördun teie juurde.” [Sk 1:3] Ja Psalm 49: “Hüüa mind appi ahastuse päeval.” [Ps 50:15]

Niisiis pidagem kõige tegude ülistamise ja Seaduse kuulutamise juures silmas, et Seadust ei täideta ilma Kristuseta. Nagu Ta ise ütleb: „Minust lahus ei suuda te midagi teha.” Samuti, et ilma usuta on võimatu olla Jumalale meelepärane [Hb 11:6]. Sest kindlamast kindlam on see, et Seaduse õpetus ei taha evangeeliumi tühistada ega lepitaja Kristust kõrvaldada. Ja neetud olgu variserid, meie vastased, kes tõlgendavad

Seadust sellisel viisil, et omistavad tegudele Kristuse au, nimelt, et need on lepituseks ja teenivad ära pattude andeksandmise. Seega jäeldub sellest, et tegusid tuleb alati ülistada niimoodi, et need on Jumalale usu pärast meelepärased, sest teod ilma lepitaja Kristuseta ei ole Jumalale meelepärased. Tema kaudu “me oleme usus saanud ligipääsu” [Rm 5:2] Jumalale, mitte tegude kaudu ilma vahemees Kristuseta. Seepärast, kui öeldakse: “Kui sa aga tahad ellu minna, siis pea käske!” [Mt 19:17] tuleb seda mõista nii, et ilma Kristuseta ei saa käske pidada ega Jumalale meelepärane olla. Niisamuti lisatakse Kümne käsu esimesele käsule Seaduse kõige suurem tõotus: „Kes heldust osutab tuhandeile neile, kes mind armastavad ja mu käske peavad.” [2Ms 20:6] Aga seda Seadust ei täideta ilma Kristuseta. Sest Seadus süüdistab alati südametunnistust, mis ei rahulda täiel määral Seaduse nõudmisi ja põgeneb sellepärast hirmununa kohtumõistmise ja Seaduse karistuste eest. Seadus soetab ju viha [Rm 4:15]. Inimene aga täidab Seadust siis, kui ta kuuleb, et me oleme Kristuse pärast Jumalaga lepitatud, isegi kui me ei ole võimelised Seaduse nõudmisi täitma. Kui selle usu läbi haaratakse kinni vahemees Kristusest, leiab süda rahu, hakkab Jumalat armastama ja Seadust täitma ja teab nüüdsest, et ta on Jumalale meelepärane vahemees Kristuse pärast, kuigi poolik Seaduse täitmine on kaugel täiuslikkusest ja väga rüve. Samamoodi tuleb otsustada ka meeleeparanduse kuulutuse üle. Sest olgugi et skolastikud pole meeleeparanduse õpetuse puhul usust midagi rääkinud, ei pea me siiski ühtegi vastast nii meeletuks, et ta ei peaks absolutsiooni, pattudest vabastamist evangeeliumi sõnaks. Niisiis tuleb absolutsiooni vastu võtta usu läbi, et see julgustaks hirmunud südametunnistust.

Seega nõuab meeleeparanduse õpetus ilmtingimata usku, sest see ei tee meile mitte ainult ettekirjutusi uute tegude osas, vaid töötab ka pattude andeksandmist. Patte ei saa ju andeks muidu kui usu läbi. Niisiis tuleb nende kirjakohtade puhul

meeleparandust mõista alati nii, et seal ei nõuta mitte ainult tegusid, vaid ka usku, nagu Mt 6 [:14]: „Sest kui te annate inimestele andeks nende vääratused, siis annab ka teie taevane Isa teile andeks.” Siin nõutakse tegu ja lisatakse pattude andeksandmise töötus, mis ei sünni mitte teo pärast, vaid Kristuse pärast, usu kaudu, nagu Pühakiri ka paljudes teistes kohtades tunnistab. Ap 10.[:43]: “Temast tunnistavad kõik prohvetid, et igäüks, kes Temasse usub, saab Tema nime läbi pattude andeksandmise.” Ja, 1 Jh 2[:12]: „Sest patud on teile andeks antud Tema nime pärast.” Ef 1[:7]: „Kristuses on meil lunastus Tema vere läbi, vääratuste andekssaamine.” Kuigi, milleks on vaja neid tunnistusi ette lugeda? See on evangeeliumi tegelik sõna, et me saame patud andeks Kristuse, mitte meie tegude pärast, usu kaudu. Meie vastased üritavad seda evangeeliumi sõna varjutada meelevaldselt moonutatud kirjakohtade abil, mis sisaldavad õpetust Seaduse ja tegude kohta. Õige ju on, et meeleparanduse õpetuses nõutakse tegusid, sest loomulikult nõutakse seal uut elu. Kuid sellele lisavad vastased meelevaldselt juurde, et me teenime seesuguste tegude läbi ära pattude andeksandmise või õigeksmõistmise. Ka Kristus seob töötuse pattude andeksandmisest sageli heade tegudega, aga mitte sellepärast, et ta arvaks, et head teod on lepituseks – need järgnevad lepitusele –, vaid kahel muul põhjusel. Üks on see, et head viljad peavad ilmtingimata järgnema. Seega hoiatab Kristus, et kui häid vilju ei järgne, on tegemist silmakirjaliku ja näilise meeleparandusega. Teine põhjus on see, et me vajame selle töötuse väliseid märke, sest hirmunud südametunnistus vajab mitmekordset lohutust. Et nagu ristimine ja armulaud on märgid, mis manitsevad, julgustavad ja kinnitavad pidevalt hirmunud hingi, et need usuksid kindlamini pattude andeksandmist, nii on ka töötus heades tegudes kirja pandud ja kujutatud, et need manitseksid meid kindlamalt uskuma. Ja kes ei tee head, see ei õhuta end usule, vaid põlgab need töötused ära. Vagad aga võtavad need rõõmuga

vastu ja tunnevad seesuguste tõotuse märkide ja tunnistuste üle heameelt. Seepärast nad kasutavadki neid märke ja tunnistusi. Seepärast, nii nagu armulaud ei tee ilma usuta iseenesest mõjuvana³⁵ õigeks, nii ei tee ka almused ilma usuta iseenesest mõjuvatena³⁶ õigeks.

Samamoodi tuleb mõista ka Toobija kõnet 4. peatükis: „Almus päästab surmast.” [Tob 4:10] Me ei ütle, et see on liialdus, ehkki seda tuleb käsitleda nii, et see ei võtaks au ära Kristuselt, kelle eriülesanne on vabastada patust ja surmast. Niisiis tuleb meil minna tagasi juhise juurde, et ilma Kristuseta pole Seaduse õpetusest kasu. Jumalale on meelepärased sellised almused, mis järgnevad lepitusele või õigeksmõistmisele, mitte ei eelne sellele. Ja sellepärast ei vabasta need patust ja surmast mitte iseenesest mõjuvatena³⁷, vaid me peame, nagu me ülal meeleparanduse puhul ütlesime, usu ja viljad kokku võtma; nii et almuste kohta tuleb siin öelda, et päästab kogu elu uuksmuutumine. Almused on usu harjutused, mis saab patud andeks, mis võidab ära surma, kui see end järjest rohkem ja rohkem väljendab ja nendest harjutustest jõudu ammutab. Me mõõname ka seda, et almused teenivad Jumalalt ära rohkeid hüvesid ja leevendavad karistusi, et need teenivad meile ära kaitse patu ja surma ohtudes, nagu me eespool kogu meeleparanduse puhul rääksime. Ja ka kogu Toobija kõne vaatlus näitab, et enne almuste andmist nõutakse usku: “Ja kiida alati Issandat Jumalat ning palu temalt, et su teed oleksid õiged.” [Tob 4:19] See on aga iseloomulik usule, millest meie räägime, mis tunneb, et Jumal on armuline omaenda halastuse pärast, ja soovib, et Jumal teeks ta õigeks, pühitseks teda ja valitseks ta üle. Meie vastased, “meeldivad” inimesed, aga valivad endale välja teatud seisukohad kärbitud kujul, et asjatundmatuid inimesi eksitada. Ja lõpuks lisavad nad neile veel mõned oma mõtted. Seepärast tulebki nõuda terviklikke kirjakohti, sest

³⁵ [ex opere operato]

üldkehtiva korra kohaselt ei või otsust langetada või vastust anda ainult Seaduse ühe osa põhjal, tervikut arvesse võtmata.

Lühendatud kujul tsiteeritakse ka seda kirjakohta Lk 11[:41]: „Ometi andke armuanniks, mis sees on, ja vaata, siis on teile kõik puhas.” Meie vastased on küll täiesti kurdid. Me oleme korduvalt rääkinud, et Seaduse kuulutamisele tuleb lisada evangeelium Kristusest, mille pärast head teod on Jumalale meelepärased, nemad aga õpetavad Kristust välja jättes kõikjal, et me teenime õigeksmõistmise ära Seaduse tegude läbi. Siinne kirjakoht tervikuna osutab usu nõudele laiemalt vaadelduna. Kristus sõitleb varisere, kes arvavad, et nad saavad Jumala ees puhtaks, see tähendab õigeks mõistetud enda sagedase pesemise läbi. Nagu ka üks paavst, ma ei mäleta kes neist, ütleb vee kohta, millesse puistati soola, et see pühitseb ja puhastab inimesi; seletav märkus ütleb, et see puhastab teopattudest. Sedalaadi olid ka variseride arvamused, millele Kristus teeb etteheiteid ja seab selle näilise puhastamise vastu kahekordse puhtuse, millest üks on sisemine ja teine väline. Ta nõuab, et seesolev puhastataks, ja lisab välise puhtuse kohta: „Ometi andke armuanniks, mis teil on üle, ja siis on teile kõik puhas.” Vastased ei kasuta üldist määratlust “kõik” asjakohaselt, sest Kristus lisab selle ju järelalusena mõlemale osale: siis, kui te olete sisemiselt puhtad ja annate väliselt armuande, on teile kõik puhas. Kristus peab silmas seda, et väline puhtus seisneb Jumala poolt ettekirjutatud tegudes, mitte inimeste kommetes, nagu olid tol ajal rituaalsed pesemised ja on nüüd igapäevane veega piserdamine, munkade riietus, toitudel vahetegemine ja muu sarnane toretsemine. Vastased on aga selle lause mõtet moonutanud, kuna nad on valejäreldusi tehes muutnud üldise määratluse lause ühe osa kohta käivaks: armuandide andjatele on kõik puhas. Ometi on Peetrus öelnud: „Olles juba usuga puhastanud nende südamed.” [Ap 15:9]

³⁶ [ex opere operato]

Kirjakoht tervikuna vaadelduna pakub aga välja mõtte, mis on kooskõlas Pühakirja muude osadega, et kui süda on puhastatud ja sellele lisanduvad väliselt armuannid, see tähendab kõik armastuseteod, on seeläbi kõik puhas, see tähendab mitte ainult seesolev, vaid ka väline. Miks siis ei ole kaasatud kogu sõnumit tervikuna? Vaidlusaluseid osi on palju, ühed neist nõuavad usku ja teised tegusid. Aus lugeja ei tohi aga välja valida tegude kohta käivaid käskusid, vaikimisi mööda minnes neist kohtadest, mis räägivad usust.

Viimaks tuleb lugejaid hoiatada veel selle eest, et vastased annavad vagadele südamele halvimat nõu, õpetades, et pattude andeksandmine teenitakse ära tegude kaudu, sest südametunnistus, otsides andeksandmist tegude kaudu, ei saa olla kindel, et tegu on Jumalale piisav. Sellepärast ta ongi alati rahutu ja mõtleb välja järjest uusi tegusid ja jumalateenistuse viise, kuni ta on täiesti ahastuses. Selline juhtum on kirjas Paulusel, Rm 4[:14j], kus ta tõestab, et õiguse töötus ei sünni mitte meie tegude pärast, sest me ei või iial kindel olla, et Jumal on meile armuline. Sest Seadus soetab alati viha. Nii oleks töötus asjatu ja ebakindel. Sellepärast jõuabki Paulus järeldusele, et pattude andeksandmise ja õiguse töötusest saab osa usu kaudu, mitte tegude pärast. See on õige, lihtne ja tõeline Pauluse mõte, milles vagadele südamele töötatakse ülimalt lohutust ja milles tuleb ilmsiks Kristuse au, kes on tõepoolest meile antud selleks, et meil oleks tema läbi arm, õigus ja rahu.

Siiamaani me oleme põhjalikult vaadelnud teatud kirjakohti, mida vastased on meie vastu tsiteerinud, et näidata, et usk ei tee õigeks ja et me teenime pattude andeksandmised ja armu ära oma tegude kaudu. Aga me loodame, et me oleme vagadele südamele selgeks teinud, et need kirjakohtad ei ole vastuolus meie seisukohtadega, et vastased on Pühakirja meelevaldselt oma arvamuste suunas

³⁷ [ex opere operato]

moonutanud, et nad tsiteerivad paljusid kirjakohti kärbitult, et nad, jättes kõige selgemini usust kõnelevad kirjakohtad tähelepanuta, valivad Pühakirjast välja ainult need kohad, mis käivad tegude kohta, ja väänavad ka neid, et nad lisavad kõikjal sellele, mida Pühakirja sõnad kõnelevad, omalt poolt juurde teatud inimlikke arusaami, ja et nad õpetavad Seadust nii, et evangeelium Kristusest jääb varju. Kogu vastaste õpetus ongi osalt inimhõimusest tuletatud, osalt Seaduse, mitte evangeeliumi õpetus. Sest nad õpetavad kahte liiki õigeuskhõimust, millest üks lähtub hõimusest, teine Seadusest, mitte evangeeliumist või tööstusest Kristuse kohta.

Esimene õigeuskhõimuse viis on neil see, et nad õpetavad, et inimesed teenivad armu ära heade tegude kaudu nii tegudele kohase tasu kui ka teenete tasuväärilisuse³⁸ mõttes. See on hõimuse õpetus, sest hõimus, nägemata südame rüvedust, peab end Jumalale meelepäraseks siis, kui ta teeb head, ja sellepärast mõtlevadki inimesed suurtes ohtudes pidevalt välja uusi tegusid, uusi usutalitusi süümepiinade vastu. Paganad ja israellidid tõid inimohvreid ja võtsid ette rohkelt teisi kõige piinarikkamaid tegusid, et leevendada Jumala viha. Seejärel mõeldi välja munklus ja mungad võistlesid isekeskis usuharjutuste rangusega süümepiinade ja Jumala viha vastu. Ja see õigeuskhõimuse viis, kuna see on hõimuslik ja põhineb täiesti välistel tegudel, on arusaadav ja võib mõnel määral ka teoks saada. Ja selle tarvis on kanoonikud moonutanud ka puudulikult hõimatud kiriklikke korraldusi, mis on kirikuisade poolt koostatud hoopis teisel põhjusel, igatahes mitte selleks, et me vastavate tegude kaudu õigust otsiksime, vaid et kirikus valitseks inimeste omavahelise rahu huvides teatud kord. Selleks on kanoonikud moonutanud ka

³⁸ [*gratia de congruo* kui ka *gratia de condigno*]

sakramente ja eriti missat, mille kaudu nad otsivad iseenesest mõjuvat³⁹ õigust, armu ja lunastust.

Teist õigeksmõistmise viisi õpetavad skolastikud, öeldes, et me oleme õiged teatud hoiaku⁴⁰ läbi, mis on Jumala poolt meisse valatud, – see on armastus, et selle hoiaku abil me täidame nii sisemiselt kui ka väliselt Jumala Seadust ja et see Seaduse täitmine on väärt armu ja igavest elu. See õpetus on ilmselgelt Seaduse õpetus. Sest on õige, mis Seadus ütleb: Armasta Issandat, oma Jumalat jne. [5Ms 6:5] Armasta oma ligimest [3Ms 19:18]. Armastus on ju Seaduse täitmine.

Kristlasel on aga lihtne nende mõlema viisi üle otsustada, sest need mõlemad jätavad välja Kristuse, ja seetõttu tuleb need tagasi lükata. Esimese puhul on selle jumalatus ilmselge, see õpetab, et meie teod on lepituseks pattude eest. Teise viisi puhul on tegemist paljude sobimatute asjadega. See ei õpeta, et meie uuestisündimiseks on vaja Kristust. See ei õpeta, et õigeksmõistmine on pattude andeksandmine. See ei õpeta, et enne seda, kui meie armastust osutame, toimub pattude andeksandmine, vaid kujutleb, et me sooritame armastuse teo, mille kaudu me teenime ära pattude andeksandmise. Ka ei õpeta see, et patu- ja surmahirmust saadakse võitu usus Kristusesse. See kujutleb, et inimestel on ilma lepitaja Kristuseta, nende enda Seaduse täitmise läbi ligipääs Jumalale, samuti kujutleb see, et on pärast seda Seaduse täitmist ilma lepitaja Kristuseta õige, väärt armu ja igavest elu, samas kui isegi vagadel õnnestub vaevu Seadust hädisel ja puudulikul viisil täita.

Kui aga mõelda sellele, et evangeelium ei ole maailmale antud ilmaaegu, et Kristus pole ilmaaegu meile töötatud, avalikuks saanud, sündinud, kannatanud ja üles tõusnud, siis on lihtsamast lihtsam mõista, et me ei saa õigeks ei mõistuse ega Seaduse läbi. Seega me ei saa õigeksmõistmise küsimuses vastastega nõus olla. Sest

³⁹ [*ex opere operato*]

evangeelium näitab meile teistsugust õigeksmõistmise viisi, evangeelium nõuab, et me võtaksime õigekssaamisel abiks Kristuse; see õpetab, et meil on tema kaudu usus ligipääs Jumalale, see õpetab, et me peame tema seadma vahemehe ja lepitajana Jumala viha vastu, see õpetab, et me saame patud andeks, Jumalaga lepitatud ja võidame patu- ja surmahirmu ära usu läbi Kristusesse. Nii ütleb ka Paulus, et õigus ei tulene mitte Seadusest, vaid töotusest, milles Isa on töotanud, et ta tahab Kristuse pärast andestada ja lepitatud saada. Seda töotust saab aga vastu võtta ainult usu kaudu, nagu tunnistab Paulus, Rm 4[:13]. Ainult usk saab patud andeks, teeb õigeks ja laseb uuesti sündida. Sellele järgnevad armastus ja teised head viljad. Seega me õpetame, et inimene mõistetakse õigeks siis, kui hirmunud südametunnistust, nagu me eespool rääkisime, julgustatakse meeleparanduse kuulutuse läbi ja ta usub, et tal on Kristuse pärast armuline Jumal. See usk arvatakse talle õiguseks Jumala ees, Rm 4[:3.5]. Ja kui südant usu läbi sellisel viisil julgustatakse ja elavaks tehakse, saab ta Püha Vaimu, kes meid uuendab, et me suudaksime Seadust täita, Jumalat ja Jumala sõna armastada, Jumalale raskustes kuuletuda, vagad olla, ligimest armastada jne. Need teod, isegi kui nad on ikka veel kaugel Seaduse täiusest, on sellegipoolest Jumalale meelepärased usu pärast, milles meid õigeks mõistetakse, sest me usume, et meil on Kristuse pärast armuline Jumal. See on ilmselge ja evangeeliumiga kooskõlas ja arusaajatele mõistetav. Ja selle põhjal on lihtne otsustada, miks me omistame õigeksmõistmise usule, mitte armastusele, olgugi et armastus järgneb usule, sest armastus on käsu täitmine. Paulus aga õpetab, et meid ei mõisteta õigeks mitte Seadusest, vaid töotusest, mida saab vastu võtta üksnes usu kaudu. Sest meil pole ilma vahemees Kristuseta ligipääsu Jumalale ja me ei saa ka patte andeks mitte oma armastuse, vaid Kristuse pärast. Ja üldse, me polegi võimelised vihast Jumalat armastama ja ka Seadus

⁴⁰ [*habitus*]

süüdistab meid alati, näitab meile alati vihast Jumalat. Seega on ilmtingimata vaja enne usu kaudu kinni haarata töotusest, et Isa on armuline ja annab Kristuse pärast andeks. Pärast seda me hakkame Seadust täitma. Meil tuleb pilk heita kaugele eemale inimlikust mõistusest, eemale Moosesest Kristuse peale ja mõista, et Kristus on meile antud selleks, et meid tema pärast õigeks mõistetakse. Seaduse nõudmisi ei suuda me oma lihas ealeski täita. Nõnda siis ei mõistetagi meid õigeks Seaduse pärast, vaid Kristuse pärast, sest tema teened kingitakse meile, kui me temasse usume. Seega, kui inimene peab silmas usu põhialuseid, et me ei saa õigeks Seaduse läbi, sest inimloomus ei suuda Jumala Seadust täita ega Jumalat armastada, vaid et me saame õigeks töotuse läbi, milles on Kristuse pärast töötatud lepitus, õigus ja igavene elu, on tal lihtne mõista, et õigeksmõistmine tuleb paratamatult omistada usule, kui ta ainult mõtleb sellele, et Kristus pole asjatult töötatud, ilmsiks saanud, sündinud, kannatanud, üles tõusnud, kui ta mõtleb sellele, et armu töötus Kristuses pole asjatu, et see on antud vaatamata Seadusele ja väljaspool Seadust kohe maailma alguses, ja kui ta mõtleb sellele, et töötus tuleb vastu võtta usus, nagu ütleb Johannes: „Kes ei usu Jumalat, see on teinud Tema valetajaks, sest ta pole uskunud tunnistust, mille Jumal on andnud oma Poja kohta. Ja see tunnistus on: Jumal on andnud meile igavese elu ja see elu on Tema Pojas. Kellel on Poeg, sellel on elu; kellel ei ole Jumala Poega, sellel pole elu.” [1Jh 5:10–12] Ja Kristus ütleb: “Kui siis nüüd Poeg teid vabastab, olete tõepoolest vabad.” [Jh 8:36] Ja Paulus: „Kelle kaudu me oleme saanud ligipääsu armule” [Rm 5:2] ning ta lisab: usus. Niisiis võetakse töötus pattude andeksandmise ja õiguse kohta vastu usu kaudu, ja me ei saa Jumala palge ees õigeks ei mõistuse ega Seaduse läbi.

Need asjad on nii selged, nii ilmsed, et me paneme imeks vastaste nii suurt arulagedust, et nad kahtlevad nendes. On ilmselge tõestus⁴¹, et kui me ei saa Jumala ees õigeks Seaduse läbi, vaid tõotuse läbi, siis tuleb õigeksmõistmine paratamatult omistada usule. Mida on võimalik selle tõestuse⁴² vastu väita, välja arvatud muidugi, kui keegi tahab tühjaks teha kogu evangeeliumi, kogu Kristust? Kristuse au muutub sellest, kui me õpetame, et me peame teda vahemeheks ja lepitajaks, ainult säravamaks. Vagad südamed näevad, et selles õpetuses pakutakse neile kõige külluslikumat lohutust, nimelt et nad peavad uskuma ja olema kindlad, et neil on Kristuse pärast, mitte meie enda õiguse pärast armuline Isa ja et Kristus on meile kõigest hoolimata toeks, nii et me oleme võimelised ka Seadust täitma. Sellised suured hüved röövivad kirikult meie vastased, mõistes hukka ja üritades hävitada õpetust usu õigusest. Seda näevad kõik tublid inimesed ega nõustu vastaste jumalatute plaanidega. Vastaste õpetuses õigeksmõistmisest ei mainitagi Kristust ega seda, kuidas me peaksime teda Jumala vihale vastu seadma, nagu me oleksime tõepoolest võimelised Jumala viha armastusega ära võitma või suudaksime vihast Jumalat armastada. Selles küsimuses jäetakse südamed ebakindlusesse. Sest kui nad peaksid arvama, et neil on armuline Jumal sellepärast, et nad armastavad, et nad täidavad Seadust, siis paneb see neid pidevalt kahtlema, kas meil on armuline Jumal, sest nad kas ei tunne seda armastust, nagu vastased tunnistavad, või siis vähemalt tunnevad, et see on väga puudulik; palju sagedamini aga tunnevad nad viha Jumala kohtu vastu, mis rõhub inimloomust paljude kohutavate karistuste, selle elu vaevade, igavese viha hirmuga jne. Seega, millal leiab südametunnistus lohutust, millal on ta rahulik? Millal selles kahtlemises, neis hirmudes armastab ta Jumalat? Mis on see Seaduse õpetus muud kui meeleheite õpetus? Ja astugu keegi vastastest ette, kes teeks meile selgeks,

⁴¹ [απόδειξις]

kuidas tema Jumalat armastab. Nad ei saa üldse aru, mida nad räägivad, nad kordavad ainult sõna “armastus” nagu kaja, ilma seda mõistmata. Seetõttu on nende õpetus segane ja hämar ning kannab Kristuse au üle inimeste tegudele ja toob südamesse kas asjata lootuse või meeleheite. Meie õpetus aga on vagadele südametele, me loodame, lihtsasti mõistetav ning me loodame, et see toob hirmunud südamesse vaga ja päästvat lohutust. Sest kui vastased targutavad, et ka paljud jumalatud ja kurjad vaimud usuvad, oleme me korduvalt öelnud, et me räägime usust Kristusesse, see tähendab usust pattude andeksandmisest; usust, mis tõepoolest ja südamest soostub armu töötusega. See ei sünni inimsüdames suure võitluseta. Ja mõistlikud inimesed suudavad raskusteta aru saada, et see usk, mis on kindel, et Jumal hoolib meist, annab meile andeks, kuuleb meid, on üleloomulik asi, sest iseenesest ei usu inimhing Jumalast midagi sellesarnast. Sellepärast ei ole seda usku, millest meie kõneleme, ei jumalatutes ega kurjades vaimudes.

Pealegi kui mõni sofist targutab, et õigus asub tahtes ja sellepärast ei ole võimalik seda omistada usule, mis asub mõistuses, on vastus lihtne, sest nad tunnistavad oma koolides ka ise, et tahe valitseb mõistuse üle, et see soostuks Jumala sõnaga. Ja meie ütleme veel selgemini: just nagu patu- ja surmahirm ei ole pelgalt mõistuse kujutelmad, vaid ka Jumala kohtu eest põgeneva hirmunud tahte toimumisajendid, nii ei ole ka usk ainult mõistuse teadmine, vaid on ka tahte usaldus, see tähendab ta on selle tahtmine ja vastuvõtmine, mida töötuses pakutakse, ja nimelt lepituse ja pattude andeksandmise tahtmine ja vastuvõtmine. Pühakiri käsitab mõistet usk sellisel viisil, nagu tunnistab järgmine Pauluse mõte: “Et me nüüd oleme saanud õigeks usust, siis on meil rahu Jumalaga.” [Rm 5:1] Õigekssaamine tähendab aga siinkohal kohtupidamise tava kohaselt süüaluse vabastamist ja õigeks kuulutamist, ent

⁴² [ἀποδείξις]

teisele kuuluva õiguse, nimelt Kristuse õiguse pärast, mille osaliseks meid usu läbi tehakse. Seega, kuna meie õigus on siinkohal teisele kuuluva õiguse meile omistamine, tuleb siin õigusest kõnelda teistmoodi kui filosoofias või kohtu puhul, kus me taotleme omaenda tegude õigust, mis asub loomulikult tahtes. Sellegipoolest ütleb Paulus, 1 Kr 1[:30]: “Aga teie olete Tema kaudu Kristuses Jeesuses, kes on saanud meile tarkuseks Jumalalt ning õiguseks ja pühitsuseks ja lunastuseks.” Ja 2. Kr 5[:21]: „Tema on teinud patuks meie asemel Selle, kes patust ei teadnud midagi, et meie saaksime Jumala õiguseks Tema varal.” Et aga Kristuse õigus kingitakse meile usu kaudu, on usk meis õiguseks selle meile omistamise poolest, see tähendab usk on see, milles me saame Jumalale vastuvõetavaks omistamise ja Tema määruse kohaselt, nagu ütleb Paulus: usk arvestatakse õiguseks [Rm 4:3.5]. Olgugi et me peame mõnede tülinorijate pärast kõnelema kunsti reegleid järgides⁴³: Usk on tõepoolest õigus, sest ta on kuulekus evangeeliumile. On ju kindel, et kuulekus ülema käsule on kindel märk distributiivsest õigusest. Ja see kuulekus evangeeliumile arvatakse õiguseks sedavõrd, kui ainult selle pärast on head teod ehk Seaduse kuulekus Jumalale meelepärane, sest me haaramme ainult selles kinni Kristusest kui lepitajast. Me ei suuda ju ka Seaduse nõudmisi täita, kuid see antakse meile Kristuse pärast andeks, nagu ütleb Paulus: „Nüüd ei ole enam mingit surmamõistmist neile, kes on Kristuses Jeesuses.” [Rm 8:1] See usk annab Jumalale au, annab Jumalale, mis talle kuulub, seeläbi, et ta kuuletub talle, töotusi vastu võttes. Nagu ütleb ka Paulus, Rm 4[:20]: “Ta ei kahelnud Jumala töötuses uskmatuna, vaid läks vägevaks usus, ülistades Jumalat.” Sel kombel tähendab evangeeliumi teenimine ja jumalateenistus⁴⁴ kõige hea vastuvõtmist Jumalalt; seevastu Seaduse teenimine kujutab endast Jumalale meie headuse pakkumist ja näitamist. Aga me ei saa Jumalale midagi pakkuda, kui me pole enne

⁴³ [τεχνολογικώς]

lepitatud ja uuesti sündinud. Suurimat lohutust pakub meile aga see kirjakoht, et evangeeliumis tähendab ülim teenimine soovi võtta Jumalalt vastu pattude andeksandmist, armu ja õigust. Selle teenimise kohta ütleb Kristus, Jh 6[:40]: „See’p see ongi mu Isa tahtmine, et igauhel, kes näeb Poega ning Temasse usub, oleks igavene elu.” Ja Isa ütleb: “Seesinane on minu armas Poeg, kellest mul on hea meel, Teda kuulake!” [Mt 17:5] Meie vastased räägivad Seaduse-kuulekusest, aga evangeeliumikuulekust nad ei tee nimetamagi, samas kui me ei saa ju Seadusele kuulekad olla, ilma et me oleksime evangeeliumi läbi uuesti sündinud, ja ei suuda Jumalat armastada, ilma et me oleksime patud andeks saanud. Sest kuni me tunneme, et Ta on meie peale vihane, põgeneb inimloomus Tema viha ja kohtu eest. Ja kui keegi targutab: Kui see, mis tahab seda, mida töötuses pakutakse, on usk, siis segatakse omavahel ära usk ja lootus, sest see, mis ootab tõotatud asju, on ju lootus: siis meie vastame sellele, et tegelikkuses ei saa neid meelelaade sel viisil lahutada, nagu neid koolides üksnes piltlikult eristatakse. Sest ka kirjas heebrealastele [Hb 11:1] defineeritakse usku kui loodetava tõelisust. Kui keegi aga sellegipoolest tahab nende vahel vahet teha, siis me ütleme, et lootuse tegelikuks objektiks on tulevane sündmus, usk aga on nii tulevastest kui olevikulistest asjadest ja võtab käesolevas hetkes vastu töötuses teostatud pattude andeksandmise.

Me loodame, et sellest lähtudes on võimalik piisavalt mõista nii seda, mis on usk, kui ka meie suunatust arusaamisele, et meid mõistetakse õigeks, lepitatakse ja lastakse uuesti sündida usu kaudu, kui me ainult tahame õpetada evangeeliumi õigust, ja mitte Seaduse õigust, sest kes õpetavad, et me saame õigeks armastuse läbi, õpetavad Seaduse õigust ja ei õpeta õigeksmõistmisel Kristust vahemeheks pidama. Sest on ju ilmselge, et me ei võida patu- ja surmahirmu ära mitte armastuse, vaid

⁴⁴ [λατρεία]

usuga; et me ei saa Jumala vihale vastu seada oma armastust ja Seaduse täitmist, sest Paulus ütleb: Kristuse kaudu me oleme usus saanud ligipääsu Jumalale. [Rm 5:2] Seda mõtet me tuletame korduvalt meelde tema selguse pärast, sest see osutab kõige selgemalt meie olukorrale tervikuna ja võib tähelepanelikul uurimisel tublisid inimesi kõige paremini selles küsimuses õpetada ja lohutada. Seepärast on kasulik seda mõtet alati käepärast ja meeles pidada, mitte ainult selleks, et me saaksime seda vastu seada vastaste õpetusele, kes õpetavad, et meil ei ole mitte usust, vaid armastusest ja teenetest, ilma vahemees Kristuseta, ligipääs Jumalale, vaid ka selleks, et me end seeläbi kartuses julgustaksime ja usku üles näitaksime. Ka on ilmselge, et ilma Kristuseta me ei ole võimelised Seadust täitma, nagu ta ise ütleb: „Minust lahus ei suuda te midagi teha.” [Jh 15:5] Seepärast, enne kui me Seadust täidame, peab süda usus uuesti sündima.

Nii on ka mõistetav, miks me lükkame tagasi vastaste tasuvääriliste teenete⁴⁵ õpetuse. Lihtsaim vastus on: sest nad ei nimeta seal usku, et me oleme Jumalale meelepärased usu läbi, Kristuse pärast, vaid kujutavad ette, et head teod, mis on sooritatud armastuse hoiaku kaasabil, on väärt õigust, et need teod on iseenesest Jumalale meelepärased ja väärt igavest elu ning ei vaja vahemees Kristust. Mis on see muud kui Kristuse au ülekandmine meie tegudele, ja nimelt, et me oleme Jumalale meelepärased oma tegude, ja mitte Kristuse pärast? See aga on Kristuse kui vahemehe au äravõtmine, kes ei ole vahemeheks mitte ainult õigeksmõistmise alguses, vaid pidevalt. Ka Paulus ütleb [Gl 2:17], et kui Kristuses õigeksmõistetul on vaja pärast veel mujalt õigust otsida, siis teeb ta Kristusest patu teenija, see tähendab et Kristus ei tee täiesti õigeks. Sellest aga, mida vastased õpetavad, on kõige absurdsem see, et

⁴⁵ [*de merito condigni*]

head teod teenivad armu ära väärilise tasuna⁴⁶; just nagu tõesti peale õigeksmõistmise algust, kui südametunnistus on hirmul – nagu tavaliselt juhtub –, tuleks armu otsida hea teo läbi, ja mitte usus Kristusesse.

Teiseks. Vastaste õpetus jätab südametunnistuse kahtlusesse, nii et see ei saa iial rahu, sest Seadus süüdistab meid alati, ka heades tegudes. Sest lihalik loomus himustab alati Vaimu vastu [Gl 5:17]. Ühesõnaga, kuidas leiab südametunnistus siin ilma usuta rahu, arvates, et ta ei pea nüüd Jumalale meelepärane olema mitte Kristuse, vaid omaenda tegude läbi? Kui lootus peaks tõesti teenetest alguse saama, siis millise teo ta leiaks, milles ta oleks kindel, et see on väärt igavest elu? Paulus ütleb nende kahtluste vastu: “Et me nüüd oleme saanud õigeks usust, siis on meil rahu Jumalaga.” [Rm 5:1] Me peame tõesti kindlad olema, et meile kingitakse õigus ja igavene elu Kristuse pärast. Ja Aabrahami kohta ütleb Paulus: “Aabraham on uskunud, kui lootus näis lootusetu.” [Rm 4:18]

Kolmandaks. Kuidas teab südametunnistus, millal see armastuse hoiaku⁴⁷ poolt mõjutatud tegu on sooritatud, nii et ta võiks olla kindel, et arm teenitakse ära väärilise tasuna⁴⁸? Sest see eristus, et inimesed teenivad osa asju ära teenetele kohase tasuna ja osa teenetele väärilise tasuna⁴⁹, on välja mõeldud ainult Pühakirja õpetusest kõrvalepõiklemiseks, kuna, nagu me eespool ütlesime, ei olene teenete liik teo sooritaja kavatsusest, vaid enesekindlad variserid lihtsalt arvavad, et nende teod väärivad seda, et neid nende pärast õigeks mõistetak. Hirmunud südamed aga kahtlevad igas teos ja otsivad sellepärast neile lisa. Ja armu ärateenimine kohase

⁴⁶ [*de condigno*]

⁴⁷ [*habitus*]

⁴⁸ [*de condigno*]

⁴⁹ [*de congruo ... ja osa de condigno*]

tasuna⁵⁰ kujutabki endast kahtlemist ja ilma usuta toimimist, kuni saabub meeleheide. Kokkuvõttes on aga kõik, mida vastased selles küsimuses õpetavad, täis vigu ja ohte.

Neljandaks. Kogu kirik tunnistab, et igavene elu saavutatakse halastuse kaudu. Augustinus ütleb oma raamatus “Armust ja vabast tahtest”, rääkides küll vagade tegudest, mis on sooritatud pärast õigeksmõistmist: Jumal ei vii meid igavesse ellu mitte meie teenete, vaid oma halastuse kaudu. Ja “Pihtimuste” 9. raamatus: Häda inimeste elule, kui tahes kiiduväärt see ka on, kui selle üle mõistetakse kohut ilma halastuseta. Ka Cyprianus ütleb oma Meie Isa palve seletuses: Et keegi ei peaks end süütuks ega saadaks end eneseülenduses hukatusse, juhatatakse ja õpetatakse teda, et ta teeb iga päev pattu, samas kui talt nõutakse iga päev pattude pärast palumist. See asi on teada ning selle kohta on Pühakirjas ja kirikuisadel rohkesti ilmselgeimaid tunnistusi, mis kõik ühel häälel meile kuulutavad, et kuigi meil on head teod, vajame neis heades tegudes siiski halastust. Ja seda halastust silmas pidades julgustab ja lohutab meid usk. Seepärast ei õpeta vastased õigesti, kui nad esitavad teeneid nii, et ei lisa neile midagi usu kohta, mis haarab kinni halastusest. Sest nagu me eespool ütlesime, et töotus ja usk on vastastikuses seoses, ja töotus ei ole haaratav muidu kui usu kaudu, nii ütleme ka siin, et töötatud halastus nõuab korrelatiivselt usku, ja seda ei saa haarata muidu kui usu kaudu. Seega me lükkame õigusega tagasi tasuväärilise teene⁵¹ õpetuse, kuna see ei õpeta midagi õigeksmõistva usu kohta ja jätab varjule vahemees Kristuse au ja ameti. Samuti ei tule arvata, et me õpetame selles küsimuses midagi uut, sest kirikuisad on selgesti rõhutanud mõtet, et me vajame halastust ka heades tegudes.

Ja ka Pühakiri räägib sageli sedasama. Psalmis: „Ära mine kohtusse oma sulasega, ja ei ole ükski elusolend õige su palge ees.” [Ps 143:2] Kui Jumal ei anna

⁵⁰ [*de congruo*]

andeks, vaid mõistab kohut ja süüdistab inimeste südant, siis Taavet lihtsalt “röövib” kõigilt, ka vagadelt ja Jumala sulastelt, õigeolemise au. Sest kui ta teistes kohtades kiitleb oma õigusega, räägib ta oma olukorrast, vastandatuna Jumala sõna tagakiusajatele, mitte oma isiklikust puhtusest, ning palub, et kaitstaks Jumala positsiooni ja au, nagu Psalmis 7 [:9]: “Mõista mulle õigust, ISSAND, mu õiglust ja mu laitmatust mööda.” Psalmis 130 [:3] ta ütleb aga, et keegi ei suuda Jumala kohtus püsima jääda, kui Issand peaks meeles meie patud: „Kui sina, ISSAND, ülekohut meeles peaksid, ISSAND, kes siis püsiks?” Ja Hi 9 [:28]: „Mul on hirm kõigi oma kannatuste ees.” Samas: “Isegi kui ma peseaksin ennast lumega ja puhastaksin oma käsi leelise, pistaksid sina mind poriauku.” [Hi 9:30j] Ja Õp 20 [:9]: “Kes võiks öelda: “Ma olen oma südame puhtaks teinud, ma olen oma patust puhas?”” Ja 1Jh 1 [:8]: “Kui me ütleksime: “Meil ei ole pattu!”, siis me petaksime iseend ja tõde ei oleks meis” jne. Ka Meie Isa palves paluvad vagad pattude andeksandmist. Järelikult on ka vagadel patud. Ja 4 Ms 14[:18]: Ja süütu ei ole süütu. Ja 5 Ms 4 [:24]: “Issand, su Jumal, on hävitav tuli.”. Ka Sakarja ütleb: „Vaiki Issanda ees, kõik liha.” [Sk 2:17] Ja Jesaja: “Kõik liha on nagu rohi ja kõik tema hiilgus nagu õieke väljal. Rohi kuivab ära, õieke närtsib, kui Issanda tuul puhub selle peale!” [Js 40:6j] See tähendab, et liha ja liha õigus ei saa Jumala kohtus püsima jääda. Ja Joona ütleb, 2 [:9]: “Need, kes austavad tühje ebajumalaid, hülgevad oma osaduse!” See tähendab, et kogu usaldus, peale usalduse Jumala halastuse vastu, on tühine; meid päästab halastus, meie oma teened, oma ettevõtmised ei päästa meid. Sellepärast palub ka Taaniel, 9 [:18j]: „Sest me ei heida oma anumisi su palge ette mitte oma õiguse pärast, vaid sinu suure halastuse pärast! Issand, kuule, Issand, anna andeks, Issand, pane tähele ja tee teoks iseenese pärast; mu Jumal, ära viivita! Sest su linnale ja su rahvale on pandud sinu

⁵¹ [*de merito condigni*]

nimi.” Niimoodi õpetab Taaniel meid palves halastusest kinni haarama, see tähendab lootma Jumala palge ees Tema halastusele, mitte meie oma teenetele. Meid paneb aga imestama, mida teevad meie vastased palvetades, kui jumalatud inimesed Jumalalt üldse midagi paluvad. Kui nad ütlevad, et nad on väärilised, sest neil on armastus ja head teod, ja nõuavad armu justkui midagi neile kuuluvat, siis paluvad nad nagu variser, Lk 18[:11]: „Mina ei ole niisugune nagu muud inimesed.” Selline palve, mis toetub omaenda õigusele, mitte Jumala halastusele, teeb ülekohut Kristusele, kes palub meie eest, kuna ta on meie ülempreester. Seega rajaneb palve Jumala halastusel siis, kui me usume, et meid võetakse Kristuse kui ülempreestri pärast kuulda, nagu ta ise ütleb: „Ja mida te iganes palute minu nimel, seda ma teen.” [Jh 14:13] Minu nimel, ütleb ta, kuna ilma sellise ülempreestrita ei või me Isa ette astuda.

Siia kuuluvad ka Kristuse sõnad, Lk 17[:10]: „Kui teil saab tehtud kõik, mida teile on kästud, siis öelge: me oleme tarbetud orjad.” Need sõnad ütlevad selgelt, et Jumal päästab halastuse kaudu ja oma töötuse pärast, mitte et ta peaks seda meie tegude väärilisuse pärast tegema. Vastased mängivad siin aga Kristuse sõnadega hämmastamapaneval viisil. Esiteks moodustavad nad analoogia⁵² ja pööravad selle siis meie vastu. Pigem, ütlevad nad, on siin võimalik öelda: „Kui te olete kõik uskunud, siis öelge: me oleme tarbetud orjad.” Ja sellele nad lisavad, et teod on tarbetud küll Jumalale, mitte aga meile. Vaadake, kuidas vastased tunnevad lapsikutest sõnaväänamistest rõõmu. Aga olgugi et see loba ei vääri ümberlökkamist, vastame sellele siiski lühidalt. See analoogia⁵³ on ekslik. Sest esiteks on vastased eksitusse viidud mõistest “usk”, et kui see tähendab lugude tundmist, mis on olemas ka jumalatutes ja kurjades vaimudes, järeldavad nad õigusega, et usk on tühine, öeldes: „Kui te olete kõik uskunud, siis öelge: me oleme tarbetud orjad.” Aga meie ei

⁵² [αντιστρέφον]

kõnele lugude tundmisest, vaid usaldusest Jumala töötuse ja halastuse vastu. Ja see usaldus töötusesse tunnistab, et me oleme tarbetud orjad; see tunnistus, et meie teod on vääritud, ei ole ju midagi muud kui usu hääl, nagu see ilmneb Taanieli näite puhul, mida me pisut eespool nimetasime: „Sest me ei heida oma anumisi su palge ette mitte oma õiguse pärast” jne. [Tn 9:18] Usk päästab ju seeläbi, et ta haarab kinni halastusest või armu töötusest, isegi siis, kui meie enda teod on vääritud. Selles mõttes ei tee see analoogia: kui te kõik usute, siis öelge: Me oleme tarbetud orjad, see tähendab, et meie teod on vääritud, meile mingit kahju, sest me õpetame koos kogu kirikuga, et meid päästetakse halastuse kaudu. Kui aga vastased tahavad sarnasel viisil järeldada, et kui sa kõik teed, ära looda oma tegude peale, ja samamoodi: kui sa kõik usud, ära looda jumaliku töötuse peale, siis need väited ei sobi kokku, sest tegemist on kõige erinevamate asjadega. Usalduse põhjused ja objekt on esimeses ja teises väites erinevad. Esimeses tähendab usaldus lootmist oma tegude peale. Teises aga tähendab see usaldust jumalike töötuste vastu. Kristus mõistab hukka usalduse meie enda tegude peale, aga ta ei mõista hukka usaldust tema töötuse vastu. Ta ei taha, et me satuksime armu ja Jumala halastuse pärast meeleheitele; ta on näidanud, et meie teod on vääritud, kuid ta ei lükka ümber töötust, mis pakub armust halastust. Ka Ambrosius ütleb siin selgelt: Tuleb tundma õppida armu, aga mitte unustada loomust. Tuleb loota töötuse armule, mitte oma loomusele. Vastased toimivad aga omal viisil ja väänavad usu kohta käivaid seisukohti usu õpetuse vastaselt. Kuid jätame need keerukad asjad koolidele arutamiseks. See sõnaväänamine on täiesti lapsik, kus orje peetakse tarbetuks sellepärast, et teod on Jumalale tarbetud, meile aga kasulikud. Kristus seevastu kõneleb sellisest kasulikkusest, mis teeks Jumalast armu võlglast, olgugi et siinkohal on võõrastav arutleda kasuliku ja tarbetu üle. „Tarbetud orjad”

⁵³ [αντιστρέφον]

tähendab ju puudulikke orje, sest mitte keegi ei karda, ei armasta Jumalat, ei usu Jumalasse niivõrd, kui peaks kartma, armastama ja uskuma. Aga jätkem kõrvale need vastaste labased sõnaväänamised, mille suhtes arukatel inimestel on lihtne otsustada, mida nendest arvata, kui need esile tulevad. Vastased on leidnud mõra kõige selgemates ja ilmsemates sõnades. Kuid kõik mõistavad, et selles kirjakohas mõistetakse hukka lootus meie enda tegude peale.

Pidagem niisiis kinni sellest, mida kirik tunnistab – et meid päästetakse halastuse kaudu. Ja selleks, et keegi siin ei arvaks, et kui meid päästetakse halastuse kaudu, muutub lootus ebakindlaks, kui neis, kes saavad päästmise osaliseks, pole midagi, mille poolest nad erineksid neist, kes ei saa päästmise osaliseks: tuleb siin leida rahuldav vastus. Nimelt tundub, et selline järeldus on ajendanud skolastikuid nõudma teenetele väärilist tasu⁵⁴. Asi on selles, et see järeldus võib inimhinge väga vaevata. Seepärast vastame lühidalt. Selleks, et lootus oleks kindel; selleks, et oleks erinevus nende vahel, keda päästetakse ja keda ei päästeta, tuleb ilmtingimata kinnitada, et meid päästetakse halastuse kaudu. Kui seda niimoodi otse öelda, tundub see absurdne, sest kohtus ja inimlikes otsustustes on õigus või võlg kindlad, halastus ebakindel. Kuid Jumala kohtuotsus on hoopis midagi muud, sest siin on halastusel selge ja kindel töötus ning käsk Jumalalt. Sest evangeelium ongi tegelikult käsk, mis nõuab, et me usuksime Jumala armulisust meie suhtes Kristuse pärast. “Jumal ei ole ju läkitanud oma Poega maailma kohut mõistma maailma üle, vaid et maailm pääseks Tema läbi. Kes Temasse usub, selle üle ei mõisteta kohut” jne. [Jh 3:17] Seega, alati, kui räägitakse halastusest, tuleb lisada ka usk töötusesse. Ja see usk loob kindla lootuse, sest ta toetub Jumala Sõnale ja käsule. Kui usk toetuks tegudele, oleks ta tõepoolest ebakindel, sest teod ei suuda südametunnistust rahustada, nagu eespool on

⁵⁴ [*meritum condigni*]

korduvalt öeldud. See usk aga moodustabki erinevuse nende vahel, keda päästetakse ja keda ei päästeta. Usk eristab väärilisi ja vääritud, sest igavene elu on töötatud õigeksmõistetutele, õigeks aga teeb usk.

Kuid siin tõstavad vastased jälle häält, et kui head teod ei teeni igavest elu ära, pole neid üldse vaja. Selle petliku järelduse me lükkasime eespool ümber. Sest muidugi on vaja head teha. Me ütleme, et õigeksmõistetutele töötatakse igavest elu. Need aga, kes elavad liha järele, ei jää püsima ei usus ega õiguses. Meid mõistetakse õigeks selleks, et me hakkaksime head tegema ja Jumala Seadusele kuuletuma. Me sünnime uuesti ja saame Püha Vaimu selleks, et uues elus oleksid uued teod, uus meelestatus, Jumala kartmine, Jumala armastamine, himude põlgamine jne. See usk, millest meie kõneleme, tekib meeleparanduses ja peab heade tegude, kiusatuste ja ohtude keskel tugevaks saama ja kasvama, et me seeläbi veel kindlamini usuksime, et Jumal meist hoolib, meile andeks annab, ja meid Kristuse pärast kuuleb. Seda ei saa õpetada suurte ning rohkete vaidlusteta. Kui sageli südametunnistus põgeneb, kui sageli on ta rahutu kuni meeleheiteni, kui ta osutab meie vanadele või uutele pattudele või loomuse rüvedusele? Sellist võlakirja ei saa ilma suurema võitluseta kustutada [Kl 2:14], kui kogemus tunnistab, kui raske asi on usk. Ja samal ajal, kui meid hirmudes julgustatakse ja me kogeme lohutust, kasvavad meis ka teised vaimsed toimimisajendid: Jumala tundmine, Jumala kartmine, lootus, Jumala armastamine, ning me sünnime uuesti, nagu ütleb Paulus, „taipama oma Looja näo järgi” [Kl 3:10], ja meid, “kes me silmitseme Issanda kirkust, muudetakse sellekssamaks näoks” [2Kr 3:18], see tähendab, et me saame tõelise Jumala tundmise osaliseks, selleks et me Teda tõepoolest kardaksime, tõepoolest usuksime, et Ta võtab meid vastu ja kuuleb meid. See uuestisünd kujutab endast justkui igavese elu algust, nagu ütleb Paulus: “Kui aga teis on Kristus, siis on küll ihu surnud patu pärast, Vaim aga on eluõiguse

pärast” jne. [Rm 8:10] Ja: „Igatsedes rõivastuda taevasesse eluasemesse, et meid ka lahti rõivastatuna ei nähtaks olevat alasti.” [2Kr 5:2j] Selle järgi võib aus lugeja otsustada, et me nõuame ülihäid tegusid, kuna me õpetame, et usk tekib meeleparanduses ja peab meeleparanduses järjest kasvama. Ja sellesse me paneme kristliku ja vaimse täiuslikkuse, kui ühtaegu kasvab nii meeleparandus kui ka usk meeleparanduses. Vagadele on see paremini mõistetav kui see, mida vastased enesevaatlusest ja täiuslikkusest õpetavad. Aga nagu usu juurde kuulub õigeksmõistmine, nii kuulub usu juurde ka igavene elu. Ja Peetrus ütleb: „Kui te võtate vastu usu eesmärgi – oma hingede pääsemise.” [1Pt 1:9] Vastased tunnistavad ju, et õigeksmõistetud on Jumala pojad ja Kristuse kaaspärijad. Pärast seda aga teenivad teod ära teisi ihulikke ja vaimseid hüvesid, sest nad on Jumalale usu pärast meelepärased. Pühade kirkuses esineb loomulikult erinevusi.

Kuid vastased esitavad siin vastuväite: igavest elu nimetatakse palgaks ja seepärast tuleb see samaväärsete⁵⁵ heade tegude kaudu ära teenida. Me vastame lühidalt ja selgelt. Paulus nimetab, Rm 6[:23], igavest elu „kingiks”, sest kingitud õiguse läbi me saame Kristuse pärast ühtlasi ka Jumala poegadeks ja Kristuse kaaspärijateks, nagu ütleb Johannes: „Kes usub Pojasse, sel on igavene elu.” [Jh 3:36] Ka Augustinus ütleb, ja teda järgides paljud teised samamoodi: “Jumal pargab meid oma armuandidega.” Ja ühes teises kohas on kirjutatud: „Teie palk on suur taevast.” [Lk 6:23] Kui see tundub vastastele vastuoluline, siis seletagu nad neid ise. Kuid nad pole piisavalt erapooletud kohtumõistjad, sest nad lähevad vaikimisi mööda sõnast „king”, samuti kogu küsimuse lähtekohast, ning valivad välja sõna “palk” ja tõlgendavad seda ägedalt, mitte ainult Pühakirjavastaselt, vaid ka harjumuspärase kõnepruugi vastaselt. Kuna räägitakse palgast, teevad nad järelduse, et meie teod on

⁵⁵ [*de condigno*]

midagi, mis peab olema lunarahaks, mille eest võlgnetakse igavene elu. Niisiis on need väärt armu ja igavest elu ning ei vaja ei halastust, vahemees Kristust ega usku. Selline loogika on midagi täiesti uut: me kuuleme sõna “palk”, ja niisiis pole meil vaja ei vahemees Kristust ega usku, millel on ligipääs Jumalale Kristuse, ja mitte meie enda tegude pärast. Kes ei näeks, et tegemist on lauseehitusveaga⁵⁶? Me ei vaidle mitte sõna “palk” pärast. Me väitleme selle üle, kas head teod on iseenesest väärt armu ja igavest elu, või on nad tõepoolest Jumalale meelepärased ainult usu pärast, mis haarab kinni Kristusest kui vahemehest. Meie vastased ei arva tegudest mitte ainult seda, et need on väärt armu ja igavest elu, vaid nad kujutavad ka ette, et teeneid jääb ülegi; ja seda ülejääki püüavad nad teistele jagada ja sellega teisi õigeks teha, just nagu mungad, kes müüvad teistele oma ordu teeneid. Kuuldes sõna “palk”, koguvad nad Chrysippose kombel kokku väljamõeldisi: kuna nimetatakse palka, siis järelikult on meil olemas teod, mis kujutavad endast lunaraha ja millega pälvitakse tasu. Järelikult on teod Jumalale meelepärased iseenesest, mitte vahemees Kristuse pärast. Ja kuna ühel on teeneid rohkem kui teisel, jääb mõnel teeneid üle. Ja neid teeneid on neil, kes on need ära teeninud, võimalik teistele jagada. Oota, lugeja, sa pole veel kõiki valejäreltusi kuulnud. Nimelt tuleb lisada veel selle kingituse teatud sakramendid, surnud riietatakse mungarüüsesse jne. Selliste asjade varju jäävad Kristuse heateod ja usuõigus.

Me ei pea siin sõna “palk”⁵⁷ pärast tühist sõnasõda. Kui vastased nõustuksid, et meid mõistetakse õigeks usu kaudu, Kristuse pärast ja et head teod on Jumalale meelepärased usu pärast, siis ei tülitseks me enam nii väga sõna “palk” üle. Me tunnistame, et igavene elu on palk, sest see pälvitakse töötuse, mitte meie enda tegude pärast. Õigeksmõistmine, mille puhul me eespool näitasime, et see on õieti Jumala

⁵⁶ [ἀνακόλουθα]

armuand, on ju meile tõotatud, ja selle armuanniga on seotud igavese elu tõotus, vastavalt sellele: „Keda Tema aga on õigeks teinud, neid Ta on ka kirkastanud.” [Rm 8:30] Siia kuulub ka see, mida ütleb Paulus: „Nüüdap seisab mulle tallel õiguse pärg, mille Issand, õiglane kohtunik, tollel Päeval annab mulle,” jne. [2Tm 4:8] Nimelt pälvitakse õiguse pärg tõotuse pärast. Ja seda tõotust ei pea pühad tundma mitte selleks, et omakasu pärast vaeva näha, sest nad peavad ju Jumala au pärast vaeva nägema; vaid nad peavad tundma Jumala tahet, Tema soovi neid aidata, vabastada, kaitsta selleks, et nad raskustes meeleheitesse ei langeks. Nii nagu täiuslikud ja nõdrad võtavad karistuste ja tasude nimetamist kumbki isemoodi kuulda, sest nõdrad näevad vaeva omakasu pärast. Sellegipoolest on tasu ja karistuse kuulutamine vajalik. Karistuse kuulutuses näidatakse Jumala viha, ja sellepärast see kuulub meeleparanduse kuulutuse juurde. Tasu kuulutuses näidatakse Jumala armu. Ja nii nagu Pühakiri sageli haarab headest tegudest kõnelemisel kaasa ka usu, sest ta tahab haarata südame õigust koos selle viljadega, nii pakub ta kohati muude tasudega koos ühtlasi ka armu, nagu Jesaja 58. peatükis ja veel mitmel pool mujal prohvetiraamatutes. Ja me ei eita ka seda, mida me sageli oleme tunnistanud, et kuigi õigeksmõistmine ja igavene elu kuuluvad usu juurde, teenivad head teod ära muid ihulikke ja vaimseid hüvesid, ning see hüvede määr on erinev: „Kumbki saab oma eri palga oma vaevanägemise järgi.” [1Kr 3:8] Sest evangeeliumi õigus, mis pöörleb armu tõotuse ümber, võtab õigeksmõistmise ja elavakstegemise vastu armust, Seaduse täitmine aga, mis järgneb usule, pöörleb Seaduse ümber, milles ei pakuta ega võlgneta meile tasu mitte armust, vaid meie enda tegude eest. Need aga, kes selle ära teenivad, on enne seda, kui nad Seadust täidavad, õigeks mõistetud. Seega on nad enne „Poja kuningriiki” asetatud [Kl 1:13], nagu ütleb Paulus, ja Kristuse kaaspärijateks tehtud

⁵⁷ [λογομαχίαν]

[Rm 8:17]. Meie vastased suunavad aga iga kord, kui nad teenetest räägivad, asja muude tasude juurest õigeksmõistmise juurde, olgugi et evangeelium pakub õigeksmõistmist armust Kristuse, mitte meie teenete pärast, ja ütleb, et me saame Kristuse teenetest osa usu kaudu. Siiski ei teeni teod ja vaevad ära õigeksmõistmist, vaid muid hüvesid, nagu selgub järgmistest lausetest, kus pakutakse tegudele palka: “Kes kasinasti külvab, see ka lõikab kasinasti, ja kes õnnistust lootes külvab, see lõikab ka õnnistust.” [2Kr 9:6] Siin seotakse palgamäär selgesõnaliselt tööhulgaga. “Sa pead oma isa ja ema austama, et su elupäevi pikendataks sellel maal.” [2Ms 20:12] Ka siin pakub Seadus tasu teatavale teole. Seega, ehkki Seaduse täitmisega teenitakse ära tasu, sest tasu kuulubki õieti Seaduse juurde, peame siiski meeles pidama evangeeliumi, et see pakub õigeksmõistmist armust, Kristuse pärast. Ja me ei täida Seadust ega suudagi seda täita enne, kui me oleme Jumalaga lepitatud, õigeks mõistetud ja uuesti sündinud. Ka pole Seaduse täitmine Jumalale meelepärane, kui me pole usu pärast vastu võetud. Kui aga inimesed on usu pärast vastu võetud, on poolikki Seaduse täitmine Jumalale meelepärane ja sel on palk selles elus ning pärast seda elu. Seaduse loomusest lähtudes saaks siin sõnast „palk” palju muudki rääkida, seda tuleb aga mujal arutada, kuna see on pikem jutt.

Meie vastased väidavad aga järjekindlalt, et tegelikult teenivad igavese elu ära head teod, sest Paulus ütleb, Rm 2[:6]: „Kes tasub igaühele tema tegude järgi.” Samuti: „Kirkus, au ja rahu igaühele, kes teeb head.” [Rm 2:10] Jh 5[:29]: „Need, kes on teinud head, elu ülestõusmiseks.” Mt 25[:35]: „Mul oli nälg ja te andsite mulle süüa jne.” Nende ja kõigi nendesarnaste kirjakohtade puhul, kus Pühakirjas ülistatakse tegusid, ei tule silmas pidada mitte ainult väliseid tegusid, vaid ka südame usku, sest Pühakiri ei räägi silmakirjalikkusest, vaid südame õigusest koos selle viljadega. Ja iga kord, kui nimetatakse Seadust ja tegusid, tuleb teada, et ei tohi välja jätta Kristust kui

vahemeest. Sest see on Seaduse lõppeesmärk, ja Kristus ütleb ka ise: „Minust lahus ei suuda te midagi teha.” [Jh 15:5] Sellest juhtnöörist lähtudes, nagu me eespool ütlesime, on võimalik hinnata kõiki tegude kohta käivaid kirjakohti. Sellespärast, kui tegude peale antakse igavene elu, antakse see õigeksmõistetutele, sest inimesed ei suuda teha head muidu kui õigeksmõistetutena, keda juhib Kristuse Vaim, ka pole head teod Jumalale ilma vahemees Kristuse ja usuta meelepärased, sedamööda kui: „Ilma usuta on võimatu olla meelega järgi.” [Hb 11:6] Kui Paulus ütleb: „Kumbki saab oma eripalga oma vaevanägemise järgi” [1Kr 3:8], ei tule selle all mõista mitte ainult väliseid tegusid, vaid kogu õige olemist või mitte õige olemist. Nii kuulub au hea tegijale, see tähendab õigele. Lauses: „Te andsite mulle süüa” [Mt 25:35] kujutatakse nii südame õiguse ja usu vilja kui ka tunnistust, seega antakse igavene elu õiguse peale. Sel viisil käsitleb Pühakiri südame õigust samaaegselt selle viljadega. Pühakiri nimetab sageli vilju, et kogenematud paremini aru saaksid ja et viidata sellele, et meilt nõutakse uut elu ning uuestisündi, mitte silmakirjalikkust. Uuestisünd toimub aga usu kaudu meeleparanduses.

Ükski mõistlik inimene ei saa teistsugusel arvamusel olla, ka ei taotle me siin mingit tarbetut mõttetäpsust, et eraldada südame õigusest selle viljad, kui vaid vastased nõustuksid sellega, et viljad on Jumalale meelepärased usu ja vahemees Kristuse pärast ja et need pole iseenesest väärt ei armu ega igavest elu. Sest me laidame vastaste õpetuse juures seda, et nad teevad selliste filosoofilisel või juutlikul viisil käsitletud kirjakohtadega tühjaks usu õiguse ja jätavad välja vahemees Kristuse. Nad järeldavad neist kirjakohtadest, et sellised teod teenivad ära armu, kord nende sobivuse, kord nende väärilisuse tõttu⁵⁸, ja nimelt siis, kui lisandub armastus, see tähendab, et need teevad õigeks ja on väärt armu ja igavest elu, kuna nad kujutavad

⁵⁸ [kord *de congruo*, kord *de condigno*]

endast õigust. See ekslik arvamus teeb ilmselgelt tühjaks usu õiguse, mis usub, et meil on Jumalale ligipääs Kristuse, ja mitte meie enda tegude pärast, mis usub, et meid juhitakse ülempreester ja vahemees Kristuse läbi Isa juurde ja et meil on armuline Jumal, nagu eespool piisavalt rõhutatud. Ja seda õpetust usu õiguse kohta ei tohi Kristuse kirikus ignoreerida, sest ilma selleta ei ole võimalik mõista Kristuse ametit, ning ülejäänud osa õigeksmõistmise õpetusest oleks siis ainult Seaduse õpetus. Igatahes me peame hoidma kinni evangeeliumist ja õpetusest töötuse kohta, mis on antud Kristuse pärast.

Seega ei vaidle me siinkohal vastastega mitte tähtsusetu asja üle. Kui me teeme neile etteheiteid, et nad õpetavad tegude läbi igavese elu ärateenimist ja jätavad samal ajal kõrvale usu, mis haarab kinni Kristusest kui vahemehest, siis ei aja me taga tarbetuid peensusi. Sest selle usu kohta, mis on kindel, et Isa on meile Kristuse pärast armuline, pole skolasitikud silpigi poetanud. Nad arvavad igal pool, et me oleme vastu võetud, õiged omaenda tegude pärast, mis on sooritatud kas mõistuse abil või vähemalt selle armastuse mõjul, millest nad räägivad. Ja ikkagi on neil teatud ütlused, vanaaja autorite justkui kanoonilised väljendused, mida nad tõlgendamisel moonutavad. Koolides kõneldakse sellest, et head teod on meelepärased armu pärast ja et tuleb loota Jumala armu peale. Armu aga tõlgendavad nad siinkohal kui hoiakut, millega me armastame Jumalat, nagu oleksid vanaaja autorid tõepoolest tahtnud öelda, et me peame lootma omaenda armastusele, mille puhul kogemus näitab igati, kui puudulik ja rüve see on. Kuigi on kummaline, kuidas nad saavad nõuda armastusele lootmist, ise õpetades, et nad ei ta, kas see neis olemas on. Miks nad ei kõnele siin armust, Jumala halastusest meie vastu? Kusjuures iga kord, kui sellest juttu tehakse, tuleks lisada ka usk. Sest halastuse, lepituse, Jumala armastuse töötusest meie vastu ei saa kinni haarata muidu kui usu kaudu. Ja vastavalt sellele lausele oleks

õige öelda, et loota tuleb armule, et head teod on Jumalale meelepärased armu pärast, kui usk haarab armust kinni. Koolides kõneldakse ka sellest, et meie headel tegudel on mõju Kristuse kannatuse väe läbi. Seda öeldakse õigesti, kuid miks ei lisa nad juurde “usu kaudu”? Sest Kristus on lepitus, nagu ütleb Paulus, usu kaudu. Kristuse kannatusest on meile tõepoolest kasu alles siis, kui hirmul südameid julgustatakse usus ja nad mõistavad, et meie patud on Kristuse surma läbi kustutatud ja Jumal on meiega Kristuse kannatuse pärast lepitatud. Kui loobutakse usu õpetusest, siis on asjatu rääkida sellest, et teod on Kristuse kannatuse väes mõjusad.

Sellepärast väänatakse koolides ka paljusid teisi sententse, kuna seal ei õpetata usu õigust ja mõistetakse usu all üksnes lugude või dogmade teadmist, taipamata, et voorus on see, mis haarab kinni armu ja õiguse töötusest, mis teeb patu- ja surmahirmudes südamed elavaks. Kui Paulus ütleb: „Südamega usutakse õiguseks, suuga aga tunnistatakse pääsemiseks” [Rm 10:10], siis võtavad vastased siit meie arvates omaks selle, et tunnistamine ei tee õigeks ega päästa iseenesest mõjuvana⁵⁹, vaid ainult südame usu pärast. Aga Paulus ütleb ka, et tunnistamine päästab, et näidata, millisele usule saab osaks igavene elu, ja nimelt kindlale ja toimivale usule. Usk, mis ei tee end tunnistuses nähtavaks, ei ole aga kindel. Niisiis on muud head teod Jumalale meelepärased usu pärast, nagu ka kiriku palvetes palutakse, et kõik oleks Kristuse pärast vastuvõetav. Ja samamoodi palutakse kõike Kristuse pärast. Sest teada on, et palvetele tuleb lõpetuseks alati lisada: Kristuse, meie Issanda läbi. Seepärast me järeldamegi, et meid mõistetakse Jumala ees õigeks, lepitatakse Jumalaga ja lastakse uuesti sündida usu kaudu, mis haarab meelega paranduses kinni armu töötusest ja teeb hirmunud hinge tõepoolest elavaks ning on veendunud, et Jumal on meile Kristuse pärast armuline ja meiega leebe. Ja selle usu kaudu, ütleb

⁵⁹ [ex opere operato]

Peetrus, „hoitakse pääsemiseks, mis on viimasel ajal juba valmis ilmuma.” [1Pt 1:5]

Selle usu äratundmine on kristlastele hädavajalik ja pakub kõigis hingepiinades ülimat lohutust ning näitab meile Kristuse ametit, sest need, kes eitavad inimeste õigeksmõistmist usu kaudu, eitavad ka seda, et Kristus on vahemees ja lepitaja; eitavad armu töötust ja evangeeliumi. Nad õpetavad ainult kas mõistuse õpetust või Seaduse õpetust õigeksmõistmisest. Me oleme nüüd näidanud, niivõrd kui see võimalik oli, selle vaidlusküsimuse algpõhjusti ja oleme kirjeldanud seda, mida meie vastased selle vastu väidavad. Selle kohta on tublidel inimestel lihtne oma arvamust kujundada, kui nad iga kord, kui tsiteeritakse mõnd kirjakohta, mis puudutab armastust või tegusid, mõtlevad sellele, et Seadust ei täideta ilma Kristuseta; samuti ei mõisteta meid õigeks mitte Seaduse, vaid evangeeliumi järgi, see tähendab Kristuses töötatud armu töötuse järgi. Ja me loodame, et see arutlus, ehkki lühike, tuleb tublidele inimestele usu kinnitamisel, südametunnistuse õpetamisel ja lohutamisel kasuks, sest me teame, et see, millest me rääkisime, on kooskõlas prohvetlike ja apostellike, pühade kirikuisade Ambrosiuse, Augustinuse ja paljude teiste ning kogu Kristuse kiriku kirjapanekutega, mis tunnistavad kindlalt, et Kristus on lepitaja ja õigekstegija.

Ja ei tule sugugi arvata, et Rooma kirik mõtleks nii, nagu teatud paavst või kardinalid või piiskopid või teatud teoloogid või mungad väidavad. Sest on kindel, et preestrid muretsevad rohkem oma võimu kui Kristuse evangeeliumi pärast. Ja on teada, et paljud neist on ka avalikult epikuurlased. On selge, et teoloogid on kristlikku õpetusse seganud rohkem filosoofiat, kui vaja oleks. Ka ei tule nende autoriteeti käsitleda sellisena, et nende väidetele ei või mitte kunagi vastu vaielda, sest neil leidub palju ilmselgeid eksiarvamusi, nagu see, et me oleme suutelised puhtalt oma loomupäraste võimetega üle kõige Jumalat armastama. See dogma on põhjustanud

palju teisi eksiarvamusi, sest ta on ilmselgelt väär. Pühakiri, pühad kirikuisad ja kõigi vagade arvamused on selle kõikjal vaidlustanud. Niisiis, ehkki kirikus on preestrid või mõned teoloogid ja ka mungad õpetanud otsima pattude andeksandmist, armu ja õigust meie enda tegude ja uute kultustalituste kaudu, mis on varju jätnud Kristuse ameti ja teinud Kristusest üksnes seaduseandja, mitte lepitaja ja õigekstegija, on üksikute vagade juures Kristuse tundmine siiski veel säilinud. Ka Pühakiri ennustab, et usu õigus jääb sel viisil inimlike kommete ja tegude õpetuse varju. Ja ka Paulus kaebab tihti, et juba tema ajal oli selliseid, kes õpetasid usu õiguse asemel inimestele, et neid lepitatakse Jumalaga ja mõistetakse õigeks nende enda tegude ja usutalituste läbi, mitte usu läbi, Kristuse pärast, sest inimesed kalduvad loomupäraselt arvama, et nad on Jumalale meelepärased tegude kaudu. Ka ei näe mõistus muud õigust kui Seaduse õigust ühiskondlikus mõttes. Seepärast ongi maailmas alati olnud neid, kes on usu õigust alla surudes õpetanud ainult seda lihalikku õigust, ja selliseid õpetajaid on olnud igal ajal. Nii oli lugu ka Iisraeli rahvaga. Enamik rahvast arvas, et nad teenivad ise oma tegude kaudu ära pattude andeksandmise, ja nad kuhjasid ohvreid ja usutalitusi. Prohvetid seevastu õpetasid seda arvamust hukka mõistes usu õigust. Ja see Iisraeli rahvaga toimunu oli ettekuulutajaks neile asjadele, mis hakkasid kirikus toimuma. Seepärast ärgu vagasid hingi ehmatagu vastaste suur hulk, kes meie õpetuse tagasi lükkavad. Sest nende vaimu üle on lihtne otsustada, kuna nad on mõnedes usuartiklites hukka mõistnud isegi silmanähtava ja ilmse tõe, nii et nende jumalatus tuleb avalikult ilmsiks. Sest Leo X bulla mõistis ju hukka kõige hädavajalikuma artikli, millest peavad kinni ja mida usuvad kõik kristlased, ja nimelt, et tohime olla kindel, et me saame pattudest vabaks mitte omaenda kahetsuse pärast, vaid Kristuse Sõna pärast: „Mis sa iganes kinni seod” jne. [Mt 16:19] Ka nüüd, käesoleval kokkusaamisel, on vastulause autorid selgesõnaliselt hukka mõistnud meie

väite, et usk on meeleparanduse osa, milles me saame patud andeks ja võidame ära pattude tekitatud hirmud ja milles südametunnisus leiab rahu. Aga kes ei näeks, et iga kristlase jaoks on kõige õigem, kindlam ja vajalikum see artikkel, et me saame patud andeks usus? Kes, kuuldes sellise seisukoha hukkamõistmist, ütleks järeltulevatele põlvedele, et selle autoritel on üldse mingit Kristuse tundmist olnud?

Ja nende vaimu kohta võib oletusi teha ka selle ennekuulmatu julmuse põhjal, mida nad, nagu teada, siiamani paljude tublide inimeste vastu üles näitavad. Me kuulsime ka sellel kokkusaamisel, kui räägiti meie usutunnistuse põhimõtetest, teatud auväärset isa riigisenatis ütlemas, et talle ei tundu ükski nõu parem olevat, kui et see usutunnistus, mille me tindiga kirjutatult olime esitanud, kirjutataks uuesti verrega. Kas Phalaris oleks võinud midagi julmemat öelda? Seepärast pidasid ka mõned vürstid niisuguse mõtte esitamist sellisel kokkusaamisel nõrdimapanevaks. Seetõttu, olgugi et vastased esinesid kiriku nimel, teame siiski, et Kristuse kirik on nende juures, kes õpetavad Kristuse evangeeliumi, mitte nende juures, kes evangeeliumivastaselt vääri seisukohti kaitsevad, või nagu ütleb Issand: „Minu lambad kuulevad minu häält.” [Jh 10:27] Ka Augustinus ütleb: „Küsimus on selles: kus on kirik? Seega: mida tuleb meil teha? Kas meil tuleb seda otsida oma sõnadest või tema Pea, meie Issanda Jeesuse Kristuse sõnadest? Ma arvan, et me peame otsima Tema sõnadest; Tema, kes on tõde ja kes tunneb oma ihu kõige paremini.” Seepärast ei hirmuta vastaste otsused meid sugugi, sest nad kaitsevad inimlikke arvamusi evangeeliumi vastu, kirikus kirjutanud pühade isade autoriteedi vastu, vagade hingede tunnistuste vastu.

<VII ja VIII artikkel.> Kirikust.

Vastased mõistavad hukka meie usutunnistuse seitsmenda artikli, kus me ütleme, et kirik on pühade kogu. Ja lisavad pika ilukõne, et kurje inimesi ei tohi kirikust eraldada, sest Johanneski võrdles kirikut rehealusega, kuhu on kogutud nii nisu kui ka aganad [Mt 3:12], ja Kristus võrdles seda noodaga, mis veab kokku nii häid kui ka halbu kalu [Mt 13:47j]. Selles, mis nad ütlevad, on neil kindlasti õigus: meil pole salasepitsejate rünnakute vastu mitte mingisugust kaitset. Ühtki asja pole võimalik nii läbimõeldult sõnastada, et suudetaks vältida õiguse väänamist. Sel põhjusel me lisasimegi kaheksanda artikli, et keegi ei arvaks, et me eraldame kurjad ja silmakirjateenrid välisest kirikuosadusest või et me võtame sakramentidelt, mida toimetatakse silmakirjateenrite ja kurjade poolt, ära nende väe. Niisiis pole siin mingit vajadust pika kaitsekõne järele selle valesüüdistuse vastu. Kaheksas artikkel õigustab meid küllaldaselt määral. Sest me mööname ju, et silmakirjateenrid ja kurjad on selles elus ühendatud kirikuga ja on kiriku liikmed kiriku tundemärkide välist osadust mööda, see tähendab sõna, avaliku tunnistuse ja sakramentide osaduses, eriti kui nad ei ole kiriku osadusest välja heidetud. Samuti ei ole sakramendid selle pärast, et neid toimetatakse kurjade poolt, ilma mõjuta, vastupidi – me saame neid sakramente, mida kurjad toimetavad, õigel viisil kasutada. Sest ka Paulus ennustab sellist tulevikku, kus Antikristus istub Jumala templis, see tähendab, valitseb ja peab kirikus ameteid [2Ts 2:4]. Aga kirik ei ole ainult väliste asjade ja riituste osadus, nagu seda on muud riigid, vaid eelkõige usu ja Püha Vaimu osadus südames, mille välised tundemärgid, nagu puhas evangeeliumi õpetus ja Kristuse evangeeliumiga kooskõlas olevate sakramentide toimetamine, on ainult selleks, et ta oleks äratuntav. Ainult sellist

kirikut kutsutakse Kristuse ihuks, mida Kristus oma vaimu läbi uuendab, pühitseb ja valitseb, nagu tunnistas Paulus, Ef. 1[:22j], kui ta ütleb: „Ning pani Tema kõigi asjade üle peaks kogudusele, kes on Tema ihu, Tema täius, kes täidab kõik kõiges.” Seepärast pole need, kelles Kristus ei ole tegev, Kristuse ihuliikmed. Ka vastased tunnistasid, et kurjad on surnud kirikuliikmed. Seetõttu paneb meid imestama, miks nad teevad meie elavate liikmete kirjeldusele etteheiteid. Me ei ole ju öelnud midagi uut. Paulus määratleb, Ef 5[:25jj], kiriku mõistet täpselt samamoodi, et ta puhastatakse, selleks et ta oleks püha. Ja ta lisab ka kiriku välised tundemärgid – sõna ja sakramendid. Sest ta ütleb: „Kristus on armastanud kogudust ja loovutanud iseenese tema eest, et teda pühitseda, olles ta puhastanud vee pesemisega sõna kaudu, et kogudust iseenda ette seada üllana, nii et tal ei oleks plekki ega kortsu ega muud säärast, vaid et ta oleks püha ja laitmatu.” Selle mõtte me esitasime usutunnistuses peaaegu sõna-sõnalt. Ja nii määratles kiriku mõistet ka Apostliku usutunnistuse artikkel, mis nõuab meilt uskumist sellesse, et kirik on üks püha katooline kirik. Jumalatud aga ei ole püha kirik. Ja tundub, et väljend „pühade osadus” on siia lisatud selleks, et näidata, mida kirik endast kujutab, nimelt pühade kogu, kellel on isekeskis ühe ja sama evangeeliumi ehk õpetuse ning ühe ja sama Püha Vaimu osadus, mis teeb südamed uueks, pühitseb ja valitseb.

See artikkel on esitatud väga olulisel põhjusel. Me näeme lõputuid ohtusid, mis ähvardavad kirikut hävinguga. Kirikus endas on lõputu hulk jumalatu, kes teda alla suruvad. Ja see artikkel Apostlikus usutunnistuses pakub meile lohutust, et me ei heidaks meelt, vaid teaksime, et kirik jääb kõigele vaatamata püsima, ja et me teaksime, et ükskõik kui suur on jumalatute hulk, jääb kirik alles ja Kristus viib täide selle, mida ta kirikule on tõotanud – pattude andeksandmise, palvete kuuldavõtmise ja Püha Vaimu andmise. Ja usutunnistus nimetab kirikut katoelseks kirikuks, et me ei

arvaks, nagu oleks kirik ainult teatud rahvaste väline riik, vaid pigem üle maailma hajutatud inimeste ühendus, kes on evangeeliumi osas üksmeelel ja kellel on üks ja seesama Kristus, Püha Vaim ja samad sakramendid, olgu neil siis ühesugused või erinevad kombetalitused. Ka dekreetide ühes seletuses öeldakse: kirik laiemas mõttes haarab endasse nii head kui kurjad; ja veel: kurjad on kirikus ainult nime poolest, mitte tegelikult, head aga on nii tegelikult kui ka nime poolest. Ja selle kohta on ka kirikuisad korduvalt arvamust avaldanud. Nimelt ütleb Hieronymus: „Niisiis, patustajat, kes on rüvetatud mingisuguse nurjatusega, ei saa nimetada ei Kristuse kiriku juurde ega Kristusele kuuluvaks.”⁶⁰

Niisiis, olgugi et silmakirjateenrid ja kurjad on väliste tavade poolest selle tõelise kiriku liikmed, tuleb kiriku mõiste määratlemisel seda ometi defineerida nii, et kirik on Kristuse elav ihu ehk see, mis on nii nime poolest kui ka tegelikult kirik. Sellel on mitmeid põhjusi. Tuleb nimelt aru saada sellest, mis meid õigupoolest kiriku liikmeteks, ja elavateks liikmeteks teeb. Kui me määratleme kirikut ainult heade ja kurjade välise riigina, siis ei mõista inimesed, et Kristuse valitsus on südame õigus ja Püha Vaimu kinkimine, vaid arvavad, et see on üksnes teatud usutalituste ja tavade väline järgimine. Ja veel, mis oleks Seaduse rahval ja kirikul vahet, kui kirik oleks väline riik? Paulus eristas kiriku Seaduse rahvast sel kombel, et kirik kujutab endast vaimset rahvast, see tähendab ta ei erine paganatest mitte tavade poolest, vaid on tõeline, Püha Vaimu kaudu uuesti sündinud Jumala rahvas. Seaduse rahval oli lisaks Kristuse töotusele ka lihaliku töotuse seeme, mis käis maiste asjade, valitsemise jms. kohta. Sellepärast nimetati ka kurje nende keskel Jumala rahvaks, kuna Jumal oli teatud välise korra ja töotuste kaudu eraldanud selle lihaliku seemne teistest rahvastest; kuid sellegipoolest ei olnud need kurjad Jumalale meelepärased. Ja

⁶⁰ Pseudo-Hieronymus, In ep. ad Eph. 5, 24. MSL 26, 531 C.

evangeelium ei räägi meile igaveste asjade varjukujust, vaid igavestest asjadest endast – Pühast Vaimust ja õigusest, mille läbi me oleme Jumala ees õiged.

Evangeeliumi kohaselt kuuluvad seega Jumala rahva hulka ainult need, kes selle Vaimu töötuse vastu võtavad. Lisaks sellele on kirik Kristuse kuningriik, mis erineb kuradi valitsusest. Aga kindel on, et jumalatud on kuradi väe all ja kuradi kuningriigi liikmed, nagu õpetab Paulus, Ef 2[:2], öeldes, et: kurat „toimib sõnakuulmatute laste seas”. Ja Kristus ütleb variseridele, kellel oli kindlasti väline osadus kirikuga, see tähendab pühadega Seaduse rahva keskel, sest nad seisis rahva eesotsas, ohverdasid ja jagasid õpetust: “Teie olete oma isast kuradist.” [Jh 8:44] Seepärast kujutab kirik, mis on tõeline Kristuse kuningriik, endast tegelikult pühade kogu. Kuna jumalatuid valitseb kurat ja nad on kuradi vangid, siis neid Kristuse Vaim ei valitse.

Aga milleks on nii ilmselge asja puhul vaja sõnu teha? Kui kirik, mis on tõeline Kristuse kuningriik, seisab kuradi kuningriigist eraldi, siis pole jumalatud, kuna nad asuvad kuradi kuningriigis, kirik; kuigi selles elus, kuna Kristuse kuningriik ei ole veel avalikuks saanud, on nad kirikuga ühendatud ja peavad kirikus ameteid. Ka pole jumalatud Kristuse kuningriik, sest too ei ole veel avalikuks saanud. Sest Kristuse kuningriik on alati see, mis teeb tema Vaimu läbi elavaks, olgu siis avalikult või risti varjus. Nii nagu Kristus, kes nüüd on kirkastatud, on seesama, kes enne oli ära põlatud. Sellega on kooskõlas ka Kristuse tähendamissõnad, kui ta, Mt 13[:38] sõnaselgelt ütleb: „Ilus seeme on kuningriigi pojad, aga raiheinad kurja pojad”. Ta ütleb „põld on maailm”, mitte kirik. Nii räägib ka Johannes kogu juudi rahvast ja ennustab, et tõeline kirik eraldatakse sellest rahvast. Järelikult on see kirjakoht meie vastastele rohkem kahjuks kui kasuks, sest ta osutab sellele, et tõeline ja vaimne rahvas tuleb lihalikust rahvast eraldada. Ka Kristus räägib kiriku välisest kujust, kui ta ütleb: „taevariik on nooda sarnane” [Mt 13:47] või „kümne neitsi sarnane” [Mt 25:1],

ja õpetab, et kirik on peidetud igasuguse kurjuse varju selleks, et see ärritus vagasid ei pahandaks; samuti selleks, et me teaksime, et Sõna ja sakramendid on mõjusad ka siis, kui neid toimetatakse kurjade poolt. Ometi õpetab ta, et kuigi jumalatutel on osadus väliste tundemärkide järgi, ei ole nad siiski tõeline Kristuse kuningriik ega Kristuse ihuliikmed, sest nad on kuradi kuningriigi liikmed. Aga me ei unista, nagu mõned jumalatult arvavad, mitte Platoni riigist, vaid ütleme, et see kirik on olemas, ja nimelt tõelised usklikud ja õiged, kes on hajutatud üle terve maailma. Ja me lisame tundemärgid: puhas evangeeliumiõpetus ja sakramendid: selline kirik on tegelik tõe sammas [1Tm 3:15]. Ta peab kinni puhtast evangeeliumist, ja nagu Paulus ütleb, alusest [1Kr 3:12], see tähendab tõelisest Kristuse tundmisest ja usust. Ja kuigi selles kirikus on ka palju nõtru inimesi, kes ehitavad selle aluse peale hoone õlgedest, mis hävib, see tähendab tühistest arvamustest, antakse see neile andeks ja neid täiustatakse, sest nad ei lõhu seda alust. Ja ka pühade kirikuisade kirjutised annavad tunnistust, et mõnikord ehitavad isegi nemad sellele alusele hoone õlgedest, aga see ei hävita nende usku. Suurem osa sellest, mida meie vastased kaitsevad, hävitab aga usu, nagu näiteks see, et nad mõistavad hukka pattude andeksandmise artikli, milles me ütleme, et pattude andeksandmine võetakse vastu usu läbi. Ja niisama ilmselge ja ohtlik eksiarvamus on vastaste õpetus, et inimesed teenivad pattude andeksandmise ära armastuse läbi Jumala vastu, mis eelneb armule. See tähendab ju ühtlasi aluse, see tähendab Kristuse kõrvaleheitmist. Samamoodi, mis kasu oleks usust, kui sakramendid teevad iseenesest mõjuvatena, ilma nende kasutaja osaluseta⁶¹ õigeks? Nii nagu kirikul on töotus, et temas asub alati Püha Vaim, nii on tal ka hoiatused, et sinna tulevad jumalatud õpetajad ja hundid. Tõeline kirik on aga see, millel on Püha Vaim. Ja ehkki hundid ja kurjad õpetajad määratsevad kirikus, ei ole nad tegelikult

⁶¹ [*ex opere operato*]

veel Kristuse kuningriik. Nii tunnistas ka Lyra, öeldes: „Kirik ei koosne mitte inimestest, lähtuvalt nende võimust, kiriklikust või ilmalikust auväärsusest, sest palju vürste ja peapiiskoppe ja teisi alamates ametites olijaid on leitud usust taganemas. Sellepärast koosneb kirik neist isikutest, kelles on tõeline tarkus ning usu- ja tõetunnistus.”⁶² Ega meiegi pole ju oma usutunnistuses midagi muud väitnud, kui seda, mida Lyra siin räägib?

Kuid vastased nõuavad vist sellist kiriku määratlust, mis ütleb, et see on ülim väline ainuvalitsus kõigi maailma riikide üle, milles Rooma paavstil peab olema piiramatu võim, mida kellelgi pole lubatud ei vaidlustada ega arvustada, võim koostada usuartikleid, kustutada ära neid Pühakirja osi, mida ta soovib; kehtestada usutalitusi ja ohverdusi ja luua seadusi, milliseid ta soovib; allutada mis tahes seadustele, nii jumalikele, kanoonilistele kui ka tsiviilseadustele ja neist vabaks lasta; et temalt saaksid keiser ja kõik kuningad võimu ja õiguse oma riiki valitseda Kristuse käsu kohaselt, mida tuleb mõista nii, et kuna Isa on kõik allutanud Kristusele, siis on see õigus üle kantud paavstile. Sellepärast peab paavst olema kogu maailma maade, kõigi maailma riikide, kõigi isiklike ja ühiskondlike asjade isand, tal peab olema võimu täius nii ajalikes kui ka vaimulikes asjades, ja tal peavad olema mõlemad, nii vaimulik kui ka ajalik mõõk. Ja sellise, mitte Kristuse kiriku, vaid paavstiriigi määratluse autoriteks ei ole ainult kanoonikud, vaid ka Taaniel 11. peatükis [Tn 11:36].

Juhul kui me määratleksime kirikut sellisel viisil, oleksid meil võib-olla heatahtlikumad kohtumõistjad. Rooma paavsti võimu kohta on ju kirjutatud palju sobimatut ja jumalatut, milles pole kunagi kedagi süüdistatud. Ainult meid karistatakse, kui me kuulutame Kristuse heategudest, et me saame patud andeks usu

⁶² Nik. v. Lyra Postilla super Matth. 16, 10.

läbi Kristusesse, mitte paavsti poolt väljamõeldud usutalituste läbi. Pealegi määratlevad Kristus, prohvetid ja apostlid Kristuse kirikut hoopis teistmoodi kui paavstiriigina. Ja piiskoppidele ei saa üle kanda seda, mis kuulub tõelise kiriku juurde, ja nimelt, et nad on tõe sambad, et nad on eksimatud. Sest kui paljud neist tunnevad evangeeliumi pärast muret või peavad seda lugemise vääriliseks? Paljud neist naeruvääristavad avalikult kõiki usundeid, või kui nad mõned ka vastuvõetavaks tunnistavad, siis sellised, mis on kooskõlas inimloomusega; ülejäänuid peavad nad väljamõeldiseks ning võrdväärseks poeetide tragöödiatega. Sellepärast usume meie Pühakirja kohaselt, et kirik selle sõna tegelikus tähenduses on pühade kogu, kes tõesti usuvad Kristuse evangeeliumisse ja kellel on Püha Vaim, ja sellegipoolest me mõõname, et väliste tundemärkide poolest on selles elus nende osadusse ühendatud palju silmakirjateenreid ja kurje, kes on kiriku liikmete osaduses väliste tundemärkide järgi ja kannavad sellepärast kirikus ka ameteid. Samuti ei võta sakramentidelt mõju ära see, kui neid jagatakse väärivate poolt, sest nad esindavad kiriku kutsumise põhjal Kristuse, mitte omaenda isikut, nagu tunnistab Kristus: „Kes teid kuuleb, see kuuleb mind.” [Lk 10:16] Kui nad jagavad Jumala sõna või sakramente, jagavad nad neid Kristuse asemel ja kohal. Need Kristuse sõnad õpetavad meile seda, et me ei satuks teenrite kõlbmatusest nõrdimusse.

Sellest aga, et me mõistame hukka donatistid ja wyclifistid, kes arvavad, et inimesed teevad pattu, kui nad võtavad kirikus sakramente vastu väärivatelt, oleme usutunnistuses küllalt selgelt rääkinud. Tundub, et sellest piisab praegu selle meie poolt esitatud kiriku kirjelduse kaitseks. Me ei mõista aga ikkagi seda, et kui kirikut nimetatakse selle sõna tegelikus tähenduses Kristuse ihuks, siis kuidas saab teda kirjeldada teistmoodi, kui meie seda tegime. Sest on kindel, et jumalatud kuuluvad kuradi kuningriigi ja ihu juurde, kes rõhub jumalatuid ja hoiab neid vangis. Need

asjad on selgemad kui keskpäevane valgus, ja ometi, kui vastased jätkavad sõnaväenamisi, ei pea ka meie liigseks koormaks sellel veel kord põhjalikumalt peatuda.

Vastased mõistavad hukka ka selle osa seitsmendast artiklist, kus me ütleme, et kiriku tõeliseks ühtsuseks piisab evangeeliumiõpetuse ja sakramentide haldamise osas üksmeelel olemisest ja et pole mingit vajadust selleks, et kõikjal valitseksid ühesugused inimeste poolt sisseseatud traditsioonid, tavad või usutalitused. Siinkohal teevad vastased vahet üldkehtivatel ja spetsiaalsetel tavadel ning nõustuvad meie artikliga sellisel juhul, kui seda mõista spetsiaalsete tavade kohta käival; üldkehtivate tavade kohta käivana lükkavad nad selle tagasi. Me ei saa päriselt aru, mida vastased taotlevad. Meie räägime tõelisest, see tähendab vaimsest ühtsusest, ilma milleta ei saa olla südames usku ehk südame õigust Jumala palge ees. Selle jaoks, ütleme meie, ei ole vaja inimeste tavade sarnasust ei üldkehtivas ega spetsiaalses mõttes, kuna usu õigus ei ole õigus, mis on seotud teatud kombetalitustega, nii nagu Seaduse õigus oli seotud Moosese kultuslike eeskirjadega, sest selline südame õigus teeb südamed elavaks. Sellisele elavakstegemisele ei aita kaasa ei inimeste üldkehtivad ega spetsiaalsed kombetalitused, samuti ei väljenda need Püha Vaimu mõju, nagu kasinust, kannatlikkust, jumalakartust, ligimesearmastust ja armastuse tegusid.

Põhjused, miks me selle artikli esitasime, ei olnud sugugi tähtsusetud. On üldiselt teada, et kirikusse on hiilinud palju rumalaid arvamusi kombetalituste kohta. Mõned on arvanud, et inimeste kombetalitused kujutavad endast hädavajalikke usukombeid õigeksmõistmise ärateenimiseks. Ja hiljem on nad arutlenud selle üle, mis küll on juhtunud, et Jumalat teenitakse nii erineval viisil, nagu oleksid need usuharjutused tõepoolest jumalateenistus, ja mitte väline ja ühiskondlik korraldus, mis ei puutu sugugi südame õigusesse või jumalateenistusse ja mis erinevad üksteisest

mõnikord juhuslikult, mõnikord muudel põhjustel. Samas on mõned kogudused teisi selliste kommete pärast nagu ülestõusmispühade pidamine, piltide austamine ja muu selline, kirikuosadusest välja heitnud. Sellest lähtuvalt on asjatundmatud inimesed arvanud, et ilma nende usuharjutusteta ei saa Jumala ees usku ehk südame õigust olemas olla. Selle teema kohta on *Summa*'de autoritelt ja teistelki palju kohatuid kirjutisi.

Aga nagu päevade ja ööde erinev pikkus ei kahjusta kiriku ühtsust, nii, arvame meie, et kiriku tõelist ühtsust ei kahjusta ka inimeste poolt sisse seatud erinevad tavad. Kuigi meile meeldiks, et rahu huvides säilitataks üldkehtivad tavad. Nagu meiegi peame oma kogudustes vabatahtlikult kinni missakorrast, hingamispäevast ja teistest pidulikematest tähtpäevadest. Tänuhüüde meelega väärtustame möödunud aegade kasulikke korraldusi, eriti kui need sisaldavad endas midagi kasvatuslikku, mis tuleb kasuks rahva ja kogenematute inimeste õpetamisele ning juhatamisele. Kuid me ei arutle praegu, kas nende korralduste säilitamine on kasulik rahu või distsipliini pärast. See on hoopis teine küsimus. Siin arutletakse, kas inimlike traditsioonide järgimine on vajalik jumalateenistus, et Jumala ees õige olla. See on otsustav punkt⁶³ selle vaidlusküsimuse juures, mille kindlaksmääramise järel saab otsustada, kas kiriku tõeliseks ühtsuseks on vaja, et kõikjal valitseks ühesugused traditsioonid. Sest kui inimeste traditsioonidest kinnipidamine ei ole vajalik jumalateenistus Jumala ees õige olemiseks, järeldub sellest, et õige ja Jumala lapsed on võimalik olla ka neil, kel ei ole selliseid traditsioone, millest mujal kinni peetakse. Sarnaselt, kui saksa riietumisviis ei ole vajalik jumalateenistus, et olla Jumala ees õige, järeldub, et õige ja Jumala laps ning Kristuse kirik on võimalik olla ka neil, kes ei kasuta saksa, vaid gallia riidet.

⁶³ [κρινόμενον]

Seda õpetab selgesti Paulus, öeldes koloslastele: “Ärgu siis keegi mõistku teie peale kohut sööma ega jooma ega mingi püha ega noorkuu või hingamispäevade pärast, mis on tulevaste asjade vari, aga ihu on Kristuselt. Ärgu võtku teie võiduandi ükski, kes seda tahab „alandlikkuse“ ja „inglite teenimise“ kaudu, kes selle üle, mida ta on „näinud“, asjata oma lihalikus mõistuses hoopleb” [Kl 2:16j] Ja veel: „Kui te ühes Kristusega olete maailma „algainetele“ surnud, miks te siis lasete endale teha korraldusi, nagu elaksite alles maailmas: „Ära hakka kinni! Ära maitse! Ära puuduta!”? See kõik on määratud kuluma kasutamise läbi. Need on vaid inimeste käskimised ja õpetused, mis on küll „tarkuse” moodi isetehtud vagaduse ja alandlikkuse ja karmuse tõttu ihu vastu, aga ei ole neil mingit kaalu himude ohjeldamiseks. [Kl 2:20jj] Selle mõte on: Südameõigus on vaimne asi, mis teeb südame elavaks, teada on aga, et inimeste traditsioonid seda ei tee, nad ei ole Püha Vaimu mõju nagu ligimesearmastus, kasinus jne. ega ole vahendiks, mille läbi Jumal juhib südant usule, nagu Jumala poolt antud Sõna ja sakramendid, vaid on midagi sellist, millel ei ole südamega tegemist, mis hävib kasutamisel; ja ei tule arvata, et traditsioone on vaja Jumala ees õige olemiseks. Seda silmas pidades ütleb Paulus, Rm 14[:17]: “Jumala riik ei ole ju söömine ega joomine, vaid õigus ja rahu ja rõõm Pühas Vaimus.” Pole vaja tuua rohkeid tõestusi, kuna neid on kõikjal Pühakirjas, ja ka meie oleme neid hulgaliselt oma usutunnistuse järgmistesse artiklitesse kogunud. Selle tülikäsimuse otsustavast punktist, see tähendab sellest, kas inimeste traditsioonid on vajalik jumalateenistus, et olla Jumala ees õige, räägime aga pisut hiljem veel kord – seal arutame seda küsimust põhjalikumalt.

Meie vastased ütlevad, et üldkehtivatest traditsioonidest tuleb kinni pidada sellepärast, et neid peetakse apostlite päranduseks. Oh neid jumalakartlikke inimesi! Nad tahavad küll säilitada apostlitelt pärinevaid tavaid, kuid mitte apostlite õpetust.

Neid tavašid tuleb hinnata nii, nagu apostlid ise seda oma kirjutistes teevad. Apostlid ei tahtnud ju, et me arvaksime, et me saame selliste tavade järgimise läbi õigeks, et need on Jumala ees õiguse saavutamiseks hädavajalikud. Apostlid ei tahtnud südametunnistusele sellist koormat panna, nad ei tahtnud, et õigus ja patt oleksid määratletud tähtpäevadest, söökidest ja muudest sarnastest asjadest kinnipidamise kaudu. Paulus nimetab selliseid arvamusi koguni kurjade vaimude õpetusteks [1Tm 4:1]. Järelikult tuleb apostlite tahet ja kavatsust otsida nende enda kirjutistest; ei piisa nende äranimetamisest. Apostlid ei pidanud teatud tähtpäevi mitte selleks, et nende pühitsemine oleks õigeksmõistmiseks hädavajalik, vaid selleks, et rahvas teaks, mis ajal ta peab kogunema. Samuti pidasid apostlid kinni mõningatest muudest tavadest, näiteks Pühakirja lugemiste korrast, kui nad kokku tulid. Rahvas säilitas, nagu ikka, ka mõned esiisade kombed, mida apostlid mõnevõrra muudetult evangeeliumi lugudega kohandasid, näiteks paasapüha ja nelipüha, et parandada järeltulevatele põlvetele mälestus kõige olulisematest asjadest mitte ainult õpetamise, vaid ka näidete kaudu. Kui need nüüd õigeksmõistmise jaoks hädavajalikuna meile on parandatud, miks on siis piiskopid neis hilisematel aegadel nii palju muudatusi teinud? Kui need kuuluvad jumaliku õiguse juurde, siis ei oleks tohtinud neid inimliku autoriteedi põhjal muuta. Enne Nikaia kirikukogu tähistasid inimesed ülestõusmispühi eri aegadel, aga see erinevus ei kahjustanud usku. Hiljem võeti vastu otsus, et meie ülestõusmispühad ei langeks kokku juutide paasapühaga. Apostlid aga käskisid kogudustel pidada ülestõusmispühi koos juudi usust pöördunud vendadega. Nii jäid mõned rahvad ka pärast Nikaia kirikukogu kindlaks selle tava juurde ja pidasid ülestõusmispühi koos juutidega. Apostlid ei tahtnud selle otsusega kogudusi sundseisu panna, seda tunnistab ka otsuse sõnastus. Sest see kinnitab, et ärgu keegi muret tundku, isegi kui vennad arvestavad ülestõusmispüha tähistamise aega valesti.

Selle otsuse sõnastus pärineb Epiphaniuselt: „Teie ärge arvutage, vaid tehke nii, nagu teie vennad ümberlõikamist mööda teevad, tehke seda koos nendega, ja isegi kui nad eksivad, ärge selle pärast muretsege.” Epiphanius kirjutab, et selles ülestõusmispühade kohta käivas otsuses on apostlite sõnad, mille järgi on arukal lugejal lihtne otsustada, et apostlid tahtsid vabastada rahvast rumalast arvamusest kindla aja hädavajalikkuse kohta, keelates neid muret tundmast isegi siis, kui arvutamises eksitakse. Mõned Hommikumaal, keda õpetuse autori nime järgi kutsuti audiaanideks, väitsid selle apostlite otsuse peale, et ülestõusmispühi tulebki tähistada koos juutidega. Nende seisukohta ümber lükates kiidab Epiphanius aga apostlite otsust ja ütleb, et see ei sisalda midagi sellist, mis oleks vastuolus usu või kiriklike reeglitega, ning teeb etteheiteid audiaanidele, et need ei mõista kirjutatud õigesti, ja tõlgendab selle otsuse mõtet samal viisil, nagu meiegi seda teeme, et apostlid ei pidanud oluliseks, mis ajal ülestõusmispühi tähistatakse, vaid kuna juutlusest oli ristiusku pöördunud silmapaistvaid vendi, kes pidasid kinni oma tavast, tahtsid ülejäänud üksmeele pärast nende eeskuju järgida. Ja apostlid manitsesid lugejat targasti, et ta ei teeks evangeeliumi vabadust tühjaks ega paneks südametunnistust sundseisu, sest keegi ei pea muret tundma isegi siis, kui arvutamises eksitakse, lisavad nad.

Sellesarnaseid mõtteid on võimalik niisugustest lugudest hulganisti koguda, millest saab selgeks, et inimeste usuharjutuste erinevus ei kahjusta usu ühtsust. Samas aga – mis kasu on vaidlusest? Vastased ei saa ju üldse aru, mis on usu õigus, mis on Kristuse kuningriik, kui nad arvavad, et usuharjutuste ühesugusust söökide, tähtpäevade, riietuse ja muu sellesarnase osas, mille kohta pole Jumala käsku, on hädavajalik. Te vaadake neid jumalakartlikke inimesi, meie vastaseid! Nad nõuavad inimestelt kiriku ühtsuse pärast ühesuguseid usuharjutusi, olgugi et armulaua

tarvitamise puhul on nad ise ära muutnud Kristuse korra, mis kujutas endast varasematel aegadel kahtlemata üldkehtivat korda. Kui üldkehtiv kord on hädavajalik, miks nad siis ise on ära muutnud Kristuse armulaua korra, mis ei ole mitte inimlik, vaid jumalik? Aga sellest tülikäsimusest tuleb veel allpool siin ja seal tervikuna juttu.

Täielikult kiidetakse heaks kaheksas artikkel, kus me tunnistame, et kirikuga on ühendatud silmakirjateenrid ja kurjad ja et sakramendid mõjuvad ka siis, kui neid jagavad kõlvatud jumalasulased, sest nad teostavad seda Kristuse asemel ja ei esinda omaenda isikut, nagu on öeldud: „Kes kuuleb teid, see kuuleb mind.” [Lk 10:16] Jumalatud õpetajad tuleb aga hüljata, sest nad ei toimi Kristuse isiku asemel, vaid on antikristused. Ka Kristus ütleb: „Hoiduge valeprohvetite eest.” [Mt 7:15] Ja Paulus: „Kui keegi kuulutab teile mingit evangeeliumi selle asemel, mis te olete vastu võtnud – see olgu ära neetud!” [Gl 1:9]

Pealegi hoiatas Kristus meid tähendamissõnades kiriku kohta, et me, nõrduvana kas preestrite või inimeste isiklikest puudustest, ei põhjustaks kirikus lõhesid, nagu seda tegid nurjatult donatistid. Neid aga, kes on tekitanud lahknemisi sellepärast, et eitavad preestrite õigust osta, müüa ja omada valdust või vara, peame meie lihtsalt mässajateks, sest vara omamine kuulub ühiskonnakorralduse alla. Ja kristlastele on lubatud ühiskondlikud korraldused nagu õhk, valgus, söök ja jookki. Sest nõnda kui nende asjade olemus ja taevakehade kindel liikumine kuuluvad Jumala maailmakorralduse alla ja Jumal hoiab seda alal, nii kuuluvad ka seaduslikud riigivalitsused Jumala maailmakorralduse alla ja Jumal hoiab ning kaitseb neid kuradi eest.

Heaks kiidetakse üheksas artikkel, milles me tunnistame, et ristimist on õndsuseks vaja ja et lapsi tuleb ristida ja et laste ristimine ei ole tarbetu, vaid vajalik ja õndsust toov. Ja kuivõrd me õpetame evangeeliumi puhtalt ja hoolikalt, siis me oleme Jumala abiga sellest ka niisugust vilja lõiganud, et meie kirikutes pole ühtki taasristijat, kuna rahvas on nende mässajate jumalatu ning riika pooldajaskonna vastu varustatud Jumala Sõnaga. Ja mõistes hukka taasristijate muud arvukad eksimused, lükkame tagasi ka selle, et nad kuulutavad laste ristimise tarbetuks. Sest kindlamast kindlam on, et päästetööts kehtib ka laste kohta. See ei kehti ainult nende kohta, kes asuvad väljaspool Kristuse kirikut, kus ei ole ei Sõna ega sakramente, kuna Kristuse kuningriik on olemas üksnes ühenduses Sõna ja sakramentidega. Järelikult on laste ristimist vaja selleks, et ka nende jaoks kehtiks päästetööts Kristuse käsu kohaselt: „Tehke jüngriteks kõik rahvad, neid ristides.” [Mt 28:19] Nii nagu selles käsus pakutakse päästet kõigile, nii pakutakse seal ka ristimist kõigile: meestele, naistele, lastele ja imikutele. Niisiis järeldub siit selgesti, et lapsi tuleb ristida, kuna päästet pakutakse ühenduses ristimisega. Teiseks on ilmselge, et Jumal kiidab laste ristimise heaks. Järelikult on taasristijad laste ristimist hukka mõistes jumalatul seisukohal. Et Jumal kiidab laste ristimise heaks, sellele viitab ka tõsiasi, et Jumal annab sel viisil ristitutele Püha Vaimu. Sest kui seesugune ristimine oleks tarbetu, ei antaks mitte kellelegi Püha Vaimu, keegi ei saaks päästetud ja viimaks poleks kirikutki olemas. Juba see põhjus üksi suudab tublisid ja vagasid hingi taasristijate jumalatute ja fanaatiliste seisukohtade vastu piisaval määral julgustada.

Heaks kiidetakse kümnes artikkel, milles me tunnistame oma veendumust, et armulauas on Kristuse ihu ning veri tõeliselt ja olemuslikult kohal ja neid jagatakse sakramendist osasaajatele tõeliselt koos nähtavate elementide – leiva ja veiniga. Sellel seisukohal me oleme pärast asja tähelepanelikku uurimist ja vaatlemist kogu aeg olnud. Sest kui Paulus ütleb, et leib on Kristuse ihu osadus [1Kr 10:16], siis kui Kristuse ihu poleks tõeliselt kohal, järelduks sellest, et leib pole Kristuse ihu, vaid üksnes Tema vaimu osadus. Ja me teame kindlalt, et mitte ainult Rooma kirik ei kinnita Kristuse ihulikku kohalolu, vaid samamoodi usub seda praegu ja on ammust ajast uskunud ka Kreeka kirik. Sest sellest annab tunnistust nende missakaaanon, milles preester selgesti palub, et leivast saaks muutumise läbi Kristuse ihu. Ka Vulgarius, mitte rumal kirjamees, nagu meile tundub, ütleb sõnaselgelt, et leib ei ole mitte ainult võrdpilt, vaid on tõepoolest lihaks muudetud. Ja Cyrillosel on pikk mõttearendus Johannese 15. peatüki kohta, milles ta õpetab, et Kristust jagatakse meile armulauas ihulikul kujul. Sest ta ütleb: Aga me ei eita vaimset ühendust Kristusega õiges usus ja siiras armastuses. Küll aga eitame me täiesti kindlalt, et meil pole temaga ihulikult mitte mingisugust ühendust. Ja me väidame ka, et selline mõte on jumalikule Pühakirjale täiesti võõras. Sest kes on eales kahelnud selles, et Kristus on selgi viisil viinapuu ja meie tema oksad, kes me saame temast endale elu? Kuula Paulust kõnelemas: „meie, paljud, oleme üks ihu” [1Kr 10:17] ja „nõnda oleme meie paljud üks ihu Kristuses” [Rm 12:5] ja „sest teie kõik olete üks Kristuses Jeesuses” [Gl 3:28]. Ega ta ometi ei arva, et müstilise õnnistuse vägi on meile tundmata? Sest kui see on meis olemas, siis kas see, kui me saame osa Kristuse ihust, ei pane meis Kristust ka ihulikult asuma? Ja pisut tagapool: Seepärast ei tule Kristuse olemist meis vaadelda mitte ainult teatud hoiakuna, mida käsitletakse armastusena, vaid ka

loomuliku osasaamisena. Neid mõtteid ei tsiteerinud me siin mitte selles küsimuses väitluse alustamise eesmärgil – Keiserlik Majesteet ei vaidle ju sellele artiklile vastu – vaid selleks, et need, kes seda iganes loevad, näeksid selgemini, et me kaitseme kogu kirikus heakskiidetud seisukohta, et Kristuse ihu ja veri on armulauas tõeliselt ja olemuslikult kohal ja neid jagatakse tõeliselt koos nähtavate asjadega – leiva ja veiniga. Ja me räägime elava Kristuse kohalolust, „teades, et surm ei valitse Teda enam” [Rm 6:9].

<XI artikkel. Pihist.>

Heaks kiidetakse üheteistkümmes artikkel absolutsiooni säilitamise kohta kirikus. Kuid pihi juurde lisavad vastased paranduse, ja nimelt, et tuleb kinni pidada *Omnis utriusque*⁶⁴ korraldusest, et pihil käidaks iga aasta, ja olgugi et kõiki patte ei ole võimalik üles lugeda, tuleb nende kokkuarvamisel siiski püüdlikkust ilmutada ja need, mida on võimalik meelde tuletada, ükshaaval üles lugeda. Sellest artiklist tervikuna me räägime veidi hiljem põhjalikumalt, kui me selgitame oma arusaama meelearandusest. On üldiselt teada, et me oleme pattudest vabaks kuulutamise ja võtmete meelevalda õnnistust selgitanud ja esile tõstnud sel kombel, et paljud rõhutatud südamed on meie õpetusest lohutust leidnud, kuuldes seda kui Jumala käsku, jah, kui tõelist evangeeliumi sõna, et me usuksime pattudest lahtimõistmist ja oleksime veendunud, et meile antakse patud Kristuse pärast armust andeks, ja mõistaksime, et selles usus me oleme tõepoolest Jumalaga lepitatud. See mõte on paljusid vagasid hingi julgustanud, ja alguses leidis Luther sellega, et ta näitas südametunnistusele

kindlat ja püsivat lohutust, kõigi tublide inimeste silmis suurimat heakskiitu, sest varem oli kogu pattudest lahtimõistmise vägi tegude õpetuse poolt alla surutud ja sofistid ning mungad ei õpetanud usu ja pattude armust andeksandmise kohta mitte sõnagi.

Mis puudutab aga aega, siis meie kirikutes tarvitab enamik inimesi sakramente – pattudest lahtimõistmist ja armulauda – mitmeid kordi aastas. Ja need, kes jagavad õpetust sakramentide väärtuse ja viljade kohta, teevad seda nii, et kutsuvad inimesi võimalikult sagedasti sakramente tarvitama. Sellel teemal on meie omad palju kirjutanud, nii et vastased, kui nad on ausad, peavad meie seisukohaga paratamatult nõustuma ja selle heaks kiitma. Kõlvatutele ja sakramentide halvustajatele nõutakse kirikuosadusest väljaheitmist. See toimub nii evangeeliumi ja kirikuisade kaanonite kohaselt. Mingit kindla aja ettekirjutamist meil aga ei toimu, sest kõik inimesed ei ole pihiks ühtviisi, ühel ja samal ajal valmis. Kui kõik inimesed tõepoolest ühel ajal kokku jookseksid, poleks võimalik neid korralikult ära kuulata ja õpetada. Ja ka varasemate aegade kaanonid ja kirikuisad ei määra kindlat aega. Kaanon ütleb ainult: Kui keegi astub Jumala kirikusse ja pannakse tähele, et ta ei võta kunagi armulauast osa, siis manitsetagu teda. Kui ta ka nüüd armulauast osa ei võta, siis parandagu ta meelt. Kui ta võtab osa, siis ärgu ta jäägu enam kõrvale. Ja kui ta ei võta, siis jäägu ta kõrvale. Kristus ütleb, et need, kes söövad väärilul viisil, teevad seda endale nuhtluseks [1Kr 11:27.29]. Seepärast ärgu sundigu karjased neid, kes pole valmis sakramente vastu võtma.

Pattude üleslugemise kohta pihil õpetatakse inimesi, et nad ei paneks oma südametunnistust köidikusse. Ehkki kogenematute inimeste hõlpsamaks õpetamiseks on kasu nende harjutamisest oma pattusid üles lugema, arutleme meie siin ikkagi selle

⁶⁴ Conc. Lat. 1215 can 21. Decr.Greg.IX.lib.V.tit.38 c.12. Gregorius IX Dekreet Lateraani IV

üle, mida on vaja jumalikust õigusest lähtuvalt. Seega ei peaks vastased meile õigustusena esitama *Omnia utriusque* korraldust, mis pole meile tundmatu, vaid näitama jumalikust õigusest lähtuvalt, et pattude üleslugemist on vaja nende andekssaamiseks. Kirik kogu Euroopas teab, millistesse köidikutesse seab südametunnistuse see korralduse lõik, mis käsib kõik patud üles tunnistada. Aga rohkem kui tekst ise sisaldab ebakohast kõik see, mida on hilisemal ajal omalt poolt juurde lisanud *Summa*'de autorid, kes koguvad sinna pattude asjaolusid. Millised labürindid, millised piinad seal ka kõige paremaid hingi ootavad! Sest õelaid ja nurjatuid ei liiguta ju miski. Ja milliseid tragöödiaid on küsimus oma isiklikust preestrist karjaste ja vendade seas põhjustanud, kes sel hetkel, kui nad pihi vastuvõtmise õiguse eest sõdisid, polnud enam üldse vennad. Seepärast me ei pea pattude üleslugemist jumaliku õiguse kohaselt vajalikuks. Ja see arusaam on meelt mööda ka Panormitanusele ja paljudele teistele haritud õiguse asjatundjatele. Ühtlasi ei taha me oma südametunnistust sunduse alla panna *Omnis utriusque* korralduse pärast, millele me anname samasuguse hinnangu nagu teistelegi inimeste kombetalitustele, see tähendab, et niisugust Jumala teenimist ei ole õigeksmõistmiseks vaja. Pealegi nõuab see korraldus võimatut – et me tunnistaksime üles kõik oma patud. Me teame ju, et me ei mäleta ega mõista enamust neist, nagu on öeldud: “Eksitused – kes neid märkab?” [Ps 19:13]

Kui karjased on head karjased, siis nad teavad, kui palju on kasu kogenematute inimeste küsitlemisest, *Summa*'de autorite väljamõeldud piinamist me aga toetada ei taha, kuigi see oleks talutavam, kui nad oleksid sinna lisanud kas või sõnakesegi trööstivast ja südametunnistust julgustavast usust. Nüüd aga ei leidu selles hiiglaslikus kiriklike korralduste, kanoonilise õiguse seletuste, *Summa*'de ja pihikirjade kogus

mitte silpigi usu kohta, mis toob kaasa pattude andeksandmise. Seal pole midagi lugeda Kristuse kohta. Loetakse ainult pattusid kokku. Ja suurem osa ruumist kulutatakse inimeste väljamõeldud kommete vastu eksimiste loetlemisele, mis on ju kõige tühisem asi. See on meeleheitele viinud paljud vagad südamed, kes ei suuda rahu leida, sest nad usuvad, et pattude üleslugemist on jumaliku õiguse kohaselt vaja, ja tunnevad samas, et see on võimatu. Aga vastaste meeleparanduse õpetuses leidub muidki, ja mitte väiksemaid puudusi, millele me nüüd ükshaaval hinnangu anname.

<XII artikkel.> Meeleparandusest.

Kaheteistkümnendast artiklist kiidavad vastased heaks esimese poole, kus me väidame, et pärast ristimist pattulangenutel on võimalik patud andeks saada mis tahes ajal ja nii mitu korda, kui nad iganes patust pöörduvad. Nad mõistavad hukka aga teise poole, milles me ütleme, et meeleparanduse osad on kahetsus ja usk. Nad ei nõustu sellega, et usk on üks meeleparanduse osa. Karl, võitmatu Keiser, mida me peame tegema? See, et me saame usus patud andeks, on tõeline evangeeliumi sõna, ja selle sõna mõistavad Vastulause kirjutajad hukka. Sellepärast me ei saa Vastulausega mitte kuidagi nõustuda. Me ei saa hukka mõista õndsakstegevat evangeeliumi sõna, mis on täis lohutust. Sest mida muud see pattude usu läbi andekssaamise eitamine tähendab kui Kristuse vere ja surma teotamist? Niisiis me palume sind, Karl, võitmatu Keiser, et sa meid selles tähtsaimas küsimuses, mis käsitleb evangeeliumi peamist osa, tõelist Kristuse tundmist, tõelist Jumala teenimist, kannatlikult ja tähelepanelikult ära kuulaksid ja mõistaksid. Sest kõik tublid inimesed kinnitavad, et me oleme just selles küsimuses õpetanud seda, mis on tõde, vaga, õndsakstegev ja hädavajalik kogu

Kristuse kirikule. Need inimesed kinnitavad, et meie kirjutised on evangeeliumi õpetusele kõige eredamat valgust heitnud ja on parandanud palju ohtlikke eksimusi, mille varju meeleparanduse õpetus varem skolastikute ja kanoonikute arvamuste tõttu oli jäänud.

Aga enne, kui me siirdume oma seisukohtade kaitsmise juurde, tuleb sissejuhatuseks märkida järgmist. Kõik tublid inimesed mis tahes seisusest ja ka teoloogid tunnistavad vastuvaidlematult, et enne Lutheri kirjutisi oli meeleparanduse õpetus ülisegane. Sententside seletajatelt on raamatuid, kus seisab lõputult küsimusi, mida ükski teoloog pole suutnud kunagi piisavalt ära seletada. Inimesed ei suutnud olukorda tervikuna haarata ega mõista, mida neilt õigupoolest meeleparanduseks nõutakse, kust tuleb hingerahu otsida. Astugu mõni vastaste hulgast ette, kes võiks meile öelda, millal toimub pattude andeksandmine. Püha Jumal, milline pimedus nende seas valitseb! Nad kahtlevad, kas pattude andeksandmine toimub hingepeena või kahetsuse puhul.⁶⁵ Kui see toimub kahetsuse pärast, siis milleks veel on vaja pattudest lahtimõistmist? Mis osa mängib võtmete meelevald, kui patt on juba andeks antud? Ja siin pingutavad nad veelgi enam, nõrgestades seejuures jumalatult võtmete meelevalda. Osa neist kujutab ette, et võtmete meelevallaga ei anta andeks mitte süüd, vaid muudetakse igavene karistus ajaliseks. Sellega ei oleks see õndsakstegev meelevald mitte elu ja vaimu, vaid üksnes viha ja karistuste amet. Teised, ja nimelt ettevaatlikumad, kujutavad ette, et võtmete meelevalla abil antakse patud andeks kiriku, ja mitte Jumala silmis. Ka see on ohtlik eksiarvamus, sest kui võtmete meelevald ei lohuta meid Jumala ees, mis siis üldse südametunnistust rahulikuks teeb? See on ju veel segasem seisukoht. Vastased õpetavad, et me teenime armu ära kahetsuse läbi. Kui keegi küsiks, miks Saul, Juudas ja teised nendesarnased, kes

⁶⁵ [*attritio* või *contritio* puhul]

hirmsasti oma patte kahetsesid, armu ei leidnud, siis tuleks usust ja evangeeliumist lähtuvalt vastata, et Juudas ei uskunud, ei leidnud evangeeliumist ja Kristuse töotusest julgustust. Sest usk on see, mis teeb vahet Juuda ja Peetruse kahetsuse vahel. Meie vastased vastavad aga Seadusest lähtuvalt, et Juudas ei armastanud Jumalat, vaid kartis karistust. Kuid millal, eriti neis tõsistes, tõelistes ja suurtes hirmudes, mida kirjeldatakse Psalmides ja prohvetite raamatutes ning mida kindlasti kogevad need, kes tõemeeli patust pöörduvad, on hirmunud südametunnistus võimeline otsustama, kas ta kardab Jumalat tema enda pärast või põgeneb ta igavese karistuse eest? Neid meeleseisundeid saab eristada küll kirjutistes ja sõnades, tegelikult aga ei lahutata neid teineteisest nii, nagu “armsad” sofistid seda ette kujutavad. Siin me toetume kõigi tublide ja tarkade inimeste arvamusele. Pole kahtlustki, et nemad tunnistavad need vastaste arutlused ülimalt arusaamatuks ja segaseks. Ja ometi on arutluse all kõige olulisem küsimus, evangeeliumi peamine osa – pattude andeksandmine. Kogu see vastaste õpetus nendes küsimustes, mida me vaatlesime, on täis vigu ja silmakirjalikkust, ja see jätab varju Kristuse heateod, võtmete meelevalla ja usu õiguse.

See käib meelearanduse esimese osa kohta. Mis juhtub aga siis, kui vastased siirduvad pihi juurde? Oh, kui palju nähakse seal vaeva lõputu pattude üleslugemisega, mis piirdub suuremalt jaolt ikkagi eksimustega inimeste väljamõeldud kombetalituste vastu! Ja et tublisid hingi veel rohkem vaevata, kujutavad nad ette, et see üleslugemine lähtub jumalikust õigusest. Ja nõudes jumaliku õiguse ettekäändel sellist üleslugemist, kõnelevad nad sealjuures täiesti ükskõikselt pattudest lahtimõistmisest, mis lähtub tõesti jumalikust õigusest. Nad kujutavad ette, et sakrament ise toobki kaasa iseenesest mõjuva⁶⁶ armu ilma nende

⁶⁶ [*ex opere operato*]

kasutaja osaluseta, ja nad ei maini sõnagagi pattudest lahtimõistmist vastuvõtvat ja südametunnistust lohutavat usku. Ütlemine: lahkuma enne müsteeriumi⁶⁷, peab paika.

Järele jääb kolmas osa – hüvitused. Siin on koha leidnud ülimalt segased arutlused. Vastased kujutavad ette, et igavesed karistused muudetakse puhastustule karistusteks ja antakse osalt võtmete meelevallaga andeks, osalt, õpetavad nad, tuleb neid lunastada hüvitamiste läbi. Edasi lisavad nad, et hüvitamise jaoks peavad olema olema ülemäärased heated⁶⁸, mis seisnevad rumalaimates usuharjutustes, nagu palverännakud, roosikrantsid ja muu sellesarnane, mille kohta puudub Jumala käsk. Nii nagu vastased lunastavad inimesi puhastustulest hüvituste läbi, nii on nad sellest tulenevalt välja mõelnud ka hüvituste lunastamise süsteemi, mis on ülimalt kasutoov. Sest nad müüvad indulgentse, mida nad tõlgendavad kui hüvitamisest vabastamist. Ja see äri ei ole käinud mitte ainult elavate, vaid palju enam veel surnute ümber. Surnute hüvitusi ei lunasta nad mitte ainult indulgentside, vaid ka missaohvri läbi. Niisiis on hüvituste teema lõputu. Ja selliste ärritavate asjade sekka, mida kõike ei suudagi üles lugeda, ja kurjade vaimude õpetuse sekka ongi kaduma läinud õpetus usu õigusest Kristuses ja Kristuse heategudest. Seepärast mõistavad kõik tublid inimesed, et sofistide ja kanoonikute meeleparanduse õpetuse ümberlükkamine oli vajalik ja väga tegu. Sest need õpetused ei ole ilmselgelt väärad ja võõrad mitte ainult Pühakirjale, vaid ka kirikuisadele:

I. Et me teenime jumaliku lepingu kohaselt armu ära heade tegude läbi, mis on sooritatud väljaspool Jumala armu.

II. Et me teenime armu ära hingepeena⁶⁹ läbi.

III. Et patu kustutamiseks piisab ainult eksimuse ärapõlgamisest.

⁶⁷ [ἀπιέναι πρό τών μυστηρίων]

⁶⁸ [opera supererogationis]

⁶⁹ [attritio]

IV. Et me saame patud andeks kahetsuse⁷⁰ pärast, mitte usu läbi Kristusesse.

V. Et võtmete meelevald pattude andeksandmiseks ei maksa mitte Jumala, vaid koguduse ees.

VI. Et võtmete meelevallaga ei anta patte andeks mitte Jumala ees, vaid võtmete meelevald on sisse seatud selleks, et muuta igavesed karistused ajaliseks, anda südametunnistusele kanda teatud hüvitused, seada sisse uusi usutalitusi ja kohustada südametunnistust sellisteks hüvitusteks ja usutalitusteks.

VII. Et eksimuste üleslugemine pihil, mida vastased õpetavad, on jumaliku õiguse kohaselt hädavajalik.

VIII. Et kanoonilised hüvitused on mõeldud puhastustule karistuse lunastamiseks või nad on kasulikud süü kustutamisel kui kompensatsioon. Sel viisil käsitlevad seda muidugi asjatundmatud inimesed.

IX. Et meeleparanduse sakramendi vastuvõtmine saavutab armu selle toimingu tegemise tõttu⁷¹, ilma sellest osasaaja panuseta, see tähendab ilma usuta Kristusesse.

X. Et tänu võtmete meelevallale vabastatakse hinged puhastustulest indulgentside kaudu.

XI. Et sellele, kes tõeliselt pöördub, ei tule paavstile ja tema piiskoppidele otsustamiseks reserveeritud juhtumite puhul määrata mitte ainult kanooniline karistus, vaid tuleb kinnitada ka nende süü.

Niisiis, selleks, et vagasid südameid neist sofistide labürintidest välja juhatada, tunnistame kahte meeleparanduse osa, ja nimelt kahetsust [*contritio*] ja usku. Kui keegi tahaks juurde lisada kolmanda, nimelt meeleparanduse väärilised viljad, see tähendab kogu elu ja kommete muutuse paremuse poole, siis me ei ole vastu. Me

⁷⁰ [*contritio*]

kõrvaldame kahetsusest vaid need tühised ja lõputud arutlused selle üle, millal me kurvastame Jumala armastusest ja millal karistuse kartusest. Me ütleme hoopis, et kahetsus kujutab endast tõelisi süümepiinasid, milles südametunnistus tunneb patu pärast Jumala viha ja kurvastab oma patutegemise pärast. Ja see kahetsus toimub siis, kui patud paljastatakse Jumala sõnas, sest see on kogu evangeeliumi kuulutus – pattude paljastamine ja pattude andeksandmise, Kristuse pärast õiguse, Püha Vaimu ja igavese elu pakkumine, et me uuesti sündinuna teeksime head. Kristus võtab evangeeliumi tuuma kokku, öeldes Luuka evangeeliumi viimases peatükis, et tema nimel tuleb kuulutada pattude andeksandmiseks „meeleparandamist kõigi rahvaste seas.” [Lk 24:47] Süümepiinadest kõneleb Pühakiri aga nii nagu Psalm 37: “Sest mu süüteod ulatavad mul üle pea; nagu koorem, mis mulle on ränk. Ma olen tüdinud ja sootuks litsutud lõhki; ma oigan oma südame vaakumise pärast.” [Ps 38:5.9] Ja Ps 6[:3j]: „ISSAND, ole mulle armuline, sest mina olen nõrkemas! ISSAND, tee mind terveks, sest hirmuvõbin on mu luudes-liikmetes ja mu hing on väga jahmunud! Aga sina, ISSAND, kauaks veel?” Ja Js 38[:10.13]: „Ma ütlesin iseeneses: Oma elupäevade poolel teel pean ma minema surmavalla väravaisse. Ma ootasin hommikuni – otsekui murraks lõvi, nõnda murti kõik mu luud-liikmed.” Südametunnistus tunneb sellistes piinades Jumala viha patu vastu, mis on aga tundmata enesekindlatele inimestele, kes elavad lihalikku loomust mööda. Südametunnistus näeb patu jätkust ja kurvastab tõsiselt patu pärast. Samas põgeneb ta Jumala kohutava viha eest, sest inimese loomus ei suuda seda taluda, kui mitte Jumala Sõna teda selles ei toeta. Niisiis ütleb Paulus: „Mina olen praegu Seaduse abiga Seadusele surnud.” [Gl 2:19] Sest Seadus ju üksnes süüdistab ja kohutab südametunnistust. Kusjuures nende piinade puhul ei räägi meie vastased midagi usust:

⁷¹ [ex opere operato]

nad esitavad ainult sõna, mis mõistab patud hukka. Ja see üksinda on Seaduse, ja mitte evangeeliumiõpetus. Nende vaevade ja piinade puhul väidavad nad, et inimesed teenivad armu ära siis, kui nad ilmutavad armastust Jumala vastu. Aga mis kombel saaksid tõeliselt hirmunud inimesed, kui nad tunnevad Jumala kohutavat ja inimkeeli seletamatut viha, Teda armastada? Mida muud kui meeleheidet õpetavad need, kes osutavad nende piinade puhul üksnes Seadusele?

Meie seevastu lisame meeleparandusele teise osana usu Kristusesse, sest südametunnistusele tuleb neis piinades teada anda evangeeliumist Kristuse kohta, kelles töötatakse pattude andeksandmist armust, Kristuse läbi. See tähendab, et inimesed peaksid uskuma, et neile antakse patud andeks Kristuse pärast, armust. See usk julgustab, toetab ja teeb kahetsejad elavaks, sest: “Et me nüüd oleme saanud õigeks usust, siis on meil rahu Jumalaga.” [Rm 5:1] See usk saab patud andeks. See usk teeb Jumala ees õigeks, nagu see kirjakoht tunnistab: me oleme õigeks saanud usust. See usk näitab Juuda ja Peetruse, Taaveti ja Sauli kahetsuse erinevust. Ei Juuda ega Sauli kahetsusest ole kasu, sest sellega ei kaasne usku, mis haaraks kinni Kristuse pärast meile kingitud pattude andeksandmisest. Taaveti ja Peetruse kahetsusest on aga kasu, sest sellega kaasneb usk, mis haarab kinni Kristuse pärast meile kingitud pattude andeksandmisest. Armastust aga ei ole inimeses enne, kui on toimunud lepitus usus. Sest Seadust ei täideta ilma Kristuseta: Tema kaudu me oleme usus saanud ligipääsu Jumalale [Rm 5:2]. Ja see usk kasvab vähehaaval ja võitleb kogu elu patuga, et võita ära patt ja surm. Usuga aga kaasneb armastus, nagu me eespool ütlesime. Ja sel viisil on võimalik selgelt määratlada, mida kujutab endast mõiste poja hirm, see on selline kartus, mis on seotud usuga, see tähendab, kus usk lohutab ja toetab hirmunud südant. Orja hirm on aga see, kus usk ei toeta hirmunud südant.

Võtmete meelevald haldab ja jagab evangeeliumi pattudest lahtimõistmise läbi, mis on tõeline evangeeliumi sõna. Seepärast me haarame usust kõnelemisse kaasa ka pattudest lahtimõistmise, sest usk tuleb kuulutusest, nagu ütleb Paulus [Rm 10:17]. Südametunnistust julgustatakse ju evangeeliumi kuulmise ja pattudest lahtimõistmise kuulmise läbi, ning ta leiab lohutust. Ja kuna Jumal teeb tõepoolest sõna läbi elavaks, annavad võtmed Jumala ees tõepoolest patud andeks, selle sõna kohaselt: kes teid kuuleb, kuuleb mind [Lk 10:16]. Seepärast ei tohi pattudest lahtimõistja häält mitte vähem uskuda kui taevast kostvat häält. Pealegi võib pattudest lahtimõistmist nimetada täie õigusega meeleparanduse sakramendiks, nagu ütlevad ka haritumad kooliteoloogid. Seda usku kosutatakse kiusatustes mitmeti evangeeliumi sõna ja sakramentide vastuvõtmise läbi, sest need on uue testamendi tähised, see tähendab pattude andeksandmise tähised. Seega pakuvad nad pattude andeksandmist, nagu selgelt tunnistavad armulaua seadmissõnad: „See on minu ihu, mis teie eest antakse. See karikas on uus leping.” [Mt 26:26.28, 1Kr 11:24.25] Sel viisil tekib usk pattudest lahtimõistmise, kuuldud evangeeliumi ja sakramentide vastuvõtmise kaudu ning muutub tugevamaks, et ta võitluses patu- ja surmahirmuga alla ei jääks. Selline meeleparanduse viis on lihtne ja selge, sest ta lisab väärtust võtmete ja sakramentide meelevallale ja toob päevavalgele Kristuse heateod, õpetades meid Kristust vastu võtma kui vahemeest ja lepitajat.

Et aga Vastulause mõistab meid hukka, et me arvasime meeleparandusel olevat kaks osa, siis tuleb tõestada, et meeleparanduse ehk jumalatu pöördumise puhul nimetab neid kui peamisi osi Pühakiri. Sest Kristus ütleb, Mt 11[:28]: „Tulge minu juurde kõik, kes olete vaevatud ja koormatud, ja mina annan teile hingamist!” Siin on kaks osa. Vaev ja koorem tähendavad kahetsust, patu- ja surmahirmu ning kartust. Kristuse juurde tulemine tähendab uskumist, et Kristuse pärast antakse patud andeks;

kui me usume, siis teeb Püha Vaim südame Kristuse Sõna kaudu elavaks. Seega on siin kaks peamist osa – kahetsus ja usk. Ja Kristus ütleb, Mk 1[:15]: „Parandage meelt ja uskuge rõõmusõnumisse!”, kus ta esimeses pooles mõistab hukka patud ja teises lohutab meid ning osutab pattude andeksandmisele. Sest usk evangeeliumisse ei ole see üldine usk, mis on ka kurjadel vaimudel, vaid kujutab endast tõelist usku pattude andeksandmise, mis on meile kingitud Kristuse pärast. Seda ilmutataksegi evangeeliumis. Te näete, et ka siin on ühendatud kaks osa: kahetsus, kui tehakse etteheiteid pattude pärast, ja usk, kui öeldakse: uskuge evangeeliumisse. Kui keegi siin ütleks, et Kristus haarab sellesse kaasa ka meeleparanduse viljad ehk kogu uue elu, siis ei ole me selle vastu. Sest meile piisab sellest, et nimetataks neid kahte peamist osa: kahetsust ja usku.

Paulus nimetab pöördumist või uuenemist kirjeldades peaaegu igal pool neid kahte osa: surmamist ja elavaks tegemist, nagu Kl 2[:11]: „Temas olete ka teie ümber lõigatud kätega tehtamatu ümberlõikamisega, lihaihu ültvõtmisega.” Ja seepeale: „Kui teid ühes Temaga üles äratati uskumise kaudu Jumala toimesse.” [Kl 2:12] Siin on kaks osa. Üks on lihaliku ihu äraheitmine, teine ülesäratamine usu kaudu. Aga neid sõnu: surmamine, elavaks tegemine, lihaliku ihu äraheitmine, ülesäratamine ei tule mõista Platoni filosoofia kohaselt näilise muutusena, vaid surmamine tähendab tõelisi piinasid, nagu need on surijatel, mida inimloomus ei suuda taluda, kui teda usus ei julgustata. Samuti nimetab Paulus lihaliku ihu äraheitmiseks seda, mida meie nimetame harilikult kahetsuseks, sest neis vaevades puhastatakse meid loomupärastest himudest. Ka elavaks tegemist ei tule mõista platoonilise kujutluspildina, vaid kui lohutust, mis hoiab pattu kahetsevat põgenejat tõepoolest elavana. Seega on siin kaks osa – kahetsus ja usk. Sest südametunnistus ei leia rahu muidu kui ainult usu läbi,

seepärast teebki ainult usk elavaks, nagu öeldakse: „Õige elab oma usust.” [Ha 2:4; Rm 1:17]

Edasi ütleb Paulus kirjas koloslastele, et Kristus kustutas ära meie võlakirja koos määrustega, mis olid meie vastu [Kl 2:14]. Ka siin on kaks osa – võlakiri ja võlakirja kustutamine. Võlakiri tähendab nimelt südametunnistust, mis süüdistab ja mõistab meid hukka. Edasi, määrused kujutavad endast sõna, mis teeb etteheiteid pattude pärast ja mõistab need hukka. Seega on Sõna, mis ütleb: “Mina olen pattu teinud Issanda vastu” [2Sm 12:13], nagu Taavet ütleb, võlakiri. Jumalatud ja enesekindlad inimesed ei lausu seda tõsiselt, sest nad ei näe, ei loe südamesse kirjutatud Seadust. Aga tõelistes vaevades ja piinades tuntakse selle tähendus ära. Niisiis kujutab see võlakiri, kui ta meid hukka mõistab, endast tegelikku kahetsust. Võlakirja kustutamine tähendab selle sõna kõrvaleheitmist, millega me kuulutame, et meid mõistetakse hukka, ning selle sõna meelespidamist, milles me mõistame, et me oleme sellest hukkamõistust vabastatud. See tähendab, et usk on see uus Sõna, mis teeb tühjaks eelmise ning toob südamesse rahu ja elu.

Aga milleks tsiteerida nii paljusid tunnistusi, kui see on kõikjal Pühakirjas ilmselge? Psalm 117: „ISSAND on mind rängasti karistanud, aga ta ei andnud mind surmale.” [Ps 118:18] Psalm 118: „Mu hing on unetu meeolehärmist, hoia mind püsti oma sõna järgi.” [Ps 119:28] Seal sisaldub esimeses osas kahetsus, teises aga kirjeldatakse selgelt viisi, kuidas meid kahetsuses uuendatakse, see tähendab Jumala Sõna läbi, mis pakub armu. See hoiab südant ja teeb selle elavaks. „Issand surmab ja teeb elavaks, viib alla hauda ja toob jälle üles.” [1Sm 2:6] Neist esimestes osades peetakse silmas kahetsust, teistes usku. Ja Js 28[:21]: „[Jumal] vihabab, et teha oma tööd ja et toimetada oma tegu – võõristav on tema tegu.”. Prohvet kutsub seda, kui Jumal vihabab, Jumala võõristavaks teoks, sest Jumala oma tegu kujutab endast

elavaks tegemist ja lohutamist. Kuid Jumal vihastab sellepärast, ütleb ta, et teha ruumi lohutusele ja elavaks tegemisele, sest enesekindlad ja Jumala viha mittetundvad südamed põlgavad lohutuse ära. Pühakirjal on kombeks need kaks – piinad ja lohus – omavahel ühendada, et näidata, et meelearandusel on kaks peamist osa: kahetsus ja lohutav ning õigeks mõistev usk. Me ei näe teist võimalust, kuidas meelearanduse olemust selgemalt ja lihtsamalt edasi anda.

Seega on Jumala kaks peamist tegu inimestes hirmutamine ja hirmunute õigeks mõistmine ning elavaks tegemine. Ja kogu Pühakiri on nende kahe teo vahel jagatud. Üks neist on Seadus, mis osutab patule, teeb etteheiteid ja mõistab selle hukka. Teine osa on evangeelium, see tähendab Kristuses kingitud armu töötus. Ja seda töotust korratakse läbi kogu Pühakirja, esmalt antakse see teada Aadamale, seejärel esiisadele, siis selgitavad seda prohvetid, ja viimaks kuulutab ja avaldab seda Kristus juutide seas, ja apostlite kaudu levib see üle maailma. Sest kõik pühad on õigeks saanud usus sellesse töötusse, ja mitte oma kahetsuse pärast.

Ka muud näited osutavad neile kahele osale. Aadamat karistatakse pärast patustamist ja ta on hirmul – see on kahetsus. Hiljem töötab Jumal armu, räägib tulevasest seemnest, kelle läbi tehakse lõpp kuradi riigile, surmale ja patule – seal pakub ta pattude andeksandmist. Need on põhilised asjad. Sest olgugi et hiljem lisandub neile karistus, ei teeni see karistus siiski ära pattude andeksandmist. Aga sellisest karistuste liigist kõneleme pisut hiljem.

Naatan noomib Taavetit ja see ütleb hirmununa: „Mina olen pattu teinud Issanda vastu.” [2Sm 12:13] See kujutab endast kahetsust. Seepeale kuuleb ta pattudest lahtimõistmist: “Issand on juba su patu sulle andeks andnud. Sa ei sure.” See sõna julgustab Taavetit ja kinnitab, teeb ta usu läbi õigeks ja elavaks. Ka siin lisandub karistus, kuid see karistus ei teeni ära pattude andeksandmist. Alati ei kohaldata

kindlaid karistusi, aga need kaks – kahetsus ja usk – peavad meelesparanduses alati olema olemas, nagu Lk 7[:48.50], kus patune naine tuli nuttes Kristuse juurde. Nendes pisarates on äratuntav kahetsus. Selle peale ta kuuleb pattudest lahtimõistmist: “Sinu patud on sulle andeks antud. Sinu usk on sind päästnud, mine rahuga!” See on meelesparanduse teine osa – usk, mis julgustab ja lohutab teda. Sellest kõigest saab jumalakartlikule lugejale selgeks, et meie arvates on meelesparandusel kaks osa, mis on iseloomulikud pöördumisele ehk uuestisünnile ja pattude andeksandmisele. Väärilised viljad ja karistused järgnevad uuestisünnile ja pattude andeksandmisele. Sellepärast me nimetasimegi neid kahte osa, et usk, mida me meelesparanduse puhul nõuame, võiks paremini nähtav olla. Ja seda, mis see usk on, mida evangeelium kuulutab, on võimalik paremini mõista siis, kui see seatakse vastu kahetsusele ja surmamisele.

Kuna aga vastased mõistavad selle, et me väidame inimese usus patud andeks saavat, sõnaselgelt hukka, lisame me mõned tõestused, mille abil saab mõistetavaks see, et pattude andeksandmine ei toimu iseenesest mõjuva⁷² kahetsuse pärast, vaid selles erilises usus, mille läbi igaüks usub, et talle antakse patud andeks. See usuartikkel on nimelt peamine, mille üle me vastastega ägedalt vaidleme ja mille mõistmist me iga kristlase jaoks kõige olulisemaks peame. Kuna aga näib, et me oleme sellest küsimusest eelpool õigeks mõistmise juures juba piisavalt rääkinud, teeme siin lühemalt. Meelesparanduse õpetus ja õigeksmõistuõpetus on ju väga lähedalt seotud.

Vastased, kõneldes usust ja väites, et see eelneb meelesparandusele, ei mõista usku mitte sellisena, mis teeb õigeks, vaid sellisena, kus usutakse üldisel viisil, et Jumal on olemas, et jumalatud saavad karistuse jne. Meie nõuame lisaks sellele, et

⁷² [*ex opere operato*]

kõik usuksid oma pattude andekssaamist. Selle erilise usu üle me vaidlemegi ja seame ta vastu arvamusele, mis ei nõua meilt kindlat lootust mitte Kristuse tõotusele, vaid kahetsuse, pihi ja hüvituste ning muu sellise iseenesest toimiva⁷³ peale. See usk järgneb piinadele selleks, et võita need ära ja tuua südamesse rahu. Ja sellise usu kohta me ütleme, et see teeb õigeks ja laseb meil uuesti sündida, vabastades meid vaevadest ja tuues südamesse rahu, rõõmu ja uue elu. Me kaitseme oma arvamust, et see usk on tõepoolest pattude andekssaamiseks hädavajalik – sellepärast me seamegi ta üheks meeleeparanduse osaks. Ka Kristuse kirik ei ole teistsugusel arvamusel, isegi kui meie vastased seda valjult eitavad.

Aga me küsime vastastelt alustuseks: kas pattudest lahtimõistmise vastuvõtmine on meeleeparanduse osa või ei ole? Sest kui nad eraldavad selle pihist, täpsed, nagu nad igasuguste eristamiste puhul on, siis me ei näe, mis kasu on pihist ilma pattudest lahtimõistmiseta. Kui nad aga ei eralda pattudest lahtimõistmise vastuvõtmist pihist, siis tuleb neil paratamatult tunnistada, et usk on meeleeparanduse osa, sest pattudest lahtimõistmist ei saa vastu võtta muidu kui usus. Seda, et pattudest lahtimõistmist ei saa vastu võtta muidu kui usus, on võimalik aga tõestada Pauluse sõnadega, kes õpetab Rm 4[:16], et tõotust ei saada muidu kui usust. Pattudest lahtimõistmine on aga pattude andeksandmise tõotus. Järelikult nõuab see paratamatult usku. Samas me ei mõista, kuidas on võimalik väita, et pattudest mõistetakse lahti see, kes on selle vastu. Sest mida muud see pattudest lahtimõistmisele vastuolemine tähendab kui Jumala süüdistamist valelikkuses! Kui süda kahtleb, siis ta peab seda, mida Jumal tõotab, ebakindlaks ja kasutuks. Sellepärast on, 1Jh 5[:10], kirjutatud: „Kes ei usu Jumalat, see on teinud Tema valetajaks, sest ta pole uskunud tunnistust, mille Jumal on andnud oma Poja kohta.”

⁷³ [*opus operatum*]

Teiseks tunnistavad vastased meie arvates, et pattude andeksandmine on meelearanduse osa või eesmärk või, nende kombel öeldult, siht, mille poole liigutakse⁷⁴. Järelikult see, mille läbi patud andeks saadakse, arvatakse täie õigusega meelearanduse osaks. Kindlamast kindlam on aga see, isegi kui kõik põrgu väravad seda valjult eitavad, et pattude andeksandmist pole võimalik vastu võtta muidu kui ainult usu läbi, mis on kindel, et patud antakse andeks Kristuse pärast, nagu öeldakse, Rm 3[:25]: „Kelle Jumal on seadnud lepitushvriks usu kaudu Tema veresse.” Samuti Rm 5[:2]: „Kelle kaudu me oleme usus ka saanud ligipääsu armule.” Hirmunud südame tunnistus ei saa ju meie tegusid või meie armastust Jumala vihale vastu seada, vaid ta leiab rahu alles siis, kui ta haarab kinni Kristusest kui vahemehest ja usub töötustesse, mis on tema pärast antud. Sest need, kes kujutavad ette, et süda leiab rahu ilma usuta Kristusesse, ei saa aru, mida pattude andeksandmine endast kujutab või kuidas see meiega toimub. Peetrus tsiteerib Jesajat: „See, kes usub temasse, ei jää iial häbisse.” [1Pt 2:6, Js 28:16; 49:23] Seega on paratamatu, et need silmakirjateenrid, kes loodavad patud andeks saada omaenda tegude pärast, mitte Kristuse pärast, jäävad häbisse. Peetrus ütleb, Ap 10[:43]: „Temast tunnistavad kõik prohvetid, et igaüks, kes Temasse usub, saab Tema nime läbi pattude andeksandmise.” Seda ei ole võimalik arusaadavamalt sõnastada, kui öeldes: tema nime läbi, ja ta lisab: igaüks, kes temasse usub. Järelikult me saame pattude andeksandmise osaliseks ainult nii – Kristuse nime kaudu, see tähendab Kristuse pärast, mitte ühegi meie enda teene või teo pärast. Ja see toimub siis, kui me usume, et meile on patud andeks antud Kristuse pärast.

Meie vastased kuulutavad valjult, et nemad ongi kirik ja esindavad kiriku üksmeelset arvamust. Aga Peetrus esindab siin kiriku üksmeelse arvamuse just meie seisukohta: „Temast tunnistavad kõik prohvetid, et igaüks, kes Temasse usub,

⁷⁴ [terminus ad quem]

saab Tema nime läbi pattude andeksandmise.” [Ap 10:43] Loomulikult tuleb prohvetite üksmeelset arvamust pidada kogu kiriku üksmeelseks arvamuseks. Ja me ei anna ei paavstile ega kirikule meelevalda otsustada midagi vastupidiselt prohvetite üksmeelsele arvamusele. Leo bulla aga mõistab kõnesoleva pattude andeksandmise artikli avalikult hukka, ja seda teevad ka meie vastased Vastulauses. Millest saab enam kui selgeks, mida arvata nende kirikust, kes ei mõista põhimõtet, et me saame patud andeks usus mitte oma enda tegude pärast, vaid Kristuse pärast, hukka mitte ainult oma dekreetides, vaid käsivad seda ka vägivalla ja mõõgaga hävitada ja tublid inimesed, kes seda põhimõtet jagavad, kõikvõimaliku julmusega hukata.

Ja neil on kuulsa nimega autorite, nagu Scotuse, Gabrieli ja nendetaoliste ning kirikuisade ütlused, mida nad oma dekreetides kärbitud kujul esitavad. Jah, kui hakata tunnistusi kokku lugema, siis nad võidavad meid. Sest sententside seletustes on kirjutatud väga palju tühja-tähja, kus kaitstakse vandeseltslaslikult neid väljamõeldisi kahetsuse, tegude ja muu sellise teeneks olemise kohta, mida me eespool loetlesime. Aga ärgu keegi lasku end sellest suurest hulgast kõigutada. Hilisemate autorite tunnistustel, kes ei ole oma kirjutisi ise loonud, vaid on oma eelkäijatelt näpatud arvamused ainult ühtedest raamatutest teistesse üle kandnud, ei ole suurt autoriteeti. Neil ei ole mingit otsustusvõimet ja nad kiidavad nagu teise järgu senaatorid vaikimisi heaks eelkäijate eksimused, millest nad aru ei saa. Meie igatahes ei kõhkle seda Peetruse kõigi prohvetite üksmeelset arvamust esitavat häält seadmast kui tahes suurte sententsiaaride leegionide vastu. Ja sellele Peetruse kõnele lisandub ka Püha Vaimu tunnistus. Sest tekst ütleb nii: „Kui Peetrus alles neid sõnu rääkis, langes Püha Vaim kõikide peale, kes seda sõna kuulsid.” [Ap 10:44] Seega teadku kõik vagad südamed, et tegemist on Jumala käsuga, et nad usuksid armust andeksandmist Kristuse pärast, mitte meie enda tegude pärast. Ja selle Jumala käsu abil hoiavad nad end meeleheitele

langemise ning patu- ja surmahirmu eest. Samuti teadku nad, et see seisukoht on juba maailma algusest peale kirikus pühade seas valitsenud. Sest Peetrus esitab selgesõnaliselt prohvetite üksmeelset arvamust, ja ka apostlite kirjutised tunnistavad, et nad mõtlesid samamoodi. Samuti on olemas kirikuisade tunnistusi. Nimelt väidab Püha Bernard selgesõnaliselt täiesti sedasama: Igatahes tuleb eelkõige uskuda seda, et sa ei saa patte andeks muidu kui Jumala armulikkuse kaudu, kuid sinna juurde lisa veel see, et sa usuksid ka, et su patud antakse Tema läbi andeks. See on tunnistus, mida Püha Vaim sinu südames tunnistab, öeldes: Sinu patud on sulle andeks antud. Sest apostel arvab, et niimoodi mõistetakse inimene usu kaudu armust õigeks. Need Bernardi sõnad selgitavad suurepäraselt meie seisukohta, kuna ta ei nõua mitte ainult seda, et me usuksime üldiselt halastuse läbi pattude andeksandmist, vaid laseb juurde lisada selle erilise usu, milles meil on kindel teadmine, et ka meile on patud andeks antud, ja õpetab, kuidas saab pattude andeksandmises kindel olla, see tähendab siis, kui südant usus julgustatakse ja see leiab Püha Vaimu läbi rahu. Mida muud meie vastasedki nõuavad! Ega nad ometi taha jätkuvalt eitada seda, et me saame usus patud andeks, või seda, et usk on meeleeparanduse osa?

Kolmandaks ütlevad vastased, et patud antakse andeks sel kombel, et kahetsus toob esile Jumala armastamise teo, mille kaudu teenitakse ära pattude andeksandmine. See ei ole midagi muud kui Seaduse õpetus, mis hävitab evangeeliumi ja teeb tühjaks töötuse Kristuse kohta. Vastased nõuavad ju ainult Seadust ja meie enda tegusid, sest armastust nõuab Seadus. Peale selle õpetavad nad kindlalt lootma sellele, et me saame patud andeks kahetsuse ja armastuse pärast. Mida muud see tähendab kui lootuse panemist meie enda tegudele, mitte Jumala sõnale ja töötusele Kristuse kohta! Kui aga pattude andekssaamiseks piisab Seadusest, milleks on siis veel vaja evangeeliumi, milleks on vaja Kristust, kui me saame patud andeks omaenda tegude pärast? Meie

kutsume vastupidi sellele südameid Seaduse juurest evangeeliumi juurde ja usalduse juurest omaenda tegude vastu usalduse juurde töötuse ja Kristuse vastu, sest evangeelium näitab meile Kristust ja töötab pattude andeksandmist armust, Kristuse pärast. Ta laseb meil olla veendunud töötuses, et meid lepitatakse Isaga Kristuse pärast, mitte meie kahetsuse või armastuse pärast, sest pole teist vahemeest ega lepitajat kui Kristus. Me ei ole võimelised Seadust täitma, kui me pole enne Kristuse kaudu lepitatud. Ja kui me ka täidame midagi, tuleb sellegipoolest mõelda, et meie pattude andeksandmine ei toimu mitte nende tegude pärast, vaid Kristuse kui vahemehe ja lepitaja pärast.

Tõepoolest, arvata, et me saame patud andeks Seaduse pärast või mingil muul viisil kui usus Kristusesse, on Kristuse teotamine ja evangeeliumi tühjastegemine. Selle arutluskäigu me esitasime eespool õigeksmõistmise puhul, kui me rääkisime, miks me kuulutame, et inimesed mõistetakse õigeks usus, ja mitte armastuses. Niisiis on vastaste õpetus, et inimesed saavad patud andeks kahetsuse ja armastuse läbi ja et tuleb loota kahetsuse ja armastuse peale, üksnes Seaduse õpetus, ja nimelt sellise Seaduse, mida ei ole mõistatud, nii nagu juudid vaatasid Moosese kaetud palet. Sest me võime ju kujutada ette, et meil on armastus, ja kujutada ette, et meil on teod, ja ometi ei suuda ei armastus ega teod olla lepituseks patu eest. Samuti ei saa neid seada Jumala viha ja kohtu vastu, sest: „Ära mine kohtusse oma sulasega, ei ole ju ükski elusolend õige su palge ees.” [Ps 143:2] Ka ei tohi Kristuse au üle kanda meie enda tegudele.

Sellepärast kinnitab Paulus, et meid ei mõisteta õigeks Seadusest, ja seab Seadusele vastu pattude andeksandmise töötuse, mis on meile kingitud Kristuse pärast, ja õpetab, et me saame patud andeks armust, Kristuse pärast, usu läbi. Paulus kutsub meid Seaduse juurest tagasi selle töötuse juurde. Ja seda töötust käsib ta silmas

pidada, mis muutub muidugi kehtetuks, kui meid mõistetak스 õigeks Seaduse läbi enne kui töotuse kaudu või kui me saaksime patud andeks omaenda õiguse pärast. Kindel on aga, et see töotus on meile antud sellepärast ja Kristus on avalikuks saanud sellepärast, et me ei suuda ise Seadust täita. Seetõttu me peame enne, kui me Seadust täidame, töotuse läbi Jumalaga lepitatud saama. Töotust aga võetakse vastu ainult usus. Niisiis peavad need, kes oma pattu kahetsevad, Kristuse pärast kingitud pattude andeksandmise töotusest usus kinni haarama ja olema veendunud, et neil on armust, Kristuse pärast, halastaja Isa. See on Pauluse mõte, Rm 4[:16], kus ta ütleb: „Seepärast siis pärijaks saamine on usust, et see oleks armust ja töotus jääks kindlaks.” Ja Gl 3[:22]: „Kuid Pühakiri on kõik oleva andnud vangiks patule, et töotus antaks neile, kes usuvad, usust Jeesusesse Kristusesse.” See tähendab, et kõik on allutatud patule ega saa vabaks muidu, kui haaravad usus kinni pattude andeksandmise töotusest. Niisiis tuleb meil enne, kui me Seadust täidame, usus vastu võtta pattude andeksandmine, olgugi et armastus järgneb usule, nagu eespool öeldud, sest uuestisündinud saavad Püha Vaimu; ja sellepärast nad hakkavadki Seadust täitma.

Me tsiteeriksime veel paljusid Pühakirja tunnistusi, kui need mitte igale jumalakartlikule lugejale Pühakirjas ilmselged ei oleks. Ja me ei taha sellel liiga pikalt peatuda, et see teema oleks lihtsamini mõistetav. Aga on väljaspool kahtlust, et see, mida me esitame, on Pauluse arvamus: et me saame usus patud andeks Kristuse pärast, et me peame usus Jumala viha vastu vahemeheks seadma Kristuse, ja mitte oma teod. Ja ärgu vagad hinged lasku end segadusse ajada, kui vastased isegi Pauluse mõtteid väänavad. Sest pole lihtsalt võimalik midagi sõnastada niimoodi, et seda ei saaks tähenärimisega moonutada. Aga me teame, et see, mida me ütlesime, on tõeline

ja õige Pauluse arvamus. Ja me teame, et meie arvamus pakub vagadele südametele püsivat lohutust, ilma milleta ei suuda keegi Jumala kohtus püsima jääda.

Sellepärast tuleb tagasi lükata need vastaste variserlikud arvamused, et me ei saa patte usus andeks, vaid et see tuleb meil armastuse ja tegude läbi ära teenida, et me peame Jumala vihale vastu seadma oma armastuse ja oma teod. See ei ole evangeeliumi, vaid Seaduse õpetus, mis väidab, et inimene mõistetakse Seaduse läbi õigeks enne, kui ta Kristuse kaudu Jumalaga lepitatakse, samas kui Kristus ütleb: „Minust lahus ei suuda te midagi teha.” Ja: „Mina olen viinapuu, teie oksad.” [Jh 15:5] Vastased aga arvavad, et me ei ole mitte Kristuse, vaid Moosese oksad, sest nad tahavad enne, kui neid Jumalaga Kristuse läbi lepitatakse, enne, kui nad on Kristuse oksad, Seaduse läbi õigeks mõistetud saada ja oma armastust ja tegusid Jumalale pakkuda. Paulus seevastu kinnitab, et Seaduse täitmine ei ole ilma Kristuseta võimalik. Seepärast tuleb enne, kui me Seadust täidame, vastu võtta tõotus, et meid lepitatakse Jumalaga usus, Kristuse pärast. Me arvame, et see on vagadele südametele piisavalt selge. Samuti saavad nad aru sellest, miks me kuulutame, et inimesed mõistetakse õigeks usus, mitte armastuse läbi, sest me ei pea Jumala vihale vastu seadma mitte oma armastust või tegusid ja ei pea lootma ei oma armastuse ega tegude peale, vaid Kristuse kui vahemehe peale. Ja me peame enne, kui me Seadust täidame, kinni haarama pattude andeksandmise tõotusest.

Ja lõpuks, kui me saamegi patud andeks sellepärast, et me armastame ja täidame Seadust, millal leiab siis südametunnistus rahu? Seadus süüdistab meid ju alati, kuna me ei vasta iial täiel määral Jumala Seaduse nõudmistele. Või nagu ütleb Paulus: “Seadus soetab viha.” [Rm 4:15] Chrysostomos küsib meelesparanduse kohta: Kuidas me saame teada, et patud on meile andeks antud? Ja seda küsivad sententsides ka meie vastased. Seda pole võimalik seletada ja ka südametunnistus ei leia rahu, ilma et

ta teaks, et see on selle Jumala käsk ja evangeelium ise, et tal tuleb olla kindel pattude andeksandmises armust, Kristuse pärast, ja mitte kahelda, et ka talle on andeks antud. Kui keegi kahtleb, siis ta süüdistab, nagu ütleb Johannes, jumalikku tõotust valelikkuses [1Jh 5:10]. Meie õpetame, et seda usu kindlust nõutakse evangeeliumis. Vastased jätaavad südametunnistuse ebakindlusse ja kahtlusse. Aga südametunnistus ei tee siis mitte midagi usus, kui ta pidevalt kahtleb, kas talle on andeks antud. Kuidas ta saab sellises kahtlemises Jumalat appi kutsuda, kuidas ta saab olla kindel, et teda kuulda võetakse? Nii kulgeb kogu elu ilma Jumalata ja ilma tõelise Jumala teenimiseta. See on see, mille kohta Paulus ütleb: „Kõik aga, mis ei tule usust, on patt.” [Rm 14:23] Pealegi ei koge südametunnistus mitte kunagi, mis on usk, sest ta elab alalises kahtluses. Nii juhtub, et ta satub viimaks meeleheitesse. Selline on vastaste õpetus – Seaduse õpetus, evangeeliumi tühistamine, meeleheite õpetus. Ja nüüd me laseme hea meelega igal tublil inimesel selle meeleparanduse küsimuse üle otsustada, sest siin pole enam midagi ebaselget, et nad annaksid teada, kes jagab südametunnistusele jumalakartlikumat ja hingekosutavamat õpetust, kas meie või vastased. Loomulikult ei ole meil nende vastuolude üle kirikus hea meel, ja sellepärast oleks meie ülim soov vaikida, kui meil poleks väga olulisi ja möödapääsmatuid põhjusi, mis takistavad meid vastastega nõustumast. Sest: kuna nad mõistavad hukka ilmselge tõe, ei oleks meist aus loobuda ülesandest, mis ei ole mitte meie, vaid Kristuse ja kiriku oma.

Me rääkisime sellest, mis põhjustel me arvasime meeleparandusel olevat need kaks osa – kahetsus ja usk. Seda teemat aga ajendas meid käsitlema eeskätt see, et liikvel on rohkesti mõtteavaldusi meeleparanduse kohta, milles tsiteeritakse kirikuisasid kärbitud kujul ja mida vastased on usu tumestamiseks moonutanud. Näiteks: Meeleparandus on mineviku kurja pärast halamine ning sellest tulevikus

hoidumine. Või: Meeleparandus on kurvastaja karistus, kes nuhtleb endas seda, mis paneb teda kurvastama. Neis mõtteavaldustes ei ole usust juttugi. Ja isegi kui neid koolides tõlgendatakse, ei lisata midagi usu kohta. Sellepärast me arvasimegi usu meeleparanduse osade hulka, et usu õpetusest oleks võimalik paremini aru saada. On ju selge, et mõtteavaldused, mis nõuavad kahetsust või häid tegusid, ei nimeta aga õigeks mõistvat usku poole sõnagagi, on ohtlikud. Ja nende puhul, kes on sententsidest ja dekreetidest kokku lappinud teoseid, annab tunda arukuse puudumine. Sest, kui kirikuisad räägivad kord ühest, kord teisest meeleparanduse osast, siis ei oleks tulnud mõtteavaldusi valida mitte ainult ühe, vaid mõlema osa kohta, see tähendab kahetsuse ja usu kohta, ja need omavahel ühendada.

Nimelt kõneleb Tertullianus suurepäraselt usust, laiendades vannet prohveti raamatus: „Nii tõesti kui ma elan, ütleb Issand Jumal, ei ole mul hea meel õela surmast, vaid sellest, et õel pöörduks oma teelt ja jääks ellu.” [Hs 33:11] Kuna Jumal vannub, et tal ei ole õela surmast hea meel, näitab ta sellega, et ta nõuab usku, et me usuksime temasse, kes ta seda vannub, ja kindel olla, et ta annab meile andeks. Me peaksime jumalike töotuste autoriteeti juba iseenesestki suureks pidama. See töotus on aga lisaks sellele kinnitatud veel ka vande läbi. Seepärast, kui keegi ei usu kindlalt, et talle on andeks antud, eitab ta seda, et Jumal on tõde vandunud, millest koletumat Jumala teotust pole võimalik välja mõelda. Sest Tertullianus ütleb: Ta kutsus tasu lubades päästele, andes ka vande. Öeldes: „Nii tõesti kui ma elan,” tahab ta, et temasse usutaks. Oh meid õndsaid, kelle pärast Jumal vande annab! Oh meid armetumaid, kui me ei usu ka vannet andvat Issandat! Ja ka siin tuleb teada, et see usk peab olema kindel, et Jumal annab meile andeks armust, Kristuse pärast, oma töotuse pärast, mitte meie tegude, kahetsuse, pihi või hüvituste pärast. Sest kui usk toetub tegudele, muutub ta kohe ebakindlaks, sest hirmunud südametunnistus näeb tegude

väärtusetust. Seepärast ütleb Ambrosius meeleparanduse kohta väga tabavalt: Seega on meil sobilik uskuda nii seda, et tuleb meelt parandada, kui ka seda, et tuleb andestust jagada, selleks et me ikkagi loodaksime andestusele kui millelegi, mis tuleneb usust; usk saavutab selle justkui võlatähe läbi. Ja veel: Usk on see, mis katab kinni meie patud. Seega ei ole kirikuisadel mõtteavaldusi mitte ainult kahetsuse ja tegude kohta, vaid ka usu kohta. Vastased valivad aga välja mõtteavaldused meeleparanduse ühe osa, nimelt tegude kohta, sest nad ei mõista ei meeleparanduse olemust ega kirikuisade keelt. Sellest aga, mida mujal usu kohta on öeldud, lähevad nad vaikimisi mööda, sest nad ei mõista seda.

Pihist ja hüvitusest.

Tublidel inimestel pole väga raske ära arvata, kui oluline on eespool toodud meeleparanduse osade, ja nimelt kahetsuse ja usu kohta õige õpetuse säilitamine. Sellepärast me olemegi alati rohkem nende teemade valgustamisega tegelnud, pihist ja hüvitustest ei ole me aga sellega võrreldaval määral kõnelnud. Nimelt peame ka meie pihist kinni põhiliselt pattudest lahtimõistmise pärast kinni, mis on Jumala sõna, mida võtmete meelevald jumaliku autoriteedi läbi igale üksikule inimesele kuulutab. Seepärast oleks individuaalse pattudest lahtimõistmise kõrvaldamine kirikust jumalatu tegu. Need, kes individuaalse pattudest lahtimõistmise ära põlgavad, ei mõista ka, mida pattude andeksandmine ja võtmete meelevald tähendavad. Eksimuste üleslugemise kohta pihil me ütlesime eespool, et me ei pea seda jumaliku õiguse kohaselt hädavajalikuks. Sest see, mida mõned väidavad, et kohtunik peab enne, kui ta otsuse langetab, kohtuasja tundma õppima, ei puutu üldse asjasse, kuna pattudest lahtimõistmise amet on heategu ehk arm, mitte kohtupidamine või Seadus. Seepärast

on kirikuteenritel pattude andeksandmise käsk, mitte varjatud pattude teada saamise käsk. Ja nad mõistavad meid lahti ka neist pattudest, mis meile ei meenu, mistõttu pattudest lahtimõistmine, mis patte andeks andes ja südametunnistust lohutades kujutab endast evangeeliumi sõna, ei nõua nende tundmist.

Ja siinkohal on naeruväärne kasutada Saalomoni mõtet: „Pane tähele oma lammaste seisukorda.” [Õp 27:23] Sest Saalomon ei räägi pihist, vaid annab pereisale majanduslikke juhiseid, et ta kasutaks oma vara ja hoiaks eemale võõrast, ja käsib tal oma asjade eest tähelepanelikult hoolt kanda; aga sel viisil, et oma vara innuka suurendamisega hõivatud hing ei unustaks ei jumalakartust, usku ega hoolt Jumala sõna pärast. Meie vastased aga muudavad Pühakirja sõnad imekspandavate moondamiste läbi mis tahes seisukohtadeks. „Tähelepanemine” tähendab siin nende jaoks pihi kuulamist, “seisukord” aga südametunnistuse saladusi, mitte välist suhtlemist, “lambad” tähistavad inimesi. See on üsna ilus tõlgendus ja sobib neile, kes ei hooli kõnekunstist. Kui aga keegi tahaks seda juhust tõesti analoogia alusel pereisalt kiriku karjasele üle kanda, peaks ta “seisukorda” tõlgendama kindlasti kui välist suhtlemist. See analoogia sobib paremini.

Aga jätame selle. Pihist tehakse juttu mitmel pool Psalmides, nagu näiteks: „Ma ütlesin: „Ma tunnistan ISSANDALE oma üleastumised”, siis andsid sina mu eksimuse süü andeks.” [Ps 32:5] Selline patu ülestunnistamine Jumalale ongi kahetsus. Sest kui ülestunnistus toimub Jumalale, peab see paratamatult toimuma südames, ja mitte üksnes häälega nagu näitelaval. Seega on selline ülestunnistus kahetsus, milles me Jumala viha tundes tunnistame, et Jumal on õigusega vihane ja et me ei saa oma tegudega Jumalale meelepärased olla; ja ometi me otsime Jumala töötuse pärast halastust. See ülestunnistus on selline: „Ükspäinis sinu vastu olen ma eksinud. Et sa oleksid õige oma sõnadega, oleksid selge, mõistes kohut.” [Ps 51:6]

See tähendab: Ma tunnistan end patuseks ja igavese viha ärateeninuks ja ma ei saa oma õigust, oma teeneid sinu vihale vastu seada. Sellepärast ma kuulutan, et sul on õigus, kui sa meid hukka mõistad ja karistad. Ma kuulutan su võitjaks, kui silmakirjateenrid peavad sind ülekohtuseks, kes sa karistad neid ja mõistad nende väljateenitud teod hukka. Loomulikult ei saa meie teeneid sinu kohtumõistmise vastu seada, vaid me saame õigeks alles siis, kui sina meid õigeks teed, kui sina meid oma halastuse läbi õigeks pead. Võib-olla mõni tsiteerib ka Jaakobust: „Tunnistage siis üksteisele patud üles.” [Jk 5:16] Aga Jaakobus ei räägi siin mitte pihist, mida tuleb tunnistada preestritele, vaid üldisest vendadevahelisest leppimisest, sest ta soovib, et piht oleks vastastikune.

Edasi mõistavad meie vastased hukka mitmed üleüldiselt heakskiidetud õpetajad, kinnitades, et eksimuste üleslugemine on jumaliku õiguse kohaselt vajalik. Olgugi et ka meie kiidame pihtimise heaks ja peame mõningast uurimist tarvilikuks, et inimestele paremini juhatust anda, tuleb seda siiski piirata, et mitte südametunnistust köidikusse panna; kui inimene arvab, et ta ei saa patte andeks muidu kui nende ülitäpse üleslugemise läbi, ei leia ta enam eales rahu. See, mida vastased Vastulauses väidavad, et täielikku pihti on päästmiseks vaja, on kindlasti täiesti vale. See on ju võimatu. Ja millisesse köidikusse nad sellega veel südametunnistuse panevad, kui nad nõuavad täielikku ülestunnistust! Sest millal on südametunnistus kindel, et ülestunnistus on täielik? Kiriklike kirjameeste teostes on küll juttu pihist, kuid seal ei räägita mitte varjatud eksimuste üleslugemisest, vaid avalikust meeleparandusest. Kuna pattu langenuid ja halva kuulsusega inimesi ei võetud kogudusse vastu ilma teatud hüvitusteta, pihtisid nad kogudusevanematele, et need määraksid neile hüvitused vastavalt eksimuste loomule. Sellel pole aga midagi tegemist eksimuste üleslugemisega, mille üle me vaidleme. See ülestunnistus ei

toimunud mitte sellepärast, et ilma selleta ei oleks saanud toimuda pattude andeksandmist Jumala ees, vaid sellepärast, et ilma eksimuse loomust tundma õppimata polnud võimalik hüvitusi määrata. Eri eksimuste puhul kehtisid nimelt eri patukahetsuskaanonid.

Ja sellest avalikust meeleparandusest on meile alles jäänud ka mõiste hüvitus⁷⁵. Sest pühad isad ei tahtnud pattulangenud või halva kuulsusega inimesi vastu võtta enne, kui nende meeleparandus oli võimalikkuse piires välja uuritud ja läbi katsutud. Sellel näib olevat mitmeid põhjusi. Nimelt oli pattulangenute noomimine hoiatavaks näiteks, nii nagu õpetab ka dekreetide seletus, ja halva kuulsusega inimeste kohene armulauale lubamine ei olnud sobiv. Nüüd on need kombel juba ammu kõrvale jäetud ja pole vaja neid taastada, sest neid pole pattude andeksandmiseks Jumala ees vaja. Kirikuisad ei arvanud ju, et inimesed teeniksid selliste kommets või selliste tegude kaudu ära pattude andeksandmise. Küll aga eksitavad sellised vaatamängud tavaliselt just asjatundmatuid inimesi, kuni nad jäävadki uskuma, et nende tegude kaudu teenivad nad ära pattude andeksandmise Jumala ees. Kui aga keegi seda arvab, arvab ta seda juutide ja paganate kombel. Sest ka paganarahvastel olid samasugused eksimuste lunastamise viisid, mille kaudu nad arvasid Jumalaga lepitust leidvat. Kombe enda kadumisel jäävad aga alles hüvituse mõiste ja kombe jäljed, nii et pihil määratakse patu ülestunnistajale teatud hüvitused, mida defineeritakse kui mittekohustuslikke tegusid. Meie nimetame neid kanoonilisteks hüvitusteks. Nende kohta me arvame sedasama, mis pattude üleslugemise kohtagi, et kanoonilised hüvitused ei ole jumaliku õiguse kohaselt pattude andeksandmiseks vajalikud. Nii nagu ka need varasemate aegade vaatamängud hüvitustega polnud avaliku meeleparanduse puhul jumaliku õiguse kohaselt pattude andeksandmiseks vajalikud.

⁷⁵ [*satisfactio*]

Sest meil tuleb kinni pidada sellest usu põhimõttest, et me saame patud andeks usus, Kristuse pärast, mitte meie eelnevate või järgnevate tegude pärast. Ja samal põhjusel me olemegi eriti just hüvituste üle vaielnud, et neid mitte usu õiguse kõrvale jätmiseks kanda ei võetaks ja et inimesed ei arvaks, et nad teenivad pattude andeksandmise ära nende tegude pärast. Sellist eksiarvamust soodustavad arvukad mõtteavaldused, mida levitatakse koolides, nagu näiteks see, mis sisaldub hüvituse määratluses, ja nimelt, et see toimub jumaliku meelepaha leevendamiseks.

Siiski tunnistavad ka vastased, et hüvitustest ei ole süü andeksandmisel kasu. Küll aga arvavad nad, et hüvitustest on kasu kas puhastustule või muude karistuste lunastamisel. Ja sellepärast nad õpetavad, et pattude andeksandmisel annab Jumal andeks süü, aga kuna jumalikule õigusele on omane patu karistamine, muudab ta igavese karistuse ajalikuks karistuseks. Ja nad lisavad, et osa neist ajalistest karistustest antakse andeks võtmete meelevalda abil, ülejäänu aga lunastatakse hüvituste kaudu. Sellest, missugune osa karistusi antakse andeks võtmete meelevaldaga, on võimatu aru saada, kui nad just ei ütle, et andeks antakse puhastustulekaristuste osa, millest järeldub, et hüvitused lunastavad puhastustulekaristustest. Ja nad väidavad, et need hüvitused kehtivad ka siis, kui neid sooritavad uuesti surmapattu langenud inimesed, nagu oleks neil, kes elavad surmapatus, võimalik jumalikku meelepaha leevendada. Kogu see asi on väär, hiljutine väljamõeldis, mida ei toeta Pühakirja ja vana aja kiriklike kirjameeste autoriteet. Isegi Lombardus ei kõnele hüvitustest sellisel viisil. Skolastikud nägid, et kirikus kohaldatakse hüvitusi, aga nad ei pannud tähele, et need vaatamängud on sisse seatud hoiatava näitena ja nende läbikatsumiseks, kes soovivad kirikusse vastuvõtmist. Ühesõnaga, nad ei mõistnud, et tegemist on läbinisti ühiskondliku distsipliini ja toiminguga. Sellepärast nad arvasidki ebausklikult, et need ei kehti mitte

kiriku distsipliiniks, vaid Jumalale meelepärane olemiseks. Ja nii, nagu nad on sageli muudelgi puhkudel omavahel täiesti sobimatult ära seganud vaimulikud ja ilmalikud küsimused, toimub seesama ka hüvituste puhul. Ometi tunnistavad kaanonite seletused nii mõnelgi korral, et need usuharjutused on kirikus kehtestatud distsipliini pärast.

Vaadake aga, kuidas nad Vastulauses, mille nad sõandasid isegi Keiserlikule Majesteedile peale suruda, oma väljamõeldisi tõestavad. Nad tsiteerivad rohkesti kirjakohti, et asjatundmatuid inimesi eksitada, nagu oleks sel asjal, mis oli Lombarduse ajani tundmatu, Pühakirja autoriteet. Nad esitavad järgmised kirjakohtad: „Kandke nüüd meeleparandusele kohast vilja.” [Mt 3:8; Mk 1:15] Ja: „Loovutage nüüd oma liikmed õigusele orjaks pühitsemise jaoks.” [Rm 6:19] Samuti kuulutab Jeesus Kristus meeleparandust: „Parandage meelt!” [Mt 4:17] Ja Kristus käsib ka apostlitel meeleparandust kuulutada, ja ka Peetrus kuulutab, Ap 2[:38], meeleparandust. Seepeale tsiteerivad nad kirikuisade väljendusi ja kaanoneid ja võtavad selle kõik kokku: hüvitusi ei tohi kirikus ilmselge evangeeliumisõna ja kirikukogude ning kirikuisade dekreetide vastaselt ära kaotada, ja patust lahtimõistetud on koguni kohustatud neile preestri poolt kohaldatud meeleparandust teostama. Ja seda ütlevad nad Paulust järgides: „Tema on loovutanud iseenda meie eest, et meid lunastada kõigest ülekohtust ja puhastada endale pärisrahvaks, innukaks headele tegudele.” [Tt 2:14]

Jumal hävitagu need jumalakartmatud sofistid, kes väänavad Jumala sõna oma tühiste väljamõeldiste tarvis sedavõrd nurjatul viisil! Kes tublidest inimestest ei kohkuks sellist teotust nähes? Kristus ütleb: „Parandage meelt!”, apostlid kuulutavad meeleparandust. Niisiis asendatakse igavesed karistused puhastustulekaristustega, järelikult on võtmetel voli andeks anda puhastustule karistuste osa, järelikult

lunastavad hüvitused puhastustulekaristustest. Kes neile eeslitele sellist loogikat õpetas? See ei olegi enam ei loogika ega sõnaväänamine, vaid lausa pettus. Nad esitavad üleskutse: parandage meelt! sellepärast, et kui asjatundmatud inimesed kuulevad seda meie vastu tsiteerituna, arvavad nad, et me teeme kogu meeleparanduse tühjaks. Selliste salalike võtetega üritavad nad tekitada hingedes vastumeelsust ja õhutada vihkamist, et asjatundmatud inimesed kisendaksid meie vastu: nii hukatust toovad valeõpetajad, kes heidavad kõrvale meeleparanduse, tuleb meie hulgast minema ajada!

Aga me loodame, et neil valesüüdistustel on tublide inimeste juures vähe edu. Ja Jumalgi ei salli sellist häbematust ja pahatahtlikkust kaua. Rooma paavst aga pole eriti oma väärikusele mõelnud, kui ta selliseid kaitsjaid kasutab ja kõige olulisema küsimuse üle otsustamise niisuguste sõnaväänajate hoolde usaldab. Kuna me võtsime Usutunnistuses kokku peaaegu kogu kristliku õpetuse tuuma, oleks arvukate ja erinevate tülküsimuste üle otsuse langetamisel tulnud abiks võtta kohtumõistjad, kelle õpetus ja usk oleks heakskiidetum kui nende sofistide oma, kes selle Vastulause kirjutasid. Sinul, Campegi, oleks tulnud oma tarkust mööda hoolitseda selle eest, et nad ei kirjutaks neist asjust midagi sellist, mis võiks kas praegusel või tulevastel aegadel Rooma Tooli head mainet kahjustada. Kui Rooma Tool arvab õige olevat, et kõik rahvad tunnustavad teda kui usu õpetajat, peab ta vaeva nägema, et haritud ja mõistlikud inimesed usuküsimustest aru saaksid. Sest mida arvab maailm, kui see vastaste kirjutis päevavalgust näeb, mida arvavad nende laimavate hinnangute kohta järeltulevad põlved? Sa näed, Campegi, et need on viimsed ajad, mille kohta Kristus ennustas, et usku ähvardab suurim oht. Niisiis tuleb teil, kes te peaksite justkui vahitornis istuma ja usuküsimuste üle valitsema, neil aegadel rakendada nii arukust kui ka tähelepanelikkust. On palju märke, mis tõotavad, kui te neile tähelepanu ei

pööra, Rooma seisundi muutust. Ja sa eksid, kui arvad, et kirikuid tuleb vägivalla ja relvade abil kinni hoida. Inimesed janunevad usu õpetuse järele. Mis sa arvad, kui palju on neid, mitte ainult Saksamaal, vaid ka Inglismaal, Hispaanias, Prantsusmaal, Itaalias ja viimaks isegi Rooma linnas, kes, nähes, et vastuolud on puhkenud kõige olulisemates küsimustes, hakkavad siin ja seal kahtlema ja on vaikimisi pahased selle üle, et te keeldute neid asju nagu kord ja kohus uurimast ja hindamast, et te ei jaga seletusi teadmatuses olevatele südamele ja et te üksnes käsitate meid sõjalise jõuga alla suruda ja hävitada. On palju tublisid inimesi, kelle jaoks niisugune kahtlemine on surmastki kibedam. Sa ei anna endale piisavalt aru, mis asi on usk, kui sa arvad, et tublid inimesed on ainult kergelt mures, kui nad kusagil mõne dogma üle kahtlema hakkavad. See kahtlemine kutsub neis esile suurimat vihakibedust nende vastu, kes siis, kui peaksid südametunnistust abistama, tõrguvad ja ei seleta asjaolusid. Me ei ütle, et teil tuleks Jumala kohtu ees väga hirmu tunda, sest preestrid arvavad, et neil on lihtne asja parandada, kuna nende käes on võtmed ja neil on võimalik siis, kui nad tahavad, endale taevas avada. Me räägime inimeste arvamustest ja kõigi rahvaste salajastest soovidest, kes praegusel ajal tungivalt nõuavad, et nende tülisimuste kallal juureldaks ja neid lahendataks niimoodi, et vagad hinged saaksid terveks ja kahtlusest vabaks. Sest seda, mis hakkab toimuma siis, kui see viha teie vastu välja valatakse, mõistad sa oma tarkuses ilma vaevata isegi. Selle teene osutamise läbi te võite aga kõik rahvad endale võita, sest kõik arukad inimesed peavad ülimaks ja kõige olulisemaks, kui te kahtlevaid südameid kosutaksite. Me ei ütle seda mitte sellepärast, et me ise enda Usutunnistuses kahtleksime, sest me teame, et see on õige, jumalakartlik ja vagadele südamele kasulik. Aga arvata on, et igal pool leidub palju inimesi, kes ei kahtle mitte ebaolulistest asjadest, ja ei kuule ikkagi vastavaid õpetajaid, kes suudaksid nende südametunnistust aidata.

Kuid tulgem tagasi asja juurde. Vastaste poolt tsiteeritud kirjakoht ei kõnele midagi ei kanoonilistest hüvitustest ega skolastikute arvamustest, kuna on üldiselt teada, et need on hilise päritoluga. Seepärast on sulaselge sõnaväänamine, kui nad moonutavad Pühakirja, et see sobituks nende arvamustega. Me ütleme, et meelearandusele, see tähendab pöördumisele ehk uuestisünnile, peaksid igas elavas inimeses järgnema head viljad, head teod. Ei saa olla ei tõelist pöördumist ega tõelist kahetsust, kui sellega ei kaasne liha suretamist ja häid vilju. Tõelised vaevad, tõelised hingepeinad ei lase kehal ihadele anduda, ka ei ole tõeline usk Jumala vastu tänamatu ja ei põlga ära Jumala käskusid. Ei saa ju ei toimuda mingit seesmist meelearandust, kui see ei too ühtlasi nähtavale liha suretamist. Selle kohta me ütleme, et see on Ristija Johannese mõte, kes ütleb: „Kandke nüüd meelearandusele kohast vilja” [Mt 3:8], või Pauluse mõte, kes ütleb: „Loovutage nüüd oma liikmed õigusele orjaks pühitsemise jaoks” [Rm 6:19], või teises kohas: „Keelitan teid pakkuma oma ihusid elusaks, pühaks, Jumala meelearanduseks ohvriks.” [Rm 12:1] Ja kui Kristus ütleb: „Parandage meelt!” [Mt 4:17] kõneleb ta kindlasti kogu meelearandusest, kogu elu uueks saamisest ja viljadest, ta ei kõnele neist silmakirjalikest hüvitustest, mille kohta skolastikud arvavad, et need kehtivad ka puhastustulekaristuste või muude karistuste asendamisel, isegi kui neid sooritavad inimesed, kes elavad surmapatus.

Selle kohta, et need kirjakoht ei puutu mingil kombel skolastikute hüvitustesse, võib koguda arvukaid tõendeid. Skolastikud arvavad, et hüvitused on mittekohustuslikud teod, Pühakiri nõuab neis lausetes aga kohustuslikke tegusid. Sest see Kristuse sõna: Parandage meelt! on käsusõna. Ja edasi kirjutavad vastased, et kui pihtija keeldub hüvitusi kanda võtmast, ei tee ta pattu, aga tal tuleb need karistused puhastustules ära kanda. Need kirjakoht: parandage meelt, kandke meelearandusele kohast vilja, andke oma liikmed õiguse teenritena pühitsuse jaoks, on aga

vaieldamatult käsud, mis puudutavad praegust elu. Ja seepärast ei saa neid rakendada hüvituste puhul, millest võib keelduda. Jumala käskudest ei saa ju keelduda. Ja kolmandaks, indulgentsid vabastavad hüvitustest, nagu õpetab peatükk Meeleparandusest ja vabastamisest. Kuid indulgentsid ei vabasta meid käskudest: parandage meelt, kandke meeleparandusele kohast vilja. Seepärast on ilmselgelt sobimatu väänata neid kirjakohti kanooniliste hüvituste kohta käivateks. Vaadake nüüd, mis sellega kaasneb. Kui puhastustule karistused on hüvitused või hüvitavad kannatused või kui hüvitused on puhastustulekannatuste lunastuseks, siis kas ka need kirjakohtad käsivad hingi puhastustules karistada? Kuna see vastaste arvamustest paratamatult järeldeb, tuleb neid kirjakohti: kandke meeleparandusele kohast vilja, parandage meelt, tõlgendada uuel viisil, see tähendab, et kannatage praeguse elu järel puhastustulekaristusi. Meile on selline vastaste mõttetuste põhjalikum ümberlükkamine aga vastumeelt. Sest kindel on, et Pühakiri räägib kohustuslikest tegudest, kogu elu uueks saamisest, mitte mittekohustuslike harjutuste sooritamisest, millest kõnelevad vastased. Nemad kaitsevad nende väljamõeldistega ordusid, missade müümist ja lõputuid usuharjutusi, nii et need teod on hüvituseks kui mitte süü, siis vähemalt karistuse eest.

Niisiis, kui kirjakohtad ei ütle, et igavesed karistused tuleb kompenseerida mittekohustuslike tegudega, kinnitavad vastased alusetult, et kanoonilised hüvitused asendavad neid karistusi. Ka ei ole võtmetel voli mingeid karistusi muuta ega karistustest osaliselt vabastada. Sest kus on Pühakirjas midagi niisugust lugeda? Kui Kristus ütleb: „Mille te iganes lahti seote,” [Mt 18:18] räägib pattude andeksandmisest – selle andeksandmisega on kaotatud igavene surm ja kingitud igavene elu. See “mis te iganes kinni seote” ei kõnele aga mitte karistuste määramisest, vaid pattude allesjätmisest neile, kes ei pöördu. Lombarduse mõte

pattude osalise andeksandmise kohta lähtub aga kanoonilistest karistustest – ühe osa andsid andeks karjased. Niisiis, olgugi et me arvame, et meeleparandus peab Jumala au ja käskude pärast häid vilju kandma, ja heade viljade, õigete paastumiste, õigete palvete, õigete almusteandmist jms. kohta on olemas Jumala käsud, ei leia me Pühakirjast mitte kusagilt seda, et igavesi karistusi ei antaks andeks muidu kui puhastustulekaristuse pärast või kanooniliste hüvituste, see tähendab teatud kindlate mittekohustuslike tegude pärast või et võtmete meelevaldall on voli karistusi muuta või osa neist andeks anda. Seda peaksid vastased tõestama.

Pealegi ei ole Kristuse surm hüvituseks mitte ainult süü eest, vaid ka igavese surma eest, sest: “Surm, kus on su okkad?” [Ho 13:14] Kui kohutav on öelda, et Kristuse hüvitus lunastab süüst, meie karistused aga lunastavad igavesest surmast! Just nagu ei tuleks seda sõna: ma olen sulle surmaks, mõista mitte Kristuse kohta, vaid meie tegude kohta käival, ja koguni mitte Jumala poolt nõutud tegude, vaid labaste inimeste väljamõeldud usuharjutuste kohta käival! Vastased ütlevad ka, et need teevad lõpu surmale, isegi kui nad sooritatakse surmapatus. On uskumatu, milliste piinadega me neid vastaste rumalusi ette loeme! Nende üle arutledes on võimatu jätta vihastamata selle kurjade vaimude õpetuse peale, mida kurat kirikus levitab, et Seaduse ja evangeeliumi, meeleparanduse, elavaks tegemise ja Kristuse heategude tundmist alla suruda. Seaduse kohta ütlevad vastased aga järgmist: Jumal, nähes meie nõrku, määras inimesele sellise tegude mõõdu, millest ta peab tahtmata kinni pidama, see on kümne käsu täitmine, nii et ülejäänute abil, see tähendab ülemääraste heategude⁷⁶ abil ta saab hüvitada oma karistust väärt tegusid. Siin kujutavad vastased ette, et inimesed saavad Jumala Seadust täita nii, et me suudame teha isegi rohkem, kui Seadus nõuab. Pühakiri aga kisendab kõikjal, et me

⁷⁶ [*opera supererogationis*]

oleme väga kaugel täiuslikkusest, mida Seadus nõuab. Vastased seevastu arvavad, et Jumala Seadus lepib välise ja inimestevahelise õigusega, nad ei näe, et see nõuab tõelist Jumala armastamist kogu südamest jne., et see mõistab hukka kogu loomuses oleva himu. Seepärast ei täida keegi nii paljut, kui Seadus nõuab. Järelikult on naeruväärne, kui vastased arvavad, et me suudame rohkem teha. Sest olgugi et me suudame sooritada väliseid tegusid, mille kohta puuduvad Jumala käsud, on ikkagi tühine ja jumalatu lootus, et sellega on Jumala Seaduse nõudmised täiel määral täidetud. Õiged palved, õiged almused, õiged paastumised lähtuvad Jumala käskudest, ja kus on Jumala käsud, seal ei saa neist pattu tegemata mööda minna. Sellised teod, kuivõrd nad ei põhine Jumala Seadusest lähtuvatel juhistel, vaid on oma kuju saanud inimeste korralduste kaudu, on teod, mis on seotud inimeste kombetalitustega, ja nende kohta ütleb Kristus: „Ilmaaegu nad teenivad mind, õpetades õpetusena inimeste käskimisi.” [Mt 15:9] Näiteks võib siin tuua teatud paastumised, mis ei ole määratud mitte ihu talitsemiseks, vaid selleks, et selle teo läbi Jumalale au anda, nagu ütleb Scotus, ja asendada sellega igavene surm. Samuti teatud palved, teatud almuste andmise viis, kui seda sooritatakse nii, et see viis ise on iseenesest mõjuv⁷⁷ Jumala teenimine, mis annab au Jumalale ja asendab igavese surma. Nimelt omistavad vastased neile tegudele iseenesest mõjuva⁷⁸ hüvitusliku iseloomu, sest nad õpetavad, et need teod kehtivad ka selliste inimeste puhul, kes elavad surmapatus. Ja veel enam kaugenevad Jumala käskudest palverännakud, mida on palju ja erinevaid: mõni läbib teekonna soomusrüüs, teine paljajalu. Seda nimetab Kristus kasutuks jumalateenistuseks – ja seepärast polegi sellest Jumala meelepaha leevendamisel, nagu väidavad vastased, mingit kasu. Aga ikkagi varustavad nad neid tegusid

⁷⁷ [*ex opere operato*]

⁷⁸ [*ex opere operato*]

suursuguste tiitlitega, neid nimetatakse ülemäärasteks heategudeks⁷⁹, neile omistatakse selline au, et nad kujutavad endast lausa lunaraha igavese surma eest. Sellega eelistatakse neid Jumala käskudest lähtuvatele tegudele. Ja nii jääb Jumala Seadus kahekordselt varju: kuna arvatakse, et Jumala Seadus on väliste ja inimestevaheliste tegude läbi täiel määral täidetud ja kuna Jumala Seadusele lisatakse inimeste kombetalitused, millest lähtuvaid tegusid eelistatakse Jumala Seadusest lähtuvatele tegudele.

Ka jätavad vastased varju meeleeparanduse ja armu. Sest igavest surma ei lunastata mitte selle asendamise läbi tegudega, sest selline asendamine on kasutu ja ei puuduta praegu surma isegi riivamisi. Kui surm meid proovile paneb, tuleb talle vastu seada midagi muud, sest nagu Jumala viha võidetakse ära usus Kristusesse, nii võidetakse ka surm ära usus Kristusesse. Nagu ütleb Paulus: „Tänu olgu aga Jumalale, kes meile selle võidu annab meie Issanda Jeesuse Kristuse kaudu!” [1Kr 15:57] Ta ei ütle: kes meile võidu annab, kui me seame surma vastu oma hüvitusteod. Vastased tegelevad tühiste spekulatsioonidega süü andeksandmise teemal ja ei näe, kuidas süda vabastatakse süü andeksandmisel Jumala vihast ja igavesest surmast usu läbi Kristusesse. Niisiis, kui Kristuse surm on hüvituseks igavese surma eest ja kui vastased tunnistavad, et hüvitusteod ei ole kohustuslikud teod, vaid inimeste kombetalitustest lähtuvad teod, mille kohta Kristus ütleb, et need on kasutu jumalateenistus, siis me võime julgesti kinnitada, et kanoonilised hüvitused ei ole jumaliku õiguse kohaselt süü, igavese karistuse või puhastustulekaristuse andeksandmiseks vajalikud.

Vastased väidavad aga seepeale, et nuhtlus ja karistus on meeleeparanduseks vajalikud, sest Augustinus ütleb: Meeleeparandus on karistav karistus. Me nõustume

⁷⁹ [*opera supererogationis*]

sellega, et nuhtlus või karistus on meeleparanduseks vajalik, aga mitte kui teene või lunaraha, nagu vastased hüvitustest mõtlevad, sest nuhtlus asub meeleparanduses formaalselt, kuna uuestisünd ise toimub pidevas vana olemise surmamises. Scotuse mõtte meeleparanduse kohta, et seda nimetatakse nii, kuna see kannab endas karistust,⁸⁰ on üsna kena. Aga millisest karistusest, millisest nuhtlusest kõneleb Augustinus? Loomulikult tõelisest karistusest, tõelisest nuhtlemisest, see tähendab kahetsusest, tõelistest piinadest. Ja me ei jäta siit välja ka välise ihu surmamisi, mis kaasnevad tõeliste hingepiinadega. Vastased eksivad väga, kui peavad kanoonilisi hüvitusi õigemaks karistuseks kui tõelisi süümepiinasid. Äärmiselt rumal on karistuse mõistet väänata nii, et see sobiks tühiste hüvitustega, ja mitte suunata seda kohutavatele süümepiinadele, mille kohta Taavet ütleb: „Mind ümbritsesid surma köidikud.” [Ps 18:5, 2Sa 22:5] Kes ei eelistaks pigem soomusrüüsse rõivastatult Jaakobi kirikut, Peetruse basiilikat jne. üles otsida, kui taluda selle valu uskumatut suurust, mis valdab ka tavalisi inimesi, kui nende meeleparandus on tõeline.

Aga Jumala õigusele on omane pattu karistada, ütlevad vastased. Ja muidugi karistab Jumal kahetsuses pattu, näidates neis piinades oma viha. Seda peab silmas ka Taavet, kui ta ütleb: „ISSAND, ära nuhtle mind oma vihas.” [Ps 6:2] Ja Jr 10[:24]: „Karista mind, Issand, aga õiglaselt, mitte oma raevus, et sa mind täiesti ei hävitaks.” Siin kõneldakse tõepoolest kõige kibedamatest karistustest. Ka meie vastased tunnistavad, et kahetsus võib olla selline, et ei nõutagi hüvitust. Kahetsus on seega tõelisem karistus kui hüvitus. Peale selle on pühad allutatud ka surmale ja kõigile tavapärastele raskustele, nagu ütleb Peetrus, 1Pe [4:17]: „On ju käes aeg kohtumõistmisel alata Jumala kojast, kui aga esmalt meist, missugune ots ootab siis neid, kes keelduvad kuulamast Jumala evangeeliumi?” Aga olgugi et need vaevad

⁸⁰ [*poenae tenentia vs poenitentia*]

kujutavad endast suuremalt osalt karistust pattude eest, on neil vagade puhul ometi muu ja parem eesmärk, ja nimelt, et need õpetaksid neid, et nad õpiksid kiusatustes Jumala abi otsima, et nad tunneksid ära oma südame uskmatuse jne., nagu ütleb Paulus enda kohta, 2Kr 1[:9]: „Meil oli mu enda meelest surmakäsk juba käes, et ma ei loodaks enda, vaid Jumala peale, kes surnud üles äratab.” Ja Jesaja ütleb: „Issand, nad otsisid sind kitsikuses, kui sina neid karistasid!” [Js 26:16] See tähendab, et need vaevad on distsipliiniks, mille läbi Jumal pühasid õpetab. Samuti vaevatakse meid olemasolevate pattude pärast, sest see vaev suretab ja hävitab vagades himusid, nii et neil on võimalik vaimu läbi uueks saada, nagu ütleb Paulus, Rm 8[:10]: „Siis on küll ihu surnud patu pärast.” See tähendab, et ihu surmatakse olemasolevate pattude pärast, mis on temas siiani säilinud. Ja ka surm ise teenib seda eesmärki ja hävitab patuihu, et me tõuseksime surnuist täiesti uute inimestena. Ja pärast surma ähvarduste võitmist usus ei ole uskliku surmas nüüd seda astelt ja viha tajumist, millest räägib Paulus: „Surma astel on patt, ent patu vägi on Seadus.” [1Kr 15:56] See patu vägi, see viha tajumine on tõeline karistus ainult sedavõrd, kui ta on tuntav; surm lahus sellest viha tajumisest ei ole tõeline karistus. Kanoonilised hüvitused ei aga kuulu nende karistuste hulka, sest vastased väidavad, et võtmete meelevaldaga vabastatakse osaliselt karistusest. Nende arvates annavad võtmed andeks nii hüvitused kui karistused, mille pärast hüvitamised toimuvad. On aga ilmselge, et võtmete meelevaldaga ei võeta neid üldisi vaevasid ära. Ja kui nad tahavad, et neid vaevu mõistetakse kui karistusi, miks nad siis lisavad, et need tuleb hüvitada puhastustules?

Vastased toovad vastuväiteks Aadama ja Taaveti, keda karistati abielurikkumise pärast. Neist näiteist tuletavad nad üldkehtiva reegli, et pattude andeksandmises vastab igale patule asjakohane ajalik karistus. Eespool on öeldud, et pühad taluvad karistusi, mis on Jumala töö, taluvad kahetsust ehk piinu, taluvad ka muid üldisi

vaevu. Nii taluvad nad eeskuju pärast karistusi, mis Jumal neile on kanda andnud. Neil karistustel ei ole aga midagi tegemist võtmetega, sest võtmed ei suuda neid ei määrata ega ka neist vabastada, vaid neid määrab ja neist vabastab Jumal, sõltumata võtmete ametist.

Samuti ei tulene sellest üldkehtivat reeglit: Taavetile määrati asjakohane karistus, niisiis on lisaks üldistele vaevadele olemas teatud puhastustulekaristus, milles igale üksikule patule vastab oma karistusetüüp. Kus õpetab Pühakiri meile, et me ei saa igavesest surmast vabaks muidu kui teatud karistuste asendamise kaudu, lisaks üldistele vaevadele? Seevastu õpetab Pühakiri paljudes kohtades, et pattude andeksandmine toimub Kristuse pärast armust, et Kristus on patu ja surma ära võitnud. Seepärast ei tohiks sellele lisada hüvituse teenet. Ja sellele vaatamata, et üldised vaevad jäävad alles, mõistetakse seda siiski kui olemasolevate pattude surmamist, mitte kui igavese surma asendamist või lunaraha igavese surma eest.

Iiobi õigustuseks öeldakse, et teda ei vaevatud minevikus tehtud kurja pärast. Niisiis pole vaevad alati karistuse või viha tundemärgiks. Küll aga tuleb hirmunud südameid õpetada, et teised vaevade eesmärgid on tähtsamad, et nad ei arvaks, et nad on Jumala poolt kõrvale heidetud, kui nad vaevades midagi muud ei näe kui ainult Jumala viha ja karistust. Pigem tuleb tähele panna teisi eesmärke, et Jumal sooritab talle võõrast tegu, et teha oma tööd, nagu õpetab Jesaja 28. peatüki pikas kõnes [Js 28:21]. Ja kui jüngrid küsisid pimedalt sündinu kohta, kas see on pattu teinud, vastas Kristus, et mehe pime olemise põhjus ei ole patus, vaid et temas peavad saama avalikuks Jumala teod [Jh 9:2j]. Ja Jeremija raamatus öeldakse: „Ka need, kelle kohus ei olekski juua seda karikat, peavad jooma.” [Jr 49:12] Nii on tapetud prohveteid, Ristija Johannes ja teisi pühasid. Seepärast ei kujuta vaevad endast alati karistust

teatud minevikutegude eest, vaid on Jumala teod, mis on määratud meile kasu tooma, samuti selleks, et Jumala vägi tuleks meie nõtruses paremini esile.

Paulus ütleb: Minu nõtruses saab Jumala vägi täielikuks. [2Kr 12:5.9] Seepärast peaks meie ihu Jumala tahte kohaselt olema ohver kuulekuse ülesnäitamiseks, mitte igavese surma asendamiseks, mille eest Jumalal on juba lunaraha olemas, ja nimelt tema Poja surm. Seda silmas pidades seletab ka Gregorios Taaveti karistust, öeldes: Kui Jumal teda patu pärast ähvardas, et teda alandab tema oma poeg, siis miks, kui patt oli andeks antud, viis ta selle ähvarduse täide? Vastus on: Patt anti andeks sellepärast, et inimesel poleks igavese elu saamisel takistusi, kuid sellele järgnes kohe ähvardav näide selleks, et inimese vagadust ka alanduses läbi katsuda ja proovile panna. Samamoodi laseb Jumal inimesel patu tõttu ihu poolest surra ja ei võta õiguse tegemise pärast ka pärast pattude andeksandmist ihust surma ära, ja nimelt selleks, et nende õigust, keda pühitsetakse, läbi katsuda ja proovile panna.

Üldisi kannatusi ei kõrvaldata tegelikult kanooniliste hüvitustegude kaudu, see tähendab inimeste kombetalitustest tulenevate tegude kaudu, mille kohta vastased ütlevad, et need kehtivad iseenesest mõjuvatena⁸¹, nii et need lunastavad karistustest isegi siis, kui on toime pandud surmapatus. Ja kui nad esitavad vastuväitena Pauluse mõtte: „Kui aga meie iseenda üle mõistame kohut, siis ei mõisteta meid hukka” [1Kr 11:31], tuleb väljendit „kohut mõistma” käsitada kogu meeleparanduse ja kohustuslike viljade, mitte mittekohustuslike tegude kohta käival. Kui vastased saavad karistusest aru nii, et kohtumõistmine on sama mis soomusrüüs püha Jaakobuse juurde palverännakule minek või muud sellesarnased teod, annavad nad sellele tühise tähenduse. Kohtumõistmine tähendab kogu meeleparandust, see tähendab pattude hukkamõistmist. Selline hukkamõistmine toimub tõeliselt

⁸¹ [*ex opere operato*]

kahetsuses ja elu muutmises. Kogu meeleparandus, kahetsus, usk ja head viljad saavutavad selle, et karistusi ja üldisi ning isiklikke kannatusi leevendatakse, nagu õpetab Jesaja esimeses peatükis: „Lakake paha tegemast! Õppige tegema head! Kuigi teie patud on helepunased, saavad need lumivalgeks. Kui te tahate ja kuulate, siis te saate süüa maa parimat vilja.” [Js 1:16–19] Hüvitustele ja inimeste kombetalitustest tulenevatele tegudele ei peaks aga üle kandma kogu meeleparanduse ja kohustuslike ehk Jumala poolt nõutud tegude kõige kaalukamat ja õnnistust toovamat tähendust. Ja kasulik on õpetada ka seda, et üldisi kurje tegusid leevendatakse meie meeleparanduse ja meeleparanduse tõeliste viljade kaudu, heade tegude kaudu, mis on sooritatud usus, mitte, nagu vastased arvavad, surmapatus. Siia kuulub ka niinevelaste näide, kes oma meeleparanduse läbi, me räägime kogu meeleparandusest, lepitati Jumalaga ja kes saavutasid selle, et nende linna ei hävitatud [Jn 3:10].

See aga, et kirikuisad kõnelesid hüvitamisest ja et kirikukogud koostasid kaanoneid, nagu me eespool nimetasime, oli hoiatava näitena kehtestatud kiriklik distsipliin. Kirikuisad ei pidanud seda korda vajalikuks ei süüst ega ka karistusest vabastamisel. Sest kui keegi neist ka puhastustulest juttu tegi, siis ei tõlgendanud nad seda mitte kui igavese karistuse asendamist või kui hüvitust, vaid kui ebatäiuslike hingede puhastamist. Nagu ütleb Augustinus, et andeksantavad patud hävivad tules, see tähendab, et uskmatust Jumala vastu ja muud sellesarnased tundmused suretatakse. Mõnikord tuletavad kirjamehed hüvituse mõiste tõelise surmamise tähistamise riitusest või vaatamängust endast. Augustinus ütleb: Tõeline hüvitus kujutab endast pattude põhjuste väljajuurimist, see tähendab liha suretamist ja samas ka ihu talitsemist, mitte et asendada sellega igavesi karistusi, vaid et liha ei ahvatleks meid pattu tegema.

Gregorios aga ütleb vara tagastamise kohta, et meeleparandus on väär, kui see ei paku hüvitust neile, kelle vara me oma valduses peame. Sest see, kes jätkab varastamist, ei kurvasta oma varastamise või röövimise pärast. Ta on varas või röövel nii kaua, kuni ta omab ebaõiglaselt võõrast vara. Selle tsiviilkorras hüvitamine on hädavajalik, sest kirjutatud on: „Kes seni varastas, ärgu varastagu enam.” [Ef 4:28] Chrysostomos aga ütleb: Südames patukahetsus, suus patu ülestunnistus, teos täielik alandlikkus. See mõte ei ole meie seisukohtadega sugugi vastuolus. Meeleparandusega peavad kaasnema head teod, meeleparandus ei tohi olla teesklus, vaid kogu elu paremaks muutmine.

Kirikuisad kirjutavad ka, et piisab sellest, kui avalik või tseremoniaalne meeleparandus, mille kohta on koostatud hüvituste kaanonid, toimub üks kord elus. Sellest on aru saada, et nad ei pidanud neid kaanoneid pattude andeksandmiseks vajalikuks. Sest nad soovivad, et lisaks tseremoniaalsele meeleparandusele parandataks ka meelt muul viisil, kus ei nõuta hüvituste kaanoneid.

Vastulause kavandajad kirjutavad, et ei tohi sallida seda, et hüvitustele ilmselge evangeeliumisõna vastaselt lõpp tehakse. Meie oleme aga siiamaani näidanud, et kanooniliste hüvituste, see tähendab karistuse asendamiseks sooritatavate mittekohustuslike tegude kohta puuduvad evangeeliumis juhised. Asi ise näitab seda. Kui hüvitusteod ei ole kohustuslikud, miks viitavad vastased siis ilmselgele evangeeliumisõnale? Sest kui evangeelium nõuaks karistuste asendamist selliste tegudega, oleksid need teod kohustuslikud. Vastased räägivad seda aga sellepärast, et eksitada asjatundmatuid inimesi, ja esitavad tunnistusi, mis räägivad kohustuslikest tegudest, samas kui nad hüvituste puhul nõuavad mittekohustuslikke tegusid. Koolides mõõnavad nad koguni, et hüvitamistest võib pattu tegemata keelduda.

Järelikult ei vasta tõele, mida nad siin kirjutavad, et neid kanoonilisi hüvitusi nõuab meilt ilmselge evangeeliumisõna.

Nüüd me oleme juba korduvalt tõestanud, et meelearandus peab häid vilju kandma, seda aga, mida heaks viljaks lugeda, õpetavad käsud – need on nimelt palve, tänamine, evangeeliumi tunnistamine, evangeeliumi õpetamine, vanematele ja võimukandjatele kuuletumine, kutsumisele järgimine, tapmisest hoidumine, mitte viha pidamine, vaid andestamine, abivajajatele võimetekohase abi andmine, liiderdamisest ja kõlvatust elust hoidumine, liha taltsutamine, ohjeldamine ja korralekutsumine, mis ei toimu igavese karistuse asendamiseks, vaid selleks, et mitte kuradile järele anda ja Püha Vaimu vastu patustada; samuti tõe rääkimine. Nende viljade kohta on olemas Jumala korraldused, nad peavad nähtavale tulema Jumala au ja käsu pärast, ja nende eest jagatakse ka tasu. Seda aga, et igavesi karistusi ei anta andeks muidu kui nende asendamise läbi teatud kombetalituste või puhastustulega, Pühakiri ei õpeta. Indulgentsid kujutasid kunagi endast vabastamist avalikest hüvituse osutamistest, et inimesi mitte liigselt koormata. Kui aga hüvitustest ja karistustest on võimalik vabaneda inimliku autoriteedi läbi, ei ole seda asendamist jumaliku õiguse kohaselt vaja, sest inimlik autoriteet ei tühista jumaliku õigust. Ja kui nüüd see komme on iseenesest kõrvale jäänud ja isegi piiskopid pole seda märganud, siis pole neid vabastamisi üldse vaja. Indulgentside nimetus on aga alles jäänud. Ja nagu hüvitusi ei mõisteta mitte ühiskondliku korra kohta käival, vaid kui karistuse asendust, nii mõistetakse ka indulgentse valesti, nagu vabastaksid nad hinge puhastustulest. Võtmetel aga pole muud meelevalda kui maa peal kinni siduda ja lahti päästa, sest: „Mille te iganes kinni seote maa peal, on seotud ka taevas, ja mille te iganes lahti seote maa peal, on ka taevas lahti seotud.” [Mt 18:18] Ehkki, nagu me eespool ütlesime, kuigi võtmetel pole meelevalda ei karistusi määrata ega kultuslikke

kombetalitusi kehtestada, on neil siiski käsk patud andeks anda neile, kes pöörduvad, ja süüdistada ning osadusest välja heita need, kes ei taha pöörduda. Sest nii nagu lahtisidumine tähendab pattude andeksandmist, nii tähendab kinnisidumine pattude andeks andmata jätmist. Kristus kõneleb ju vaimsest kuningriigist. Jumala käsk on, et evangeeliumi sulased vabastaksid need, kes pöörduvad, aluseks “meelevald, mille Issand on andnud ehitamiseks” [2Kr 10:8]. Seepärast on paavstile ja piiskoppidele otsustamiseks reserveeritud juhtumid⁸² poliitiline küsimus. Sest tegemist on õigusega määrata kanoonilist karistust, mitte otsustada tõeliselt pöördunute süü üle Jumala ees. Seepärast on vastased õigel seisukohal, kui nad tunnistavad, et surmatunnil ei tohiks see juhtumite otsustamiseks reserveerimine⁸³ pattudest lahtisidumisele takistuseks olla.

Me esitasime kokkuvõtte oma meeleparanduseõpetusest, mille puhul me kindlalt teame, et see kõlab tublide inimeste kõrvus vagalt ja õnnistusrikkalt. Kui nad võrdleksid meie õpetust vastaste ülisegaste väidetega, taipaksid nad, et vastased on õigeksmõistva ja vagasid südameid lohutava usu õpetuse täiesti tähelepanuta jätnud. Nad näevad ka, et vastased on välja mõelnud palju muid asju, nagu kahetsuse teeneksõlemine, lõputu eksimuste üleslugemine ja hüvitused, mis ei käi ei maa ega taeva kohta⁸⁴, ja millesse isegi nemad ise ei suuda piisavalt selgust tuua.

<XIII artikkel> Sakramentide hulgast ja kasutamisest.

XIII artikli puhul nõustuvad vastased meie väitega, et sakramendid ei ole ainult inimestevahelised kristlaseks olemise tähised, nagu mõned arvavad, vaid pigem

⁸² [*reservatio casuum*]

Jumala tahte märgid ja kinnitused meie jaoks, mille läbi Jumal äratas südames usku. Samas nõuavad nad meilt aga, et sakramentide hulk oleks seitse. Meie arvates tuleb tagada, et tähelepanu alt ei jäetaks välja Pühakirjas seatud asju ja usukombeid, nii palju kui neid iganes on. Ja isegi kui eri inimesed neid õpetamise eesmärgil erinevalt kokku loevad, ei pea me seda väga oluliseks, kui nad ainult Pühakirjas kirjas olevast õigesti kinni peavad. Ka kirikuisad ei arvutanud sakramentide hulka ühtemoodi.

Kui me nimetame sakramente riitusteks, mille kohta on olemas Jumala käsk ja millele on lisatud armu tõotus, siis on lihtne mõista, mida õiged sakramendid endast kujutavad. Sest inimeste poolt sisseseatud riitusi ei nimetata õigeteks sakramentideks. Armu tõotamine ei ole inimese võimuses. Seepärast ei ole ilma Jumala käsuta seatud märgid kindlateks armu märkideks, isegi kui nad ehk harimatuid õpetavad või on neile meeldetuletuseks. Niisiis on tõelisteks sakramentideks ristimine, armulaud ja pattudest lahtimõistmine, mis on meeleparanduse sakrament. Nende riituste kohta on olemas Jumala käsk ja armu tõotus, mis on iseloomulikud Uuele Testamendile. Kui meid ristitakse, kui me sööme Kristuse ihu, kui meid vabastatakse patust, peab meie süda olema kindel, et Jumal annab meile Kristuse pärast tõepoolest andeks. Ja Jumal ärgitab meie südant nii sõna kui ka riituse kaudu uskuma ja usku vastu võtma, nagu ütleb Paulus: „Usk tuleb kuulutusest.” [Rm 10:17] Aga nagu sõna satub meie kõrvu, et puudutada südant, nii jääb riitus meile silma, et mõjutada südant. Sõnal ja riitusel on üks ja seesama toime, nagu on tabavalt öelnud Augustinus, et sakrament kujutab endast nähtavat Sõna, sest riitus võetakse vastu silmade läbi ja ta on justkui Sõna pilt⁸⁵, mis tähistab sedasama mis Sõna ise. Sellepärast on nende mõlema toime üks ja seesama.

⁸³ [*reservatio casuum*]

⁸⁴ [*οὔτε γῆς φασὶν οὔτε οὐρανοῦ ἀπτόμενα*]

⁸⁵ [*verbum visibile*]

Konfirmatsioon ja viimne võidmine on küll kirikuisade poolt heakskiidetud riitused, kuid isegi kirik ei nõua neid kui õndsuseks vajalikke toiminguid, sest nende kohta puudub Jumala käsk. Seepärast ei ole nende riituste eraldamine väarikamatest, mille kohta on ilmne Jumala käsk ja selge armu töötus, sugugi tarbetu.

Preestriametit ei käsitle vastased sõnakuulutamise ja inimestele sakramentide jagamise ametina, vaid mõistavad seda ohverdamise seisukohalt, nagu sarnaneks preestriamet Uues Testamendis leviitide preestriametiga, kus preester ohverdab rahva eest ja teenib inimestele ära pattude andeksandmise. Meie õpetame, et ristil sureva Kristuse ohvrist oli küllalt kogu maailma pattude lunastamiseks ja pole vaja enam muid ohvreid, nagu poleks sellest meie pattude eest küllalt olnud. Sellepärast ei mõisteta inimesi õigeks ühegi muu ohvri pärast peale selle ühe Kristuse ohvri, kui inimesed usuvad, et nad on selle ohvri läbi lunastatud. Sellepärast ei kutsuta preestreid ametisse mitte ohvrite toomiseks inimeste eest, nagu seisab Seaduses, et nad nende kaudu rahvale pattude andeksandmise ära teeniksid, vaid nad kutsutakse ametisse evangeeliumi õpetamiseks ja rahvale sakramentide jagamiseks. Meil ei ole teistsugust preestriametit, mis sarnaneks leviitide preestriametiga, nagu kiri heebrealastele piisavalt selgesti õpetab. Kui aga ordinatsiooni mõistetakse sõnakuulutusameti kohta käivalt, siis me nimetaksime seda hea meelega sakramendiks, sest sõnakuulutamise kohta on ju Jumala käsk ja suured töötused, Rm 1[:16]: „Evangeelium on ju Jumala vägi pääsemiseks igähele, kes usub.” Samuti Js 55[:11]: „Nõnda on ka minu sõnaga, mis lähtub mu suust: see ei tule tagasi mu juurde tühjalt, vaid teeb, mis on mu meele järgi” jne. Kui ordinatsiooni käsitletakse nii, siis ei oleks meile ka käte pealepanemise nimetamine sakramendiks vastumeelt. Kirikul on ju käsk määrata ametisse ametikandjaid, mis peaks meile kõige meeldivam asi olema, kui me teame, et Jumal kiidab selle ameti heaks ja on selles ametis meile ligi. Ja kasuks tuleb ka

sõnakuulutusameti kõiksugu kiitusega ülistamine nii palju kui võimalik nende fanaatiliste inimeste vastu, kes kujutlevad, et Püha Vaimu ei anta mitte sõna kaudu, vaid isikliku ettevalmistuse põhjal, kui nad istuvad liikumatult ja vaikselt pimedates paikades valgustuse ootuses, nagu kunagi õpetasid entusiastide⁸⁶ hulka kuulujad ja tänapäeval õpetavad taasristijad.

Abielu ei ole seatud mitte Uues Testamendis, vaid kohe inimsoo loomise alguses. Selle kohta on Jumala käsk ja ka töötused, mis ei kuulu küll päris Uue Testamendi, vaid pigem maise elu juurde. Seepärast, kui keegi tahab seda sakramendiks nimetada, tuleks see ikkagi eraldada teistest, mis on tõelised Uue Testamendi märgid ja armu ning pattude andeksandmise tunnistused. Aga kui abielu nimetatakse sakramendiks seetõttu, et selle kohta on Jumala käsk, siis võib ka muid seisusi või ameteid, mille kohta on Jumala käsk, sakramentideks nimetada, nagu näiteks valitsemissametit.

Ja lõpuks, kui kõik asjad, mille kohta on Jumala käsk ja millele on lisatud töötused, tuleks sakramendiks lugeda, siis miks me ei loe selleks ka palvet, mida on võimalik täie õigusega sakramendiks nimetada? Sest selle kohta on nii Jumala käsk kui ka arvukad töötused, ning sakramentide hulgas, kus ta on paremini nähtav, kutsub ta inimesi üles palvetama. Siia hulka võiks lugeda ka almuste andmised, samuti kannatused, mis kujutavad endast samuti märke, millele Jumal on lisanud töötused. Aga jätkem need kõrvale. Sest ükski mõistlik inimene ei vaidle nii väga hulga või nimetuse üle, kui ainult asi ise, mille kohta Jumala käsk ja töötused käivad, alles jääb.

Palju tähtsam on aru saada, kuidas sakramente tuleb kasutada. Siin me mõistame hukka selle skolastikutest õpetajate väe, kes õpetavad, et neile, kes vastu ei pane, toovad sakramendid endaga kaasa armu iseenesest mõjuvatena ilma neist

⁸⁶ [εὐθουσιασταί]

osasaaja osaluseta⁸⁷. Lausa juutlik on arvata, et me saame õigeks usutalituse kaudu, ilma südame panuseta, see tähendab ilma usuta. Aga ometi õpetatakse seda jumalatut ja hukatuslikku arvamust suure autoriteediga kogu paavstiriigis. Paulus vaidleb sellele vastu ja eitab, et Aabraham mõisteti õigeks ümberlõikamise läbi, – ümberlõikamine on lihtsalt märk, mis on seatud usu kinnitamiseks. Seepärast õpetame meie, et sakramentide kasutamisele peab lisanduma usk, mis usub töotusi ja võtab selle, mida sakramendis pakutakse, vastu kui töotuse. Põhjendus on siin lihtne ja kindlamast kindlam. Töötus on kasutu, kui seda ei võeta vastu usus. Sakramendid on aga töotuse märgid. Niisiis peab nende kasutamisele lisanduma usk, et kui keegi võtab armulauast osa, teeks ta seda sellisel viisil. Sest see on Uue Testamendi sakrament, nagu Kristus selgesõnaliselt ütleb, ja sellepärast peaks inimene olema kindel, et talle pakutakse Uues Testamendis töötatut, ja nimelt pattude andeksandmist armust. Ta võtku see usus vastu, julgustagu hirmunud südametunnistust ja ärgu pidagu neid tunnistusi pettuseks, vaid niisama kindlaks nagu Jumala töötust mõne uue imeteo läbi taevast, et ta tahab meile andestada. Mis kasu on aga neist imetegudest ja töötustest uskmata inimesele? Me kõneleme siin erilisest usust, mis usub käesolevat töötust; mitte usust, mis usub üldiselt, et Jumal on olemas, vaid usust, mis on veendunud, et talle pakutakse pattude andeksandmist. Selline sakramendi kasutamine lohutab vagasid ja hirmunud hingi.

Seda aga millist sakramendi väärkasutamist see fanaatiline arvamus – iseenesest mõjuvate ilma sellest osasaaja osaluseta⁸⁸ – kirikus on põhjustanud, ei suuda keegi sõnades väljendada. Sealt ka see lõputu missade rüvetamine, sellest me räägime aga tagapool. Vanaaja kirjameeste kirjapanekute hulgast ei saa nimetada ühtegi, mis kaitseks selles küsimuses skolastikuid. Augustinus väidab pigem vastupidist, et õigeks

⁸⁷ [*ex opere operato*]

teeb sakramendi usk, mitte sakrament ise. Ja tuntud on ka Pauluse mõte: „Südamega usutakse õiguseks.” [Rm 10:10]

<XIV artikkel. Kirikukorraldusest. >

XIV artikli, milles me ütleme, et mitte kellelgi peale korrakohaselt kutsutute pole kirikus luba sõna ja sakramente jagada, võtaksid vastased vastu sel tingimusel, kui me ütleksime seda kanoonilise ordinatsiooni kohta. Selle küsimuse osas me oleme sellel kokkutulekul korduvalt kinnitanud, et meie ülim soov on kirikus säilitada kirikuvalitsus ja ametiastmed, mis on loodud inimeste autoriteedi põhjal. Me teame ju, et kirikliku korra sel kujul, nagu varasemate aegade kaanonid seda kirjeldavad, on kirikuisad koostanud headel ja kasulikel kaalutlustel. Aga piiskopid sunnivad meie preestreid õpetust, mida me oleme tunnistanud, kõrvale heitma ja hukka mõistma või tapavad uue, ennekuulmatu julmusega õnnetuid ning süütuid inimesi. See ongi põhjus, mis takistab meie preestritel neid piiskoppe tunnistamast. Piiskoppide metsikused aga põhjustavad mitmel pool selle kanoonilise valitsuse lagunemist, mille püsijäämist me väga soovime. Vaadaku nad ise, kuidas nad Jumalale kiriku lagundamise eest aru hakkavad andma. Meie südametunnistus ei ole selles küsimuses ohus, sest kuna me teame, et meie usutunnistus on õige, vaba ja katooline, ei ole me sunnitud nende metsikusi, kes meie õpetust taga kiusavad, heaks kiitma. Samuti teame, et kirik on nende juures, kes Jumala sõna õigesti õpetavad ja sakramente õigesti haldavad, mitte nende juures, kes Jumala sõna ediktidega hävitada üritavad ja tapavad neid, kes õigesti ja põhjendatult õpetavad; kui nad aga ise milleski kaanonite

⁸⁸ [*ex opere operato*]

vastu eksivad, on need kaanonid nende vastu ikkagi leebemad. Nüüd aga tahame siinkohal veel kord kinnitada, et me peame hea meelega kinni kiriklikust ja kanoonilisest valitsusest, kui ainult piiskopid loobuksid meie kirikutes märatsemisest. See meie tahe õigustab meid nii Jumala kui ka kõigi rahvaste ja järeltulevate põlvede ees. Kui inimesed loevad ja kuulevad, et meie, kes me piiskoppide ebaõiglase julmuse hukka mõistsime, ei suutnud mingit õiglust saavutada, siis ei saa meile piiskoppide autoriteedi kõigutamist süüks arvata.

<XV artikkel.> Inimeste kombetalitustest kirikus.

XV artikli puhul nõustuvad vastased selle esimese poolega, kus me ütleme, et kinni tuleb pidada sellistest kiriklikest talitustest, millest on võimalik pattu tegemata kinni pidada ja mis kasuks tulevad rahu ja korra säilitamisele kirikus. Artikli teise poole, kus me ütleme, et inimeste kombetalitused, mis on sisse seatud selleks, et Jumala silmis soosingut leida, armu ära teenida ja pattude eest hüvitust pakkuda, on evangeeliumiga vastuolus, mõistavad nad aga täielikult hukka. Ehkki meil Usutunnistuses endas on toitude erinevusi käsitledes kombetalitustest juba piisava põhjalikkusega räägitud, tuleb siin ikkagi teatud asjad lühidalt üle korrata.

Kuigi me oletasime, et vastased hakkavad inimeste kombetalitusi mingitel teistel põhjustel kaitsma, ei osanud me arvata, et nad selle artikli, mis ütleb, et me ei teeni pattude andeksandmist või armu ära inimeste kombetalitustest kinnipidamise läbi, hukka mõistavad. Pärast selle artikli hukkamõistmist on asjade seis meile aga selge ja lihtne. Nüüd on vastased end avalikult juutideks kuulutanud, nüüd jätavad nad evangeeliumi avalikult kurjade vaimude õpetuse varju. Sest Pühakiri nimetab

kombetalitusi kurjade vaimude õpetuseks, kui õpetatakse, et need on pattude andeksandmise ja armu ärateenimiseks vajalik jumalateenistus. Sest sel puhul jätavad nad varju evangeeliumi, Kristuse heateod ja usu õiguse. Evangeelium õpetab meid pattude andeksandmist vastu võtma ja Jumalaga lepitust leidma usus, Kristuse pärast, armust. Vastased seavad vastu teise vahendaja, nimelt kombetalitused. Nad tahavad nende pärast patte andeks saada ja nende läbi Jumala viha leevendada. Kristus aga ütleb varjamatult: „Ilmaaegu teenivad nad mind, õpetades õpetusena inimeste käskimisi.” [Mt 15:9]

Eespool me selgitasime põhjalikult, et inimesed mõistetakse usu läbi õigeks siis, kui nad usuvad, et neil ei ole armuline Jumal mitte nende enda tegude pärast, vaid armust, Kristuse pärast. Paulus ütleb, Ef 2[:8j], selgesti: „Sest teie olete armust päästetud usu kaudu – ja see ei ole teist enestest, vaid see on and Jumalalt –, ei mitte tegudest.” Nüüd aga väidavad vastased, et inimesed teenivad pattude andeksandmise ära nende inimlike usuharjutuste kaudu. Mida muud see on, kui Kristuse kõrvale teise õigeksmõistja, teise vahemehe seadmine? Paulus ütleb, Gl 5[:4]: „Teie, kes tahate saada õigeks Seaduse kaudu, olete Kristusest eemale viidud.” See tähendab, et kui te arvate, et te pälvite selle, et teid mõistetakse Jumala ees õigeks Seaduse austamise läbi, siis pole teile Kristusest mitte mingit kasu, sest milleks on neile, kes end Seaduse austamise pärast õigeks peavad, veel Kristust vaja? Jumal on Kristuse kohta kuulutanud, et ta tahab meile armuline olla selle vahemehe pärast, mitte meie õiguse pärast. Nema aga arvavad, et Jumal on armuline ning leebe traditsioonide, mitte Kristuse pärast. Sellega võtavad nad Kristuselt ära vahemehe au. Ja selles küsimuses ei ole vahet meie traditsioonide ja Moosese-aegsete usutalituste vahel. Sellepärast heidabki Paulus kõrvale Moosese-aegsed usutalitused, nagu ta mõistab hukka ka traditsioonid, kuna neid peeti tegudeks, mis teenivad ära õiguse Jumala ees. Nii jäid

varju Kristuse amet ja usu õigus. Seepärast kinnitab Paulus, heitnud kõrvale Seaduse ja traditsioonid, et pattude andeksandmist ei ole töötatud mitte tegude pärast, vaid Kristuse pärast, armust, kui me selle usu läbi vastu võtame. Sest töötust ei saa vastu võtta muidu kui usu läbi. Niisiis, kui me saame patud andeks usu läbi, kui meil on armuline Jumal usus Kristuse pärast, siis on ekslik ja jumalatu arvata, et me teenime pattude andeksandmise ära usuharjutuste kaudu. Kui keegi ütleks siinkohal, et me ei teeni nende traditsioonide läbi ära mitte pattude andeksandmist, vaid teenime juba õigeksmõistetuna nendega ära armu, vaidleks Paulus ka sellele vastu: kui pärast õigeksmõistmist tuleks mõelda, et meid ei mõistetagi Kristuse pärast õigeks, vaid et me peame selle, et meid vastu võetaks ja õigeks mõistetaks, kõigepealt mingite usuharjutuste kaudu ära teenima, siis saaks Kristusest patu teenija [Gl 2:17]. Või: „Inimese jõustatud testamenti ei saa keegi teha olematuks ega sellele midagi juurde lisada.” [Gl 3:15] Järelikult ei tohi ka Jumala testamendile, kus ta töötab, et ta tahab meile armuline olla Kristuse pärast, juurde lisada, et me peaksime esmalt usuharjutuste läbi ära teenima selle, et me oleksime Jumala ees vastu võetud ja õiged.

Ja ikkagi – milleks on vaja sellist pikka arutlust? Mitte ükski traditsioon pole kirikuisade poolt kehtestatud selle mõttega, et see teeniks ära pattude andeksandmise või õiguse, vaid need on sisse seatud korra ja rahu säilitamiseks kirikus. Kui keegi tahakski teatud tegusid kohaldada pattude andeksandmise või õiguse ärateenimisele, siis kuidas ta teab, et need teod on ka Jumalale meelepärased, kui nende kohta pole kinnitust Jumala sõnas? Kuidas saavad inimesed olla kindlad Jumala tahtes, ilma Jumala käsu ja sõnata? Kas ta mitte ei keela kõikjal prohvetite raamatutes ilma tema käsuta omaenda jumalateenistusi kehtestada? Hs 20[:18j]: „Ärge käige oma vanemate määruste järgi, ärge pidage nende seadusi ja ärge rüvetage endid nende ebajumalatega! Mina olen Issand, teie Jumal, käige minu määruste järgi, pidage minu

seadusi ja täitke neid.” Kui inimestel on lubatud jumalateenistusi kehtestada ja nende kaudu armu ära teenida, siis oleks sellega ühtlasi heaks kiidetud kõik paganarahvaste kultused, nii Jerobeami kehtestatud jumalateenistus kui ka teised väljaspool Seaduse piire. Sest mis vahet seal on – kui meile on lubatud kehtestada usutalitusi, millest on kasu armu või õiguse ärateenimisel, siis miks ei peaks see olema lubatud ka paganatele ja iisraellastele? Paganate ja iisraellaste usutalitused mõisteti aga hukka, sest nad arvasid nende kaudu võivat ära teenida pattude andeksandmise ja õiguse ja ei mõistnud usu õigust. Ja lõpuks – kuidas me saame olla kindlad, et inimeste poolt ilma Jumala käsuta kehtestatud jumalateenistus teeb õigeks, kuna Jumala tahte kohta pole ju ilma Jumala sõnata võimalik midagi väita? Mis siis, kui Jumal ei kiidagi seda heaks? Kuidas siis vastased kinnitavad, et need teevad õigeks? Ilma Jumala sõna ja tunnistuseta pole võimalik seda kinnitada. Ka Paulus ütleb, et kõik, mis ei tule usust, on patt [Rm 14:23]. Kuna Jumala Sõnas ei kinnita neid jumalateenistusi, tuleb südametunnistusel paratamatult kahelda, kas need ikka on Jumalale meelepärased.

Milleks on nii ilmselge asja puhul vaja veel sõnu? Kui meie vastased kaitsevad inimeste jumalateenistusi, nagu teeniksid need ära õigeksmõistmise, armu ja pattude andeksandmise, ehitavad nad sellega lihtsalt antikristuse riiki. Sest antikristuse riik seisneb uues jumalateenistuses, mis on inimeste poolt Kristust kõrvale jättes kehtestatud, nii nagu Muhamedi riigil on oma jumalateenistused, oma teod, mille kaudu ta tahab Jumala ees õigeks saada, ja ta ei arva, et inimesed mõistetakse Jumala ees õigeks armust, usu läbi, Kristuse pärast. Niisamuti on ka paavstlus antikristuse riigi osa, kui ta kaitseb inimlikke jumalateenistusi, et need teevad õigeks. Ja Kristuselt võetakse tema au, kui õpetatakse, et me ei saa õigeks mitte Kristuse pärast, armust, usu läbi, vaid nende jumalateenistuste kaudu, ja veel enam siis, kui õpetatakse, et need jumalateenistused ei ole õigeks mõistmise juures mitte ainult kasulikud, vaid ka

vajalikud, nagu arvasid meie vastased eespool, kaheksandas artiklis, kus nad mõistsid meid hukka selle eest, et me ütlesime, et kiriku tõelise ühtsuse jaoks pole vajalik, et inimeste kehtestatud riitused oleksid kõikjal sarnased. Taaniel osutab 11. peatükis, et inimeste uuest jumalateenistustest saab antikristuse riigi tegelik kuju ja korraldus⁸⁹. Ta ütleb nii: „Ta austab selle asemel kindluste jumalat; jumalat, keda ta vanemad ei tundnud, austab ta kulla ja hõbedaga, kalliskivide ja väärtasjadega.” [Tn 11:38] Siin kirjeldab prohvet uusi usutalitusi, sest ta ütleb, et austatakse sellist Jumalat, kes oli vanematele tundmatu. Sest isegi kui pühad kirikuisad pidasid kinni riitustest ja traditsioonist, ei arvanud nad ometi, et need oleksid õigeksmõistmise juures kasulikud või vajalikud, nad ei jätnud Kristuse auhiilgust ja ametit tagaplaanile, vaid õpetasid, et me saame õigeks usu läbi, Kristuse pärast, mitte inimeste kehtestatud jumalateenistuste pärast. Nad pidasid riitustest kinni ihuliku distsipliini pärast, et rahvas teaks, mis ajal tuleb kokku tulla, et kirikus toimuks kõik head eeskuju järgides korrakohaselt ja väärikalt, ja lõpuks, et ka lihtne inimene saaks mingisugust juhatust ja kasvatust. Sest aegade lahknevustel ja riituste erinevusel on lihtsa inimese õpetamisel oma roll mängida. Need olid põhjused, miks kirikuisad riitustest kinni pidasid, ja meie arvame, et neid järgides suudame ka meie traditsioonidest õigesti kinni pidada. Ja meid paneb väga imestama, et vastased kaitsevad teistsugust traditsioonide otstarvet, ja nimelt, et need teenivad ära pattude andeksandmise, armu või õigeksmõistmise. Sest mida muud see tähendab, kui Jumalat kulla ja hõbedaga, kalliskivide ja väärtasjadega austatakse, see tähendab arvatakse, et me saame Jumalaga lepitatud rõivaste, kaunistuste ja muude sellesarnaste riituste läbi, mida on inimese traditsioonide lõpmatu hulk.

⁸⁹ [πολιτείαν]

Paulus kirjutab koloslastele, et inimeste kombetalitused on „tarkuse” moodi [Kl 2:23]. Ja seda nad kindlasti on. Sest kirikule sobib kord⁹⁰ ja seda on sellepärast ka vaja. Aga inimõistus, mis ei saa usu õigusest aru, lisab sellele oma loomusest tulenevalt, et niisugused teod teevad inimesed õigeks, et nad lepitavad Jumalat jne. Nõnda arvas Iisraeli lihtrahvas ja suurendas selles veendumuses niisuguste usutalituste hulka, nii nagu seda meie ajalgi kloostrites tehakse. Sama arvab inimõistus ka ihulike harjutuste ja paastumiste kohta. Kuna nende eesmärk on ihu talitsemine, lisab mõistus neile juurde eesmärgi, et need on usutalitused, mis teevad õigeks. Nagu kirjutab Aquino Thomas: Paastumine kõlbab süü kustutamiseks ja ennetamiseks. Need on Thomase sõnad. Ja nii see tarkuse ja õiguse paiste neis talitustes petabki inimesi. Siia lisandub pühakute eeskuju: kui inimesed püüavad neid jäljendada, jäljendavad nad enamasti väliseid tegusid, ja mitte nende usku.

Pärast seda, kui see tarkuse ja õiguse paiste on inimesed eksiteele viinud, järgneb lõputult hädasid: evangeelium usu õigusest Kristuses jääb varju ja selle asemele astub tühine lootus tegude peale. Ja varju jäävad Jumala käsud. Need teod omistavad endale täiusliku ja vaimse elu au ja neid peetakse palju paremaks Jumala käskudest lähtuvatest tegudest, nagu iga üksiku elukutse teod, riigi valitsemine ja majandamine, abielu ja laste kasvatamine. Neid peetakse usutalitustega võrreldes ilmalikeks, nii et paljud sooritavad neid tegusid, kahtlus südames. On ju üldteada, et paljud inimesed on riigivalitsemise kõrvale heitnud, abielust loobunud ja on kinni haaranud neist usuharjutustest kui millestki paremast ja pühamast.

Aga vähe sellest. Kui hinges on maad võtnud veendumus, et sellised usuharjutused on õigeksmõistmiseks vajalikud, hakkab südametunnistus kohutavalt vaevama, sest ta ei ole ju võimeline kõiki usuharjutusi täpselt täitma. Sest kui palju on

⁹⁰ [εὐταξία]

neid, kes suudaksid kõiki neid üles lugeda? On olemas tohutu pakse raamatuid, terveid raamatukogusid, kus ei ole silpigi Kristuse kohta, usu kohta Kristusesse, iga üksiku kutsumise juurde kuuluvate heade tegude kohta, vaid kuhu on kogutud vaid traditsioone ja nende tõlgendusi, mis on kohati karmid, kohati leebed. Kuidas küll vaevab end suurepärase mees Gerson, kui ta otsib käskude astmeid ja ulatust. Ja ikkagi ei suuda ta teatud astmes leevendust⁹¹ pakkuda. Sealjuures halab ta, ise meeleheites olles, vagasid südameid ähvardavate ohtude pärast, mida see traditsioonide jäik tõlgendamine endaga kaasa toob.

Niisiis varustagem end tarkuse ja õiguse paiste vastu inimeste kehtestatud riitustes, mis inimesi eksitavad, Jumala sõnaga, ja teadkem eelkõige seda, et need talitused ei teeni Jumala ees ära ei pattude andeksandmist ega õigeksmõistmist ja et need pole õigeksmõistmiseks vajalikud. Mõningaid tunnistusi selle kohta me eelpool nimetasime. Ka Paulusel kohtab neid rohkesti. Kirjas koloslastele 2[:16j] ütleb ta selgelt: „Ärgu siis keegi mõistku teie peale kohut sööma ega jooma ega mingi püha ega noorkuu või hingamispäevade pärast, mis on tulevaste asjade vari, aga ihu on Kristuselt.” Paulus peab siin silmas nii Moosese Seadust kui ka inimeste traditsioone, et vastased neist tunnistustest kõrvale ei põikleks, nagu neil kombeks on, väites, et Paulus kõneleb ainult Moosese Seadusest. Paulus kinnitab siin ju selgelt, et ta kõneleb inimeste traditsioonidest. Ja ikka veel ei saa vastased aru, millest nad räägivad: kui evangeelium eitab seda, et Moosese usutalitused, mis olid jumalikku päritolu, teevad õigeks, siis seda vähem teevad seda inimeste traditsioonid!

Piiskoppidel pole meelevalda selliseid jumalateenistusi kehtestada, mis oleksid justkui õigeks mõistvad või õigeksmõistmiseks vajalikud. Isegi apostlid ütlevad, Ap 15[:10]: „Miks te siis nüüd kiusate Jumalat, soovides panna jüngerite turja peale ikke”

⁹¹ [επιείκειαν]

jne. Seal peab Peetrus kirikule ikke kaela panemise kavatsust suureks patuks. Ja kirjas galaatlastele 5[:1] keelab Paulus neil laskmast end jälle orjaikkesse panna. Järelikult tahtsid apostlid, et kirikusse jääks alles vabadus, nii et ühegi Seaduse või traditsiooni jumalateenistust ei peetaks vajalikuks, nagu Seaduses olid teatud ajal usutalitused vajalikud, ja et ei jääks varju usu õigus, kui inimesed arvavad, et need jumalateenistused teenivad ära nende õigeksmõistmise või et need on õigeksmõistmiseks vajalikud. Paljud otsivad kombetalitustest südametunnistuse tervendamiseks leevendust, ei saavuta aga ikkagi seda teatud astet, milles südametunnistus ahelatest vabaks saaks. Aga nagu Aleksander päästis Gordioni sõlme, mida ta ei suutnud lahti sõlmida, valla, raiudes selle ühe mõõgahoobiga läbi, nii vabastasid ka apostlid südametunnistuse lõplikult traditsioonidest, liati kui nende kohta õpetati, et need teenivad ära õigeksmõistmise. Sellele õpetusele kutsuvad apostlid meid oma õpetuse ja eeskujuga üles vastu seisma. Nad kutsuvad meid üles õpetama, et traditsioonid ei tee õigeks, et need ei ole õigeksmõistmiseks vajalikud, et keegi ei pea neist kinni pidama ja neid enda peale võtma, arvates, et need teenivad ära õigeksmõistmise. Ja kui ka keegi neist kinni peab, tehku ta seda ilma harduseta nagu ühiskondlike tavade puhul, see tähendab nii nagu sõdurid ja kooliõpetajad kannavad ilma harduseta erilisi rõivaid. Apostlid eksivad traditsioonide vastu ja Kristus õigustab neid. Variseridele tuli ju näidata, et nende jumalateenistused on kasutud. Ja kui ka meie omad jätavad mõned vähem olulised traditsioonid tähelepanuta, siis nüüd on neil piisav õigustus olemas, kui neid nõutakse otsekui õigeksmõistmise ärateenimiseks. Sest selline arusaam traditsioonidest on jumalatu.

Ja ometi me peame kirikus vanadest traditsioonidest nii otstarbekuse kui ka rahu pärast hea meelega kinni ja tõlgendame neid oma parima arusaamise järgi, jättes välja arusaama, mille kohaselt need teevad õigeks. Meie vaenlased süüdistavad meid

alusetult hea asjadekorralduse ja kirikliku korra hülgamises. Sest me võime tõemeeli kuulutada, et avalik kirikukorraldus on meil sündsam kui vastaste juures. Ja kui keegi tahaks sellele asjakohast hinnangut anda, siis meie peame kaanonitest õigemini kinni kui meie vastased. Vastaste leeris peavad missasid preestrid, kes teevad seda vastumeelselt ja tasu eest ning enamasti ainult tasu pärast. Nad ei laula Psalme mitte selleks, et õppida või palvetada, vaid jumalateenistuste pärast, nagu see olekski vaid jumalateenistus, või siis tasu pärast. Paljud meie hulgast käivad igal pühapäeval armulaua, kuid nii, et nad on enne õpetust saanud, järele katsutud ja patust lahti mõistetud. Lapsed laulavad Psalme, et neist õppida. Ka rahvas laulab, et õppida või palvetada. Vastaste leeris ei toimu aga mitte mingisugust laste kateheesi⁹², mida kaanonid ometi nõuavad. Meie pastorid ja kiriku teenrid peavad lapsi avalikult juhatama ja õpetama, ja see komme kannab parimat vilja. Vastaste leeris ei peeta aga paljudes piirkondades kogu aasta jooksul mitte ühtki jutlust, kui kevadine paastuaeg välja arvata. Ometi kujutab ju evangeeliumi õpetamine endast kõige tähtsamat jumalateenistust.

Kui vastased ka peavad jutlusi, kõnelevad nad inimeste traditsioonidest, pühakute austamisest ja muust sellesarnasest tühjast-tähjast, mille rahvas õigusega ära põlgab, – sellepärast lahkuvadki nad kohe alguses, kui evangeeliumi tekst on ette loetud. Mõned üksikud tublimad on nüüd hakanud rääkima ka headest tegudest, aga usu õigusest, usust Kristusesse ja südametunnistuse lohutamist ei räägi nad mitte midagi, vastupidi – nad teotavad seda evangeeliumi õndsusttoovat osa. Seevastu meie kirikutes käsitletakse kõigis jutlustes teemasid nagu meelega parandus, Jumala kartmine, usk Kristusesse, usu õigus, südametunnistuse lohutamine usu kaudu, usuharjutused, palvetamine – milline see olema peaks ja et tuleb olla kindel selle mõjus ja

⁹² [κατήχησις]

kuuldavõtmises – rist, valitsejate ja kõiksugu ilmaliku elu korralduste tähtsus, Kristuse kuningriigi ehk vaimse kuningriigi ja poliitiliste küsimuste erinevus, abielu, laste kasvatamine ja õpetamine, kasinus, ja armastuse teod. Sellise olukorra järgi kirikutes saab järeldada, et me peame tähelepanelikult kinni kiriklikust korrast, vagadest traditsioonidest ja headest kiriklikest kommetest.

Lihasuretamise ja kehaliku distsipliini kohta me õpetame, nagu usutunnistus ütleb, järgmist: et tõeline ja mitte teeseldud lihasuretamine toimub risti ja kannatuste läbi, milles Jumal paneb meid proovile. Nendes tuleb meil kuuletuda Jumala tahtele, nagu ütleb Paulus: tooge oma ihu Jumalale ohvriks [Rm 12:1]. Ja need kujutavad endast vaimseid jumalakartlikkuse ja usu harjutusi. Kuid peale selle lihasuretamise, mis toimub risti läbi, on vajalik ka veel vabatahtlik harjutuste liik, mille kohta Kristus ütleb: Hoidke aga end, et teie meel ei oleks koormatud liigsöömise ega purjutamise ega peatoiduse muredega.” [Lk 21:34] Ja Paulus: „Mina virutan pihta oma ihule ja teen ta oma orjaks.” [1Kr 9:27] Selliseid harjutusi ei tule sooritada mitte selleks, et see oleks õigeks tegev usutalitus, vaid liha talitsemiseks, et küllus meid ei hukutaks ja ei teeks enesekindlaks ja muretuks, millega kaasneb see, et inimesed annavad järele liha himudele ja täidavad selle tahtmist. See tähelepanelikkus peab olema pidev, sest selle kohta on pidev Jumala käsk. Teatud toitude ja aegade ettekirjutamisest ei ole aga liha talitsemisel mingit kasu, sest need on veel toretsevamad ja kulukamad kui mis tahes pidusöögid. Nii et meie vastased ei pea kaanonites õpetatust kinni.

See traditsioonide teema on põhjustanud palju keerulisi vaidlusi ja me oleme tunda saanud, et traditsioonid on südametunnistusele tõelisteks köidikuteks. Kui neid nõutakse nagu vajalikke, piinavad nad südametunnistust teatud usuharjutuse sooritamata jätmisel uskumatul kombel. Nende tühistamisel aga on jälle omad raskused ja küsitavused. Kuid meie juhtum on lihtne ja selge, sest vastased mõistavad

meid hukka selle pärast, et me õpetame, et inimeste traditsioonid ei teeni ära pattude andeksandmist. Ka peavad nad üldkehtivaid traditsioone, nagu nad neid nimetavad, õigeksmõistmise jaoks vajalikuks. Siin on meil kindel kaitsja Pauluse näol, kes kinnitab igal pool, et need usuharjutused ei tee õigeks ega ole lisana usu õigusele vajalikud. Aga sellegipoolest me õpetame, et sellistes küsimustes tuleb vabadust piirata nii, et asjatundmatud inimesed ei pahandaks ja ei muutuks vabadust kuritarvitades tõelise evangeeliumiõpetuse vaenlaseks ja et tavapäraste riituste juures ei muudetaks midagi ilma mõjuva põhjusega, vaid et üksmeele edendamise eesmärgil peetaks kinni endistest kommetest, millest on võimalik ilma pattu või suuremat kahju tegemata kinni pidada. Ja ka siin sellelsamal kokkutulekul me oleme piisaval määral näidanud, et me peame armastuse pärast teisejärgulisest⁹³ koos teistega ilma tõrkumata kinni, ja olgugi et neis leidub palju puudusi, peame me ometi üldist üksmeelt, mida on võimalik ilma südametunnistuse vastu astumata saavutada, kõigist muudest hüvedest ülemaks. Aga me räägime sellest küsimusest tervikuna veel pisut hiljem, arutledes kloostritöötuste ja kiriku meelevalda üle.

<XVI artikkel. Riigikorraldusest.>

Vastased nõustuvad ilma igasuguste vastuväideteta XVI artikliga, kus me tunnistame, et kristlasele on lubatud pidada kõrgemaid ameteid, mõista õigust keiserlike või muude kehtivate seaduste alusel, määrata karistusi õiguse põhjal, pidada õiglasi sõdu, teenida sõjaväes, sõlmida seaduslikke lepinguid, omada vara, anda vandeid, kui ametivõimud seda nõuavad, sõlmida abielu ja viimaks, et

⁹³ [αδιάφορα]

seadustekohane ühiskondliku elu korraldus on Jumala hea looming ja jumalik kord, millest kristlane võib julgelt osa võtta. Meie omade kirjutistes on kogu seda Kristuse kuningriigi ja ilmaliku valitsuse erinevuse teemat hästi kirjeldatud, nimelt et Kristuse kuningriik on vaimne, see tähendab, et see toob südamesse Jumala tundmise, Jumala kartmise ja usu, igavese õiguse ja igavese elu, ja lubab meil samas väliselt osa võtta ükskõik missuguse rahva, kelle keskel me elame, seaduslikust ühiskondlikust korraldusest, samamoodi, nagu ta lubab meil osa saada meditsiinist või arhitektuurist, söökidest, jookidest või õhust. Evangeelium ei too endaga kaasa uusi seadusi riigikorra kohta, vaid nõuab kinnipidamist olemasolevatest seadustest, mis on loodud paganate või kellegi teise poolt, ja see kuulekus peab väljendama armastust. Karlstadt käitus igati arutult, nõudes meilt Moosese kohtuseaduste täitmist. Nendel teemadel me oleme kirjutanud nii põhjalikult sellepärast, et mungad on kirikus palju ohtlikke arvamusi levitanud. Nad on nimetanud varaühisust evangeelseks riigikorralduseks ja on väitnud, et on olemas nõuanded, mis keelavad vara omamise ja kättemaksu. Sellised seisukohad kahjustavad evangeeliumi ja vaimset valitsust ja on riigikorralduse küsimuses ohtlikud, sest evangeelium ei hävita ju maist võimu ja valitsust, vaid pigem toetab seda ja nõuab sellele kui jumalikule korraldusele kuuletumist, mitte ainult karistuse, vaid ka südametunnistuse pärast.

Julianus Apostata, Celsus ja paljud teised heitsid kristlastele ette, et evangeelium hävitab riigikorralduse, sest ta keelab ära süü karistamise ja õpetab muidki tsiviilühiskonnaga sobimatuid asju. Origenes, Gregorios Nazianzosest ja teised nägid nende küsimustega suurt vaeva, samas kui neid on ülimalt lihtne seletada siis, kui me teame, et evangeelium ei sisalda seadusi ühiskonnakorralduse kohta, vaid on pattude andeksandmine ja igavese elu algus usklikes südames; aga ta ei kiida heaks mitte ainult välist valitsust, vaid ka meie alistumist sellele, nii nagu me oleme

paratamatult allutatud aja seadustele, talve ja suve vaheldumisele kui jumalikele korraldustele. Evangeelium keelab omakohtu, ka Kristus rõhutab seda mitmel korral selle mõttega, et apostlid ei arvaks, et nendelt, kes valitsevad, tuleb võim ära võtta, nii nagu juudid unistasid Messia valitsusest, vaid et nad teaksid, et nad on kohustatud jagama õpetust vaimse valitsuse kohta, ja mitte muutma riigikorda. Seepärast ei keelata, Mt 5[:39] ja Rm 12[:19], omakohut ära mitte soovituslikult, vaid käsuna. Avalik karistamine aga, mis toimub valitsusameti poolt, pole taunitav, vaid, vastupidi, nõutav ja see kujutab endast Jumala tööd, nagu ütleb Paulus, Rm 13[:1jj]. Niisiis on avaliku karistamise liikideks kohtuotsused, nuhtlused, sõjad ja sõjaväeteenistus. On ilmselge, kui valesti paljud kirjamehed neid küsimusi hindavad, sest nad arvavad ekslikult, et evangeelium kujutab endast teatavat uut, välist, kloostrieluga sarnanevat riigikorda, ja ei mõista, et evangeelium toob südamesse igavese õiguse, välises ühiskonnakorralduses aga toetab ilmalikku valitsust.

Kõige tühisem loba on ka see, et kristliku täiuslikkuse juurde kuulub varast loobumine. Kristlik täiuslikkus ei seisne ju ilmaliku korra ärapõlgamises, vaid südame toimimisviisis: suures Jumala kartuses, suures usus, nagu Aabraham, Taavet, Taaniel, kes isegi suure varanduse ja võimu juures polnud põrmugi vähem täiuslikud, kui kes tahes eremiitidest. Mungad aga on inimeste silmi pimestanud selle välise silmakirjalikkusega, nii et pole enam võimalik aru saada, milles tõeline täiuslikkus seisneb. Kuidas nad küll ülistavad varaühisust kui midagi evangeelset! Aga selles ülistamises peituvad ka mitmed ohud, iseäranis selle tõttu, et see ei lange kokku Pühakirjaga. Pühakiri ei nõua ju meilt, et vara oleks ühine, Kümne käsu käsk: „Ära varasta!” teeb omandil hoopis vahet ja käsib igaühel oma juurde jääda. Wyclifi jutt, kes keelab preestritel vara omamise, on täiesti arutu. Lepingute üle käivad lõputud vaidlused, ja kui vagad südamed ei tunne reeglit, et kristlasele on lubatud kasutada

ilmalikke korraldusi ja seadusi, siis nad ei jõua selles asjas iial selgusele. See reegel kaitseb südametunnistust, õpetades, et lepingute sõlmimine on Jumala ees samavõrd lubatud, nagu see on heaks kiidetud valitsejate või seaduste poolt.

Me oleme seda valitsemisküsimuste teemat valgustanud nii hästi, et paljud tublid valitsemise ja äriasjadega tegelevad mehed on tunnistanud, et see on neid väga palju aidanud. Varem, häirituna munkade mõtteavaldustest, nad kahtlesid, kas evangeelium üldse lubab ilmalike ametite ja äriasjadega tegelda. Me kordasime neid asju selleks, et ka väljaspool seisjad mõistaksid, et selle õpetusega, mida meie järgime, mitte ei kõigutata, vaid pigem kindlustatakse valitsejate autoriteeti ja kogu ilmaliku riigikorralduse väärikust, mille tähtsus oli varasemal ajal täiesti tagaplaanile surutud – munkade rumalate arvamuste tõttu, kes eelistasid silmakirjalikku vaesust ja alandlikkust riigivõimule ja valitsemisele, olgugi et riigivõimu kohta on olemas Jumala käsk, selle platonliku ühisuse kohta aga mitte.

<XVII artikkel. Kristuse taastulekust kohtumõistmiseks.>

Vastased nõustuvad ilma igasuguste vastuväideteta XVII artikliga, kus me tunnistame, et Kristus tuleb viimsel päeval ja äratab üles kõik surnud ning annab vagadele igavese elu ja igavese rõõmu, jumalatud mõistab aga koos kuradiga lõputuid piinasid taluma.

<XVIII artikkel. Vabast tahtest.>

XVIII artikliga vabast tahtest on vastased nõus, kuigi lisavad sellele mõned mitte just väga sobivad tunnistused. Samuti lisavad nad hoiatuse, et tahtele ei tule pelagiaanide kombel liiga suurt vabadust omistada, ja samas ei tohi sellelt manilaste kombel ka kogu vabadust ära võtta. See on selge, aga mis vahe on pelagiaanidel ja meie vastastel, kui mõlemad on arvamusel, et inimesed on võimelised ilma Püha Vaimuta Jumalat armastama ja tema kāske, mis puutub tegude olemusse, täitma, ja teenima ära armu ja õigeksmõistmise tegude kaudu, mida mõistus paneb toime iseenesest, ilma Püha Vaimuta? Kui palju absurdsusi tuleneb neist pelagiaanide seisukohtadest, mida koolides suures aus õpetatakse! Augustinus mõistab Paulust järgides ägedalt hukka need, kelle seisukohti me eespool õigeksmõistmise artiklis esitasime. Me ju ei võta inimese tahtelt vabadust ära. Inimese tahtel on vabadus tegude ja nende valitavate asjade osas, mida mõistus iseenese jõust haarab. Ta on võimeline mingil määral ühiskondlikku õigust või tegude õigust teostama, ta on võimeline Jumalast kõnelema, osutama Jumalale välistel tegudel põhinevat austust, kuuletuma valitsejatele, vanematele, ta on võimeline väliste tegude poolest hoiduma tapmisest, abielurikkumisest ja varastamisest. Kuna inimese loomuses on säilinud mõistus ja otsustusvõime meelte alluvate objektide osas, on temas säilinud ka valikuvõimalus nende asjade vahel ja vabadus ning võime ühiskondlikku õiglust teostada. Pühakiri nimetab seda lihalikuks õiguseks, mida lihalik loomus, see tähendab mõistus teostab omaenda jõust ilma Püha Vaimuta. Sellegipoolest on himul selline vägi, et inimesed annavad sagedamini järele kurjadele himudele kui arukale otsusele. Ja kurat, kes on jumalatutes inimestes tegev, nagu ütleb Paulus, ei lakka seda nõtra loomust mitmesuguste eksimuste poole kiskumast. See on ka põhjus, miks inimestevahelist õigust nii harva esineb. Nagu me näeme, pole isegi filosoofid, kelle puhul tundub, et nad on õigust taotlenud, seda kätte saanud. Ei vasta aga tõele, et

inimene ei tee pattu, kui ta paneb käskudes nõutud tegusid toime väljaspool Jumala armu. Ja vastased lisavad sinna juurde veel, et sellised teod teenivad ühtlasi kohase tasuna⁹⁴ ära pattude andeksandmise ja õigeksmõistmise. Inimeste südames ei ole ju ilma Püha Vaimuta jumalakartust, usaldust Jumala vastu, nad ei usu, et neid kuulda võetaks, neile andestataks, et Jumal neid aitaks ja hoiaks. Sellepärast nad ongi jumalatud. Pealegi ei või halb puu kanda head vilja [Mt 7:18] ja ilma usuta on võimatu olla Jumalale meelepärane [Hb 11:6].

Niisiis, olgugi et me tunnistame, et vabal tahtel on vabadus ja võime sooritada väliseid Seaduse tegusid, ei kirjuta me siiski vaba tahte arvele selliseid vaimseid tegusid nagu tõeline Jumala kartus, tõeline usk Jumalasse, kindelolemine ja teadmine, et Jumal meist hoolib, kuuleb meid, andestab meile jne. Need kujutavad endast tõelisi esimese käsulaua tegusid, mida inimese süda ei suuda ilma Püha Vaimuta sooritada, nagu ütleb Paulus: „Aga hingeline inimene,” see tähendab inimene, kes kasutab oma loomupäraseid võimeid, “ei võta vastu midagi, mis on Jumala Vaimust.” [1Kr 2:14] Seda on võimalik kindlaks teha nii, et inimesed uurivad tähelepanelikult, mida nende süda Jumala tahte kohta arvab, kas nad on tõeliselt kindlad, et Jumal neist hoolib ja neid kuulda võtab. Sellisest usust on isegi pühakutel raske kinni pidada, mis siis veel jumalatutest rääkida! See usk saab aga, nagu me eespool ütlesime, alguse siis, kui hirmunud süda kuuleb evangeeliumi ja leiab lohutust.

Kehtib niisiis jaotus, kus ühiskondlik õigus omistatakse vabale tahtele ja vaimne õigus Püha Vaimu valitsemisele uuestisündinutes. Nii jääb alles ka distsipliin, sest kõik inimesed peaksid ühteviisi teadma nii seda, et Jumal nõuab meilt ühiskondlikku õigust, kui ka seda, et me oleme suutelised seda mingil määral täitma. Ja osutatakse ka inimliku ja vaimse õiguse, filosoofilise ja Püha Vaimu õpetuse vahelisele

⁹⁴ [*de congruo*]

erinevusele ja saab mõistetavaks see, milleks on vaja Püha Vaimu. Kusjuures see jaotus ei ole meie väljamõeldis, seda õpetab Pühakiri kõige selgemal viisil. Ka Augustinus õpetab seda, ja viimati õpetas seda suurepäraselt Pariisi Guilelmus, kuid see on õnnetult jäänud nende arvamuste varju, kes kujutavad ette, et inimesed suudavad ilma Püha Vaimuta Jumala Seadusele kuuletuda, Püha Vaim aga antakse neile lisaks, lähtuvalt nende teenetest.

<XIX artikkel. Patu põhjusest.>

Vastased nõustuvad XIX artikliga, kus me tunnistame, et kuigi üks ja ainus Jumal on loonud kogu maailma ja hoiab alal kõike, mis olemas on, peitub patu põhjus ikkagi kuradi tahtes ja inimestes, kes pöörduvad ära Jumalast, nagu ütleb Kristus kuradi kohta: “Kui ta räägib valet, siis ta räägib enda oma.” [Jh 8:44]

<XX artikkel. Headest tegudest.>

XX. artikli puhul rõhutavad vastased eriti seda, et nad heidavad kõrvale ja lükkavad tagasi selle koha, kus me ütleme, et inimesed ei teeni heade tegudega ära pattude andeksandmist. Selle artikli kohta ütlevad nad otse, et see heidetakse kõrvale ja lükatakse tagasi. Mida nii ilmselge asja peale veel öelda? Vastulause kavandajad näitavad siin avalikult, milline vaim neid juhib. Sest mis on kirikus veel kindlam kui see, et pattude andeksandmine toimub armust, Kristuse pärast, et Kristus on lepitus pattude eest, mitte meie teod, nagu ütleb Peetrus: “Temast tunnistavad kõik prohvetid,

et igaüks, kes Temasse usub, saab Tema nime läbi pattude andeksandmise.” [Ap 10:43] Me nõustume pigem kõigi prohvetitega kui Vastulause nurjatute autoritega, kes nii jultunult Kristust laimavad. Sest olgugi et on kirjamehi, kes arvavad, et pärast pattude andeksandmist ei ole inimesed Jumala ees õiged mitte usu, vaid oma tegude läbi, ei arva nad vähemalt, et pattude andeksandmine toimub meie tegude pärast, ja mitte armust, Kristuse pärast.

Niisiis ei tohi sallida sellist teotust, et Kristuse au omistataks meie tegudele. Teoloogid ei tunne küll enam mingit häbi, kui nad mõtlevad kirikus sellist õpetust sallida. Aga me ei kahtle, et armuline Keiser ja paljud vürstid ei jäta seda seisukohta, kui sellele on tähelepanu juhitud, mingil juhul Vastulausesse alles. Me võiksime siinkohal tsiteerida lõputult tunnistusi Pühakirjast ja kirikuisadelt. Aga eespool me rääkisime sellest juba täiesti piisaval määral. Ja sellele, kes teab, miks Kristus meile on antud, kes teab, et Kristus on lepitus meie pattude eest, ei olegi vaja rohkeid tunnistusi. Jesaja ütleb: „Issand laskis meie kõigi süüteod tulla tema peale.” [Js 53:6] Vastased seevastu aga õpetavad, et Jumal ei lase meie süütegusid tulla mitte Kristuse peale, vaid meie tegude peale. Ja siin ei sobi rääkidagi, milliseid tegusid nad mõtlevad. Me näeme, et meie vastu on koostatud kohutav dekreet, mis hirmutaks meid küll sellisel juhul rohkem, kui me väidaksime midagi ebakindlat või vähetähtsat. Nüüd aga, kus meie südametunnistus saab aru, et vastased on hukka mõistnud ilmselge tõe, mille kaitsmine on kirikule hädavajalik ja mis suurendab Kristuse au, trotsime me kergesti maailma ähvardusi ja talume kindlameelselt seda, mis tuleb Kristuse au ja kiriku kasu pärast kannatada. Kellele ei valmistaks rõõmu suremine nende usuartiklite tunnistamise eest, et me saame patud andeks usu läbi, armust, Kristuse pärast, ja et me ei teeni pattude andeksandmist ära oma tegudega! Vagade südametunnistusel pole ühtki piisavalt kindlat lohutust patu- ja surmahirmu ning

meeleheitele ajava kuradi vastu, kui nad ei anna endale aru, et neil tuleb olla kindel, et nad saavad patud andeks armust, Kristuse pärast. See usk toetab ja teeb südame elavaks selles halastamatuimas võitluses meeleheitega.

Niisiis on asi seda väärt, et mitte hoiduda ühestki ohust. Sina, kes sa nõustud meie usutunnistusega, „ära ohtudest kohku, ei, saatust uhkemalt trotsi”⁹⁵, kui vastased üritavad sinult seda lohutust, mida selles meie artiklis kogu kirikule pakutakse, ähvarduste, piinamiste ja karistuste abil ära võtta. Ja otsijal ei jää puudu Pühakirja tunnistustest, mis kinnitavad südant. Sest Paulus kisendab, Rm 3[:24j] ja 4[:16), nagu öeldakse, täiest kõrist, et patud antakse andeks armust, Kristuse pärast: „Sellepärast siis pärijaks saamine on usust, et see oleks armust ja töötus jääks kindlaks.” See tähendab, et kui töötus sõltuks meie tegudest, siis poleks see kindel. Kui patud antaks andeks meie tegude pärast, millal me siis teame, et see on toimunud, millal leiab hirmunud südametunnistus teo, mille suhtes ta võib olla kindel, et sellest piisab Jumala viha leevendamiseks? Aga eespool me juba rääkisime sellest kõigest. Ja sealt leiab lugeja ka tunnistusi. Praegu ei pane nõrdimus meid mitte väitlema, vaid hädakisa tõstma, sest nad on sõnaselgelt tagasi lükanud selle meie artikli, et me ei saa patte andeks mitte oma tegude pärast, vaid usu läbi ja armust, Kristuse pärast.

Vastased lisavad oma hukkamõistmisele ka tunnistusi, ja on vaeva väärt, et mõnda neist siin ette lugeda. Nad tsiteerivad Peetrust: „Olge veelgi agaramad kindlustama oma kutsumist” jne. [2Pt 1:10] Nüüd sa, lugeja, näed, et meie vastased ei ole loogika õppimisega vaeva näinud, vaid et neil on oskus järeldada Pühakirjast mida tahes. Kindlustage oma kutsumist heade tegude kaudu. Niisiis teenivad teod ära pattude andeksandmise. See on väga meelepärane argumentatsioon, kui keegi järeldaks sama kurjategija suhtes, kellele on määratud surmanuhtlus ja kes

⁹⁵ Vergilius “Aeneis” VI, 95 (Ants Orase tõlge)

vabastatakse sellest karistusest: kohtunik nõuab, et sa hoiaksid end tulevikus võõrast varast eemale. Niisiis oled sa karistuse andeksandmise ära teeninud sellega, et sa hoiad end nüüdsest peale võõrast varast eemale. Selline põhjendus tähendab olematu põhjuse muutmist tegevuse põhjuseks⁹⁶. Peetrus aga kõneleb pattude andeksandmisele järgnevatest tegudest ja õpetab, miks neid tuleb sooritada, ja nimelt selleks, et kutsumine oleks kindel, see tähendab, et uuesti pattu tehes ei langetaks oma kutsumisest ära. Tehke häid tegusid, et te jääksite oma kutsumises püsima ja et te ei kaotaks oma kutsumise andi, mis on teile juba varem, mitte nende kutsumisega kaasnevate tegude pärast osaks saanud, mida aga nüüd usu läbi alal hoitakse. Usk ei jää neisse, kes kaotavad Püha Vaimu ja heidavad kõrvale meeleeparanduse. Usk asub meeleeparanduses, nagu me eespool ütlesime.

Vastased lisavad juurde veel muidki tunnistusi, mis on niisama vähe asjaga seotud. Lõpetuseks ütlevad nad, et see seisukoht on juba 1000 aastat tagasi Augustinuse ajal hukka mõistetud. See ei vasta sugugi tõele. Kristuse kirik on alati uskunud, et pattude andeksandmine toimub armust. Küll aga on hukka mõistetud pelagiaanid, kes väitsid, et meile antakse armu meie tegude pärast. Pealegi, me oleme eespool juba piisavalt näidanud, et meie arvamuse kohaselt peavad head teod usule ilmtingimata järgnema. Me ei tühista Seadust, ütleb Paulus, vaid kinnitame seda [Rm 3:31], sest kui me saame usus Püha Vaimu, siis kaasneb sellega paratamatult Seaduse täitmine, milles omakorda edenevad armastus, kannatlikkus, kasinus ja teised Vaimu viljad.

<XXI artikkel.> Pühakute poole palvetamisest.

⁹⁶ [*ex non causa causam facere*]

XXI artikli mõistavad vastased hukka, sest me ei pea pühakute poole palvetamist vajalikuks. Ühegi teise teema puhul ei ilmuta vastased suuremat sõnaseadmiskunsti kui siin. Ometi ei jõua nad sellega kaugemale, kui et pühakuid tuleb austada ja et veel elavad pühakud paluvad teiste eest, nagu oleks sellepärast vaja ka surnud pühakute poole palvetada. Nad tsiteerivad Cyprianust, et ta olla palunud veel elavat Corneliust, et see siit elust lahkudes vendade eest paluks. Selle näite varal kinnitavad nad surnute poole palvetamise kommet. Nad tsiteerivad ka Hieronymust Vigilantiuse vastu: Sellel võitlusväljal, ütlevad nad, võitis Hieronymus 1100 aastat tagasi Vigilantiust. Vastased juubeldavad, nagu oleks see võitlus juba võidetud. Nad eeslid aga ei näe, et Hieronymus ei poeta Vigilantiusele silpigi pühakute poole palvetamisest. Ta räägib pühakute austamisest, mitte nende poole palvetamisest. Ka ülejäänud vana aja kirjamehed enne Gregoriot ei räägi pühakute poole palvetamisest. Ja kindlasti ei ole vana aja kirjameeste töödes tunnistusi pühakute poole pöördumisest ja sellistest arvamustest, mida praegu õpetavad teenete ülekandmisest meie vastased.

Meie usutunnistus kiidab pühakute austamise heaks. Ja seda tuleb teha kolmel viisil. Esimene on tänamine. Me peame Jumalat tänama selle eest, et ta on meile näidanud oma halastust, et ta on ilmutanud soovi inimesed päästa, et ta on andnud kirikule õpetajaid ja muid ande. Ja neid ande tuleb kõigiti esile tõsta, sest nad on ülimad, ja kiita tuleb ka pühakuid, kes on neid ande ustavalt kasutanud, nii nagu Kristus kiidab ustavaid kaupmehi [Mt 25:21.23]. Teine austamine kujutab endast meie usu kinnitamist. Kui me näeme, et Peetrusele anti tema salgamine andeks, siis see julgustab ka meid, nii et me usume seda kindlamini, et arm on tõepoolest patu vastu üliküllaseks saanud [Rm 5:20]. Kolmas austamine seisneb kõigepealt usu ning sellest lähtuvalt kõigi muude vooruste jäljendamises, mida igal inimesel tuleb teha vastavalt oma kutsumisele. Seesugust õiget austamist ei nõua vastased üldse. Nad vaidlevad

üksnes pühakute poole palvetamise pärast, milles ei ole küll iseenesest midagi halba, aga mis pole siiski hädavajalik.

Samuti me oleme nõus sellega, et inglid paluvad meie eest. Sakarja 1. peatükis on koht, kus ingel palub: “Vägede Issand! Kui kaua sa keelad halastust Jeruusalemmale?” [Sk 1:12] Aga ehkki me soostume sellega, et nii nagu elavad pühakud üldiselt paluvad kogu kiriku eest, nii paluvad nad ka taevas kogu kiriku eest, ei ole Pühakirjas ometi ühtki tõendit selle kohta, et surnud paluksid, välja arvatud üks unenägu 2. Makabite raamatus [2 Mak 15:14].

Teisest küljest, kuigi pühakud palju kiriku eest paluvad, ei järeldu sellest, et nende poole tuleks palvetada. Meie usutunnistus kinnitab ainult seda, et Pühakiri ei õpeta ei pühakute poole palvetamist ega pühakutelt abi otsimist. Aga kuna Pühakirjas pole pühakute poole palvetamise kohta ühtegi käsku, töotust ega näidet, siis järeldeb sellest, et südametunnistusel pole võimalik pühakute poole palvetamise suhtes kindel olla. Ja kuna palve peaks alguse saama usust, siis kuidas me teame, et Jumal pühakute poole palvetamise heaks kiidab? Kust me ilma Pühakirja tunnistuseta teame, et pühakud mõistavad inimeste palveid? Mõned omistavad pühakutele lausa jumalikkuse, see tähendab, et nad tajuvat isegi meie salajasi mõtteliigutusi. Vaieldakse hommikuse või õhtuse tunnetuse üle – võib-olla kahtluse pärast, et kas nad kuulevad meid hommikul või õhtul. Neid asju ei mõelda välja mitte sellepärast, et pühakutele austust osutada, vaid et tulutoovaid usutalitusi kaitsta. Vastased ei saa millegagi kummutada väidet, et kuna pühakute poole palvetamise kohta ei ole Jumala sõnas tunnistusi, ei saa keegi kinnitada, et pühakud meie pöördumist nende poole mõistavad või, kui ka mõistavad, et Jumal selle heaks kiidab. Seepärast ei tohiks vastased meile nii ebakindlat asja peale sundida, sest palve ilma usuta ei ole palve. Kuna nad aga näiteks toovad kiriku, on selge, et tegemist on uue kombega kirikus,

sest isegi kui varasemate aegade palved kõnelevad pühakutest, ei pöördu nad palvega pühakute poole. Samas erineb see uus palvetamise viis kirikus ka individuaalsest palvetamisest.

Ja edasi, vastased ei nõua pühakute austamise puhul mitte ainult nende poole palvetamist, vaid kannavad ka pühakute teeneid üle teistele inimestele ja ei tee sellega pühakutest mitte ainult eestpalvetajaid, vaid ka lepitajad. See aga on täiesti lubamatu, sest nii kantakse Kristusele kuuluv au üle pühakutele. Vastased teevad sellega neist vahendajad ja lepitajad, ja vaatamata sellele, et nad eristavad eestkostmise vahendajaid lunastuse vahendajatest, teevad nad pühakutest ikkagi täiesti selgelt lunastuse vahendajad. Kusjuures ka seda, et pühakud on eestkostmise vahendajad, väidavad nad ilma Pühakirja kinnitusega, ja olgu kui tahes aupaklikult sõnastatuna, jätab see ikkagi Kristuse ameti ja töö varju ja kannab lootuse halastusele, mida võlgnetakse Kristusele, üle pühakutele. Nimelt arvavad inimesed, et Kristus on karmim ja pühakud leebemad, loodavad pigem pühakute kui Kristuse armulikkusele ja otsivad Kristuse eest põgenedes üles pühakud. Sellega aga teevad nad pühakutest sisuliselt lunastuse vahendajad.

Niisiis me väidame, et nad ei tee pühakutest tõepoolest mitte ainult eestpalvetajaid, vaid ka lepitajad, see tähendab lunastuse vahendajad. Me ei räägi siin lihtrahva eksiarvamustest, vaid õpetajate seisukohtadest. Ülejäänust on ka asjatundmatud inimesed võimelised aru saama.

Lepitajas langeb kokku kaks asja. Esiteks peab olemas olema Jumala sõna, millest me saame teada, et Jumal tahab nende peale, kes selle lepitaja kaudu tema poole pöörduvad, halastada ja neid kuulda võtta. Selline on Kristuse kohta käiv tõotus: „Mida te iganes palute Isalt, seda ta annab teile minu nimel.” [Jh 16:23] Pühakute kohta pole ühtki sellist tõotust. Sellepärast ei saagi südametunnistus olla

kindel, et meid pühakute poole palvetamise kaudu kuulda võetaks. Järelikult ei lähtu see palve usust. Lisaks sellele on meil käsk Kristuse poole palvetada, sest: „Tulge minu juurde kõik, kes olete vaevatud ja koormatud” [Mt 11:28], mis on kindlasti öeldud ka meie kohta. Ja Jesaja ütleb 11. peatükis: „Sel päeval sünnib, et Iisai juurt, kes seisab rahvaile lipuks, otsivad paganad.” [Js 11:10] Ja Psalm 43: „Rahva rikkad mahendavad sinu palet.” [Ps 45:13] Psalm 71: „Ja teda kummardagu kõik kuningad.” Ja veidi hiljem „Ja tema eest palvetatagu alati.” [Ps 72:11.15] Jh 5[:23] ütleb Kristus: „Et kõik austaksid Poega, nõnda nagu nad austavad Isa.” Ka Paulus ütleb, 2. kirjas tessalooniklastele, palvetades: „Aga meie Issand Jeesus Kristus ise ja Jumal, meie Isa julgustagu teie südant ja kinnitagu teid.” [2Ts 2:16j] Ent millist käsku, millist näidet võivad vastased Pühakirjast pühakute poole palvetamise kinnitamiseks tuua? Teine asi lepitajas on see, et tema teened on seatud hüvituseks teiste eest ja neid jagatakse teistele jumaliku omistamise⁹⁷ läbi, nii et nad mõistetakse õigeks nende kaudu, nagu oleksid need nende omad teened. Nagu siis, kui sõber tasub sõbra võla, vabastatakse võlglane võlast võõra teene otsekui tema enda teene eest. Nii kingitakse ka Kristuse teened meile, et tänu neile teenetele, kui me Kristusesse usume, mõistetakse meid õigeks, nagu oleksid need meie enda teened.

Ja neist mõlemast, nimelt töotusest ja teenete kinkimisest, lähtubki lootus Jumala armulikkusele. Palvetamisel peab aluseks olema kindel lootus jumalikule töotusele ja Kristuse teenetele, sest me peame olema tõesti veendunud, et meid Kristuse pärast kuulda võetakse ja et meil on tema teenete läbi armuline Isa.

Siin nõuavad vastased esiteks pühakute poole palvetamist, olgugi et neil ei ole selle kohta ei Jumala töotust, käsku ega näidet Pühakirjast. Ja ikkagi teevad nad kõik selleks, et lootus pühakute armulikkusele oleks suurem kui lootus Kristuse

⁹⁷ [imputatio]

armulikkusele, samas kui Kristus nõuab meilt tema poole, ja mitte pühakute poole pöördumist. Teiseks kannavad nad pühakute teeneid teistele inimestele üle nagu Kristuse teeneid ja nõuavad pühakute teenetele lootmist, nagu mõistetakse meid nende teenete pärast õigeks, nii nagu meid mõistetakse õigeks Kristuse teenete pärast. Me ei mõtle seda välja. Vastased väidavad, et pühakute teenete ülekandmine toimub indulgentsidega. Ja Gabriel, missakaanoni seletaja, kuulutab enesekindlalt: Jumala poolt kehtestatud korra kohaselt me peame abi otsima pühakutelt, et meid nende teenete ja palvete läbi päästetaks. Need on Gabrieli sõnad. Ja vastaste raamatutes ja jutlustes võime igal sammul kohata veelgi absurdsemaid asju. Mis see siis on, kui lepitajateks tehakse need, kes seda ei ole? Kui me peaksime uskuma, et meid päästetakse nende teenete läbi, siis on nad ju täiesti võrdsed Kristusega.

Aga kus on Jumal kehtestanud korra, nagu Gabriel ütleb, et me peaksime pühakute juurest abi otsima? Ta toogu mõni näide Pühakirjast või mõni käsk. Võib-olla tuletavad nad sellise korra, kuningate õukondi eeskujuks võttes, kus tuleb eestkostjana kasutada sõpru. Aga kui kuningas on teatud eestkostja kindlaks määranud, siis ta ei taha, et keegi teine talle palveid ette kannaks. Niisiis, kui Kristus on määratud eestkostjaks ja ülempreestriks, miks me siis otsime veel teisi?

Kõikjal on kasutusel pattudest lahtimõistmise vormel: Meie Issanda Jeesuse Kristuse kannatus ja õndsas neitsi Maarja ja kõigi pühakute teened on sulle pattude andeksandmiseks. Siin kuulutatakse meid pattudest lahti nii, et meid ei lepitata ega mõisteta õigeks mitte ainult Kristuse teenete, vaid ka teiste pühakute teenete läbi. Mõned meie omad on näinud surevat teoloogiadoktorit, kellele oli kaaslaseks antud teine teoloog, munk, et see teda lohutaks. Ja see ei suutnud surijale öelda midagi muud peale palve: Armu ema, kaitse meid vaenlase eest, võta meid surmatunnil vastu.

Kui me tunnistamegi, et õnnis neitsi Maarja palvetab kiriku eest, siis kas ta tõesti võtab surmas hingi vastu, kas ta tõesti võidab ära surma, kas ta tõesti teeb elavaks? Mida teeb siis Kristus, kui seda kõike teeb õnnis Maarja,? Kuigi ta on väärt suurimat austust, ei taha ta ometi, et teda võrdsustataks Kristusega, vaid pigem, et me võtaksime temast eeskuju. Aga nagu paistab, on õnnis neitsi üldlevinud arvamuse kohaselt täielikult Kristuse kohale asunud. Inimesed pöörduvad palves tema poole, loodavad tema armulikkuse peale ja tahavad tema läbi Kristusele meelepärased olla, nagu Kristus ei olekski meie lepitaja, vaid hirmuäratav kohtumõistja ja karistaja. Meie aga arvame, et ei tule loota sellele, et pühakute teeneid meile üle kantaks, et Jumal nende läbi meiega lepitataks, et ta mõistaks meid seeläbi õigeks või päästaks meid, sest me saame patud andeks ainult Kristuse teenete läbi, kui me temasse usume. Ülejäänud pühakute kohta tuleb öelda järgmist: Igaüks saab palga vastavalt oma vaevanägemisele [1Kr 3:8], see tähendab, et neil pole võimalik isekesks teeneid ühelt teisele jagada, nagu teevad mungad, müües oma ordu teeneid. Ka Hilarius ütleb rumalate neitsite kohta: Kuna rumalad ei saanud kustuvate lampidega edasi minna, palusid nad neid, kes olid arukad, et need annaks neile õli. Need vastasid, et nad ei saa anda, sest ei ole kindel, kas sellest kõigile jätkub, see tähendab, et võõrastest tegudest või teenetest ei ole kellelgi abi, sest igaüks peab oma lambile ise õli muretsema.

Niisiis, kuna vastased õpetavad, et me peame panema lootuse pühakute poole palvetamisele, kuigi neil pole selle kohta ei Jumala sõna ega ühtki näidet Pühakirjast, ja kuna nad kannavad pühakute teeneid üle teistele nagu Kristusegi teeneid ja annavad Kristusele kuuluva au pühakutele, ei saa me heaks kiita ei vastaste arusaama pühakute austamisest ega ka pühakute poole palvetamise kommet. Meie teame, et lootus tuleb panna Kristuse eestkostele, sest ainult selle kohta on olemas Jumala tõotus. Me teame ka, et ainult Kristuse teened on lepituseks meie eest. Kristuse teenete pärast

mõistetakse meid õigeks, kui me usume temasse, nagu ütleb tekst: „Ja see, kes usub temasse, ei jää häbisse.” [Rm 9:33, 1Pt 2:6, Js 28:16] Ja ei tohi loota sellele, et meid mõistetakse õigeks õndsas neitsi või teiste pühakute teenete läbi.

Teoloogiliselt haritud inimeste seas valitseb ka selline eksiarvamus, et iga pühaku hooleks on usaldatud teatud kindel valdkond, näiteks et Anna kingib rikkust, Sebastianus kaitseb katku eest, Valentinus ravib langetõbe ja Püha Jüri kaitseb ratsanikke. Sellised ettekujutused lähtuvad ilmselt paganlikest eeskujudest. Ka roomlased arvasid, et Juno teeb rikkaks, Febris kaitseb palaviku eest, Castor ja Pollux kaitsevad ratsanikke jne. Pühakute poole palvetamist võib küll väga mõõdukalt õpetada, kuid kuna see komme on ülimalt ohtlik, siis milleks on vaja seda kaitsta, kui selle kohta pole mingit käsku ega tunnistust Jumala sõnas? Isegi vana aja kirjameestelt pole selle kohta tunnistusi. Ja ohtlik on see esiteks sellepärast, nagu ma eespool ütlesin, et Kristusele lisaks muid vahendajaid otsides pannakse lootus nende teiste peale, nii et kogu Kristuse tundmine läheb kaduma. See on ilmselge. Tundub, et esialgu kõneldi pühakutest, nagu seda vanades palvetes näha on, täiesti mõistlikul viisil. Hiljem lisandus sellele nende poole palvetamine, millega kaasnesid kohutavad väärkasutused, mis olid hullemad kui paganatel. Ja pühakute poole palvetamise juurest jõuti piltide juurde, ka neid austati ja arvati, et neis asub mingisugune vägi, nii nagu maagide kujutelmade järgi asub teatud ajal nikerdatud taevakehade kujutistes vägi. Ühes kloostri oli näha õndsas neitsi kujutist, mis liikus justkui iseenesest, nii et näis, et ta kas pöördus palvetajatest ära või noogutas neile.

Ja ikkagi ületavad kõiki kujude ja piltidega seotud jubedusi muinasjutulised lood pühakute kohta, mida avalikult suure austusega õpetatakse. Barbara palub piinamiste ajal tasu, et ükski, kes teda appi hüüab, ei sureks armulauda saamata. Üks teine pühak luges iga päev ühel jalal seistes ette kogu Psaltri. Keegi tark mees maalis

Christophorost, et allegooria läbi mõista anda, kui suur peab olema nende vaimujõud, kes Kristust kannavad, see tähendab õpetavad evangeeliumi või tunnistavad usku, kuna neil tuleb läbi minna kõige suurematest ohtudest. Lisaks sellele õpetasid rumalad mungad rahvale, et Christophorost tuleb palves appi kutsuda, nagu oleks selline hiiglane kunagi olemas olnud. Ja kuigi pühakud on teinud suuri asju, mis on kasulikud riigikorraldusele ja annavad ka head isiklikku eeskujut ja mille meelespidamine aitab paljugi kaasa nii usu kinnitamisele kui ka nende tegudes jälgendamisele, ei ole keegi neid asju tegelikest elulugudest üles otsinud. Aga kasulik on kuulata, kuidas pühakud on riike juhtinud, millistes olukordades, millistes ohtudes nad on olnud, kuidas pühakud on suure ohu korral kuningatele nõu andnud, kuidas nad on evangeeliumi õpetanud, milliseid võitlusi nad hereetikutega on pidanud. Kasu on ka armulikkuse näidetest, näiteks kui me näeme, et Peetrusele antakse salgamine andeks, kui me näeme, et Cyprianusele antakse andeks see, et ta oli olnud paganlik preester, või kui me näeme, et Augustinus, kogedes haiguses usu väge, kinnitab vankumatult, et Jumal tõepoolest kuuleb usklike palveid. Selliste näidete toomine, mis haaravad endasse kas usku, jumalakartust või riigivalitsemist, on igati kasulik. Aga mõned rändmoosekandid, kellel pole teadmisi ei usu ega riigivalitsemise kohta, on välja mõelnud luuletustele sarnaseid muinasjutte, mis sisaldavad endas ainult ebausua näiteid teatud palvete ja paastumiste kohta ja lisaks sellele veel mõningaid asju, mis sisse toovad. Sellised on näiteks lood imedest, mis on välja mõeldud roosipärgade ja muude sarnaste usukommete kohta. Pole vajadust siinkohal näiteid tuua. Sest on legende, nagu nad neid nimetavad, ja eeskujude „peegleid” ja roosipärgi, mis ei erine kuigivõrd päris Lucianuse lugudest.

Piiskopid, teoloogid ja mungad aga plaksutavad nende kohutavate ja jumalatute muinasjuttude peale, sest nad saavad neist sissetulekut. Meid nad ei salli, sest me ei

nõua pühakute poole palvetamist, et Kristuse au ja amet oleksid selgemini nähtavad, ja käsitleme seda kui pühakute austamise väärkasutust. Kuigi kõik tublid inimesed kogu maal tunnevad puudust piiskoppide autoriteedi või jutlustajate tõsise suhtumise järele, et nad need väärkasutused kõrvaldaksid, vaikivad meie vastased sellest hoolimata Vastulauses maha isegi päevselged eksiarvamused, nagu tahaksid nad meid Vastulausega nõustumise läbi nii kaugele viia, et me ka nende kõige kurikuulsamad väärkasutused heaks kiidaksime.

[Apoloogia esimese osa lõpp]

Ja nii salakavalalt pole Vastulause kirjutatud mitte ainult kohati, vaid peaaegu tervenisti. Mitte kusagil ei erista vastased ilmselgeid väärkasutusi oma dogmadest. Ja ometi tunnistavad mõned arukamad nende endagi hulgast, et skolastikute ja kanoonikute õpetuses leidub rohkesti väärarvamusi ja et karjaste teadmatuse ja hoolimatuse läbi on kirikusse märkamatu tunginud mitmesuguseid väärkasutusi. Sest Luther ei olnud sugugi esimene, kes avalike väärkasutuste üle kurtis. Arvukalt õpetatud ja silmapaistvaid inimesi on juba kaua aega enne seda kurtnud missa väärkasutuse, kloostrielu harjutuste peale lootmise, tulutoova pühakutekultuse ja meeleparanduse õpetuse moonutamise üle, mis peaks kirikus olema kõige selgem ja kindlam. Me oleme ise kuulnud, kuidas suurepäraseid teoloogid on skolastilisele õpetusele sellist kuju igatsenud, mis sisaldaks pigem filosoofilisi vaidlusi kui vagadust. Vana aja teoloogid on Pühakirjale üldiselt ikkagi lähemal. Nii on aga teoloogia järjest rohkem moonundunud. Ja suurel hulgal tublidel inimestel, kes Lutherit algusest peale armastama hakkasid, polnud selleks muud põhjust kui arusaamine, et ta

juhatas inimeste hinged sellest skolastikutest teoloogide ja kanoonikute segaste ning lõputute vaidluste labürindist välja ja õpetas seda, mida on vagaduseks vaja.

Sellepärast ei käitu vastased sugugi ausalt, kui nad, tahtes, et me Vastulausega nõustuksime, ei pööra tähelepanu väärkasutustele. Kui nad tahaksid kiriku heaolu eest seista, peaksid nad, ja just nimelt kõnesolevas küsimuses, õhutama armulisimat Keisrit, kes, nagu me oleme selgesti täheldanud, suhtub kirikuelu korraldamisse ja parandamisse ülima innuga, väärkasutuste kõrvaldamiseks abinõusid tarvitusele võtma. Aga vastased ei tee midagi selleks, et Keisri siiraimat ja pühimat tahet toetada, vaid tahavad meid igati alla suruda. Paljud märgid näitavad, et nad ei hooli kiriku olukorrast. Nad ei näe vaeva, et rahval oleks olemas kindel kiriklike dogmade kogu. Ja ilmselgeid väärkasutusi kaitsevad nad uue ja erakordse julmusega. Nad ei salli kirikutes ühtki väarikat õpetajat. Tublidel inimestel pole raske mõista, mis on nende sihiks. Aga nii ei kanna nad hoolt ei oma riigi ega kiriku eest. Sest pärast seda, kui tublid õpetajad on ära tapetud ja õige õpetus maha surutud, tulevad fanaatikud, keda vastased ei suuda taltsutada, kes tekitavad oma jumalatute dogmadega kirikus segadust ja pööravad pea peale kogu kirikuvalitsemise, mille säilimist meie küll väga soovime.

Sellepärast me palume sind, armulisim Keiser, Kristuse au pärast, mida ka sina soovid esile tõsta ja suurendada, milles me sugugi ei kahtle, et sa ei nõustuks meie vastaste vägivaldsete plaanidega, vaid otsiksid üksmeele saavutamiseks teisi, ausaid teid, nii et keegi ei rõhuks vagasid südameid, ei käituks süütute inimestega nii julmalt, nagu me siiani oleme näinud, ega suruks kirikus maha õiget õpetust. Üle kõige võlgned sa Jumalale ju seda, et sa säilitaksid ja levitaksid järeltulevatele põlvedele õiget õpetust ja kaitseksid neid, kes õiget õpetust jagavad. Seda nõuab Jumal, kui ta kuningaid oma nimega ehib ja neid jumalateks nimetab, öeldes: „Mina ise olen

ütelnud: Teie olete jumalad” [Ps 82:6], et nad püüaksid maa peal jumalikke asju, see tähendab Kristuse evangeeliumi säilitada ja edendada ja kaitseksid Jumala asemikena süütute inimeste elu ja heaolu.

<XXII artikkel.> Armulaua mõlemast kujust.

Pole kahtlust, et armulaua vastuvõtmine mõlemal kujul on Jumalale meelepärane, kooskõlas Kristuse korraldusega ja Pauluse sõnadega. Kristus on ju need mõlemad seadnud, ja mitte ainult osale kirikust, vaid kogu kirikule. Me arvame, et ka vastased tunnistavad, et mitte ainult preestrid, vaid kogu kirik võtab sakramenti vastu Kristuse tahte, ja mitte inimliku tahte kohaselt. Kui nüüd Kristus on selle seadnud kogu kirikule, miks siis võetakse kiriku ühelt osalt üks kuju ära? Miks keelatakse ära ühe kuju vastuvõtmine? Miks muudetakse ära Kristus enda korraldus, eriti veel, kui ta ise nimetab seda oma testamendiks? Kui inimese testamenti pole lubatud kehtetuks tunnistada, kuidas tohib seda siis teha Kristuse testamendiga? Ka Paulus ütleb, et ta on selle, mida ta on teistele andnud, saanud Issandalt [1Kr 11:23]. Teistele on ta sakramendi andnud aga mõlemal kujul, nagu tekst 1Kr 11[:28], selgesti näitab. Tehke seda, ütleb ta esmalt ihu kohta ja kordab neid sõnu ka karika puhul. Ja siis: „Inimene katsugu ennast läbi ja alles siis söögu sellest leivast ja joogu sellest karikast.” Need on armulaua seadja sõnad. Ja sissejuhatuseks ta ütleb, et need, kes armulauda vastu võtavad, tehku seda mõlemal kujul. Sellepärast ongi kindel, et sakrament on seatud kogu kiriku jaoks. See komme on kreeka kirikutes siiaaani säilinud ja oli kunagi ka ladina kirikutes olemas, nagu kinnitavad Cyprianus ja Hieronymus. Nimelt ütleb Hieronymus Sefanja kommentaaris: Preestrid, kes armulaua sakramenti toimetavad ja Issanda verd tema rahvale jagasid jne. Sama

kinnitab Toledo kirikukogu. Poleks raske suurt hulka tunnistusi kokku koguda. Me ei liialda siin sugugi, vaid jätame selle, mida jumaliku korralduse kohta arvata, aruka lugeja enda otsustada.

Vastased aga ei kavatsegi Vastulauses kiriku ees, kellelt on üks sakramendi kuju ära võetud, vabandada. See oleks sobinud tublidele ja jumalakartlikele inimestele. Oleks tulnud leida kindel põhjendus, et kirikut vabandada ja südametunnistust õpetada neile, kes ei saa osa rohkemast kui ainult ühest sakramendikujust. Nüüd aga kinnitavad nad, et üks armulaua kuju on õigusega ära keelatud, ja ei luba tunnistada selle vastuvõtmist mõlemal kujul. Esiteks nad väidavad, et kiriku algusaegadel oli mõnel pool kombeks armulauda ainult ühel kujul jagada, sellele vaatamata, et neil pole selle kohta võimalik ühtki omaaegset näidet tuua. Nad esitavad hoopis kirjakohti, milles kõneldakse leivast, nagu Luuka evangeeliumis, kus on kirjas, et jüngrid olid Kristuse ära tundnud leivamurdmisest [Lk 24:35]. Ja nad tsiteerivad ka teisi kirjakohti leivamurdmise kohta [Ap 2:42.46; 20:7]. Aga olgugi, et me ei ole otse selle vastu, et mõned käsitlevad neid kirjakohti sakramendi kohta käivatena; ei järeldu sellest ikkagi, et meile oleks antud ainult üks osa sakramendist, kuna tavalises kõnepruugis peetakse ühe osa nimetamisel silmas ka teist. Ilmikute armulaua kohta lisavad nad, et see ei kujuta endast sakramendi vastu võtmist ainult ühel, vaid mõlemal kujul, ehkki kui preestritelt nõutakse ilmikute armulauast osavõtmist, tähendab see seda, et nad on armulaua õnnistamise ametist kõrvaldatud. Seegi ei ole vastaste jaoks teadmata, aga nad kasutavad lihtsalt ära asjatundmatute inimeste teadmatust, kes, kuuldes räägitavat ilmikute armulauast, kujutavad kohe ette meie ajal käibelolevat kommet, kus ilmikutele jagatakse ainult ühte osa sakramendist.

Te vaadake nende häbematust! Gabriel viitab muude põhjuste hulgas, miks armulauda mõlemal kujul ei jagata, sellele, et ilmikuid ja vaimulikke tuleb teineteisest

eristada. Ja see ongi tõenäoliselt peamine põhjus, miks armulaua ühe osa ärakeelamist kaitstakse, – et suurendada preestriseisuse auväärust. See on inimlik otsus, et mitte midagi ebaviisakamat öelda, ja sellest, kuhu see omadega sihib, ei ole raske aru saada. Vastulauses ütlevad vastased Eeli poegade kohta, et pärast ülempreestri ametist ilmajäämist palusid nad, et neid võetaks preestriteenistusse [1Sa 2:36]. Vastased väidavad, et siin on silmas peetud preestriteenistuse rakendamist ühel kujul. Ja lisavad: Nii peavad ka meie ilmikud rahul olema ühe preestriteenistuse, ühe kujuga. Vastased vassivad siin ilmselgelt, kui nad kohaldavad Eeli järeltulijate loo sakramendi kohta käivaks. Seal kirjeldatakse ju Eeli karistamist. Kas nad tahavad tõesti öelda, et ilmikutele keelatakse sakramendi teine kuju ära karistuseks? Sakrament on seatud hirmunud hingede lohutamiseks ja julgustamiseks, kui nad usuvad, et Kristuse maailma elu eest antud ihu on leib ja et nad saavad ühenduses Kristusega elavaks. Vastased aga kinnitavad, et ilmikutelt võetakse teine sakramendi kuju ära karistuseks. Nad peavad rahul olema, ütlevad nad. Sellest käsust piisab neile. Aga miks nad peavad? “Ärgu otsitagu põhjusi, see, mida teoloogid ütlevad, olgu seadus.” See on Ecki soga⁹⁸. Me kuuleme neid suurelisi sõnu, ja kui me tahaksime neid maha laita, ei tuleks meil kõneainest puudust. Te näete ju, milline häbematus see on. Eck käsutab nagu türann tragöödiates: Tahavad nad või ei taha, nad peavad rahul olema. Kas need põhjendused, mida ta toob, õigustavad Jumala kohtujärje ees neid, kes osa sakramenti ära keelavad ja neid tublisid inimesi, kes sakramenti tervikuna vastu võtavad, julmalt taga kiusavad? Kui põhjenduseks on, et seisused oleksid lahutatud, peaks juba üksinda seegi panema meid vastastele vastu vaidlema, isegi kui me muidu oleksime nõus koos nendega sellest kombest kinni pidama. Preestrite ja ilmikute seisuses on erinevus, kuid pole saladus, mis tagamõttega vastased seda erinevust nii väga

⁹⁸ [ἐωλοκρασία]

kaitsevad. Me ei räägi enam rohkem sellest kavalast plaanist, et ei tunduks, nagu vähendaksime me seisuse tõelist väärtust.

Vastased toovad põhjenduseks ka veini mahaloksumise ohu ja muu sellise, millel pole Kristuse korralduse äramuutmiseks küllaldast jõudu. Kui me kujutame ette, et sakramendi ühe või ka mõlema osa vastuvõtmine on täiesti vaba, kuidas saab siis kaitsta karika ärakeelamist? Kuigi ega kirik polegi endale võtnud vabadust Kristuse korraldused tähtsusetuks asjaks muuta. Ja meie vabandame kirikut, kes on talunud ülekohut, et ta ei saa armulaua mõlemat osa vastu võtta, – aga neid autoreid me ei vabanda, kelle arvates on kogu sakramendist osasaamine õigusega ära keelatud ja kes mitte ainult et ei keela seda, vaid heidavad sel viisil armulauast osavõtjaid kirikuosadusest välja ja kiusavad neid vägivallaga taga. Vaadaku ise, kuidas nad oma otsuste pärast Jumala ees aru hakkavad andma. Samuti ei tuleks nõuda, et kirik peab kinnitama või heaks kiitma kõik, mida paavstid iganes otsustavad, iseäranis veel selle pärast, et Pühakiri hoiatab meid piiskoppide ja karjaste eest, nagu ütleb Hesekiel: „Õpetus on kadunud preestritelt.” [Hs 7:26]

<XXIII artikkel.> Preestrite abielust.

Selle halva kuulsuse juures, mis rüvedal tsölibaadil on, sõandavad vastased Jumala nime aukartmatult ja vääralt ettekäändeks tuues paavstlikku seadust kaitsta ja Rooma impeeriumi teotuseks ja häbiks Keisrit ja vürste üles kutsuda mitte sallima preestrite abielu. Sest seda nad teevad.

Kas võib ajaloos kohata suuremat häbematust kui see, mis on lugeda meie vastaste kirjutistes? Nende argumente me käsitleme hiljem. Nüüd hinnaku arukas

lugeja ise, millise mulje need tühised inimesed jätavad, kes väidavad, et abielu tekitab riigis teotust ja häbi, nagu ehiks kirikut tõesti see häbiväärsete ja ebaloomulike himude halb kuulsus, milles „Curiust teesklevad ja bakhanaale pidavad” pühad isad põlevad. Kõigest sellest, millega nad oma ohjeldamatuses tegelevad, ei sõanda sündsuse huvides rääkidagi. Ja neid oma himusid nad paluvadki sul, Keiser Karl (keda mõned vana aja ennustused nimetavad tagasihoidliku palgega kuningaks, sest see sõna käib ju sinu kohta: See, kes on tagasihoidliku palgega, valitseb kõikjal), oma kõige vooruslikuma parema käega kaitsta. Nad paluvad, et sa lahutaksid jumaliku õiguse, rahvaste õiguse ja kirikukogude otsuste vastaselt abielud, et sa määraksid üksnes abielu pärast süütutele inimestele kohutavaid karistusi, et sa tapaksid preestreid, kelle peale isegi barbarid aupaklikult armu heidavad, ja et sa saadaksid maalt välja naised ja isata jäänud lapsed. Selliseid seadusi esitavad nad sulle, armulisim ja vooruslikem Keiser, mida ei võtaks kuulda isegi ükski barbar, kui tahes julm ja metsik ta ka ei oleks. Et aga sinu loomusega ei sobi kokku ei alatus ega metsikus, loodame meie, et sa suhtud meisse selles küsimuses heatahtlikult, eriti kui sa saad aru, et meil on sellel seisukohal olemiseks kõige kaalukamad, Pühakirjast ammutatud põhjused, millele meie vastased toovad vastuväiteks kõige rumalamaid ja tühisemaid arvamusi.

Ja ikka ei ole see nende tsölibaat tõsiselt võetav. Sest nad teavad väga hästi, kui vähesed kasinusest kinni peavad, kaunistavad aga oma võimu pühaduse paistega, millele nad arvavad tsölibaati kasuks tulevat, nii et me mõistame Peetruse hoiatuste paikapidavust, et tulevad valeprohvetid, kes toovad kaasa hukutavaid eksiõpetusi [2Pt 2:1]. Sest vastased ei räägi, ei kirjuta ega tee selles küsimuses midagi õigesti, siiralt ja otsekoheselt, tegelikult võitlevad nad oma võimu eest, mille kohta nad ekslikult

arvavad, et see on ohus, ja mida nad püüavad vagadust teeseldes jumalakartmatult kindlustada.

Meie aga ei saa seda tsölibaadiseadust, mida vastased pooldavad, heaks kiita sellepärast, et see on vastuolus jumaliku ja loomuliku õigusega ja kirikukogude kaanonitega. Ja on üldiselt teada, et see põhineb ebausul ja on ohtlik. Sest sellest saavad alguse lõputud tülid, patud ja üldkehtivate käitumistavade vastu eksimised. Kui meie muude lahkavuste puhul on vaja, et õpetajad neid omavahel arutaksid: siis siin on asi mõlemalt poolt nii selge, et ei vaja mingit arutamist. See vajab ainult tublide ja jumalakartlike inimeste poolset hinnangut. Aga sellele vaatamata, et me kaitseme ilmselget tõe, on vastased meie argumentide naeruvääristamiseks kokku klopsinud mitmesuguseid valesüüdistusi.

Esiteks, 1. Moosese raamat õpetab [1Ms 1:28], et inimesed on loodud olema viljakad ja et üks sugu tunneks teise vastu õigel viisil külgetõmmet. Me ei kõnele siin himust, mis on patt, vaid vastastikusest külgetõmbest, mis oleks pidanud olema ka rikkumata inimloomuses ja mida nimetatakse füüsiliseks eelsoodumuseks⁹⁹. Ja selline ühe soo tõmme¹⁰⁰ teise poole on õige jumalik kord. Kuna aga seda Jumala korraldust ei saa tühistada keegi peale Jumala enda, järeldeb sellest, et abielu sõlmimise õigust ei saa tühistada ei määruste ega töötustega.

Vastased targutavad, öeldes, et alguses oli küll käsk, et maa tuleb täita, aga nüüd, kus maa on täidetud, ei ole enam abiellumise käsku. Eks ole arukas mõttekäik! Inimese loomus seatakse selle Jumala sõna läbi viljakas olema, ja mitte ainult loomise alguses, vaid ka edaspidi, nii kaua kui see keha omav loomus kestab. Nagu maa muutub viljakaks sõna läbi: „Maast tärgaku haljas rohi.” [1Ms 1:11] Selle korralduse peale ei hakanud maa mitte ainult alguses rohtu kasvatama, vaid rohi katab nurmesid

⁹⁹ [στοργήν φυσικὴν]

igal aastal, kuni seda maad on. Ja nii nagu inimeste seadustega pole võimalik maa olemust muuta, nii ei saa ka ei töotuste ega inimeste seadusega ilma Jumala otsuseta inimese loomust muuta.

Teiseks, kuna loomine ehk jumalik kord inimeses kuulub loomuliku õiguse valdkonda, on õigusetundjad targasti ja õigesti öelnud, et ka mehe ja naise ühendus kuulub loomuliku õiguse valdkonda. Aga et loomulik õigus on muutumatu, peab ka abielu sõlmimise õigus paratamatult alles jääma. Sest kus inimloomus ei muutu, peab säilima ka kord, mille Jumal on inimloomusesse pannud, ja seda ei saa inimeste seadustega tühistada. Niisiis on naeruväärne vastaste tühi loba, et alguses oli abielu käsk olemas ja praegu enam ei ole. See on niisama hea, nagu nad ütleksid: Kunagi said inimesed sündimisel kaasa soo, nüüd enam ei saa. Kunagi said inimesed sündimisel endaga kaasa loomuliku õiguse, nüüd enam ei saa. Isegi ükski käsitööline pole võimeline midagi meisterlikumat välja mõtlema kui need mõttetused, mis on loomuliku õiguse kõrvaletõrjumiseks välja mõeldud. Jäägu siis põhjenduseks see, et Pühakiri õpetab ja õigusetundja on targasti öelnud, et mehe ja naise ühendus kuulub loomuliku õiguse valdkonda. Pealegi on loomulik õigus tõesti jumalik õigus, sest see on kord, mis on Jumala poolt loodusele määratud. Et aga seda õigust pole võimalik ilma Jumala enda otsuseta ära muuta, peab abielu sõlmimise õigus paratamatult säilima, sest loomupärane külgetõmme kahe soo vahel on Jumala kord looduses ja on seetõttu õiguspärane. Milleks siis muidu loodi kaks sugu? Ja me ei kõnele, nagu eespool öeldud, himust, mis on patt, vaid vastastikusest külgetõmbest, mida nimetatakse füüsiliseks armastuseks ja mida himu pole loomusest kõrvaldanud, vaid õhutab seda, nii et nüüd on selle talitsemiseks suuremat abi tarvis, ja abielu ei olegi

¹⁰⁰ [στοργή]

enam vaja ainult soojätkamiseks, vaid ka abinõuks himude vastu. See kõik on ilmselge ja sedavõrd kindel, et vastased ei saa seda kuidagi kõigutada.

Kolmandaks. Paulus ütleb: „Aga igasuguse hooruse vastu olgu igal mehel oma naine.” [1Kr 7:2] See on nüüd sõnaselge käsk kõigile, kes ei ole suutelised vallaspõlve pidama. Vastased nõuavad, et neile näidataks mõnd käsku, mis käsib preestritel naist võtta, nagu preestrid ei olekski inimesed. Meie räägime inimese loomusest üldiselt ja arvame, et see käib ka preestrite kohta. Kas Paulus mitte ei käsi siin neil, kel ei ole enda talitsemise andi, abielluda? Sest ta tõlgendab end pisut hiljem ise, öeldes: „Parem on abielluda kui himudes leegitseda.” [1Kr 7:9] Ka Kristus on selgesti öelnud: „Sedasinast sõna ei haara igäüks, vaid ainult need, kellele antakse.” [Mt 19:11] Kuna pärast pattulangemist satuvad kokku need kaks: loomupärane iha ja himu, mis sütitab loomupärast iha, nii et nüüd on abielu rohkemgi vaja kui rikkumata loomuse puhul, räägibki Paulus abielust kui teatavast abinõust ja käsib kirelõõma pärast abielluda. Seda sõna: parem on abielluda kui himudes leegitseda, ei suuda tühistada ükski inimlik tahe, seadus ega tõotus, sest sellega ei kõrvaldata ei inimloomust ega himu. Seepärast jääb kõigile, kes himudes leegitsevad, õigus abielluda. Ja selle Pauluse käsuga: Aga igasuguse hooruse vastu olgu igal mehel oma naine, on seotud kõik, kes ei suuda end talitseda. Selle üle otsustamine jääb aga igäühe enda südametunnistusele.

Sest kui vastased käsivad siin Jumalalt kasinust paluda ja oma ihu töö ning paastumisega ära kurnata, siis miks nad ise ei järgi neid suurepäraseid juhiseid? Aga nagu eespool öeldud, ei tee vastased midagi tõsiselt, vaid ainult mängivad. Kui himude talitsemine oleks kõigi jaoks võimalik, ei nõuaks see teatud andi. Aga Kristus näitab, et selleks on vaja teatud andi, ja sellepärast ei saagi see kõigile ühtviisi omaks. Jumal aga tahab, et ülejäänud inimesed rakendaksid üldist inimloomuse seadust, mille

ta on kehtestanud. Jumal ei taha oma korda ja oma loodud olendeid hukka mõista. Ta tahab, et nad oleksid kasinad seeläbi, et nad võtavad vastu Jumala poolt pakutud abi, nii nagu ta tahab meie elu söömise ja joomise läbi kosutada. Gerson kinnitab, et on olnud palju tublisid mehi, kes on püüdnud oma ihu talitseda, kuid kes pole saavutanud kuigi palju edu. Seepärast ütleb Ambrosius õigusega: Neitsilikkust saab ainult soovitada, mitte sundida, sest see on pigem töötuse kui käskimise asi. Kui keegi tahab siin vastu väita, et Kristus ülistab neid, kes on end ise taevariigi pärast kohitsenud, siis võtku ta arvesse ka seda, et Kristus ülistab neid, kellel on ihu talitsemise armuand, sellepärast ta lisabki: Kes suudab haarata, haaraku! [Mt 19:12] Sest Kristusele ei meeldi rüve kasinus. Ja ka meie ülistame tõelist kasinust. Praegu me aga käsitleme seadust ja neid inimesi, kellel ei ole seda andi. See asi peab jääma vabaks sunnist, selle seaduse läbi ei tohi nõrku inimesi köidikusse panna.

Neljandaks, see paavstlik seadus on vastuolus ka kirikukogude kaanonitega, sest vana aja kaanonid ei keelusta abielu, ei lahuta juba sõlmitud abielusid, isegi kui nad vabastavad teenistusest need, kes on ametis olles abiellunud. Neil aegadel tähendas selline ametist vabastamine armulikkuse avaldust. Kuid uuema aja kaanonid, mis ei ole koostatud kirikukogudel, vaid paavstide isiklike otsuste alusel, keelavad ära ka abielude sõlmimise ja lahutavad juba sõlmitud abielud. Ja see toimub avalikult Kristuse käsu vastaselt: „Mis nüüd Jumal on ühte pannud, seda ärgu inimene lahutagu.” [Mt 19:6] Vastased kuulutavad Vastulauses tsölibaadi kirikukogude poolt kehtestatuks. Me ei tee etteheiteid kirikukogude otsustele, sest need lubavad teatud tingimustel abielluda, aga me teeme etteheiteid seadustele, mis on Rooma paavstide poolt pärast vana aja kirikukogusid nende korralduste vastaselt kehtestatud. Paavstid põlastavad kirikukogude korraldusi samavõrd, nagu nad tahavad, et need teistele paistaksid pühimast pühimad. Niisiis on see seadus üldise tsölibaadi kohta omane

uuele paavstivõimule. Taaniel ei omistanud ju ilmaaegu seda tunnusjoont, nimelt naiste vihkamist, antikristuse riigile [Tn 11:37].

Viiendaks, kuigi vastased ei kaitse seda seadust mitte ebausust pärast, sest nad näevad, et sellest ei peeta kinni, külvavad nad siiski ebausust tulenevaid arvamusi, teeseldes jumalakartlikkust. Nad teatavad, et nõuavad tsölibaati sellepärast, et see on puhas, nagu oleks abielu rüve ja patt või nagu teeniks õigeismõistmise ära pigem tsölibaat kui abielu. Ja siin toovad nad näiteks Moosese Seaduse usutalitused, sest nii nagu Seaduse ajal olid preestrid teenimisel naistest lahutatud, nii peaks Uue Testamendi preester end pidevalt talitsema, kuna tema ülesandeks on pidevalt palvetada. See kohatu võrdlus tuuakse otsekui tõenduseks, mis sunnib preestreid üldisele tsölibaadile, samas kui isegi selles võrdluses tunnistatakse abielu vastuvõetavaks ja suhtlemine keelatakse ära ainult teenimise ajaks. Üks asi on palvetada, teine teenida. Vagad palusid ka siis, kui nad parasjagu avalikku teenistust ei sooritanud, ja suhted abikaasaga ei takistanud neid palvetamast.

Aga me vastame neile väljamõeldistele nagu kord ja kohus. Esiteks tuleb vastastel tunnistada, et usklike jaoks on abielu puhas, sest see on pühitsetud Jumala Sõnaga, see tähendab, et see on Jumala Sõnas lubatud ja heaks kiidetud, nagu Pühakiri sõnarohkelt kinnitab. Nimelt nimetab Kristus abielu jumalikuks ühenduseks, öeldes: „Mis nüüd Jumal on ühte pannud, seda ärgu inimene lahutagu!” [Mt 19:6] Ka Paulus ütleb abielu, söökide ja muude sarnaste asjade kohta: „Seda pühitsetakse Jumala sõna ja eestpalve läbi” [1Tm 4:5], see tähendab sõna läbi, milles südametunnistus leiab kindluse, et Jumal kiidab selle heaks, ja palve läbi, see tähendab usu läbi, mis võtab selle otsekui Jumala armuanni tänuga vastu. Ja 1Kr 7[:14]: „Uskmatu mees on pühitsetud naise läbi”, see tähendab, et abielu on usu pärast Kristusesse lubatud ja püha, nii nagu toidu tarvitamine söögiks on lubatud jms. Ja

1Tm 2[:15]: „Naine pääseb lastesünnitamise kaudu.” Kui vastased saaksid mõne sellesarnase kirjakoha esitada tsölibaadi kohta, oleks see neile suur võit. Paulus ütleb, et naine pääseb lastesünnitamise läbi. Kas saab veel midagi aulisemat tsölibaadi silmakirjalikkuse vastu esitada kui see, et naine pääseb nii öelda abieluliste tegude läbi: abielus olemise, laste sünnitamise ja muude, majapidamisse puutuvate kohustuste läbi? Aga mida pidas Paulus silmas? Lugeja märkab, et siia on lisatud ka usk ja et majapidamise kohustusi ei kiideta lahus usust: „Kui ta jääb usku”, ütleb Paulus. Ta kõneleb kõigist emadest üldiselt. Järelikult nõuab ta esmajoones usku, milles naine võtab vastu pattude andeksandmise ja õigeksmõistmise. Sellele lisab ta teatava kutsumisele vastava ülesande, nii nagu igas inimeses peab usule järgnema teatud kutsumisele vastav hea tegu. See tegu on Jumalale meelepärane usu pärast. Seepärast meeldivad naise tööülesanded Jumalale usu pärast, ja usklik naine, kes pühendab end selles teenimises jumalakartlikult oma kutsumisele, päästetakse.

Need tunnistused õpetavad, et abielu on lubatud asi. Seega, kui puhtus tähendab Jumala ees lubatud ja heaks kiidetud olemist, siis on abielud puhtad, sest nad on Jumala Sõnas heaks kiidetud. Paulus ütleb lubatud asjade kohta: „Puhtaile on kõik puhas” [Tt 1:15], see tähendab neile, kes usuvad Kristusesse ja kes on usus õiged. Seepärast nii nagu neitsilikkus jumalatutes inimestes on rüve, nii on ka abielu vagade inimeste jaoks puhas Jumala Sõna ja usu pärast.

Ja edasi. Kui puhtust himudele vastu seada, näitab see südame puhtust, see tähendab surmatud himu, sest Seadus ei keela ära mitte abielu, vaid himu, abielurikkumise ja liiderlikkuse. Seepärast ei tähenda tsölibaat veel puhas olemist, sest abielus olija südames võib valitseda palju suurem puhtus, nii nagu Aabrahami või Jaakobi puhul, kui enamikul neist, kes ka tõesti kasinalt elavad.

Lõpetuseks. Kui vastased mõistavad tsõlibaadi puhtuse all seda, et sellega teenitakse õigeksmõistmine ära paremini kui abielus olemisega, siis sellele me vaidleme ägedalt vastu. Sest me ei saa õigeks ei neitsilikkuse ega ka abielu pärast, vaid armust, Kristuse pärast, kui me usume, et meil on tema pärast armuline Jumal. Siin hüüavad nad võib-olla, et sellega võrdsustatakse Jovinianuse kombel abielu neitsilikkusega. Selliste süüdistuste pärast ei loobu me veel usu õiguse kohta käivast tõest, mida me eespool kirjeldasime. Me ei võrdsusta ju neitsilikkust abieluga. Sest nagu üks armuand on ülem teisest, prohvetianne kõneosavusest, sõjandusajade tundmine põllumajandusest, kõneosavus ehituskunstist, nii on ka neitsilikkus abielust ülem armuand. Kuid nii nagu kõnemees ei ole oma kõneosavuse pärast Jumala ees õigem kui arhitekt oma ehituskunsti pärast, nii ei teeni ka neitsi oma neitsilikkusega õigeksmõistmist paremini ära kui abielus olija abielus olemisega, kõik peavad aga oma armuanniga ustavalt Jumalat teenima ja uskuma, et me saame patud andeks Kristuse pärast, usu läbi ja et meid mõistetakse usu läbi Jumala ees õigeks.

Ei Kristus ega ka Paulus ei ülista neitsilikkust sellepärast, et see teeks õigeks, vaid sellepärast, et see on vähem siduv ja kodused tööd ei sega siis nii palju palvetamist, õpetamist ja teenimist. Sellepärast ütleb Paulus: „Vallaline mees muretseb Issanda asjade pärast.” [1Kr 7:32] Järelikult ülistatakse neitsilikkust mõtisklemise ja õppimise pärast. Samamoodi ei ülista Kristus lihtsalt neid, kes on end ise kohitsenud, vaid lisab: taevariigi pärast, see tähendab et jätkuks aega evangeeliumi õppimiseks või õpetamiseks. Ta ei ütle ju, et neitsilikkus teenib ära pattude andeksandmise või õndsuse.

Leviitlike preestrite eeskuju peale me vastame, et selle alusel ei saa preestritele üldist tsõlibaati peale sundida. Liiatigi ei saa leviitide arusaama rüvedusest meile üle kanda. Seadusega vastolus olev komme oleks sel juhul rüve, aga ta ei ole seda enam,

sest Paulus ütleb: „Puhtaile on kõik puhas.” [Tt 1:15] See tähendab, et evangeelium vabastab meid leviitide mõttes rüvedusest. Ja kui keegi kaitseb tsölibaadi seadust tagamõttega, et vaevata südametunnistust leviitide usuharjutustega, tuleb sellele vastu seista, nagu apostlid seisavad, Ap 15, vastu neile, kes nõudsid ümberlõikamist ja püüdsid kristlastele peale sundida Moosese Seadust.

Samas teavad tublid inimesed, kuidas abielu korraldada, eriti kui nad on rakendatud avalikus teenistuses, mis hõivab inimesi tihti tööpoolest sedavõrd, et kõik mõtted koduse elu peale jäävad tagaplaanile. Tublid inimesed teavad ka seda, et Paulus käsib oma astjat pühitsuses hoida [1Ts 4:4]. Samuti teavad nad, et vahetevahel tuleb üksindusse tõmbuda, et jääks aega palvetamiseks, kuid Paulus ei taha, et see oleks pidev [1Kr 7:5]. Selline enesetalitsemine on lihtne tublidele ja tööga hõivatud inimestele. Aga nagu selgub, ei suuda suur hulk tegevusetult istuvaid preestreid, kes elavad vennaskondadena, oma naudingutes leviitide kasinusest kinni pidada. Hästi on tuntud luulerida: Noormees jõude on harjunud elama ja tegusaid inimesi põlgab jne.

Paljud hereetikud, kes ei saanud Moosese Seadusest õigesti aru, suhtusid abielusse põlgusega, seevastu tsölibaat äratas neis erakordset imetlust. Epiphanius kurdab, et enkratiidid võitsid just selle korraldusega asjatundmatuid hingi. Nad loobusid veinist, ka armulaual, loobusid kõigi elusolendite lihast, milles nad ületasid isegi dominiiklasi, kes toituvad kalalihast. Nad loobusid ka abielust, ja sellele loobumisele sai osaks peamine imetus. Nad arvasid, et sellised teod ja sellised usutalitused teenivad armu ära paremini kui veini joomine ja liha söömine ja abielu, mis näisid olevat ilmalikud ja rüvedad, ja isegi kui neid ka täies ulatuses hukka ei mõisteta, tundus vähe tõenäoline, et need on Jumalale meelepärased.

Paulus taunib kirjas koloslastele seda ingliisusku väga [Kl 2:18]. Kui inimesed arvavad, et nad on sellise silmakirjalikkuse pärast puhtad ja õiged, siis nad kahjustavad Kristuse tundmist, samuti ka Jumala andide ja käskude tundmist. Sest Jumal tahab, et me tema ande jumalakartlikult vastu võtaksime. Me võime nimetada näiteid, kus vagasid südameid on abielu seaduspärase rakendamise pärast vägagi segadusse aetud. See häda ja viletsus on alguse saanud munkade arvamusalaldusest, kes ülistasid ebausklikult tsölibaati. Sellele vaatamata ei tee me etteheiteid mõõdukusele ja enesetalitsemisele ja ütlesime eespool, et ihulikke harjutusi ja ihu vaoshoidmist on vaja, kuid me eitame seda, et teatud usuharjutustele lootmine teeb õigeks. Epiphanius on väga ilusasti öelnud, et usuharjutusi tuleb ülistada ihu taltsutamise ja avaliku korra pärast, nii nagu teatud riitusedki on sisse seatud kogenematute inimeste manitsemiseks, mitte et need oleksid õigeks tegevad usutalitused.

Aga meie vastased ei nõua tsölibaati mitte ebausust pärast, sest nad teavad, et tavaliselt ei peeta kasinusnõudest kinni. Küll aga toovad nad ettekäändeks ebausust tulenevaid seisukohti, millega nad petavad asjatundmatuid. Seepärast on nad ära teeninud suurema põlguse kui enkratiidid, kelle puhul tundub, et nad on eksinud pigem oma usukommete vormis; need argpüksid aga tarvitavad usukombeid teadlikult ettekäändena.

Kuuendaks, olgugi et meil on nii palju põhjusi pideva tsölibaadiseaduse hukka mõistmiseks, lisanduvad neile veel ka hingi varitsevad ohud ja avalikud tülid, ja kuigi niisugune seadus ei ole iseendast väär, peaks sellele vaatamata niisugune südametunnistuse koormamine, mis on lugematule hulgale hingedeale hukatuslikuks osutunud, tublisid inimesi siiski hirmutama.

Juba pikka aega on kõik tublid inimesed selle koorma üle kas siis enda või teiste pärast, keda nad näevad ohus olevat, kaevelnud, aga ükski piiskop ei võta neid kaebusi kuulda. Samuti on selge, kuivõrd see seadus kahjustab avalikku korda ja milliseid pahesid ning kõlvatuid himusid see on esile toonud. Roomast on olemas satiirilisi lugusid, kust ikka veel kombeid ammutatakse.

Nii maksab Jumal tema seatud korra ja andide ärapõlgamise eest kätte neile, kes abielu ära keelavad. Kuna aga muude seaduste puhul on tavaliselt nii, et need muudetakse ära, kui ilmne vajadus selleks põhjust annab, siis miks ei võiks see nii olla ka selle seadusega, mille puhul on kuhjunud nii kaalukaid põhjusi, eriti viimasel ajal, et see tuleks tingimata ära muuta? Inimloomus vananeb ja muutub tasapisi jõuetumaks ja pahed kasvavad, seepärast tuleb järjest rohkem Jumala poolt pakutavat abi tarvitusele võtta. Me näeme, millises pahes süüdistas Jumal inimesi enne veeuputust, milles ta süüdistas neid enne viie linna mahapõletamist. Ja samasugused pahed eelnesid ka paljude teiste linnade, näiteks Sybarise ja Rooma hävingule. Nende läbi antakse meile ettekujutus aegadest, mis on väga sarnased maailma lõpule. Sellepärast tuleks sel ajal kindlustada abielu eelkõige rangete seaduste ja hoiatavate eeskujudega ja kutsuda inimesi üles abiellu astuma. See puutub valitsejatesse, kes peavad avaliku korra eest hoolitsema. Evangeeliumi õpetajad peaksid aga manitsema neid, kes ei suuda end talitseda, abiellu astuma, ja manitsema ülejäänuid enesetalitsemise armuandi mitte ära põlgama.

Paavstid annavad päevast päeva välja seadusi ja teevad päevast päeva muudatusi kõige parematesse seadustesse, ainult selle ühe tsölibaadiseaduse puhul on nad raudkindlad ja järeleandmatud, samas kui on teada, et tegemist on ju ainult inimeste seadusega. Ja seda seadust karmistavad nad nüüd mitmel erineval moel. Kaanon nõuab preestrite ametist vabastamist, selle tõlgendajad, kes ilmutavad väga

vähest leebust, ei vabasta neid aga mitte ainult ametist, vaid poovad nad ka üles. Nad hukkavad julmalt suurel hulgal tublisid inimesi üksnes abielu pärast. Ja need kuriteod ise juba osutavad sellele, et see seadus on kurjade vaimude õpetus. Kurat kaitseb ju selliste kuritegudega oma seadust, sest ta on mõrtsukas.

Me teame, et see lõhe, mis on meie ja nende vahel, keda peetakse korralisteks piiskoppideks, on tekitanud pahameelt. Aga meie südametunnistus on kindlamast kindlam, sest me teame, et isegi suurima innuga üksmeelt luua püüdes ei suudaks me vastaste meele järgi olla, kui me just ei loobu ilmselgest tõest, kui me nende leeri üle ei lähe, valmis kaitsma seda ebaõiglast seadust, lahutama sõlmitud abielusid, hukkama preestreid, kui nad ei kuuletu, ja saatma maalt välja vaeseid naisi ja isata jäänud lapsi. Aga kuna on kindel, et Jumalale ei ole see kõik meelt mööda, siis ei kurvasta me sugugi selle üle, et meil pole vastastega kõigis nendes mõrvades midagi ühist.

Me esitasime põhjused, miks me ei saa rahuliku südametunnistusega nõustuda vastastega, kes kaitsevad paavstlikku üldise tsölibaadi seadust, kuna see on vastuolus nii jumaliku kui ka loomuliku seadusega ja koguni kiriklike kaanonitega. See on ebausklik ja ohtlik ja kõige tipuks on kogu see asi silmakirjalik. Sest seda seadust ei kehtestata mitte vagaduse pärast, vaid ülemvõimu pärast ning on täiesti jumalakartmatu ettekäändeks tuua vagadust. Ja nende kõige kindlamate põhjenduste vastu pole ühelgi tervemõistuslikul inimesel võimalik vastuväiteid esitada. Evangeelium lubab neil, kellel seda vaja on, abielluda. Ta ei sunni abielluma neid, kes tahavad kasinuses elada, eeldusel, et nad seda tõesti teevad. Meie arvates on see vabadus jäetud ka preestritele, ja me ei taha kellelegi neist vallaspõlve väevõimuga peale sundida ja juba sõlmitud abielusid lahutada.

Siin ja seal me oleme oma argumente läbi vaadates viidanud ka sellele, kuidas vastased on ühte või teist nende hulgast rünnanud, ja oleme need valesüüdistused tagasi lükanud. Nüüd esitame lühidalt kaalukad põhjused, miks nad seda seadust kaitsevad. Esiteks väidavad nad, et see on Jumala poolt ilmutatud. Te vaadake seda hooplejate ülimat häbematust! Nad julgevad kinnitada, et üldise tsölibaadi seadus on jumalik ilmutus, olgugi et see on vastuolus ilmselgete Pühakirja tunnistustega, mis nõuavad, et igasuguse kõlvatuse vastu oleks igal mehel oma naine [1Kr 7:2], samuti keelavad need lahutada sõlmitud abielusid. Paulus tuletab meelde, kes on selle seaduse looja, nimetades seda kurjade vaimude õpetuseks [1Tm 4:1]. Ja ka selle viljad osutavad nende autorile, ja nimelt arvukad loomuvastased himud ja mõrvad, mida nüüd selle seaduse ettekäändel kaitse alla võetakse.

Vastaste teine argument on see, et preestrid peaksid olema puhtad selle sõna kohaselt: „Puhastage endid, Issanda riistade kandjad!” [Js 52:11] Ja nad tsiteerivad teisigi sellest lähtuvaid kirjakohti. Selle põhjenduse, millele nad viitavad kui eriti hiilgavale, lükkasime me eespool tagasi. Me ütlesime, et neitsilikkus ilma usuta ei ole Jumala ees puhas ja et abielu on usu pärast puhas, sest: „Puhtaile on kõik puhas.” [Tt 1:15] Me ütlesime ka, et siia ei tohi üle kanda välist puhtust ja Seadusest tulenevaid usutalitusi, sest evangeelium nõuab südame puhtust, mitte seadusest tulenevaid usutalitusi. Võib juhtuda, et abielumehe süda, nagu näiteks Aabrahamil või Jaakobil, kes olid mitmenaisapidajad, on puhtam ja põleb vähem himudes kui paljude neitsite süda, ka nende, kes tõesti kasinuses elavad. Seda aga, mida Jesaja kõneleb: „Puhastage endid, Issanda riistade kandjad”, tuleb mõista südame puhtuse, kogu meeleeparanduse kohta käival. Pealegi teavad abielus olevad vagad seda, mis määral abielulise kooselu piiramisest ja, nagu Paulus ütleb, oma astja pühitsuses pidamisest kasu on [1Ts 4:4]. Ja lõpuks: kuna abielu on puhas, siis soovitatakse neile, kes

tsölibaadist kinni ei pea, õigustatult abiellumist, et nad oleksid puhtad. Niisiis nõuab seadus: „Puhastage endid, Issanda riistade kandjad”, et ebapuhastest vallalistest saaksid puhtad abikaasad.

Kolmas argument on jahmatav, nimelt et preestrite abielu kujutab endast Jovinianuse hereesiat. Torevasti kõlab! See on täiesti uus süüdistus, et abielu kujutab endast hereesiat. Jovinianuse ajal ei tundnud maailm veel üldise tsölibaadi seadust. Sellepärast on jultunud vale, et preestrite abielu kujutab endast Jovinianuse hereesiat või et kirik mõistis sellise abielu hukka. Sellistes kohtades on näha, mis kavatsused vastastel oma Vastulause kirjutamisel olid. Nad arvasid, et kui asjatundmatud inimesed kuulevad rohkesti hereesiate mahalaitmist ja neile jääb mulje, et meie seisukohad on juba ammu kiriklike otsustega ümber lükatud ja hukka mõistetud, on neid lihtsam mõjutada. Sellepärast nad annavadki tihtipeale kiriku otsustest vale ettekujutuse. Kuna see pole neile teadmata, ei tahtnud nad meile oma apoloogia ära kirja näidata, et me ei saaks selle tühisust ja neid valesüüdistusi paljastada. Mis aga Jovinianuse neitsipõlve ja abielu võrdluse puutub, siis me ütlesime juba eespool, mida me sellest arvame. Nimelt ei võrdsusta me neitsilikkust abieluga, ehkki ei neitsilikkus ega ka abielu ei teeni ära õigeksmõistmist.

Niisuguste tühiste argumentidega kaitsevad nad seda jumalatut ja häid tavasid kahjustavat seadust. Niisuguste põhjendustega pööravad nad vürstide meeled Jumala kohtu vastu, kus Jumal neilt aru nõuab, miks nad lahutasid abielusid, miks nad kiusasid taga ja hukkasid preestreid. Sest ärge kahelge selles, et nagu Aabeli veri kisendas, nii kisendab ka nende arvukate tublide inimeste veri, kelle vastu nad on julmust üles näidanud. Ja Jumal maksab selle julmuse eest kätte. Jumala kohtujärje ees te saate teada, kui tühised on vastaste põhjendused, ja mõistate, et ükski

valesüüdistus Jumala Sõna vastu ei jää püsima, nagu ütleb Jesaja: “Kõik liha on nagu rohi ja kõik tema hiilgus nagu õieke väljal.” [Js 40:6]

Meie vürstid aga võivad end lohutada teadmisega, et mis iganes ka ei juhtuks, nad on langetanud õige otsuse, sest isegi kui preestrid oleksid abielludes valesti teinud, on need abielulahutamised, ettekirjutused ja metsikused ilmselges vastuolus Jumala Sõna ja tahtega. Ja kuigi meie vürste ei rõõmusta ei uuendused ega lahkkelid, tuleb Jumala Sõna, iseäranis küsimuses, mis on väljaspool igasugust kahtlust, tähele panna enam, kui mis tahes muud asja.

<XXIV artikkel.> Missast.

Kõigepealt tuleb meil jälle sissejuhatuseks märkida, et me ei kaota missat ära, vaid säilitame ja kaitseme seda jumalakartlikult. Sest meie kirikutes toimub missa igal pühapäeval ja kiriklikel pühadel, kus jagatakse sakramenti neile, kes soovivad sellest osa saada, pärast seda, kui neid on küsitletud ja nad on pattudest lahti mõistatud. Ja säilitatakse ka üldlevinud avalikud usutalitused, leksioonide ja palvete kord, riietus ja muu sellesarnane.

Vastased peavad pikki ilukõnesid ladina keele kasutamisest missal, milles nad lobisevad rumalusi, kuidas harimatule kuulajale tuleb kasuks talle arusaamatu missa kuulamine kiriku usus. Nimelt kujutavad nad ette, et see kuulamise akt ise ongi jumalateenistus ja tuleb kasuks ka selle mõttest aru saamata. Me ei taha seda õelalt arvustada, vaid jätame otsustamise lugeja hooleks. Ja me nimetame seda ainult sellepärast, et möödaminnes meelde tuletada, et ka meie oleme säilitanud ladinakeelsed leksioonid ja palved.

Aga kuna usutalitustest tuleb kinni pidada nii sellepärast, et nad õpetavad inimestele Pühakirja, kui ka sellepärast, et need, keda Sõna manitseb, võtavad vastu usu ja jumalakartlikkuse ja saavad ka paluda, sest see kõik on ju usutalituste eesmärk, säilitame me ladina keele nende pärast, kes õpivad ja mõistavad ladina keelt, ja lisame sellele saksakeelseid laule, et ka rahval oleks, mida õppida ja kust usku ning jumalakartlikkust ammutada. Selline komme on kirikus alati valitsenud. Sest vaatamata sellele, et mõned on saksakeelseid laule sagedamini lisanud kui teised, on rahvas ikkagi peaaegu igal pool omaeelseid laule laulnud. Mitte kusagil pole aga kirjas või kirjeldatud, et inimestele tuleb kasuks leksioonide kuulamine, millest nad aru ei saa, või et usutalitused ei tule kasuks mitte selle tõttu, et nad õpetavad või manitsevad, vaid mõjuvad iseenesest¹⁰¹ selle pärast, et neid just niimoodi sooritatakse, et neid pealt vaadatakse. Neil silmakirjalikel arvamustel on väga halb mõju.

Selles aga, et me peame üksnes avalikke ehk ühiseid missasid, ei ole mitte midagi katoelse kiriku vastast. Sest ka Kreeka kirikutes ei peeta tänapäeval privaatmissasid, vaid seal toimub üks avalik missa, ja sedagi ainult pühapäevadel ja kiriklikel pühadel. Kloostrites peetakse iga päev missat, kuid üksnes avalikult. Need on varasemate aegade kommete jäljed, sest enne Gregoriost ei kõnelnud vana aja kirjamehed privaatmissadest. Sellest, millest need alguse said, me praegu ei räägi, aga kindel on, et pärast kerjasmunkade domineerima pääsemist on nende hulk ekslike arvamuste pärast ja kasusaamise eesmärgil sedavõrd suurenenud, et kõik tublid inimesed on juba ammu igatsenud sellele piiripanemist. Kuigi Püha Franciscus tahtis asja õigesti korraldada, määrates, et iga vennaskond peaks piirduma ainult ühe ühise missaga päevas, muudeti see hiljem kas ebausust või kasusaamise pärast ära. Nii on vastased ise need, kes oma eelkäijate korraldusi seal, kus see neile sobiv tundub, ära

¹⁰¹ [*ex opere operato*]

muudavad ja seepeale nende autoriteeti meile tõendusena pakuvad. Epiphanius kirjutab, et Aasias pühitseti armulauda kolmel korral nädalas ja missasid ei peetud mitte iga päev. Sest ta ütleb: Koosolekud armulaua vastuvõtmiseks olid apostlite poolt kindlaks määratud neljandaks päevaks, sabati eelõhtuks ja Issanda päevaks.

Aga kuigi vastased on kogunud selles küsimuses palju tunnistusi, et tõendada, et missa on ohver, vaikib see tohutu sõnamüra siiski ühe ja ainsa vastusargumendi ees, ja nimelt, et see autoriteetide, põhjenduste ja tunnistuste kui tahes suurel hulgal kuhjamine ei näita, et missa tooks iseenesest mõjudes¹⁰² kaasa armu või et see, sooritatuna kellegi teise eest, teeniks ära nii ajalike kui ka surmapattude, süü ja karistuse andeksandmise. See argument pöörab pea peale kõik, mida vastased väidavad, ja mitte ainult Vastulauses, vaid kõikides kirjutistes, mida nad missa kohta on koostanud.

Siin tuleb lugejatele meelde tuletada, milles seisab vaidlusküsimuse sisu, nagu Aeschines tuletas kohtunikele meelde, et omavahel positsiooni pärast võitlevate poksijate kombel peaksid ka nemad vastastega vaidlusaluses küsimuses võitlema ja mitte lubama tal küsimuse piiridest väljuda. Ja ka meie vastaseid tuleb samamoodi suunata, et nad räägiksid asjast. Kui vaidlusaluse küsimuse sisu on selgeks tehtud, on lihtne mõlema poole argumentide üle otsustada.

Usutunnistuses me juba viitasime oma arvamusele, et armulaud ei too endaga iseenesest¹⁰³ armu kaasa ja sooritatuna teiste, kas siis elavate või surnute eest, ei teeni neile toimingute tegemise tõttu¹⁰⁴ ära pattude, süü või karistuse andeksandmist. Ja selle seisukoha selge ja kindel tõendus on see, et pattude andeksandmine automaatselt meie tegude pärast¹⁰⁵ on võimatu, sest patu- ja surmahirm tuleb ära võita usu läbi, kus me

¹⁰² [*ex opere operato*]

¹⁰³ [*ex opere operato*]

¹⁰⁴ [*ex opere operato*]

¹⁰⁵ [*ex opere operato*]

julgustame oma südant Kristuse tundmises ja usume, et meile on Kristuse pärast andeks antud ja Kristuse teened ja õigus kingitud, Rm 5[:1]: „Et me nüüd oleme saanud õigeks usust, siis on meil rahu Jumalaga.” Need on sedavõrd püsivad ja kindlad põhjused, et nad suudavad vastu seista isegi pörguvärvatele.

Kui rääkida ainult seda, mis on hädavajalik, siis oleks sellega vaidlusküsimus välja öeldud. Sest ükski terve mõistusega inimene ei või niisugust silmakirjalikku ja paganlikku arusaama iseenesest mõjuva toimingu¹⁰⁶ kohta heaks kiita. Ja ometi on see arvamus rahva keskel püsima jäänud ja on lõputut missade hulka veelgi suurendanud. Missasid peetakse Jumala viha leevendamiseks, sellega tahetakse saavutada süü ja karistuse andeksandmine, tahetakse saavutada kõike, mida on eluks vaja, tahetakse ka surnuid puhastustulest vabastada. Ja selliseid silmakirjalikke asju õpetavad kirikus mungad ja sofistid.

Aga olgugi, et vaidlusküsimus on välja öeldud, lisaksime sellele veel mõningaid asju, sest vastased on mitme kirjakohta mõtet täiesti sobimatult oma ekslike arvamuste kaitseks moonutanud. Vastulauses nad räägivad palju ohvrist, samas kui meie oma Usutunnistuses vältisime seda mõistet teadlikult, tema mitmetähenduslikkuse pärast. Me kirjeldasime seda, millist ohvrit nemad silmas peavad ja mille väärkasutamise me hukka mõistame. Et seletada kirjakohti, mida on pahatahtlikult moonutatud, tuleb kõigepealt seletada, mida ohver endast kujutab. Juba tervelt kümme aastat on vastased ohvri kohta lõputuid kõiteid avaldanud, aga mitte keegi neist ei ole siiani andnud ohvri definitsiooni. Nad on Pühakirjast või kirikuisadelt võtnud ainult ohvri mõiste, ja sellele nad lisavad oma kujutlused, nagu tähendaks ohver just seda, mis neile sobib.

Mis on ohver ja millised on ohvrite liigid?

¹⁰⁶ [*ex opere operato*]

Sokrates ütleb Platoni „Phaedruses”, et talle on väga meeltnööda igasugused jaotamised, sest kõnelemise puhul pole võimalik ilma selleta midagi seletada ega ka millestki aru saada, ja kui ta kohtab kedagi, kes on jaotamises osav, ütleb ta sellele, et see temaga kaasa tuleks, ja käib nagu Jumala jalajälgedes. Ka käsib ta jaotajal liikmeid jagada liigete piires, et ta neid halva koka kombel katki ei murraks. Vastased mõistavad need juhised aga suureliselt hukka ja on tõepoolest Platoni halvad kokad¹⁰⁷, kes murravad ohvri liikmed katki, mida me näeme siis, kui me hakkame ohvrite liike ette lugema. Teoloogid eristavad õigesti sakramenti ja ohvrit. Olgu siis nende liigiks kas usutalitus või püha toiming. Sakrament on usutalitus või toiming, milles Jumal toob esile selle, mida selle usutoiminguga seotud tõotus pakub, nii et ristimine on toiming, mida ei osuta mitte meie Jumalale, vaid milles Jumal, see tähendab vaimulik Jumala asemel, ristib meid, ja milles Jumal pakub ja esitleb pattude andeksandmist jms., vastavalt tõotusele: „Kes on hakanud uskuma ja on ristitud, see päästetakse.” [Mk 16:16] Seevastu ohver on usutalitus või toiming, mida meie osutame Jumalale, et talle au anda.

Ohvreid on kahte liiki, mitte rohkem. Üks on lepitusohver, s.o. hüvitav toiming süü või karistuse eest, et lepitada Jumalat või leevendada Jumala viha või teenida ära pattude andeksandmine. Teine liik on tänuohver¹⁰⁸, mis ei teeni ära ei pattude andeksandmist ega lepitust ja mida sooritavad Jumalaga lepitatud, et Jumalat tänada ja talle andekssaadud pattude ja muude saadud hüvede eest tänu avalda.

Neid kahte ohvri liiki tuleb silmas pidada nii selle vaidlusküsimuse kui ka paljude teiste vaidluste puhul, ja erilise hoolega tuleb vältida nende segiajamist. Kui raamatu maht seda välja kannataks, lisaksime siia ka põhjendused selle jaotuse

¹⁰⁷ [κακοί μάγειροι]

tegemiseks, sest selle kohta on kirjas heebrealastele ja mujalgi palju tunnistusi. Samuti saab tähenduse järgi nende kahe liigi alla paigutada kõik leviitlikud ohvrid. Nimelt nimetati Seaduses mitmeid ohvreid lepitusohvriks tähenduse või sarnasuse pärast, mitte et nad oleksid pidanud ära teenima pattude andeksandmise Jumala ees, vaid et nad teeniksid pattude andeksandmise ära Seaduse õigust mööda, et neid, kelle pärast ohverdati, ei arvataks rahva osadusest välja. Sellepärast nimetati neid lepitusohvriks patu eest, põletusohvriks üleastumise eest. Ohvriannid, joogiohver, tõstelõiv, esimese saagi ohvriand ja kümnis olid aga tänuohvrid¹⁰⁹.

Tegelikult on maailmas olnud ainult üks lepitusohver, ja see on Kristuse surm, nagu õpetab kiri heebrealastele, mis ütleb: „On võimatu, et härgade ja sikkude veri võtaks ära patud.” [Hb 10:4] Ja veidi hiljem Kristuse tahte kohta: „Sellessamas tahtmises oleme meiegi pühitsetud Jeesuse Kristuse ihu ühekordse ja alatiseks ohverdamise läbi.” [Hb 10:10] Ja Jesaja tõlgendab Seadust nii, et me saaksime teada, et Kristuse surm on tõepoolest hüvituseks meie pattude eest või meie süü lunastamiseks, ja mitte Seaduse usutalitus, öeldes: „Kui ta iseenese on andnud süüohvriks, saab ta näha tulevast sugu.” [Js 53:10] Sest sõna süüohver¹¹⁰, mida siin kasutatakse, tähendab ohvrit üleastumise eest, mis Seaduses tähendas seda, et pidi olema teatud ohver, mis pakuks hüvitust meie pattude eest ja lepitaks Jumalat, et inimesed teaksid, et Jumal ei taha meiega lepitust mitte meie õiguse pärast, vaid võõraste teenete, see tähendab Kristuse teenete pärast. Pauluse tõlgenduses, Rm 8[:3] tähendab see sõna süüohver¹¹¹ pattu: „Jumal, kes mõistis patu liha sees surma patu pärast”, see tähendab, et Jumal karistas patu patu pärast, see tähendab süüohvri kaudu. Selle sõna tähendust aitavad paremini mõista paganate kombed, mis, nagu

¹⁰⁸ [ευχαριστικόν]

¹⁰⁹ [ευχαριστικά]

¹¹⁰ [שם]

¹¹¹ [שם]

näha, on alguse saanud esiisade kõne vääriti mõistmisest. Roomlased nimetasid süüohvrit lepitusohvriks¹¹², mida sooritati Jumala viha leevendamiseks suurte hädade puhul, kui tundus, et Jumal on iseäranis vihane. Roomlased tõid mõnikord ohvriks ka inimesi, võib-olla sellepärast, et nad olid kuulnud, et inimohver lepitab Jumalat kogu inimsoo eest. Kreeklased nimetasid seda mõnikord kõntsaks, mõnikord jätiseks¹¹³. Sellepärast arvavad Jesaja ja Paulus, et Kristus on tehtud süüohvriks, see tähendab lepitusohvriks¹¹⁴, et tema, ja mitte meie teenete läbi lepitataks Jumal inimestega. Seega jäägu aluseks see, et ainult Kristuse surm on tõeline lepitusohver. Sest leviitlikke lepitusohvreid nimetati nii ainult tulevase lepitusohvri tähistamise eesmärgil. Teatud sarnasuse pärast olid nad hüvitusteks Seaduse õiguse taastamisel, et neid, kes pattu tegid, rahva osadusest välja ei arvataks. Pärast evangeeliumi ilmutust pidid need aga lõppema, ja kuna nad evangeeliumi ilmutuses pidid lõppema, ei olnud nad järelikult õiged lepitused, samas kui evangeelium on töötatud selle tarvis, et lepitust esile tuua.

Ülejäänud ohvrid aga kujutavad endast tänuohvreid¹¹⁵, mida nimetakse kiitusohvriteks, nagu evangeeliumi kuulutamine, usk, palvetamine, tänamine, usu tunnistamine ja vagade inimeste kannatused, see tähendab kõik vagade head teod. Need ohvrid ei ole hüvituseks ohvritoojate eest ega ole ülekantavad teistele, et teenida neile ära iseenesest mõjuvat¹¹⁶ pattude andeksandmist või lepitust. Neid sooritavad lepitatud inimesed. Ja sellised on Uue Testamendi ohvrid, nagu õpetab Peetrus: „Saage pühaks preesterkonnaks, kes toob vaimulikke ohvreid.” [1Pt 2:5] Vaimseid ohvreid ei vastandata aga mitte ainult kariloomade ohverdamisele, vaid ka inimeste

¹¹² [*piaculum*]

¹¹³ [*καθάρματα* mõnikord *περιφρήματα*]

¹¹⁴ [*piaculum*]

¹¹⁵ [*ευχαριστικά*]

¹¹⁶ [*ex opere operato*]

tegudele, mida sooritatakse teo tegemise tõttu¹¹⁷, sest vaimne ohver tähendab Püha Vaimu toimimist meis. Seda õpetab ka Paulus: „Ma keelitan teid pakkuma oma ihusid elusaks, pühaks, Jumalale meelepäraseks ohvriks, et see oleks teie mõistlik jumalateenistus.” [Rm 12:1] Mõistlik jumalateenistus tähendab aga jumalateenistust, milles taibatakse, haaratakse mõistusega Jumalat, nagu see toimub jumalakartlikkuse ja Jumala usaldamise aktides. Seega ei vastandata seda mitte ainult leviitlikule jumalateenistusele, kus tapeti kariloomi, vaid ka jumalateenistusele, mille puhul valitseb ettekujutus, et seda toimingut sooritatakse iseenesest mõjuvana¹¹⁸. Samamoodi õpetab ka heebrealaste kirja 13. peatükk: „Viigem siis Tema kaudu alati Jumalale kiitusohvrit” ja lisab sellele selgituse: „tähendab, nende huulte vilja, kes tunnistavad Tema nime.” [Hb 13:15] Siin nõutakse kiituse toomist, see tähendab palvetamist, tänamist, usu tunnistamist ja muud sellesarnast. Neil toiminguil ei ole väärtust mitte toimingu tegemise tõttu¹¹⁹, vaid usu pärast. Seda tuleb meelde väljend: Viigem Tema kaudu, see tähendab usu kaudu Kristusesse.

Üldkokkuvõttes on Uue Testamendi jumalateenistus vaimulik usutalitus, see on usu õigus südames ja usu vili. Sellepärast ta tühistabki leviitliku jumalateenistuse. Ka Kristus ütleb Jh 4[:23]: „Tõelised kummardajad kummardavad Isa vaimus ja tões, sest ka Isa otsib neid, kes Teda niiviisi kummardavad. Jumal on Vaim ja kes Teda kummardavad, need peavad Teda vaimus ja tões kummardama.” See kirjakoht mõistab selgelt hukka sellise arusaama ohvritest, kus nende kehtimist kujutletakse mõjuvat iseenesest¹²⁰, ja õpetab, et Jumalat peab kummardama vaimus, see tähendab südamega ja usus. Sellepärast mõistsid ka prohvetid Vanas Testamendis hukka rahva

¹¹⁷ [*ex opere operato*]

¹¹⁸ [*ex opere operato*]

¹¹⁹ [*ex opere operato*]

¹²⁰ [*ex opere operato*]

arvamuse sooritatud tegude¹²¹ kohta ja õpetasid õigust ja vaimu ohvreid. Jeremija 7[:22j]: „Sest sel päeval, mil ma tõin nad ära Egiptusemaalt, ei rääkinud ma teie vanematega ega andnud neile käsku põletus- ja tapaohvri kohta, vaid ma andsin neile selle käsu, öeldes: Kuulake mu häält, siis ma olen teie Jumal.” Kuidas juudid meie ettekujutust mööda selle kõne vastu võtsid, mis näib Moosesega ilmses vastuolus olevat? On ju teada, et Jumal andis esiisadele käsu põletus- ja tapaohvrite kohta. Aga Jeremija mõistab siin hukka sellise arusaama ohvritest, mida Jumal ei olnud õpetanud, ja nimelt, et see jumalateenistus oleks Talle meelepärane selle teenistuse enda tõttu¹²². Usu kohta lisab ta aga, et Jumal käskis: Kuulake mu häält, see tähendab uskuge minusse, et mina olen teie Jumal, ma tahan, et mind tuntaks kui halastajat ja abimeest, mul ei ole vaja teie tapaohvreid; uskuge, et mina tahan olla Jumal, kes teeb õigeks, kes ei päästa mitte tegude pärast, vaid minu sõna ja töötuse pärast; paluge ja oodake minult abi tõemeeli ja südamest.

Ka 49. psalm, mis tapaohvreid tagasi lükates nõuab Jumala appi kutsumist, mõistab sellise arusaama sooritatud tegudest¹²³ hukka: „Kas ma söön sõnnide liha?” jne. Hüüa mind appi ahastuse päeval, siis päästan sinu ja sina austad mind.” [Ps 50:13.15] See tunnistab, et õige jumalateenistus¹²⁴, õige austus on see, kui me Jumalat südamest appi kutsume.

Samuti 39. psalm: „Tapa- ja roaohvrit sa ei soosi – kõrvad oled sa mulle avanud” [Ps 40:7], see tähendab, et sa oled andnud mulle sõna, et ma kuuleksin, ja nõuad, et ma usuksin su sõnasse ja töötustesse, et sa tahad tõepoolest halastada, abiks olla jne. Ja 50. psalm: „Sest tapaohver sulle ei meeldi. Jumala ohvrid on murtud vaim, murtud ja lõhki litsutud südant sina, Jumal, ei põlga.” [Ps 51:18j] Samuti, 115. psalm:

¹²¹ [*opus operatum*]

¹²² [*ex opere operato*]

¹²³ [*opus operatum*]

¹²⁴ [*λατρείαν*]

„Sulle ma toon tänuohvri ja hüüan appi ISSANDA nime.” [Ps 116:17] Palves Jumala poole pöördumist nimetatakse tänuohvriks.

Ja Pühakirjas on veel rohkesti selliseid tunnistusi, mis õpetavad, et ohvrid ei lepita Jumalat iseenesest¹²⁵. Sellepärast kiri õpetabki, et pärast leviitlike usutalituste kõrvaldamist sooritatakse Uues Testamendis uusi ja puhtaid ohvreid, nagu usk, palvetamine, tänamine, usu tunnistamine ja evangeeliumi kuulutamine, kannatused evangeeliumi pärast ja muu sellesarnane.

Neist ohvritest räägib ka Malakia: „Sest päikesetõusu poolt päikeseloojaku poole on mu nimi paganate seas suur, ja igas paigas suitsutatakse ning tuuakse mu nimele puhas roaohver.” [Ml 1:11] Selle kirjakoha kannavad vastased üle missale ja osutavad esiisade autoriteedile. Sellele on aga lihtne vastata, sest isegi kui Malakia räägiks esmajoones missast, ei järeldu sellest veel, et missa teeks iseenesest mõjuvana¹²⁶ õigeks või teeniks teiste eest sooritatuna ära pattude andeksandmise vms. Prohvet ei räägi midagi sellist, mida mungad ja sofistid talle jultunult juurde mõtlevad. Pealegi seletavad prohveti sõnad ise asja mõtet. Esiteks ütlevad need, et Issanda nimi saab suureks. See toimub evangeeliumi kuulutamise kaudu, sest selle kaudu saab Kristuse nimi tuntuks ja saadakse aru Kristuses töötatud Isa halastusest. Evangeeliumi kuulutamine äratav usu neis, kes evangeeliumi vastu võtavad. Need palvetavad Jumala poole, tänavad Jumalat, taluvad piinu usu tunnistamise pärast ja teevad head Kristuse auhiilguse pärast. Sel kombel saab Issanda nimi paganate seas suureks. Suitsutamine ja puhas roaohver ei tähenda seega mitte iseenesest mõjuvat¹²⁷ usutalitust, vaid kõiki neid ohvreid, mille kaudu Issanda nimi saab suureks, ja nimelt usku, Jumala poole palvetamist, evangeeliumi kuulutamist, usu tunnistamist jms. Ja me ei ole sugugi selle vastu, kui keegi tahab ohvrite hulka võtta ka usutalituse, aga

¹²⁵ [ex opere operato]

ainult eeldusel, et ta ei mõista selle all ükspäinis usutalitust ja ei õpeta, et usutalitus tuleb kasuks selle toimetamise tõttu¹²⁸. Sest nii nagu me arvame kiitusohvrite, see tähendab Jumala kiitmise hulka evangeeliumi kuulutamise, nii võib ka armulaua vastuvõtmine kui selline olla Jumala kiitmine või tänamine; see ei tee automaatselt¹²⁹ õigeks ega ole sooritatav kellegi teise eest, et teenida talle ära pattude andeksandmine. Ja tagapool me kirjeldame, kuidas isegi usutalitus on ohver. Kuna aga Malakia kõneleb kõikidest Uue Testamendi usutalitustest, ja mitte ainult armulauast, ja kuna ta ei kaitse silmakirjalikku arusaama sooritatud tegudest, siis ei ole ta mitte kuidagi meie seisukohtade vastane, vaid pigem toetab meid. Sest ta nõuab südame usutalitust, mille kaudu Issanda nimi saab tõepoolest suureks.

Malakia raamatust tsiteeritakse veel üht kohta: „Ta puhastab Leevi poegi ja selitab neid nagu kulda ja hõbedat: siis toovad nad Issandale õige ohvrianni.” [Ml 3:3] See kirjakoht nõuab selgesõnaliselt ohvriande õigetelt, mistõttu ta ei kaitse arusaama sooritatud tegudest¹³⁰. Leevi poegade ohvrid, see tähendab nende ohvrid, kes õpetavad Uues Testamendis, on evangeeliumi kuulutamine ja kuulutamise head viljad, nagu ütleb Paulus, Rm 15[:16]: „Tehes Jumala evangeeliumi preestritööd, et paganate ohver oleks meelepärane, Püha Vaimu läbi pühitsetud”, see tähendab, et paganad oleksid Jumalale usu kaudu vastuvõetavad ohvrid jne. Sest ohvriloomade tapmine tähendas Seaduses nii Kristuse surma kui ka evangeeliumi kuulutamist, mille läbi liha vana loomus peab surema ja alguse peab saama uus ja igavene elu meis.

Vastased kannavad aga ohvri mõiste igal pool üle ainult usutalitusele. Evangeeliumi kuulutamisest, usust, palvetamisest ja muust sellisest lähevad nad vaikimisi mööda, olgugi et usutalitus on sisse seatud just nende pärast ja Uus

¹²⁶ [ex opere operato]

¹²⁷ [ex opere operato]

¹²⁸ [ex opere operato]

¹²⁹ [ex opere operato]

Testament nõuab südame ohvreid, mitte usutalitusi, mida sooritatakse leviitliku preesterluse kommete kohaselt pattude eest.

Vastased räägivad ka igapäevasest ohvrist¹³¹, et otsekui Seaduses oli olemas igapäevane ohver, nii peaks missa olema Uue Testamendi igapäevane ohver. Vastastel veaks, kui me laseksime end mõistukõnede abil võita, aga on ju teada, et mõistukõned ei paku kindlaid tõendusi. Ja kui me oleksimegi vabatahtlikult nõus missat igapäevase ohvrina käsitlema, siis ainult eeldusel, et silmas peetakse missat tervikuna, see tähendab usutalitust koos evangeeliumi kuulutamise, usu, Jumala poole palvetamise ja tänamisega. Sest need ühtekokku moodustavad Uue Testamendi igapäevase ohvri, sest see usutalitus on nende pärast sisse seatud ja seda ei saa neist lahutada. Sellepärast ütleb Paulus: „Sest nii sagedasti, kui te seda leiba sööte ja karikast joote, kuulutate teie Issanda surma.” [1Kr 11:26] Sellest leviitliku pideva ohvri kujust ei järeldu aga mingil kombel, et usutalitus teeb iseenese mõjust¹³² õigeks ja on sooritatav teiste eest, et teenida ära nende pattude andeksandmist jms.

Ka ei kujuta see eeskuju endast lähemalt vaadates ainult usutalitust, vaid ka evangeeliumi kuulutamist. 4. Moosese raamatus 28[:4jj] tuuakse ära kolm igapäevase ohvri osa: oinastalle põletamine, joogiohver ja roahver. Seadus sisaldas tulevaste asjade kujud või varjud. Niisiis kujutatakse selles peeglis Kristust ja kogu Uue Testamendi jumalateenistust. Talle põletamine tähistab Kristuse surma. Joogiohver tähistab usklike piserdamist selle talle verega evangeeliumi kuulutamise kaudu kogu maailmas, see tähendab pühitsemist, nagu ütleb Peetrus: “Vaimu pühitsemise läbi, Jeesusele Kristusele kuulekaks ja Tema verega piserdamiseks.” [1Pt 1:2] Roahver tähistab vastavalt sellele usku, palvetamist ja tänamist südames. Niisiis, nagu Vanas

¹³⁰ [*opus operatum*]

¹³¹ [*iuge sacrificium*]

¹³² [*ex opere operato*]

Testamendis saavad nähtavaks varjud, nii tuleb Uuest Testamendist otsida tähistatud asja ennast, mitte teistsugust ohvrile sobivat kuju.

Sellepärast, vaatamata sellele, et see usutalitus on Kristuse surma mälestus, ei ole ta eraldi käsitletuna ikkagi igapäevane ohver, vaid mälestus ise on igapäevane ohver, see tähendab kuulutus ja usk, mis tõesti usub, et Jumal on Kristuse surma läbi lepitatud. Meilt nõutakse joogiohvit, see tähendab kuulutuse tulemust, et meid, surmatuid ja elavaks tehtuid, Kristuse verega piserdataks ja evangeeliumi läbi pühitsetaks. Meilt nõutakse ka roahvreid, see tähendab tänamist, usu tunnistamist ja kannatusi.

Nii et heites kõrvale silmakirjaliku arusaama tehtud teost¹³³, saagem aru, et siin peetakse silmas vaimset jumalateenistust ja südame igapäevast ohvit, sest Uues Testamendis tuleb nõuda kõiki hüvesid, see tähendab Püha Vaimu, liha suretamist ja elavaks tegemist. Sellest ilmneb küllalt selgesti, et igapäevase ohvri kuju ei kahjusta kuidagi meie seisukohti, vaid tuleb meile pigem kasuks, sest me nõuame kõiki nimetatud igapäevase ohvri osi. Vastaste arusaam asjast, et silmas peetakse üksnes usutalitust, ja mitte evangeeliumi kuulutamist, südame suretamist ja elavaks tegemist jms., on täiesti väär.

Niisiis on tublidel inimestel nüüd kerge otsusele jõuda, et vastaste väide, nagu me tühistaksime alalise ohvri, kujutab endast kõige alatumat laimu. Asi ise näitab, kes on need Antiochused, kes on kirikus võimul, kes vagaduse ettekäändel haaravad enda kätte kogu maailma valitsemise ja kes valitsevad nii, et vagaduse ja evangeeliumi õpetamise eest hoolitsemine on täiesti unarusse jäetud, peavad sõdu nagu maailma kuningad ja seavad kirikus sisse uusi jumalateenistusi. Nimelt on nad missast alles jätanud ainult tseremoonia ja kasutavad seda avalikult pühadust teotaval viisil tulu

¹³³ [*opus operatum*]

saamiseks. Lisaks sellele väidavad nad, et see toiming, sooritatuna teiste eest, teenib neile ära armu ja kõik hüved. Nad ei õpeta jutlustes evangeeliumi, ei lohuta südametunnistust, nad ei osuta sellele, et patud antakse Kristuse pärast, armust andeks, vaid on sisse seadnud pühakute austamise, inimlikud hüvitused ja inimliku kombetalitused, kinnitades, et inimesed saavad nende läbi Jumala ees õigeks. Ja sellest hoolimata, et mõned neist asjadest on ilmselgelt jumalatud, kaitsevad nad neid väevõimuga. Ja kui mõned jutlustajad tahavad õpetatuma näida, käsitlevad nad filosoofilisi teemasid, millest ei saa aru ei rahvas ega ka nemad ise. Ja lõpuks, mõned, kes on vastuvõetavamad, õpetavad Seadust, ei räägi aga midagi usu õigusest.

Vastased kõnelevad suure õhinaga pühamute rüvetamisest, nimelt et altarid on kaunistamata, küünaldeta, kujukesteta. Sellised tühised asjad on nende arvates kirikule kaunistuseks. Taaniel aga pidas silmas hoopis teistsugust rüvetamist, ja nimelt seda, et ei tunta evangeeliumi [Tn 11:31; 12:11]. Sest rahvas, kes on koormatud traditsioonide ja arvamuste rohkuse ja erinevusega, ei suuda kuidagi haarata kristliku õpetuse tuuma. Sest kas mõni lihtnimene on kunagi aru saanud meelesparanduse õpetusest, mida vastased õpetavad? Aga just see on kristliku õpetuse tuum.

Südametunnistust on koormatud eksimuste üleslugemise ja hüvitustega, usust aga, milles me saame patud armust andeks, ei räägi vastased üldse midagi. Kõik vastaste raamatud ja jutlused vaikivad usuharjutustest, mis võitlevad meelesheitel, vaikivad pattude armust andeksandmisest Kristuse pärast. Sellele lisandub missade kohutav labastamine ja arvukalt muid jumalatuid usutalitusi kirikutes. See on see rüvetamine, mida Taaniel kirjeldab.

Meie preestrid seevastu peavad Jumala armust sõnateenistust, õpetavad evangeeliumi Kristuse heategudest ja näitavad, et pattude armust andeksandmine

toimub Kristuse pärast. Seesugune õpetus pakub südametunnistusele kindlat lohutust. Sellele lisandub ka õpetus heade tegude kohta, mida Jumal on käskinud teha. Räägitakse sakramentide väärtusest ja kasutamisest.

Ja kui igapäevane ohver kujutakski endast sakramendi jagamist, peaksime meie sellest ikkagi paremini kinni kui vastased, sest nende preestrid jagavad sakramenti tasu eest. Meie jagame seda palju sagedamini ja vagamalt, sest seda jagatakse rahvale pärast õpetamist ja läbikatsumist. Ja inimestele õpetatakse ka sakramendi õiget kasutamist, et see on sisse seatud pattude armust andeksandmise pitsiks ja tunnistuseks ja kutsub sellepärast hirmunud südameid üles tõelisele kindlusele ja usule, et neile on patud armust andeks antud. Järelikult, kuna me säilitame nii evangeeliumi kuulutamise kui ka sakramentide seaduspärase kasutamise, on meil alaline ohver alles.

Ja kui veel rääkida välisest muljest, siis meil on kirikutes rohkem rahvast kui vastastel. Kuulajaskonda hoitakse kasulike ja selgete jutlustega, vastaste õpetusest ei ole aga ei rahvas ega õpetajad kunagi aru saanud. Ja kirikutele on tõeliseks kaunistuseks vaga, kasulik ja selge evangeelium, sakramentide vaga kasutamine, tuline palve ja muu selletaoline. Küünlad, kuldsed nõud ja muu selline on küll sobilikud kaunistused, aga need ei ole kirikule eriomased. Ja kui vastased käsitlevad jumalateenistusena selliseid asju, ja mitte evangeeliumi kuulutamist, usku ja usuvaidlusi, tuleb nad arvata nende hulka, keda Taaniel kirjeldab kui Jumala kulla ja hõbedaga austajaid [Tn 11:38].

Vastased tsiteerivad ka kirja heebrealastele: „Iga ülempreester, kes võetakse inimeste seast, seatakse inimeste eest läbi käima Jumalaga, et ta tooks ande ja ohvreid pattude eest.” [Hb 5:1] Sellest järeldavad nad, et kuna Uues Testamendis on ülempreestrid ja preestrid, peaks järelikult olema olema ka mingisugune ohver

pattude eest. See kirjakoht mõjutab kõige rohkem harimatuid inimesi, eriti veel siis, kui nende silme ette maalitakse Vana Testamendi preestrite ja ohvrite hiilgus ja sära. See võrdlus eksitab asjatundmatuid inimesi, nii et nad arvavad, et ka meil peaks olema sellesarnane kultuslik ohvritalitus, mida saab teiste pattude eest sooritada, nii nagu seda tehti Vanas Testamendis. See missade kultus ja muu paavstlik asjadekorraldus ei kujuta endast aga midagi muud kui vääriti mõistetud leviitlikku asjadekorraldust.

Ja vaatamata sellele, et peamised tunnistused meie arusaama toetuseks on just kirjas heebrealastele, pööravad vastased selle kirja teatud moonutatud kohad ikkagi meie vastu, nagu siinseski kirjakohtas, kus öeldakse, et pattude eest seatakse ohvreid tooma ülempreester. Pühakiri seob ülempreestri ameti Kristusega. Sõnad, mis eelnevad sellele, kõnelevad leviitlikust preesterlusest ja tähendavad seda, et leviitlik ülempreestriamet oli Kristuse preestriameti võrdkuju, sest leviitlikud ohvrid pattude eest ei teeninud ära pattude andeksandmist Jumala ees. Need olid ainult Kristuse ohvri võrdkujuks, millest üksi kujunes välja lepitusohver, nagu me eespool nimetasime. Nõnda käsitlebki see kiri suuremalt jaolt teemat, et vana ülempreestriamet ja vanad ohvrid ei olnud määratud selleks, et Jumala ees pattude andeksandmist või lepitust ära teenida, vaid ainult tähistama seda üht tulevast Kristuse ohvrit. Vana Testamendi vagad pidid nimelt õigeks saama usu läbi, töötusest pattude andeksandmise kohta Kristuse pärast, nii nagu saavad õigeks ka Uue Testamendi vagad. Kõik vagad maailma algusest peale pidid uskuma, et Kristusest saab töötatud ohvriand ja hüvitus patu eest, nagu õpetab Js 53[:10]: „Kui ta iseenese on andnud süüohvriks.”

Niisiis, kuna Vana Testamendi ohvrid ei teeninud lepitust ära, või kui, siis ainult teatud sarnasuse läbi (sest nad teenisid ära ühiskondliku lepituse), vaid tähistasid tulevast ohvrit, järeldeb sellest, et on ainult üks, Kristuse ohver, mis ohverdatakse

teiste pattude eest. Seega pole Uude Testamenti jäänud ühtki ohvrit teiste pattude eest peale selle ühe, Kristuse ohvri ristil.

Eksiteel on need, kes arvavad, et leviitlikud ohvrid teenisid Jumala ees ära pattude andeksandmise, ja nõuavad sel eeskujul ka Uues Testamendis ohvreid, mida saab sooritada teiste eest, lisaks Kristuse surmale. Selline ettekujutus varjutab täiesti Kristuse kannatuse teene ja usu õiguse ning moonutab Vana ja Uue Testamendi õpetust ja seab meile ülempreestriteks ja ohverdajateks Kristuse asemel teised vahendajad ja lepitajad, kes iga päev kirikutes oma teeneid müüvad.

Seepärast, kui keegi toob põhjenduseks, et Uues Testamendis peaks olema ülempreester, kes pattude eest ohverdab, siis selleks saab olla ainult Kristus. Ja seda kinnitab ka kogu kiri heebrealastele. See, kui me nõuaksime lisaks Kristuse surmale veel mingit muud hüvitust, mida sooritada teiste pattude eest ja mis lepitaks Jumalat, tähendaks teiste vahendajate seadmist Kristuse kõrvale. Kuna Uue Testamendi ohver on Vaimu leping, nagu õpetab Paulus, 2Kr 3[:6], on seal ainult üks, Kristuse ohver, mis on sooritatud hüvituseks teiste pattude eest. Üldiselt pole seal ühtki teist, leviitlikule ohvrile sarnanevat ohvrit, mida saaks iseenesest mõjuvana¹³⁴ teistele üle kanda, vaid Uus Testament juhib inimeste tähelepanu evangeeliumile ja sakramentidele, et nad saaksid seeläbi usu ja Püha Vaimu, et neid surmataks ja tehtaks elavaks, sest Vaimu leping on vastuolus iseenesest mõjuva¹³⁵ ülekandmisega. Vaimu leping on ju see, mille läbi Püha Vaim on südames tegev. Sellepärast ongi Vaimul just selline leping, mis tuleb inimestele kasuks siis, kui ta on neis tegev, kui ta laseb neil uuesti sündida ja teeb nad elavaks. See ei toimu võõraste tegude iseenesest mõjuval¹³⁶ ülekandmisel teistele.

¹³⁴ [*ex opere operato*]

¹³⁵ [*ex opere operato*]

¹³⁶ [*ex opere operato*]

Me osutasime põhjustele, miks missa ei tee iseenesest mõjuvana¹³⁷ õigeks ega teeni, sooritatuna teiste eest, neile ära pattude andeksandmist, kuna need mõlemad asjad on vastuolus usu õigusega. Pattude andeksandmine, patu- ja surmahirmu äravõitmine pole ju võimalik ühegi teo ega asja läbi peale usu Kristusesse, vastavalt sõnale: „Et me nüüd oleme saanud õigeks usust, siis on meil rahu Jumalaga.” [Rm 5:1]

Sellele lisaks me näitasime, et need kirjakohtad, mida nad meie vastu tsiteerivad, ei tõenda sugugi vastaste jumalatut arvamust tehtud tegude¹³⁸ kohta. Sellele võivad kõik tublid inimesed mis tahes rahva hulgast ise hinnangu anda. Seetõttu tuleb tagasi lükata Aquino Thomase ekslik seisukoht, kui ta kirjutab: „Issanda ihu, mis on kord ristil algsüü eest ohverdatud, tuleb pidevalt igapäevaste eksimuste eest altariil ohverdada, et kirik oleks seeläbi puhas lepitama end Jumalaga.”¹³⁹ Tagasi tuleb lükata ka kõik ülejäänud laialt levinud eksiarvamused, et missa toob iseenesest mõjuvana¹⁴⁰ kaasa armu. Samuti, et sooritatuna teiste eest, teenib ta pattude, süü ja karistuse andeksandmise ära ka ülekohtustele, kes ei tee sellele takistusi. See kõik on väär, jumalatu ja harimata munkade hiljutine väljamõeldis ja varjutab Kristuse kannatuse ja usu õiguse auhiilgust.

Ja neist eksiarvamustest on alguse saanud ka lõputud teised, nagu see, kuivõrd mõjusad on missad, mis on sooritatud ühtaegu paljude inimeste eest, ja kuivõrd need, mis on sooritatud üksikute inimeste eest. Sofistidel on teenete jaoks kindlaksmääratud astmed, nii nagu rahavahetajatel on kulla või hõbeda jaoks kaaluastmed. Nad müüvad ka missat nagu tagatist, et igaüks võiks saavutada seda, mida ta soovib ja ootab – kaupmehed, et äritehing õnnestuks, jahimehed, et jahipidamine õnnestuks. Ja lõputud

¹³⁷ [*ex opere operato*]

¹³⁸ [*opus operatum*]

¹³⁹ Opusc. 58. De venerabili sacramento altaris c.1.

¹⁴⁰ [*ex opere operato*]

muud asjad. Ja viimaks kannavad nad selle üle isegi surnutele, vabastavad sakramendi läbi hingi puhastustule karistustest, samas kui isegi elavatele ei ole missast ilma usuta mingit kasu. Ja vastastel ei ole Pühakirjast oma väljamõeldiste kaitseks, mida nad kirikus suure autoriteediga õpetavad, ainustki silpi esitada, samuti ei ole neil selle kohta ei vana aja kiriku ega ka kirikuisade tunnistusi.

Mida arvasid kirikuisad ohvri kohta?

Kuna me seletasime kirjakohti, mida meie vastu on tsiteeritud, siis tuleb vastust anda ka kirikuisade tsitaatide kohta. Meile ei ole teadmata, et kirikuisad on missat ohvriks nimetanud, kuid nad ei tahtnud sellega öelda, et missa tooks iseenese mõjul¹⁴¹ kaasa armu ja sooritatuna teiste eest teeniks neile ära pattude, süü ja karistuse andeksandmise. Kus kohtab kirikuisade kirjutistes selliseid kohutavaid asju? Nad tunnistavad ju avalikult, et nad kõnelevad tänamisest. Sellepärast nimetavadki nad seda tänuohviks¹⁴². Eespool me ütlesime juba, et tänuohver¹⁴³ ei teeni ära lepitust, vaid seda sooritavad juba lepitatud inimesed, nii nagu kannatusedki¹⁴⁴ ei teeni ära lepitust, vaid on tänuohvriks, kui neid taluvad Jumalaga lepitatud.

Seesugune üldine vastus kirikuisade ütluste peale kaitseb meid piisaval määral vastaste süüdistuste vastu. Sest kindel on, et selliseid väljamõeldisi sooritatud teenete kohta pole kirikuisadel kunagi olnud. Selleks aga, et kogu see asi oleks paremini arusaadav, räägime ka meie sakramendi kasutamisest, ja nimelt seda, mis on kindel ja kirikuisade ja Pühakirjaga kooskõlas.

¹⁴¹ [*ex opere operato*]

¹⁴² [*ευχαριστίαν*]

¹⁴³ [*ευχαριστικόν*]

¹⁴⁴ [*afflictiones*]

Sakramendi kasutamisest ja ohvrist.

Mõned suurepärase inimesed arvavad, et armulaud on seatud kahel põhjusel. Esiteks selleks, et ta oleks kutsumise märk ja kinnitus, nii nagu teatud kapuutsi kuju on kindla ameti tunnus. Teiseks arvavad nad, et Kristusele oli selline märk, nimelt pidulik söömaaeg, eriti meelepärane, et tähistada kristlastevahelist ühendust ja sõprust, sest pidusöögid on ju liidu ja sõpruse tunnustähed. Aga see on inimlik arvamus ja ei ava meile Jumala poolset erilist asjade käsitlust. See kõneleb ainult armastuse osutamisest, mida mõningal määral mõistavad ka tavalised ilmikud; see ei kõnele usust, mille olemust mõistavad vähesed.

Sakramendid on Jumala tahte märgid meie suhtes, mitte ainult inimeste omavahelised märgid, ja õigesti täheldatakse, et Uues Testamendis kujutavad sakramendid endast armu märke. Ja kuna sakramendis on koos kaks asja: märk ja sõna, siis Uues Testamendis on Sõna lisatud armu töotusele. Uue Testamendi töotus on pattude andeksandmise töotus, nagu ütleb järgnev tekst: „See on minu ihu, mis teie eest antakse; see karikas on uus leping minu veres, mis teie eest valatakse pattude andeksandmiseks.” [Lk 22:19j] Niisiis pakub sõna pattude andeksandmist. Usutalitus on aga justkui sõna kujutis või pitser, nagu Paulus seda töotusele viidates nimetab [Rm 4:11]. Järelikult nii, nagu töotus on kasutu, kui seda usus vastu ei võeta, nii on ka usutalitus kasutu, kui sellele ei lisandu usk, mis oleks kindel, et siin pakutakse talle pattude andeksandmist. Selline usk julgustab pattu kahetsevaid südameid. Aga nagu sõna on antud selle usu äratamiseks, nii on ka sakrament seatud selleks, et selle silmaga nähtav väline kuju juhiks südamed usule. Sest Püha Vaim toimib nende kahe, ja nimelt sõna ja sakramendi läbi.

Seesugune sakramentide kasutamine, kus usk teeb hirmunud südamed elavaks, on Uue Testamendi jumalateenistus, sest Uue Testamendi juurde kuuluvad vaimsed toimimisajendid, surmamine ja elavaks tegemine. Sellise kasutuse on kehtestanud Kristus, käskides seda teha enda mälestuseks. Aga Kristuse mälestamine pole tühipaljas pidulik vaatemäng ega ole see ka eeskujuks seatud, nagu tragöödiad on pühendatud Heraklese või Odysseuse mälestusele. See on Kristuse heategude meelespidamine ja nende usus vastuvõtmine, et meid nende läbi elavaks tehtaks. Sellepärast ütleb Psalm [111:4j]: „Ta on valmistanud mälestuse oma imetegudele, armuline ja halastaja on ISSAND. Ta annab toiduse neile, kes teda kardavad.” See tähendab seda, et Jumal annab selles usutalituses tunda oma tahet ja halastust. See usk aga, mis tunneb ära halastuse, teeb elavaks. See on sakramendi algne kasutusviis, kus saab nähtavaks, kes on sakramendi vastuvõtmiseks valmis, see tähendab hirmunud südametunnistused, ja kuidas neil tuleb seda vastu võtta.

Sellele lisandub ohver. See on asi, millel on mitu eesmärki. Pärast seda, kui südametunnistus on usus julgustust leidnud ja tundnud, millistest piinadest ta on vabastatud, avaldab ta siiraimat tänu Kristuse heategude ja kannatuse eest ja rakendab usutalituse Jumala ülistamise teenistusse, et kuulekuse kaudu näidata oma tänulikkust ja kinnitada, et ta hindab Jumala ande väga kõrgelt. Nii saab usutalitusest kiitusohvritalus.

Kirikuisad kõnelevad koguni kahesugusest sakramendi toimest: südametunnistuste lohutamisest ja tänust ehk kiitusest. Neist esimene kuulub sakramendi põhjuse juurde, teine ohvri juurde. Lohutuse kohta ütleb Ambrosius: „Tulge ta juurde ja saage vabaks pattudest, sest ta on pattude andeksandmine. Kes ta on, küsite te? Kuulge teda ennast kõnelemas: Mina olen eluleib. Kes minu juurde

tuleb, see ei nälg iialgi, ja kes minusse usub, see ei janune enam iialgi [Jh 6:35].”¹⁴⁵

Siin kinnitab Ambrosius, et sakramendis pakutakse pattude andeksandmist, ja ta kinnitab ka, et seda tuleb vastu võtta usus. Kirikuisadelt on selle seisukoha kinnituseks lugeda lõputuid tunnistusi, mida vastased väänavad tehtud tegude ja teistele ülekandmise kohta käivaks, olgugi et kirikuisad nõuavad avalikult usku ja kõnelevad kõigi isiklikust lohutamisest, ja mitte ülekandmisest.

Lisaks sellele kohtab kirikuisadel ka mõtteavaldusi tänamise kohta, nagu Cyprianuse suurepäraseim ütlus jumalakartlike armulauast osavõtjate kohta: „Vagadus,” ütleb ta, „täna nii rikkaliku õnnistuse kinkijat, et jagab end antu ja andeksantu vahel.” Vagadus vaatab antule ja andeksantule, see tähendab võrdleb omavahel Jumala õnnistuste ja meie pahede, surma ja patu suurust, ja täna. Sellest on tulnud kirikus kasutusele mõiste „eucharistia”¹⁴⁶. Aga usutalitus ise ei ole iseenesest mõjuv¹⁴⁷ tänamine, mida saaks sooritada teiste eest, et teenida neile ära pattude andeksandmist jms. ja et vabastada surnute hingi. See on vastuolus usu õigusega; otsekui tuleks usutalitus ilma usutagi kasuks kas selle sooritajale või kellelegi teisele.

Missa tähistustest.

Vastased kutsuvad meid ka keeleteaduse juurde. Nad ammutavad oma põhjendused missa eri nimetustest, mis ei vaja pikka arutlemist. Isegi kui missat nimetatakse ohvriks, ei järeldu sellest, et ta peaks iseenesest mõjuvana¹⁴⁸ kaasa tooma armu või teiste eest sooritatult neile pattude andeksandmist vms. ära teenima.

¹⁴⁵ Ambrosius *Expositio in Psalmum* 118.c. 18, 28.

¹⁴⁶ [εὐχαριστία]

¹⁴⁷ [ex opere operato]

¹⁴⁸ [ex opere operato]

Liturgia¹⁴⁹, väidavad nad, tähendab ohvrit, ja kreeklased nimetavad missat liturgiaks. Miks nad jätavad aga siin kõrvale kunagise nimetuse, osadus¹⁵⁰, mis osutab sellele, et missa tähendas kunagi paljude osadust? Aga rääkigem liturgiast. See sõna ei tähenda tegelikult ohvrit, vaid eelkõige avalikku teenistust ja sobib igati meie käsitlesega, nimelt et üks sulane, kes pühitseb armulauda, jagab ülejäänud inimestele Issanda ihu ja verd, teine aga, kes õpetab, jagab inimestele evangeeliumi. Nagu ütleb Paulus: „Nõnda siis peetagu meid Kristuse sulaseiks ja Jumala saladuste majapidajaiks.” [1Kr 4:1] See tähendab evangeeliumi ja sakramentide majapidajaiks. Ja 2Kr 5[:20]: „Meie oleme nüüd Kristuse käskjalad, otsekui Jumal ise keelitaks meie kaudu. Me anume Kristuse eest: andke endid lepitada Jumalaga!” Nii sobib nimetus liturgia hästi kokku teenimisega. Sest see on vana mõiste, mida kasutati ilmalikus tähenduses avaliku teenistuse puhul, ja tähendab kreeklaste jaoks riiklikke koormisi, nagu maksud, raha laevastiku mehitamiseks jms., mida kinnitab Demosthenese kõne „Leptinese vastu”¹⁵¹ mis on otsast lõpuni pühendatud väitlusele ühiskondlike kohustuste ja vabaduste üle: „ta tahab öelda, et mõned vääritud inimesed on leidnud võimaluse riiklikest koormistest keelduda”¹⁵². Niimoodi räägiti ka Rooma ajal, millele viitab Pertinaxi määrus *Maksuvabastuse õigusest*¹⁵³: „Ehkki laste hulk ei vabasta vanemaid riiklikest koormistest”¹⁵⁴. Ja Demosthenese kommentaar ütleb, et liturgia¹⁵⁵ on riigimaksude liik: raha mängude, laevade mehitamise, koolide ja teiste avalike asutuste hooldamise tarvis. Paulus aga kasutas seda mõistet, 2Kr 9[:12], abi või annetuse tähenduses: „Selle abi toimetamine ei leevenda üksnes pühade kehvust, vaid kasvab üpris suureks Jumalale antud rohke tänu kaudu.” Ja Fl 2[:25] nimetab Epafroditost *λειτουργόν* –

¹⁴⁹ [λειτουργία]

¹⁵⁰ [σύναξις]

¹⁵¹ [προς Λεπτινήν]

¹⁵² [Φήσκει δὲ ἀναξίους τινὰς ἀνθρώπους εὐρομένους ἀτέλειαν ἐκδεδυκέναι τὰς λειτουργίας]

¹⁵³ Pertinacis *De iure immunitate*, I. Sempër.

¹⁵⁴ [Εἰ καὶ μὴ πασῶν λειτουργιῶν τοὺς πατέρας ὁ τῶν τέκνων ἀριθμὸς ἀνείται]

„minu vajaduste eest hoolitseja”, mida kindlasti ei saa mõista ohvritoojana. Aga nende arvukate tõenduste järele polegi vajadust, sest kreeka autorite näited, mis kasutavad terminit liturgia¹⁵⁶ riiklike koormiste või riigiteenistuse puhul, on lugejatele ilmselged. Täishäälikuühendi pärast ei tuleta keeleteadlased liturgiat¹⁵⁷ mitte sõnast *litē*¹⁵⁸ mis tähendab „palveid”, vaid sõnast „üldine hüvang” või „heaolu”, mida nimetatakse *leita*¹⁵⁹, nii et *leitourgéo*¹⁶⁰ tähendab: ma kannan hoolt üldise heaolu eest või valitsen seda.

On naeruväärne väita, et altari mainimise pärast Pühakirjas peab missa olema ohver, kuna Paulus esitab võrdlusena altarivõrdumi. Vastased arvavad, et mõiste „missa“ tuleb heebreakeelsest sõnast „altar”¹⁶¹, *mizbeach*. Aga milleks oli vaja etümoloogiat nii kaugelt otsida, kui nad ei tahtnud just oma heebrea keele oskust näidata? Milleks on vaja etümoloogiat kaugelt otsida, kui mõiste „missa” on olemas 5 Ms 16[:10], kus see tähistab rahva annetusi või kinke, mitte preestri ohverdamist? Nimelt pidi igaüks, kes tuli paasapüha tähistama, tooma tunnusmärgina kaasa mõne annetuse. Selle kombe säilitasid alguses ka kristlased. Kui nad kokku tulid, tõid nad kaasa leiba, veini ja muud sööki, nagu kinnitavad apostellikud kaanonid. Sellest üks osa võeti pühitsemiseks, ülejäänu jagati vaestele. Ja koos selle kombega säilis ka nende andide nimetus – missa. Mõnel pool nimetatakse missat nende andide tõttu ka *agape*¹⁶², muidugi kui mõni just ei arva, et seda nimetati nii ühise söömaaja pärast. Aga jätkem see tühi jutt. On ju naeruväärne, et vastased esitavad sellises küsimuses nii ebakindlaid oletusi. Sest ehkki missat nimetatakse ohvrianniks, siis mis on sellel

¹⁵⁵ [λειτουργίαν]

¹⁵⁶ [λειτουργία]

¹⁵⁷ [λειτουργία]

¹⁵⁸ [λίτή]

¹⁵⁹ [λείτα]

¹⁶⁰ [λειτουργέω]

¹⁶¹ [מזבח]

¹⁶² [αγάπην]

pistmist nende ettekujutustega tehtud tegudest¹⁶³ ja ülekandmisest, mille puhul nad arvavad, et see teenib teistele ära pattude andeksandmise? Seda võib ju ohvrianniks nimetada, kuna seal ohverdatakse palveid, tänu, ja kogu see jumalateenistus on ohvriand, nii nagu seda kutsutakse – *eucharistia*¹⁶⁴. Aga ei usutalitustest ega palvetest ole ilma usuta, ainult tehtud toimingu tõttu¹⁶⁵, mingit kasu. Kuigi me ei väitle siin tegelikult mitte palvete, vaid armulaua üle.

Ka Kreeka kaanon räägib palju ohvriannist, aga ta näitab avalikult, et kõne all ei ole Issanda ihu ja veri, vaid kogu jumalateenistust, palved ja tänamised. Sest seal öeldakse järgmist: „ja tee, et me oleksime väärilised Sinu ette kandma palveid, anumisi ja veretut ohvrit kogu rahva eest.¹⁶⁶“ Kui seda õigesti mõista, siis pole siin midagi kohatut. Palutakse nimelt, et me saaksime rahva eest palvete, anumiste ja veretu ohvri toomise vääriliseks. Palveid nimetatakse aga veretuteks ohvriteks. Nagu veidi tagapool: „me osutame, öeldakse, mõistlikku ja veretut jumalateenistust¹⁶⁷“. Need, kes eelistavad seda tõlgendada kui mõistlikku ohvrit ja kannavad selle üle Kristuse ihule, tõlgendavad seda vääriti, sest kaanon kõneleb kogu jumalateenistusest ja Pauluse mõistlik jumalateenistus¹⁶⁸ [Rm 12:1] on sõnastatud vastandina tehtud toimingutele¹⁶⁹, ja nimelt mõistuse jumalateenistuse, jumalakartlikkuse, usu, palvetamise, tänamise jms. kohta.

<Missa surnute eest.>

¹⁶³ [*opus operatum*]

¹⁶⁴ [*ευχαριστία*]

¹⁶⁵ [*ex opere operato*]

¹⁶⁶ [*και ποιήσον ημας αξίους γενέσθαι του προσφέρειν σοι δεήσεις και ικεσίας και θυσίας αναιμάκτους υπερ παντος λαου*] Krysostomos-liturgia missa alguspalve

¹⁶⁷ [*Ετι προσφερόμέν σοι την λογικην ταύτην και αναίμακτον λατρείαν*]

¹⁶⁸ [*λογικη λατρεία*]

¹⁶⁹ [*opus operatum*]

Aga mis puutub sellesse, et meie vastased kaitsevad usutalituste sooritamist surnute hingede vabastamiseks, millest nad teevad ütle mata suure sissetulekuallika, siis selle kohta pole neil Pühakirjast ühtki kinnitust ega käsku. Samuti pole siin tegemist sugugi kerge patuga, kui kirikus seatakse selliseid jumalateenistusi sisse ilma Jumala käsu ja Pühakirja eeskujuta ja armulaud, mis on seatud mälestamise ja sõna kuulutamise tarvis elavate keskel, kantakse üle surnutele. See on Jumala nime kuritarvitamine teise käsu vastaselt.

Sest esiteks on evangeeliumi teotamine arvata, et usutalitus on iseenesest¹⁷⁰, ilma usuta Jumalat lepitav ja patte hüvitav ohver. On hirmuäratav, kui preestri toimingule omistatakse sama suur väärtus nagu Kristuse surmale. Lisaks sellele ei ole ei pattu ega surma võimalik ära võita muidu kui ainult usu läbi Kristusesse, nagu õpetab Paulus: „Et me nüüd oleme saanud õigeks usust, siis on meil rahu Jumalaga.” [Rm 5:1] Sellepärast ei saagi puhastustule karistusi võõraid tegusid abiks võttes ära võita.

Jätkem nüüd kõrvale see, milliseid tõendeid vastased puhastustule kohta toovad, millistena nad endale puhastustule karistusi ette kujutavad ja millised alused on hüvituste õpetusel, mis on, nagu me eespool näitasime, kõige tühisem. Me ütleme vastukaaluks ainult üht: kindel on, et armulaud on seatud süü andeksandmise pärast. Nimelt pakub see pattude andeksandmist, kus süüst tuleb õigesti aru saada. Ja ikkagi ei paku missa süü eest hüvitust, vastasel juhul oleks see samaväärne Kristuse surmaga. Samuti ei saa süü andeksandmist vastu võtta muidu kui usu läbi. Järelikult ei kujuta missa endast mitte hüvitust, vaid töötust ja sakramenti, mis nõuab usku.

Kõigi jumalakartlike inimeste hinge täidab aga ahastus, kui nad mõtlevad sellele, et missa on suuremalt jaolt suunatud surnutele ja hüvitustele karistuste eest.

¹⁷⁰ [ex opere operato]

See on igapäevase ohvri tühistamine kirikus, see on Antiochuse kuningriik, kes muutis kõige õnnistusrikkamad süü andeksandmise ja usu töötused kõige tühisemateks hüvituste ettekujutusteks, see on evangeeliumi teotamine, sakramentide kasutuse moonutamine. Vastased on need, keda Paulus nimetas süüdlasteks Issanda ihu ja vere vastu [1Kr 11:27], kes on usuõpetuse tagaplaanile tõrjunud ja hüvituste ettekäändel süü andeksandmisest, Issanda ihust ja verest pühadust teotava sissetulekuallika teinud. Ja selle pühadusteotuse eest kannavad nad kord karistust. Seepärast tuleb nii meil kui kõigil vagadel südametel hoiduda vastaste väärkasutuste heakskiitmisest.

Aga tulgem nüüd tagasi asja enda juurde. Kuna missa ei ole ilma usuta, iseenesest mõjuv¹⁷¹ hüvitus ei karistuse ega süü eest, järeldeb sellest, et missa pidamine surnute eest on tarbetu. Ja siin ei olegi midagi pikemalt arutleda. Sest on üldiselt teada, et Pühakirjas pole selliste asjade kohta mingit tunnistust. Samuti ei ole jumalateenistuste sisseseadmine kirikus ilma Pühakirja korralduseta sugugi ohutu. Kui vaja, eks siis räägime sellest teemast põhjalikumalt. Aga mis sa vaidled vastastega, kes ei mõista, mis on ohver, mis sakrament või mis on pattude andeksandmine ja usk!

Ka Kreeka kaanon ei käsitle ohvrit hüvitusena surnute eest, sest pühendab selle ühtemoodi kõigile õndsatele esiisadele, prohvetitele ja apostlitele. Sellest ilmneb niisiis, et kreeklased ohverdavad tänu ja ei käsitle seda hüvitusena karistuste eest, olgugi et nad ei kõnele mitte ainult Issanda ihu ja vere ohvrist, vaid ka teistest missa osadest, ja nimelt palvetest ja tänamistest. Sest pärast pühitsemissõnu nad paluvad, et see ohver oleks selle vastuvõtjatele õnnistuseks, teistest nad ei kõnele. Ja nad lisavad: „Me toome selle mõistliku jumalateenistuse Sulle usus uinunud esiisade, isade,

¹⁷¹ [ex opere operato]

patriarhide, prohvetite ja apostlite eest.¹⁷² Aga mõistlik jumalateenistus¹⁷³ ei tähenda üksnes ohvrit, vaid ka palveid ja kõike, mida seal sooritatakse. Mis puutub aga sellesse, et vastased toovad põhjenduseks kirikuisade arusaama ohvrast surnute eest, siis me teame, et vana aja kirikuisad kõnelesid surnute eest palvetamisest, mida me sugugi ära ei keela, aga Issanda armulaua jagamist surnute eest *ex opere operato* me heaks ei kiida. Ja olgugi et vastastel on põhjendused enamasti Gregorioselt ja hilisematelt autoritelt, seame meie neile vastu kõige selgema ja kindlama Pühakirja. Ja ka kirikuisade keskel valitsevad suured erinevused. Nad olid inimesed ja võisid vääratada ja eksiteele sattuda. Samas, kui nad praegu ellu ärkaksid ja näeksid oma ütlusi selliste suurepärase valedega ümbritsetult, mida vastased sooritatud tegude kohta õpetavad, siis seletaksid nad neid ka ise hoopis teistmoodi.

Vastased tsiteerivad meie vastu täiesti valesti Aeriuse hukkamõistmist, öeldes, et ta mõisteti hukka sellepärast, et ta eitas, et missa on ohver elavate ja surnute eest. Nad kasutavad seda võtet sageli – tsiteerivad vana aja hereetikuid ja kõrvutavad ekslikult meie põhjendusi nende seisukohtadega, et meid sellega maha suruda. Epiphanius tunnistab, et Aeriuse arvates on palved surnute eest kasutud. See on arusaadav. Ja me ei pese Aeriust puhtaks, vaid teeme etteheiteid teile, et te kaitsete nii alatult hereesiat, mis on ilmselges vastuolus prohvetite, apostlite ja pühade kirikuisadega, ja nimelt, et missa teeb iseenesest mõjudes¹⁷⁴ õigeks, et ta teenib ära süü ja karistuse andeksandmise, ka ülekohtustele, kelle eest seda peetakse, kui nad ei tee takistusi. Seesuguseid kahjulikke eksiarvamusi ei kiida me heaks, need rikuvad Kristuse kannatuse auhiilgust ja jätavad täiesti varju õpetuse usu õigusest. Seaduse ajal olid jumalatud inimesed veendunud, et nad ei teeni pattude andeksandmist ära

¹⁷² [Ετι προσφέρομέν σοι την λογικην ταύτην λατρείαν ὑπὲρ των εν πίστει ιναπαυσαμένων προπατόρω, πατέρων, πατριαρχων, προφητων, αποστόλων]

¹⁷³ [λογικη λατρεία]

¹⁷⁴ [ex opere operato]

mitte armust, usu läbi, vaid ohvrite kaudu, mis mõjuvad iseenesest¹⁷⁵. Sellepärast suurendasid nad jumalateenistuste ja ohvrite hulka, kehtestasid Iisraelis Baali kultuse, Juudamaal ohverdasid ka hiites. Ja sellepärast ei võidelnud prohvetid seda arvamust hukka mõistes mitte ainult Baali kummardajatega, vaid ka teiste preestritega, kes pidasid Jumala poolt seatud ohvritalitusi sellises jumalatus veendumuses. Kuid selline veendumus, et jumalateenistus ja ohvrid kujutavad endast lepitust, valitseb ikka veel maailmas ja jääb alati valitsema. Lihalikud inimesed ei talu, et lepituseks olemise au omistatakse ainult Kristuse ohvrile, sest nad ei saa aru, mis on usu õigus, ja omistavad ülejäänud jumalateenistustele ja ohvritele samasuguse au. Seega, nii nagu jumalatute preestrite seas Juudamaal valitses ohvrite vääriti mõistmine, nii nagu Iisraelis säilis Baali kultus, ja ometi oli seal alles ka Jumala kirik, kes mõistis hukka jumalatud kultustalitused, nii valitseb ka paavstiriigis Baali kultus, see tähendab missa väärkasutus, mida nad peavad selleks, et ülekohtustele süü ja karistuse andeksandmist ära teenida. Ja tundub, et see Baali kultus jääb paavstiriigis püsima, kuni Kristuse tuleb kohut mõistma – tema tuleku auhiilgus hävitab antikristuse riigi. Seniks peaksid aga kõik, kes tõesti evangeeliumi usuvad, need jumalatud kultused, mis on Jumala käsu vastaselt Kristuse auhiilguse ja usu õiguse varjutamiseks välja mõeldud, hukka mõistma.

See on nüüd lühidalt see, mis meil on missa kohta öelda, et kõik tublid inimesed mis tahes rahva hulgast mõistaksid, et me kaitseme missa väärrikust ülima innukusega ja näitame selle õiget kasutamisi viisi ja et meil on kõige kaalukamad põhjused vastastega mitte nõustuda. Ja me tahame kõiki tublisid inimesi hoiatada, et nad ei toetaks vastaseid, kes pooldavad missa labastamist, ega koormaks end võõraste pattudega. See on tähtis küsimus, tähtis asi, ja mitte sugugi vähem oluline kui prohvet

¹⁷⁵ [ex opere operato]

Eelija tegevus, kes mõistis Baali kultuse hukka. Me oleme seda küsimust väga leebelt käsitlenud ja sellele nüüd ilma igasuguste solvanguteta vastanud. Aga kui vastased paneksid meid kõiki missa väärkasutuse viise kokku koguma, siis me ei saaks seda küsimust enam nii heatahtlikult käsitleda.

<XXVII artikkel.> Kloostritöötustest.

Meie Türingeni linnas Eisenachis elas kolmekümne aasta eest üks frantsiskaan Johannes Hilten, kelle vennaskond heitis vanglasse selle eest, et ta ei nõustunud teatud üldlevinud väärkasutustega. Me oleme näinud tema kirjutisi, millest saab piisava ettekujutuse tema vaadetest. Ja need, kes teda tundsid, kinnitavad, et ta oli heatahtlik ja auväärne rauk, kelles polnud väiklust. Ta ennustab paljusid asju ette, mis on osalt juba täide läinud, osalt aga paistavad veel ees seisvat. Me ei taha neid siin korrata, et keegi ei tõlgendaks nende esitamist vaenuna ühe või soosinguna mõne teise suhtes. Aga kui ta vanuse või vangikongi räpasuse pärast lõpuks haigeks jäi, kutsus ta enda juurde valvuri, et talle oma tervislikust seisundist teada anda, ja kui valvur hakkas talle variserlikus vihas põledes tema vaadete pärast, mis näisid kloostri köögile kahju tegevat, karme etteheiteid tegema, jättis ta oma tervisest kõnelemise sinnapaika ja rõhutas, et Kristuse pärast kannatab ta vaguralt ülekohut, sest ta pole kirjutanud või õpetanud midagi sellist, mis võiks munkade positsioone kõigutada, ta on ainult mõnesid üldlevinud väärkasutusi laitnud. 1516. aastal aga, ütles ta, tuleb üks teine, kes hävitab teid ja kellele te ei suuda vastu panna. Selle lause munkade valitsuse käekäigu kohta ja aastaarvu, mille ta oli Taanieli raamatu teatud lõikude kommentaari märkmetesse üles tähendanud, avastasid hiljem tema sõbrad. Ja ehkki seda, milline

tähendus nende sõnadel on, näitab meile alles lõpptulemus, on siiski ka teise märke, mis osutavad, et munkade valitsust ähvardavad muutused, ja need ei ole vähem kindlad kui ennustused. Sest on teada, milline auahnuse ja saamahimu silmakirjalikkus, milline harimatute inimeste rumalus ja julmus, milline tühisus jutlustes ja uute rahateenimisviiside väljamõtlemises kloostrites valitseb. Ja seal on ka muid eksimusi, mida ei tasu meelde tuletadagi. Nii et vaatamata sellele, et kloostrid olid kunagi kristliku õpetuse koolid, on nad nüüd otsekui kullast rauaks moondunud, nagu Platoni kuubik laguneb disharmooniatesse, mis toovad Platoni sõnade kohaselt kaasa hävingu. Ja ka kõige paremal järjel olevad kloostrid peavad ainult üleval logelevat karja, kes prassib seal vagadust teeseldes kiriku kokkukogutud almuste eest. Kristus hoiatab lääge soola eest, mis “ei kõlba enam millekski muuks kui visata inimeste jalgade tallata.” [Mt 5:13] Sellepärast kuulutavad mungad endale niisuguste kommetega ise hävingut. Ja nüüd aga on lisandunud veel üks märk — see, et nad on nii mitmel pool tublide inimeste surma põhjustajaks. Pole mingit kahtlust, et Jumal maksab neile üsna pea nende tapatööde eest kätte. Me ei süüdistata muidugi kõiki, sest meie arvates on kõikjal kloostrites ka mõningaid tublisid mehi, kes suhtuvad inimeste usutalitustesse ja väljamõeldistesse, nagu mõned autorid neid kutsuvad, mõõdutundega ega kiida heaks julmust, mida silmakirjateenrid nende keskel ilmutavad.

Aga me arutame siin õpetust, mida Vastulause autorid praegu kaitsevad, ja mitte küsimust, kas tõotustest tuleb kinni pidada. Me oleme arvamisel, et lubatud tõotustest tuleb kinni pidada, aga kas need usutalitused teenivad ära pattude andeksandmise ja õigeksmõistmise, kas need on hüvituseks pattude eest, kas need on võrdväärseid ristimisega, kas need on käskudest ja otsustest kinnipidamine, kas need on evangeelne täiuslikkus, kas neil on ülemääraseid teeneid, kas need teened, üle kantuna kellelegi

teisele, päästavad selle inimese, kas sellises arusaamises antud töötused on lubatud, kas on lubatud töötused, mis on antud vagaduse ettekäändel üksnes kõhu ja jõudeelu pärast, kas on õiged töötused, mis on piinates kätte saadud neilt, kes olid nende vastu, või neilt, kes oma nooruse pärast ei suutnud veel sellise eluviisi kohustuste üle otsustada ja keda vanemad või sõbrad sundisid kloostrisse minema, et ei peaks nende peale oma vara kulutama ja et neid avalikest kuludest ülal peetaks, kas on lubatud töötused, mis toovad ilmselgelt kaasa halbu tagajärgi, kas siis sellepärast, et neist nõtruse pärast kinni ei peeta, või sellepärast, et neid, kes nendesse vennaskondadesse kuuluvad, sunnitakse missa väärkasutust, jumalatut pühakutekultust ja tublide inimeste piinamise otsuseid heaks kiitma ja sellele kaasa aitama, — need on küsimused, mis me arutluse alla võtame. Ja vaatamata sellele, et me oleme sellistest töötustest, mida isegi paavstide kaanonid hukka mõistavad, Usutunnistuses palju rääkinud, käsivad vastased ikkagi kõik, mis me oleme esitanud, kõrvale heita. Just sellist sõnastust nad kasutavadki.

See, kuidas nad meie põhjendusi väänavad ja mida nad oma seisukohtade kaitseks lisavad, on tõesti kuulamise vaeva väärt. Sellepärast vaadakem põgusalt üle mõned meie argumendid ja lükakem nende abil ümber vastaste tühjad targutused. Aga kuna kogu see küsimus on tähelepanelikku ja põhjalikku esitamist leidnud Lutheri raamatus, mis kannab pealkirja „Kloostritöötustest”¹⁷⁶, siis tahame siin selle sisu uuesti korrata.

Esiteks on kindlamast kindlam, et lubatud ei ole selline töö, millega see, kes töötust annab, arvab sellega Jumala ees pattude andeksandmist ära teenivat või pattude eest hüvitust saavat. Sest selline arvamus on ilmselge evangeeliumi salgamine, mis õpetab, et meile antakse patud andeks armust, Kristuse pärast, nagu

¹⁷⁶ [De votis monasticis iudicium 1521]

eespool korduvalt öeldud. Seega me oleme õigesti tsiteerinud Pauluse seisukohta kirjast galaatlastele [5:4]: „Teie, kes tahate saada õigeks Seaduse kaudu, olete Kristusest eemale viidud, olete armust kõrvale jäetud.” Need, kes otsivad pattude andeksandmist kloostrielus, ja mitte usus Kristusesse, riisuvad Kristuselt au ja löövad ta uuesti risti. Aga kuulake, kuidas Vastulause autorid siin kõrvale põiklevad! Nad seletavad seda Pauluse kirjakohta ainult Moosese Seaduse kohta käivalt ja lisavad, et mungad peavad kõigist käskudest kinni Kristuse pärast ja püüavad elada evangeeliumikohasemat elu, selleks et igavest elu ära teenida. Ja nad lisavad neile sõnadele kohutava epilooigi: Sellepärast on jumalatu see, mida siin kloostrielu vastu esile tuuakse. Oo, Kristus, kui kaua sa talud seesugust teotust, mida meie vaenlased sinu evangeeliumile osaks lasevad saada! Usutunnistuses me ütlesime, et patud saadakse andeks armust, Kristuse pärast, usu läbi. Kui see ei ole tõeline evangeeliumi sõna, kui see pole igavese Isa otsus, mida sina, kes sa Isa rinna najal oled, maailmale oled ilmutanud, siis me oleme ära teeninud õiglase laitude. Aga sinu surm on tunnistajaks, sinu ülestõusmine on tunnistajaks, Püha Vaim on tunnistajaks, kogu sinu kirik on tunnistajaks, et see on tõeline evangeeliumi sõnum, et me ei saa patte andeks mitte oma teenete pärast, vaid sinu pärast usu läbi.

Kui Paulus eitab juba inimeste pattude andeksandmise ärateenimist Moosese Seaduse läbi, siis seda enam hoidub ta inimeste kombetalituste ülistamisest — seda kinnitab selgelt kiri koloslastele [Kl 2:16]. Kui juba Moosese Seadus, mis oli jumalik ilmutus, ei teeninud ära pattude andeksandmist, siis seda vähem teenivad pattude andeksandmist ära need rumalad usuharjutused, mis on vastuolus ühiskondliku elukorraldusega!

Vastased väidavad, et Paulus tühistas Moosese Seaduse ja Kristus astus selle asemele niimoodi, et ta ei anna patte andeks mitte armust, vaid teistest seadustest

lähtuvate tegude põhjal, kui need välja mõeldakse. Sellise jumalatu ja fanaatilise kujutelmaga varjutavad nad Kristuse heategu. Lisaks sellele kujutlevad nad, et neist Kristuse seadustest kinni pidamisel on mungad teistest hoolikamad, ilmselt oma silmakirjaliku vaesuse, kuulekuse ja kasinuse pärast, sest see kõik on ju täis teesklust. Nad ülistavad vaesust kui kõigest ülimat. Nad ülistavad kuulekust sellest hoolimata, et ühelgi teisel inimesel ei ole suuremat vabadust kui munkadel. Tsölibaadist ei sobi rääkidagi, sest kui puhas see enamuse puhul on, kes oma ihu talitseda püüavad, sellele osutab Gerson. Ja kui paljud üldse püüavad oma ihu talitseda?

Kas see tähendab, et mungad elavad sellises teeskluses evangeeliumi-kohasemalt? Kristus ei asunud Moosese asemele mitte selleks, et meile patud meie tegude pärast andeks anda, vaid ta seab meie asemel Jumala vihale vastu oma teened ja oma lepituse, nii et meile antakse armust andeks. Kes aga seab lisaks Kristuse lepitusele Jumala vihale vastu ka oma teened ja püüab oma teenete pärast patte andeks saada, kas Moosese Seadust, Kümmet käsku, Benedictuse või Augustinuse või mõnda muud reeglit tarvitusele võttes, see teeb tühjaks Kristus töötuse, heidab kõrvale Kristuse ja langeb ära armust. See on Pauluse seisukoht.

Vaata ometi, Keiser Karl, kõige heldem valitseja, vaadake, vürstid, vaadake kõik seisused, kui suur on vastaste häbematus! Kui me tsiteerisime selles küsimuses Pauluse sõnu, siis kirjutasid nad sellele juurde: see on jumalatu, mida siin kloostrielu vastu esile tuuakse. Kuid mis on kindlam kui see, et inimesed saavad patud andeks usu läbi, Kristuse pärast? Ja sellist seisukohta julgevad need hooplejad nimetada jumalatuks! Me ei kahtle sugugi, et kui teid oleks selles küsimuses hoiatatud, oleksite te sellise jumalateotuse kõrvaldamise eest Vastulausest hoolt kandnud.

Aga kuna eespool on juba põhjalikult näidatud, et see, et me saame omaenda tegude pärast patud andeks, on jumalatu arvamus, siis piirdume siinkohal mõne

sõnaga. Selle põhjal on arukal lugejal lihtne järeldusele jõuda, et me ei teeni pattude andeksandmist ära kloostrielu kaudu. Sellepärast ei tule ka mitte mingil tingimusel sallida seda jumalateotust, mida kohtab Aquino Thomase kirjutistes, et kloostritöötus on võrdväärne ristimisega. Hullumeelsus on võrdsustada inimeste kombetalitus, mille kohta pole ei Jumala käsku ega töötust, Kristuse korraldusega, mille kohta on nii Jumala käsk kui ka töötus, mis sisaldab endas armu ja igavese elu lepingut.

Teiseks, kuulekus, vaesus ja tsölibaat, eeldades, et see on kõlbeliselt puhas, ei kujutavad endast usuharjutustena väärtusneutraalseid asju¹⁷⁷. Sellepärast võivadki vagad neist ilma pühadust teotamata kinni pidada, nii nagu seda tegid Püha Bernard, Franciscus ja teised vagad mehed. Nad pidasid neist kinni ihuliku distsipliini pärast, et olla vabam tegelema õpetamise ja muude vagade ametitega, mitte et need teod oleksidki iseenesest usutalitus, mis teeb õigeks või teenib ära igavese elu. Lõppude lõpuks kuuluvad need sellesse valdkonda, mille kohta Paulus ütleb: „Ihu harjutamine on kasulik vaid piskuks.” [1Tm 4:8] Tõenäoline on, et ka praegusel ajal on mõnel pool kloostrites tublisid mehi, kes sõnateenistust peavad ja jumalate tagamõteteta neid usuharjutusi sooritavad. Aga arvata, et need usuharjutused on usutalitus, mille pärast meid Jumala ees õigeks arvatakse ja mille läbi me teenime ära igavese elu, on vastuolus evangeeliumiga usu õigusest, mis õpetab, et meile kingitakse õigus ja igavene elu Kristuse pärast. See on vastuolus ka Kristuse sõnadega: “Ilmaaegu nad teenivad mind, õpetades õpetusena inimeste käskimisi.” [Mt 15:9] Samuti on see vastuolus järgmise seisukohaga: “Kõik aga, mis ei tule usust, on patt.” [Rm 14:23]. Kuidas saavad nad väita, et see on usutalitus, mille Jumal õigusena heaks kiidab, samas kui Jumala sõnas pole selle kohta ühtegi tunnistust?

¹⁷⁷ [αδιάφορα]

Aga vaadake vastasleeri häbematust! Nad ei õpeta mitte ainult seda, et need usuharjutused on õigeks tegev usutalitus, vaid lisavad, et need on täiuslikum usutalitus, see tähendab, et need teenivad pattude andeksandmist ja õigeksmõistmist rohkem ära kui muud eluviisid. Siin kuhjuvad paljud ohtlikud eksiarvamused. Vastaste ettekujutust mööda peavad nad kinni käskudest ja otsustest. Selle peale helded inimesed, arvates endal olevat ülemääraseid teeneid, müüvad neid teistele. See kõik on üks variserlik tühisus. Sest äärmine jumalatus on arvata, et nad täidavad täiel määral Kümne käsu nõudmisi, nii et teeneid jääb ülegi, sest kõigile vagadele teevad etteheiteid käsud: „Armasta Issandat, oma Jumalat, kõigest oma südamest!” [5Ms 6:5] ja „Sa ei tohi himustada!” [Rm 7:7] Prohvet ütleb: „Kõik inimesed on petised!” [Ps 116:11] See tähendab, et nad ei mõtle Jumalast õigesti, ei karda Jumalat ega usu piisavalt Jumalasse. Sellepärast kiitlevad mungad ekslikult, et kloostrielu reeglitest kinni pidades täidetakse käske täiel määral ja isegi rohkem, kui käskudes nõutakse.

Lisaks sellele on niisama ekslik arvata, et kloostrielu reeglid tulenevad evangeeliumi nõuannetest. Evangeelium ei soovita ju vahetegemist riietusel ja toitudel ja isiklikust varast loobumist. Need on inimeste kombed, mille kõige kohta on öeldud: „Roog ei vii meid Jumalale lähemale.” [1Kr 8:8] Seepärast, kuigi neid selliste edevate tiitlite all esitletakse, ei kujuta nad endast mitte õigekstegevat jumalateenistust ega täiuslikkust, vaid vastupidi — tühipaljast kurjade vaimude õpetust.

Vallaspõlv on soovitatav neile, kellel on see and, nagu eespool öeldud. Aga eksiarvamustest kõige ohtlikum on see, et evangeelne täiuslikkus seisneb inimeste kombetalituses. Sest nii võiksid ka muhamedi mungad kiidelda, et neis on evangeelne täiuslikkus. Samuti ei seisne evangeelne täiuslikkus ka muudest asjadest kinnipidamises, mida kutsutakse adiafora, vaid kuna Jumala riik on „õigus ja rahu ja rõõm Pühas Vaimus” [Rm 14:17], kujutab täiuslikkus endast jumalakartuse

kasvamist, usaldust Kristuses töötatud halastuse vastu ja püüdu oma kutsumisele kuuletuda, nii nagu Paulus täiuslikkust kirjeldab: „Meid muudetakse selleksamaks näoks ühest kirkusest teise otse nii nagu Vaimu Issanda poolt.” [2Kr 3:18] Ta ei ütle: Me saame selle peale teise kapuutsiga kuue või teised jalatsid või teise vöö. Selliste variserlike või lausa muhameedlike sõnade lugemine ja kuulmine kirikus on kahetsusväärne, see tähendab, et evangeeliumi või Kristuse kuningriigi täiuslikkust, mis tähendab igavest elu, seostatakse seesuguste rumalate nõuetega riietuse kohta ja muu sarnase tühja-tähjaga.

Nüüd kuulake meie areopagiite, millise häbiväärse lause nad oma Vastulausesse on pannud. Nad ütlevad: Pühakirjas on välja öeldud mõte, et kloostrielu, kui sellest nõuetekohaselt kinni peetakse, mida suudab Jumala armu läbi iga munk, teenib ära igavese elu, ja Kristus on neile, kes oma kodu või vennad maha jätavad, koguni palju rikkalikumat elu töötanud [Mt 19:29] jne. Need on vastaste sõnad, milles nad väidavad esiteks ülima häbematusena, et Pühakirjas seisab, et kloostrielu teenib ära igavese elu. Kus kõneleb Pühakiri kloostrielust? Niimoodi käituvad meie vastased, niimoodi loevad Pühakirja tühised inimesed, sest kellelegi ei ole teadmata, et kloostrielu on hiljutine väljamõeldis, ja ikkagi toovad nad põhjenduseks Pühakirja autoriteedi ja väidavad koguni, et see nende seisukoht väljendub Pühakirjas.

Pealegi teotavad nad Kristust, väites, et inimesed teenivad kloostrielu kaudu ära igavese elu. Isegi Jumal ei omistanud oma Seadusele seda au, et see teeniks ära igavese elu, nagu ta selgelt Hesekieli raamatus peatükk 20[:25] ütleb: “Siis andsin ka mina neile määrused, mis ei olnud head, ja seadused, mille varal nad ei saanud elada.” Esiteks on kindel, et kloostrielu ei teeni ära igavest elu, vaid me saame selle usu läbi, armust, nagu eespool öeldud. Teiseks kingitakse igavene elu Kristuse pärast, halastuse läbi neile, kes andeksandmise usus vastu võtavad ja ei sea omaenda teeneid Jumala

kohtujärje ette, nagu ütleb püha Bernard rõhutatult: Ennekõike tuleb uskuda, et sa ei saa patte andeks muidu kui Jumala armulikkuse läbi. Teiseks, et sul ei saa olla ühtki head tegu, kui Tema seda sulle ei ole andnud. Ja lõpuks, et sa ei saa ühegi teoga igavest elu ära teenida, kui Tema seda sulle armust ei anna. Kõik ülejäänud, mis sellesse küsimusse puutub, kandsime juba eespool ette. Bernard lisab veel lõpetuseks: Ükski ärgu lasku ennast petta, sest kui ta hästi järele mõtleks, siis jõuaks ta kahtlemata järeldusele, et see, kellel on kümme tuhat ei suuda vastu panna sellele, kes tema juurde tuleb kahekümne tuhandega. Kui me juba jumalikust seadusest tulenevate tegudega ei teeni ära ei pattude andeksandmist ega igavest elu, vaid meil tuleb paratamatult Kristuses töötatud halastust otsida, siis kloostrielu reeglitest kinnipidamisele saab veel vähem sellist au omistada, et nad võiksid pattude andeksandmise või igavese elu ära teenida.

Seepärast need, kes õpetavad, et kloostrielu teenib ära pattude andeksandmise või igavese elu, ja suunavad selle usalduse, mida me Kristuse vastu üles peaksime näitama, tobedatele reeglitele, jätavad evangeeliumi armust pattude andeksandmise ja Kristuses töötatud halastuse vastuvõtmise kohta täiesti varju. Kristuse asemel austavad nad oma kapuutse, oma leinarüüsid. Ja kuna ka nemad vajavad halastust, toimivad nad jumalatult, mõeldes välja ülemääraseid teeneid ja müües neid teistele.

Me räägime neist asjust lühemalt, sest selle põhjal, mis me eespool õigeksmõistmise, meeleparanduse ja inimeste traditsioonide kohta ütlesime, on piisavalt selge, et kloostritöötused ei kujuta endast lunaraha, mille pärast meile patud andeks antakse ja igavene elu kingitakse. Et ka Kristus nimetab traditsioone tarbetuks jumalateenistuseks, siis ei ole nad mingil juhul evangeelne täiuslikkus.

Aga vastased tahavad kavalalt muljet jätta, nagu oleksid nad üldlevinud arusaama täiuslikkusest pehmenanud. Nad väidavad, et kloostrielu ei ole täiuslikkus,

vaid täiuslikkuse taotlemise seisund. See on ilusasti sõnastatud — meie mäletamist mööda on selle paranduse teinud Gerson. On ilmne, et arukad mehed, keda häirisid ülepaisutatud kiidukõned kloostrielule, aga kes ei söandanud sellelt ka kogu täiuslikkuse au ära võtta, lisasid sellele paranduse, et see on täiuslikkuse taotlemise seisund. Kui me aga seda järgiksime, siis mungaelu ei ole sugugi rohkem täiuslikkuse taotlemise seisund kui talupoja- või sepaelu, sest ka need kujutavad endast täiuslikkuse taotlemise seisundit. Sest kõik inimesed mis tahes ametis peaksid taotlema täiuslikkust, see tähendab kasvama jumalakartuses, usus, ligimesearmastuses ja teistes vaimulikes voorustes.

Lugudes erakmunkadest on näiteid, nagu Antoniuse ja teiste puhul, kus eri eluviise peetakse samaväärseks. Antoniusest kirjutatakse, et kui ta palus Jumalat, et see talle näitaks, mis edusamme ta oma eluviisi juures teeb, näidati talle unes üht Aleksandria linna kingseppa. Järgmisel päeval läks Antonius linna ja otsis üles kingsepa, et uurida, mis usuharjutusi ta teeb ja mis annid tal on. Aga mehega vesteldes ei kuulnud ta rohkem midagi, kui et ta palub hommikuti lühidalt kogu linna eest ja asub seejärel tööle. Siis mõistis Antonius, et õigeksmõistmist ei tohi siduda ainult selle eluviisiga, mida tema peab.

Vastased on aga tegelikult teistsugusel arvamusel, kuigi nad nüüd on oma täiuslikkuse ülistamist mõnevõrra tagasi tõmmanud. Nad müüvad teeneid ja sooritavad neid teiste eest põhjendusega, et nad peavad kinni käskudest ja otsustest, ja sellepärast jääb neil teeneid enda arvates üle. Kui mitte see, siis mis veel on iseendale täiuslikkuse omistamine? Ka Vastulauses on kirjas, et mungad püüavad evangeeliumikohasemalt elada. Kui mungad elavad evangeeliumikohasemalt sellepärast, et neil pole vara, et nad on vallalised, et nad alluvad riietuse, toitute ja

muu tühja-tähja osas reeglitele, siis peetakse inimeste kombetalitusi järelikult täiuslikuks.

Vastulause ütleb ka, et mungad teenivad ära rikkalikuma igavese elu, ja viitab Pühakirjale: kõik, kes on jätnud maha majad jne. [Mt 19:29] See tähendab, et siin omistatakse täiuslikkus ka väljamõeldud usukommetele. Aga see kirjakoht ei puutu üldse kloostrielusse. Sest Kristus ei taha ju, et vanemate, abikaasa ja vendade mahajätmise oleks midagi sellist, mida tuleb teha sellepärast, et see teenib ära pattude andeksandmise ja igavese elu. Selline mahajätmise on hoopis taunitav, sest see, kui keegi jätab oma vanemad või abikaasa maha sellepärast, et selle teo läbi pattude andeksandmist ja igavest elu ära teenida, on ka Kristuse teotamine.

Sel puhul on nimelt tegemist kahesuguse mahajätmisega. Üks neist toimub ilma kutsumise ja Jumala käsuta, selle mõistab Kristus hukka, sest meie enda valitud esile teod on ilmaaegne jumalateenistus [Mt 15:9]. See, et Kristus seda põgenemist heaks ei kiida, ilmneb aga veel selgemini sellest, et ta kõneleb naise ja laste mahajätmisest. Me teame ju, et Jumala käsk keelab naist ja lapsi maha jätta. Teine mahajätmise on see, mis toimub Jumala käsul, ja nimelt siis, kui võim või valitseja sunnib meid evangeeliumist taganema või seda eitama. Siis on meil käsk pigemini ülekohut taluda, ja mitte ainult varast, abikaasast ja lastest, vaid ka elust lahti öelda. Sellise mahajätmise kiidab Kristus heaks ja lisab sellepärast sinna juurde: evangeeliumi pärast, et tähistada, et ta ei kõnele mitte neist, kes naisele ja lastele ülekohut teevad, vaid neist, kes evangeeliumi tunnistamise pärast ülekohut taluvad. Me peaksime evangeeliumi pärast isegi oma ihu maha jätma. Siin oleks naeruväärne uskuda, et jumalateenistus on iseenda tapmine ja oma ihu hülgamine ilma Jumala käsuta. Sellepärast ongi naeruväärne uskuda, et jumalateenistus tähendab omandi, sõprade, abikaasa ja laste mahajätmist ilma Jumala käsuta.

Niisiis on ilmselge, et vastased on Kristuse sõnu kurjasti moonutanud, et need kloostrieluga sobituksid. Võib-olla sobiks kloostrit kirjeldama ainult see, et nad saavad selles elus sajakordset saaki. Sest paljud ei ole mungaks hakanud mitte evangeeliumi pärast, vaid söögi ja jõudeelu pärast, ja neile saab napi päranduse asemel osaks suurim rikkus. Aga nii nagu kogu see munklus on täis teesklust, nii loevad nad ka Pühakirja tunnistusi tagamõttega, ja teevad sel kombel kahekordselt pattu, see tähendab eksitavad inimesi ja teevad seda Jumala nimel.

Vastulauses tsiteeritakse veel üht kirjakohta täiuslikkuse kohta: „Kui sa tahad olla täiuslik, siis mine müü oma varandus ja anna vaestele ning tule, järgne mulle!” [Mt 19:21] See kirjakoht on mõjutanud paljusid, kes on arvanud, et täiuslikkus kujutab endast vara omamisest ja valdamisest loobumist. Laskem filosoofidel ülistada Aristippust, kes heitis suure koguse kulda merre. Sellistel näidetel pole midagi tegemist kristliku täiuslikkusega. Vara jagamine, valdamine ja omamine kuuluvad ühiskonnakorralduse juurde ja on Jumala sõnas heaks kiidetud käsus: “Sa ei tohi varastada!” [2Ms 20:15] Omandi mahajätmise kohta ei ole Pühakirjas ei käsku ega soovitus, sest evangeelne vaesus ei tähenda vara mahajätmist, vaid loobumist saamahimust, rikkuse peale lootmisest, nii nagu Taavet oli vaene kõige jõukamas kuningriigis.

Kuna omandi mahajätmise on inimeste komme, siis on ta tarbetu riitustalitus. Ja liialdatud on kiidukõned paavsti *Extravagans*'is¹⁷⁸, kus öeldakse, et vara omamisest lahtiütlemine Jumala pärast on täiuslikkuse tee, vaga ja inimesele Jumala ees teeneks. Ülimalt ohtlik on ühiskondlike tavade vastuolus olevat kommet niimoodi piiritult ülistada. Kristus räägib siin täiuslikkusest. Need, kes seda kirjakohta kärbitud kujul esitavad, teevad sellele igati ülekohut. Täiuslikkus seisab nimelt selles, mida Kristus

¹⁷⁸ Extrav. Joh. XXII. tit. 14c. 5 II, 1232.

lisab: järgne mulle. Siin esitatakse kuulekuse eeskuju kutsumises. Ja et kutsumised on erinevad, ei käi ka see kutsumine kõigi kohta, vaid eelkõige selle kohta, kellega Kristus seal kõneleb, nagu Taaveti kutsumine kuningaks ja Aabrahami kutsumine poja ohverdamisele ei ole mõeldud meile jäljendamiseks. Kutsumised on isiklikud, nii nagu ka äriasjad erinevad vastavalt ajale ja isikutele, kuulekuse eeskuju aga on üldkehtiv. Kui too noormees oleks seda kutsumist uskunud ja sellele kuuletunud, oleks ta saanud täiuslikuks. Seega tähendab täiuslikkus meie arvates seda, et kõik kuuletuvad tõelises usus oma kutsumisele.

Kolmandaks. Kloostritöötustes töötatakse kasinust. Eespool artiklis preestrite abielu kohta me ütlesime, et loodusseadusi ei saa inimeses töötuste ja seadustega tühistada, ja kuna kõigil ei ole enesetalitsuse andi, siis ebaõnnestub enesetalitsemine paljudel nõrkuse pärast. Kuid ükski töötus, ükski seadus ei saa tühjaks teha Püha Vaimu käsku: „Aga igasuguse hooruse vastu olgu igal mehel oma naine ja igal naisel oma mees.” [1Kr 7:2] Sellepärast ei ole neil, kel puudub enesetalitsuse and ja kes oma nõrkuse pärast saavad rüvetatud, lubatud töötust anda. Sellest teemast on eespool juba piisavalt räägitud, seetõttu on tõepoolest üllatav, et vastased kaitsevad sellele vaatamata oma traditsioone Jumala ilmselge käsu vastaselt, olgugi et ohud ja ärritus on siin pidevalt silme ees. Ja neid ei mõjuta ka Kristuse sõna, kes sõitleb varisere, et nad kehtestasid Jumala käsu vastaseid kombetalitusi.

Neljandaks. Kloostris elajaid mõistavad töötustest vabaks jumalatud usutalitused, nagu näiteks missa labastamine, mida peetakse tulusaamise eesmärgil surnute eest, pühakute kultus, milles on kaks eksimust: see, et pühakud seatakse Kristuse asemele, ja see, et neid austatakse jumalatul viisil, ja dominiiklaste väljamõeldud õndsas Neitsi roosipärjapalve, mis on lihtsalt lobisemine¹⁷⁹ ja ühtaegu

¹⁷⁹ [βαπτολογία, Mt. 6:7]

arutu ja jumalatu, kuna toidab asjatuid lootusi. Ja kõiki neid jumalatusi korraldatakse ainult tulu saamiseks. Samas ei kuulata ega õpetata evangeeliumi pattude armust andeksandmisest Kristuse pärast, ei räägita usu õigusest ja õigest meeleparandusest, – tegudest, mille kohta on olemas Jumala käsk. Tegeldakse hoopis filosoofiliste vaidluste või usutalituste traditsioonidega, mis jätavad Kristuse varju.

Me ei räägiks siin usutalituste kultusest, lugemistest, laulmistest ja muudest asjadest, mida võiks ka sallida, kui neid kasutataks usuharjutustena, nagu koolides on lugemiste eesmärk kuulajate õpetamine ja nendes õpetamise käigus jumalakartlikkuse või usu äratamine. Kuid praegu kujutletakse, et need tseremooniad on jumalateenistus, mis teenib ära pattude andeksandmise nii neile kui ka teistele. Ja sellepärast suurendatakse usutalituste arvu. Kui neid rakendatakse kuulajate õpetamiseks ja harimiseks, oleks lühikestest ja täpsetest lugemistest rohkem tulu kui lõputust lobisemisest. Nii on aga kogu kloostrielu täis silmakirjalikkust ja eksiarvamusi. Ja sellele kõigele lisandub veel üks oht, nimelt et neid, kes sellistesse vennaskondadesse kuuluvad, sunnitakse ühel meelel olema tõe tagakiusajatega. Niisiis on palju kaalukaid ja mõjuvaid asjaolusid, mis vabastavad tublisid inimesi sellisest eluviisist.

Ja lõpuks, isegi kaanonid mõistavad vabaks paljusid, kes on töötuse andnud, ise millestki aru saamata, eksitatuna munkade kavalusest või sõprade mõjutusel. Sel kombel antud töötusi ei pea ka kaanonid töötusteks. Selles kõiges tulevad ilmsiks arvukad asjaolud, mis õpetavad, et kloostritöötused sellisel kujul, nagu neid siia maani on antud, ei kujuta endast töötusi, ja sellepärast võib sellise silmakirjalikkust ja eksiarvamusi täis eluviisi südamerahuga maha jätta.

Siin toovad vastased vastuväiteks nasiiriseaduse [4Ms 6:2jj]. Kuid nasiirid ei andnud töötust selle tagamõttega, mida me siia maani oleme kloostritöötuste puhul

maha laitnud. Nasiiripõlv kujutas endast usuharjutust või usutunnistamist inimeste ees; see ei pidanud ära teenima pattude andeksandmist Jumala ees ega Jumala ees õigeks tegema. Aga nagu ümberlõikamine ja ohvriloomade ohverdamine ei kujuta tänapäeval endast enam jumalateenistust, nii ei tuleks ka nasiiririitust enam nimetada jumalateenistuseks, vaid lihtsalt väärtusneutraalseks toiminguks¹⁸⁰. Niisiis oleks väärt võrrelda munklust, mis on välja mõeldud ilma Jumala sõnata, et ta oleks jumalateenistus, mis teenib ära pattude andeksandmise ja õigeksmõistmise, nasiiririitusega, mille kohta on olemas Jumala sõna, milles aga ei seisa, et see teeniks ära pattude andeksandmist, vaid et see on väline usuharjutus nagu teisedki Seadusest tulenevad usutalitused. Sedasama võib väita ka teiste Seaduses olevate töötuste kohta.

Vastased toovad näiteks ka reekablased, kellel ei olnud mingit vara ja kes ei joonud veini, nagu kirjutab Jeremija 35. peatükis. Reekablase näide sobib tõepoolest väga ilusasti kokku meie munkadega, kelle kloostrid on suuremad kui kõige luksuslikumalt elavate kuningate paleed. Ja reekablased olid, hoolimata vara puudumisest, ikkagi abielus. Meie mungad aga, vaatamata sellele, et nad suplevad külluses, annavad vallaspõlvetöötuse.

Pealegi ei tule näiteid tõlgendada reegli ehk Pühakirja vastaselt, vaid vastavalt reeglile, see tähendab kooskõlas usaldusväärse ja selge Pühakirjaga. Ja on kindlamast kindlam, et meie usuharjutused ei teeni ära pattude andeksandmist või õigeksmõistmist. Seepärast, kui reekablasi ülistatakse, siis on kindel, et nad ei pidanud oma kombest kinni mitte sellepärast, et nad oleksid arvanud, et nad teenivad selle läbi ära pattude andeksandmise või et see tegu iseenesest on õigekstegev usutalitus või et igavene elu saavutatakse selle läbi, ja mitte Jumala halastuse läbi või

¹⁸⁰ [αδιάφορον]

töötatud Seemne pärast. Nende kuulekust ülistatakse sellepärast, et neil oli vanemate sõna, mille kohta on olemas Jumala käsk: „Sa pead austama oma ema ja isa!”

Ja sel kombel oli veel üks eesmärk: kuna nad olid võõramaalased, mitte israeliidid, siis on arusaadav Isa soov neid teatud tunnusmärkide läbi oma kaasmaalastest eristada, et nad ei langeks tagasi kaasmaalaste jumalatusse. Ta tahtis neile nende tunnusmärkide läbi meelde tuletada õpetust usust ja surematusest. Selline eesmärk on õigustatud. Kloostrielu eesmärgid on aga hoopis teistsugused. Kujutletakse, et kloostrielu praktika on jumalateenistus, kujutletakse, et sellega teenib ära pattude andeksandmise ja õigeksmõistmise. Seega on munkluse näide reekablastest erinev, rääkimata veel muudest väärnähtustest, mis käesoleval ajal kloostrielus valitsevad.

Vastased tsiteerivad ka seda kohta 1. kirjast Timoteosele, mis räägib leskedest, kes teenivad kirikut ja keda kogukonna poolt ülal peetakse, kus öeldakse: „Siis nad tahavad abielluda ja neile saab süüks, et nad on murdnud truudust esimesele lepingule.” [1Tm 5:11j] Esiteks, isegi kui me arvame, et apostel kõneleb siin töötustest, ei poolda see kirjakoht ikkagi kloostritöötusi, mida antakse jumalateenistuse usutalituste kohta ja veendumuses, et need teenivad ära pattude andeksandmise ja õigeksmõistmise. Paulus mõistab ju selgesõnaliselt hukka kõik jumalateenistused, seadused ja teod, kui neid peetakse arvamises, et need teenivad ära pattude andeksandmise või et me saavutame nende pärast, ja mitte Kristuse pärast halastuse kaudu, igavese elu. Sellepärast tuleb vahet teha leskede töötuste, kui nad neid eales andnud on, ja kloostritöötuste vahel.

Aga kui vastased ei loobu selle kirjakohta mõtte väänamisest töötuste kohta käivaks, siis tuleks samamoodi väänata ka seda kirjakohta, mis keelab leskede hulka arvata neid, kes on nooremad kui kuuekümnne aastased [1Tm 5:9] — nii oleksid enne

seda vanust antud töötused kehtetud. Aga kirik ei tundnud tol ajal veel selliseid töotusi. Seetõttu ei mõista Paulus leski hukka mitte sellepärast, et nad abielluvad, sest ta ju käsib noorematel leskedel abielluda, vaid sellepärast, et nad elavad koguduse ülalpidamisel kergemeelset elu ja taganevad usust. Seda nimetab ta truuduse murdmiseks esimesele lepingule, see tähendab ristiusule, mitte kloostritöötusele. Samamoodi mõistab ta selles peatükis ka usku: „Kui aga keegi omade ja iseäranis kodakondsete eest ei hoolitse, siis see on salanud ära usu.” [1Tm 5:8] Seega kõneleb ta usust teistmoodi kui sofistid. Ta ei omista usku neile, kelles on surmapatt. Sellepärast ta ütlebki, et need, kes ei hoolitse omaste eest, on usust ära langenud. Samamoodi ütleb ta kergemeelsete naiste kohta, et need on usust ära langenud.

Me vaatasime läbi mõned meie põhjendused ja lükkasime möödaminnes ümber vastaste vastuväited. Me ei kogunud neid mitte ainult vastaste pärast, vaid eeskätt vagade hingede pärast, et neil oleksid silme ees põhjendused, mille pärast nad peaksid silmakirjalikkuse ja munkade väljamõeldud jumalateenistused kõrvale heitma, mis kõik tühjaks tehakse selle ühe Kristuse sõna läbi, kui ta ütleb: „Ilmaaegu nad teenivad mind, õpetades õpetusena inimeste käskimisi.”[Mt 15:9] Sellepärast on kõik töötused ja usuharjutused toitute, lugemiste, laulmiste, riietuse, jalatsite ja vöödega Jumala ees asjatu jumalateenimine. Ja kõik vagad hinged teavad kindlalt, et variserlik ja hukka mõistetud on arusaam, et need usuharjutused teenivad ära pattude andeksandmise, et meid mõistetakse õigeks nende pärast, et me saavutame igavese elu nende, ja mitte halastuse läbi, Kristuse pärast. Ja vagad inimesed, kes on sellist elu elanud ja heitnud kõrvale lootuse usuharjutuste peale, on ära näinud, et patud antakse neile andeks Kristuse pärast, armust, et nad saavutavad igavese elu Kristuse pärast, halastuse läbi, ja mitte jumalateenistuste pärast, et Jumal kiidab heaks ainult tema Sõnas seatud jumalateenistused, mille väärtus peitub usus.

<XXVIII artikkel.> Kiriklikust võimust.

Vastased tõstavad siin suurt hädakisa vaimuliku seisuse eesõiguste ja vabaduste pärast ja lisavad epiloogina: Kõik see, mida käesolevas artiklis kirikute ja preestrite vabaduse vastu väidetakse, ei kehti. See on aga valesüüdistus, sest me käsitlesime selles artiklis hoopis teisi küsimusi. Pealegi me oleme korduvalt kinnitanud, et me ei tee mingeid etteheiteid riigikorraldusele ega vürstide kingitustele ja eesõigustele.

Et vastased ometi võtaksid kord kirikute ja vagade südamete kaebeid kuulda! Nad kaitsevad ägedalt oma väärikut ja vara, samas kui nad ei pööra kiriku olukorrale mitte mingisugust tähelepanu, ei kanna hoolt ei õige õpetuse eest kirikutes ega sakramentide korrakohase jagamise eest. Nad lubavad kõigil, ilma vahet tegemata, preestriametisse asuda. Ja nad sunnivad inimesi väljakannatamatut koormat kandma, nad nõuavad oma traditsioonidest kinnipidamist palju täpsemalt kui evangeeliumi järgimist, just nagu tunneksid nad head meelt teiste hävitamisest. Aga nende kaalukate ja keeruliste tülikäsimuste puhul, mille suhtes rahvas meeleheitlikult juhatust igatseb, et tal oleks midagi kindlat, mida järgida, ei tee nad südameid, keda kahtlus kibedalt vaevab, mitte vabaks, vaid kutsuvad neid üksnes võitlusse. Sealjuures esitavad nad ilmselgetes küsimustes verrega kirjutatud otsuseid, mis ähvardavad inimesi hirmuäratavate karistustega, kui nad avalikult Jumala käskude vastu ei astu. Siin te peaksite kord nägema õnnetute pisaraid ja kuulma suure hulga tublide inimeste südantlõhestavaid kaebeid, mida Jumal, kellele te kunagi oma valitsemise üle aru peate andma, kindlasti tähele paneb ja kuulda võtab.

Aga vaatamata sellele, et me käsitlesime Usutunnistuse selles artiklis mitmeid erinevaid teemasid, ei ütle vastased kõige selle peale midagi muud, kui et piiskoppidel on võim valitseda ja karistusena kitsendusi teha, et alamaid igavese õndsuse poole juhatada; ja et valitsemiseks on vaja võimu selle üle otsustamiseks, selle piiritlemiseks, eristamiseks ja kindlaksmääramiseks, mis sellele eesmärgile viib või juhib. Need on Vastulause sõnad, millega vastased õpetavad meid, et piiskoppidel on voli kehtestada igavese elu saavutamiseks tarvilikke seadusi. See artikkel on vaidlusalune.

Kirikus tuleb aga kinni pidada õpetusest, et me saame patud andeks armust, Kristuse pärast, usu läbi. Kinni tuleb pidada ka õpetusest, et inimeste traditsioonid on tarbetu jumalateenistus, sellepärast ei või ei pattu ega ka õigust otsida söögis, joogis, riietuses ja muudes sellesarnastes asjades. Kristus tahtis nende tarvitamise vabaks jätta, kui ta ütles: „Inimest ei rüveta see, mis ta suust sisse läheb.” [Mt 15:11] Ja Paulus: „Jumala riik ei ole ju söömine ega joomine.” [Rm 14:17] Sellepärast ei ole piiskoppidel mitte mingisugust õigust kehtestada evangeeliumile lisaks traditsioone, et need teeniksid ära pattude andeksandmise, et need oleksid jumalateenistus, mille Jumal õigusena heaks kiidab, koormates südametunnistust, nagu oleks nende tähelepanuta jätmine patt. Seda kõike õpetab üks koht Apostlite tegudes, kus apostlid ütlevad: „Olles juba usuga puhastanud nende südamed.” [Ap 15:9] Sellest lähtudes keelavad nad jüngritele iket kaela panna ja osutavad selle ohtlikkusele ja naelutavad kinni nende patu, kes kirikut koormavad. Miks te kiusate Jumalat, küsivad nad. See „kõuehää” ei hirmuta aga sugugi meie vastaseid, kes traditsioone ja jumalatuid seisukohti väevõimuga kaitsevad.

Eespool nad mõistsid hukka ka XV artikli, kus me väidame, et traditsioonid ei teeni ära pattude andeksandmist, ja siin nad ütlevad, et traditsioonid juhivad meid

igavesele elule. Kas need teenivad ära pattude andeksandmise? Kas need on jumalateenistused, mille Jumal õigusena heaks kiidab? Kas need teevad südame elavaks? Paulus eitab kirjas koloslastele traditsioonide kasu igavese õiguse ja elu saavutamisel, kuna söök, jook, rõivad ja muu selline on kasutamisel kuluvad asjad [Kl 2:22]. Igavene elu saab aga südames teoks igaveste asjade, see tähendab Jumala Sõna ja Püha Vaimu läbi. Seletagu siis vastased, kuidas traditsioonid igavesele elule juhivad!

Aga kuna evangeelium tunnistab selgesti, et kirikuid ei tohi koormata traditsioonidega, mis teeniksid nagu ära pattude andeksandmise, mis oleksid jumalateenistused, mille Jumal õigusena heaks kiidab, mis koormaksid südametunnistust, nagu tuleks nende tähelepanemata jätmist käsitleda patuna, siis ei ole vastastel võimalik tõendada, et piiskoppidel on voli selliseid jumalateenistusi sisse seada.

Usutunnistuses me juba rääkisime, millise võimu omistab evangeelium piiskoppidele. Need, kes on käesoleval ajal piiskopid, ei pea piiskopiametit evangeeliumi kohaselt, vaid on piiskopid kanoonilise korra kohaselt, mille meie hukka mõistame. Meile on meelt mööda kunagine võimu jaotus administratiiv- ja kohtuvõimuks. Seega on piiskoppidel administratiivvõim, see on sõna ja sakramentide teenistus, see tähendab voli avalikes kuritegudes süüdiolijaid kirikuosadusest välja heita ja neid jälle patust lahti mõista, kui nad pöördununa absolutsiooni paluvad. Aga neil ei ole ei ainuvalitseja võimu, see tähendab võimu väljaspool igasuguseid seadusi, ega kuningavõimu, see tähendab seaduseülest võimu, vaid neil on kindel käsk, kindel Jumala sõna, mida nad peavad õpetama ja mille põhjal õigust mõistma. Seetõttu, kui neil ka on teatav kohtuvõim, siis ei järeldu sellest veel, et nad võiksid uusi jumalateenistusi sisse seada. Sest jumalateenistus ei ole kuidagi seotud kohtuvõimuga.

Neil on Sõna ja käsk, mis määral nad õigust peavad mõistma, ja nimelt siis, kui keegi eksib Sõna vastu, mille nad on Kristuselt saanud.

Me lisasime juba Usutunnistuse puhul, mis ulatuses on lubatud kombetalitusi kehtestada, see tähendab mitte kohustusliku jumalateenistusena, vaid et need tagaksid kirikus rahu pärast korra. Need ei peaks südametunnistust köidikusse panema, justkui nõutaks neid kohustusliku jumalateenistusena, nagu õpetab Paulus, öeldes: „Vabaduseks on Kristus meid vabastanud! Seiske siis ja ärge laske endid jälle panna orjaikkesse!” [Gl 5:1] Järelikult peab sellistest asjadest kinnipidamine jääma vabatahtlikuks, eeldusel, et välditakse tülisid ja et neid ei peeta kohustuslikuks jumalateenistuseks. Nii on ka apostlid andnud korraldusi, mida on aja jooksul muudetud. Ja nad ei andnud neid mõttega, et neid ei tohi muuta, sest nad ei läinud vastuollu omaenda kirjutistega, kus nad võitlevad selle eest, et kirikut ei ahistataks arvamusega, nagu oleksid inimeste riitused kohustuslik jumalateenistus.

See on lihtne kombetalituste tõlgendamise viis, see tähendab, et me teaksime, et need ei ole kohustuslik jumalateenistus ja et me peame neist tülide vältimiseks õigel kohal ilma igasuguse ebausuta kinni pidama. Nii on arvanud paljud õpetatud ja silmapaistvad mehed kirikus. Samuti ei näe me ühtegi võimalikku vastuväidet sellele. Sest kindel on, et see lause: „Kes kuuleb teid, see kuuleb mind” [Lk 10:16] ei kõnele mitte kombetalitustest, vaid hoopis kombetalituste vastu. Sest see ei ole piiramatu voli, nagu seda nimetatakse, vaid kindlaks määratud ehk spetsiaalne käsk, see on apostlitele antud tunnistus, et me usuksime neid kellegi teise, ja mitte nende enda sõna peale. Jeesus tahab ju meid vastavalt vajadusele julgustada, et me teaksime, et inimeste kaudu kuulutatud sõna on mõjus, ja et meil ei tule otsida mingit muud sõna taevast. Seda „kes kuuleb teid, see kuuleb mind” ei ole võimalik käsitada inimeste traditsioonide kohta käivana. Sest Kristus nõuab sellist õpetust, milles tema ise oleks

kuulday, sellepärast ta ütleb: see kuuleb mind. Järelikult soovib ta, et kuuldaks tema häält, tema sõna, ja mitte et järgitaks inimeste traditsioone. Seda mõtet, mis kinnitab meie seisukohti ja sisaldab ülimat lohutust ja õpetust, moonutavad need eeslid kõiksugu tühja-tähja kohta käivaks, nagu toitude erinevused, riietus ja muu selline.

Nad tsiteerivad ka kirjakohta: „Olge kuulekad oma juhatajaile.” [Hb 13:17] See lause nõuab kuulekust evangeeliumi suhtes ja ei sea piiskopivalitsust evangeeliumi kõrvale. Samuti ei peaks piiskopid kehtestama kombetalitusi väljaspool evangeeliumi või tõlgendama oma traditsioone evangeeliumiga vastuollu minevalt. Ja kui nad seda teevad, siis on keelatud neile kuuletuda, nagu on öeldud: kui keegi kuulutaks mingit teist evangeeliumi, see olgu ära neetud! [Gl 1:8]

Samamoodi me vastame kirjakohta: “Kõike nüüd, mida nad iganes teile ütlevad, seda tehke” [Mt 23:3] peale, et see käsk pole kindlasti mõeldud üldistavalt, et me nõustuksime kõigega, mis öeldakse, sest teises kohas käsib Pühakiri Jumala Sõna enam kuulata kui inimese sõna [Ap 5:29]. Seega, kui ei õpetata jumalakartlikult, siis ei tule öeldut kuulda võtta. See aga, et inimeste kombetalitused kujutavad endast jumalateenistust, et need on kohustuslik jumalateenistus, et need teenivad ära pattude andeksandmise ja igavese elu, on küll jumalatu õpetus.

Vastased toovad vastuväiteks ka üldised segadused ja rahutused, mis on meie õpetusest alguse saanud. Sellele me vastame lühidalt. Kui ka kõik segadused ja tülid kokku võtta, toob see üksainus pattude andeksandmise artikkel, et me saame patud andeks Kristuse pärast, armust, usu läbi, endaga ikkagi kaasa nii palju hüvesid, et see varjutab kõik väärnähtused. Ja selle artikliga ei võitnud Luther algusest peale ära mitte ainult meie, vaid ka paljude teiste poolehoidu, kes nüüd meie vastu võitlevad.

Sest kunagine soosing lõpeb ja surelikud on unustajad¹⁸¹, ütleb Pindaros. Ja ikkagi ei taha me kirikule vajalikust evangeeliumi tõest loobuda ega saa vastaste süüdistustega nõustuda. Jumala Sõna tuleb ju enam kuulata kui inimese sõna [Ap 5:29]. Need, kes kõigepealt ilmselge tõe hukka mõistsid ja seda nüüd äärmise julmusega taga kiusavad, andku ise kirikus tekkinud lõhe pärast aru. Pealegi, kas vastaste keskelt ei leia siis midagi pahandavat? Kui palju väära on tulusaamise eesmärgil peetud missa pühadust teotavas labastamises? Milline kõlvatus valitseb tsölibaadis? Aga jätkem võrdlemine. See on meie praegune vastus Vastulausele. Me laseme kõigil jumalakartlikel inimesel ise otsustada, kas vastaseil on õigus kiidelda, et nad on ka tegelikult meie Usutunnistuse Pühakirja abil ümber lükanud.

LÕPP.

¹⁸¹ [Παλαια γαρ εὔδει χάρις, ἀμνάμονες δὲ βροτοί]